

FRAGMENTA
PSEUDEPIGRAPHORUM GRAECA

COLLEGIT

A. M. DENIS

TABLE DES MATIÈRES

Introduction.	51
Abréviations.	59
1. Oratio Joseph	61
a. Orig., <i>in Joh.</i> , II, xxxi (25)	61
b. Orig., <i>in Gen.</i> , III, 9 (<i>Philoc.</i> , 23, 15).	61
2. Assumptio Mosis	63
a. Gel. Cyz., <i>Hist. Eccl.</i> , II, 17, 17 (<i>Ass. Mos. lat.</i> , I, 14)	63
b. Gel. Cyz., <i>Hist. Eccl.</i> , II, 21, 7	63
c. Clem. Alex., <i>Strom.</i> , I, 23.153, 1	64
d. Clem. Alex., <i>Strom.</i> , I, 23.154, 1	64
e. Gel. Cyz., <i>Hist. Eccl.</i> , II, 17, 18	64
f. Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 6, 15.132, 2-3	65
g. Epiph., <i>Haer.</i> , 9, 4, 13.	66
h. <i>Jud.</i> , 9	66
j. Cat. gr. Patr., VIII, <i>in Jud. ep.</i> , 10	66
k. Oecuménus, <i>Comm. in N.T.</i> , II, <i>in Jud. epist.</i> , I	67
3. Liber Eldad et Modad	68
Hermas, <i>Vis.</i> , 2, 3, 4	68
4. Liber Poenitentiae Jannes et Mambre	69
Philostorg., <i>Hist. Eccl.</i> , 9, 2	69
5. Liber Jubilaeorum (<i>vide ordinem capp. Libri Jub.</i>)	70
6. Apocalypsis Eliae.	103
a. I <i>Cor.</i> , 2, 9, et I <i>Clem. Rom.</i> , 34, 8	103
b. Clem. Alex., <i>Protr.</i> , 10, 94, 4	103
c. codex Paris. gr. 4, fol. 228	104
7. Martyrium Isaiae (<i>versio aeth.</i> 2, 4-3, 12)	105
pap. Amherst I, et <i>Legenda graeca</i> (v. Gebhardt) . . .	105
8. Oratio Manassis	115
<i>Const. Apost.</i> , 2, 22-23	115
9. Apocalypsis syriaca Baruch (<i>versio syr.</i> 12, 1-13, 2; 13, 11-12; 14, 1-3), pap. Oxyrh., III, 403.	118

10. Apocryphon Ezechiel	I21
a. Epiph., <i>Haer.</i> , 64, 70, 5-17.	I21
b. Epiph., <i>Haer.</i> , 30, 30, 3	I22
c. 1 <i>Clem. Rom.</i> , 8, 3	I22
d. Clem. Alex., <i>Quis div. s.</i> , 40, 2	I23
e. pap. Chester Beatty 185	I25
11. Apocalypsis Sophoniae	I29
Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 11.77, 2	I29
12. Apocalypsis Esdrae quarta	I30
a. Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 3, 16.100, 3 (4 <i>Esdr. lat.</i> , 5, 35)	I30
b. <i>Constit. Apost.</i> , 2, 14, 9 (4 <i>Esdr. lat.</i> , 7, 103)	I30
c. <i>Constit. Apost.</i> , 8, 7, 6 (4 <i>Esdr. lat.</i> , 8, 23)	I31
d. Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 1, 22.149, 3 (4 <i>Esdr. lat.</i> , 14, 21)	I32
13. Vita et Sententiae Aesopi Achiqari	I33
<i>Vita Aesopi</i> , cap. 101-123	I33
14. Sententiae Phocylidis	I49
15. Epistolae Heracliti	I57
a. <i>Epistola</i> 4.	I57
b. <i>Epistola</i> 7.	I58
16. Pseudo-auctores hellenistae	I61
a. Aeschylus (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 14.131, 2-3)	I61
b. Sophocles (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 14.113, 2)	I62
c. Euripides (Clem. Alex., <i>Protr.</i> , 6, 68, 3)	I63
d. Orpheus (Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 13, 12, 5, et parall.)	I63
e. Pythagoras (Ps. Just., <i>de Monarchia</i> , 2)	I67
f. Sophocles (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 14.121, 4-122, 1)	I67
g. Diphilus (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 14.121, 1-3)	I68
h. Menander (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 14.119, 2; 120, 2)	I69
j. Diphilus (Ps. Just., <i>de Monarchia</i> , 5; Clem. Al., <i>Strom.</i> , 5, 14.133, 3)	I71
k. Euripides (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 11.75, 1)	I71
l. (Hesiodus) Homerus, Callimachus (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 14.107, 3-4)	I71
m. Sophocles (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 14.111, 4-6)	I73
n. Hesiodus (Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 5, 14.112, 3)	I73

17. Historiographi judaei	175
a. Demetrius	175
1. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 19, 4	175
2. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 21, 1-19	175
3. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 29, 1-3	178
4. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 29, 15	178
5. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 29, 16.	179
6. Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 1, 21.141, 1-2	179
b. Eupolemus	179
1. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 26, 1	179
2. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 30, 1 - 34, 18	180
3. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 34, 20.	185
4. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 39, 2-5	185
5. Clem. Alex., <i>Strom.</i> , 1, 21.141, 4-5	186
c. Artapanus.	186
1. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 18, 1	186
2. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 23, 1-4	186
3. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 27, 1-37	187
d. Aristaeus historicus	195
Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 25, 1-4.	195
e. Cleodemus sive Malchâs	196
Jos., <i>Antiqu.</i> , 1, 15	196
f. Anonymus	197
1. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 17, 2-9	197
2. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 18, 2	198
g. Hecataeus Abderita	199
1. Jos., <i>c. Ap.</i> , 1, 22.	199
2. Jos., <i>c. Ap.</i> , 2, 4	201
18. Auctores judaei hellenistae	203
a. Philo Antiquus	203
1. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 20, 1	203
2. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 24, 1	203
3. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 37, 1-3.	204
b. Theodotus	204
Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 22, 1-II	204

c. Ezechielus Tragicus	207
1. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 28, 2-4	207
2. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 29, 5-14	209
3. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 9, 29, 16.	215
4. Epiph., <i>Haer.</i> , 64, 29, 6	216
d. Aristobulus Philosophus	217
1. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 8, 10, 1-17	217
2. Eus., <i>Praep. Ev.</i> , 13, 12, 1-16	221
3. Eus., <i>Hist. Eccl.</i> , 7, 32, 17-18	227
19. Fragmenta anonyma	229
a. <i>Clem. Rom.</i> , 1, 23, 3-4; 2, 11, 2-4.	229
b. <i>Barn. Ep.</i> , 2, 10a; 15, 8b	230
c. <i>Clem. Alex., Protr.</i> , 10, 98, 1	231
d. Hippol., <i>de Antichr.</i> , 15	231
e. <i>Constit. Apost.</i> , 4, 1, 2b.	231
f. Hermias Sozom., <i>Hist. Eccl.</i> , 9, 17	232
g. Georgius Monachus Harmatolos, <i>Chron.</i> , 4, 11	232
h. pap. Oxyrh., XVII, 2069.	233
j. Greek pap. Br. Mus., (I) 113, 13(a) et 12(b)	235
k. pap. Paris. suppl. gr. 574.	236
Table des citations bibliques	239
Table des citations d'écrits antiques et médiévaux	240
Index des auteurs modernes	245

INTRODUCTION

I

Les fragments grecs de pseudépigraphes juifs perdus ont été conservés le plus souvent par des auteurs chrétiens sous forme de citations, également par des compilateurs qui les réutilisaient en les insérant dans des compositions plus vastes ou des manuscrits d'extraits, ou par des scholiastes et auteurs de chaînes exégétiques. Quelquefois, ils ont subsisté comme tels dans une réédition tardive, ou aussi sur papyrus, mais souvent alors en mauvais état.

Les citations grecques de pseudépigraphes d'Ancien Testament se répartissent parmi quelque vingt auteurs antiques et médiévaux. Il arrive que les citations soient faites à la mode antique, de façon très ample. Eusèbe de Césarée en est le meilleur type, et il nous a ainsi conservé les restes les plus importants d'œuvres perdues, qu'il s'agisse de pseudépigraphes ou d'auteurs juifs de la même époque, évocateurs de l'ambiance comme les premiers. Le plus souvent néanmoins, les citations sont très limitées, tout en représentant les seuls vestiges de l'œuvre citée. Par ailleurs, des allusions à des œuvres juives sont conjecturées chez plus d'un auteur ancien, mais d'ordinaire, elles sont trop fuyantes pour être retenues. Le critère, peut-être trop rigide, qui a inspiré le choix du présent recueil, a été la citation explicite, que l'œuvre soit citée nommément ou comme une autorité anonyme. Dans les deux cas, son identité pourra être discutée, mais son appartenance au moins probable au groupe des pseudépigraphes juifs a suffi pour la joindre aux autres. Cependant, les citations littérales même implicites ont été reçues lorsqu'elles sont assurées de façon au moins probable par ailleurs, ainsi grâce à une version plus complète.

II

Les auteurs qui citent des pseudépigraphes juifs, sont les suivants.
Barn. *L'Épître de Barnabé* a été publiée, en particulier, par F. X. Funk, *Die Apostolischen Väter*, 1901, réédité par K. Bihlmeyer, en 1924, puis par W. Schneemelcher, 1956. Cette édition a retenu le Sin. (Lond. Br. Mus. Add. 43725), dit S, du 4e s., le Hieros. *anno* 1056 publié par Ph. Bryennios en 1883, dit H, et le Vatic. gr. 859, dit V, du 11e s., dont existent au moins 7 mss dérivés.

Clem. Alex. Le *Pédagogue* de Clément d'Alexandrie a été publié dans les GCS 12, par O. Stählin, en 1936, à l'aide du Paris. gr. 451, dit *P*, anno 914, d'où provient le Mut. 126 (jadis III D 7), dit *M*, du 10e/11e s., et par ailleurs à l'aide du Laur. V 24, dit *F*, du 11e s.

Le *Protreptique* a été également édité par O. Stählin, en 1936, dans les GCS 12. Parmi les mss existants, ont été choisis pour cette édition le Paris. gr. 451, dit *P*, anno 914, et sa copie Mut. 126 (jadis III D 7), dit *M*, du 10e/11e s.

Le *Quis dives salvetur* a été également édité par O. Stählin dans les GCS 17, en 1909, selon le Scorial. Ω III 19, dit *S*, du 11e/12e s. et du Vatic. gr. 623, dit *V*, du 16e s.

Les *Stromates*, après l'édition de O. Stählin, dans les GCS 15, en 1906 (2e éd. 1939), ont été réédités par L. Früchtel, dans les GCS 52, en 1960, à l'aide de l'unique ms. subsistant, le Laurent. V 3, dit *L*, du 11e s., qui provient sans doute du fameux codex Arethas, Paris. gr. 451, anno 914.

Clem. Rom. Les *Épîtres* de Clément Romain ont été éditées par F. X. Funk-K. Bihlmeyer-W. Schneemelcher, *Die Apostolischen Väter*, en (1901, 1924) 1956, à l'aide de l'Alex. (Lond. Br. Mus. Royal Ms. I D V-VIII), dit *A*, du 5e s. et du Hieros. anno 1056.

Const. Apost. Les *Constitutions des Apôtres* ont été éditées par F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, en 1905 (réimpr. 1960), avec l'appui de: 1. Vatic. gr. 839, dit *a*, du 10e/11e s.; 2. Vatic. gr. 2088, dit *b*, du 11e s.; 3. Vatic. gr. 1506, dit *d*, anno 1024; 4. Vatic. gr. 2089, dit *e*, du 11e s.; 5. Barber. III 55, dit *f*, du 8e/9e s.; 6. Ambros. G 64 sup., dit *m*, du 14e s.; 7. Vindob. hist. gr. 73, dit *v*, du 11e/12e s.; 8. Hieros. III 3, dit *h*, du 10e/11e s.; 9. Bodl. Misc. 204, dit *o*, du 11e s.; 10. Petrop. 254, dit *p*, anno 1111; 11. Athen. 1435, dit *s*, du 12e s.

Epiph. Le *Panarion* d'Épiphane de Salamine a été édité dans les GCS 25 et 31, en 1915 et 1922, par K. Holl, qui a choisi pour son édition le Vatic. gr. 503, dit *V*, du 9e s., Gen. gr. 4, dit *G*, du 9e s., Urb. 17/18, dit *U*, du 12e/13e s., d'où provient le Ien. Bose 1, dit *J*, anno 1304, Laurent. VI 12, dit *L*, du 14e s., tous mss qui forment une classe, et le Venet. Marc. gr. 125, dit *M*, anno 1057, qui est indépendant (cf. K. Holl, *TU* 36, 2, 1910, pp. 94 et 202).

Le *De mensuris et ponder.* a été édité par D. Petau, en 1622, à l'aide du Paris. gr. 835, du 16e s.; ce ms. provient du Rehdig. (Breslau) 240, du 15e s., utilisé par P. de Lagarde, dans son édition de 1880; ce ms. à son tour provient du Ien. Bose 1, anno 1304, retenu pour son édition par J. Oporinus en 1544, et par G. Dindorf, pour la sienne, en 1859-

1862, (cf. J. E. Dean, *Epiphanius' Treatise on Weights and Measures, The syriac Version*, [1935], p. 4-5). R. H. Charles a réédité, dans *The Ethiopic Version of the Hebrew Book of Jubilees, (Anecdota Oxoniensia*, 1895), p. 5-9, le texte de D. Petau, en le corrigeant de façon souvent arbitraire, et en utilisant la collation d'un Marc. (non coté dans son édition) donnée par G. Dindorf en appendice.

Eus. L'*Historia ecclesiastica* d'Eusèbe de Césarée a été publiée dans les GCS 9, 2, en 1908, par E. Schwartz, qui a choisi pour son édition, Paris. gr. 1431, dit B, du 11e/12e s.; Paris. gr. 1433, dit D, du 11e/12e s.; Venet. Marc. 338, dit M, du 12e s.; Paris. gr. 1430, dit A; Laur. 70, 7, dit T, du 10e/11e s.; Laur. 70, 20, dit E, du 10e s.; Mosqu. 50, dit R, du 12e s.

La *Praeparatio evangelica* a été publiée dans les GCS 43, 1 et 2, en 1954-1956, par K. Mras, qui a choisi pour son édition Paris. gr. 451, dit A, anno 914, avec sa copie Marc. 343, dit H, du 11e s.; Marc. 341, dit I, du 15e s., qui est de la même famille que les précédents; puis d'une deuxième famille: Paris. gr. 465, dit B, du 13e s.; Paris. gr. 467, dit D, du 15e/16e s.; Laurent. plut. VI 9, dit G, anno 1344; Neapol. II AA 16, dit N, du 14e s.; Bonon. 3643, dit O, fin 13e s.; Athos Batop. 180, dit V, début 14e s.

iel. Cyz. L'*Histoire de l'Église*, de Gélase de Cyzique, a été éditée par G. Loeschke et M. Heinemann dans les GCS 28, en 1918, selon Ambros. 534, dit A, qui est de deux mains et date du 12e/13e s.; Vatic. gr. 830, dit V¹, anno 1146; Paris. suppl. gr. 516, dit P³, anno 1572, Vat. gr. 1142, dit R, du 13e s., qui forment une famille, et par ailleurs d'une deuxième famille: Hieros. III, dit H, anno 1588-1591; Monac. gr. 43, dit M², du 16e s.; Paris. gr. 413, dit P¹, du 16e s.; Paris. gr. 418, dit P², du 16e s.

3. Cedr. L'*Historiarum Compendium* de Georges Cédrenus, édité par Emm. Bekker, en 1838, est une réédition de Xylander, en 1566, elle-même reproduisant l'édition de Wolf (date ?) basée sur le Coislin. 136, du 12e s. (cf. I. Bekker, Préface, p. XIII-XVI).

G. Hamartolos La *Chronique* de Georges le Moine, dit Hamartolos, a été éditée, en 1904, par C. de Boor, qui a choisi pour son édition: 1) Coislin. 310, dit A, du 10e s.; 2) Coislin. 134, dit C, du 12e s.; 3) Scoral. I Φ 1, dit D, du 11e s.; 4) Paris. gr. 1705, dit B, du 13e s.; 5) Patmos, 7, dit E, du 11e s.; 6) Vindob. hist. gr. 65, dit F, du 13e s.; 7) Vindob. hist. gr. 83, dit G, du 14e s.; 8) Vindob. hist. gr. 40, dit V, du 11e s.; avec sa copie: 9) Vatic. gr. 153, du 13e s.; 10) Holkham. 296, du 15e s.; 11) Laurent. plut. 70, 11, dit L, du 11e s.; et sa copie: 12) Vatic. gr. 154, dit L², du 12e s.; 13) Coislin. 305, dit P, du 10e/11e s.

- G. Sync. *La Chronographie* de Georges le Syncelle a été publiée par G. Dindorf, en 1829, à l'aide de Paris. gr. 1711, dit *A*, anno 1021, et Paris. gr. 1764, dit *B*.
- Hermas L'édition de Hermas, assurée par M. Whittaker, pour les GCS 48, en 1956, s'appuie sur le seul ms. connu, le Sin. (Lond. Br. Mus. Add. 43725), du 4e s.
- Hipp. Le *De Antichristo* d'Hippolyte de Rome a été édité par H. Achelis, dans les GCS 1, 2, en 1897, grâce à Ebroic. 1, dit *E*, du 15e s.; Hieros. S. Sep. 1, dit *H*, du 10e s. et Remens. 78, dit *R*, du 16e s.
- J. Zon. Les *Annales* de Jean Zonaras, éditées par M. Pinder en 1841, sont connues par Paris. gr. 1715, anno 1289; Vindob. 16, Monac. 324, et Monac. 93, selon les indications de l'éditeur.
- Jos. Le *Contra Apionem* de Flavius Josèphe, publié dans l'édition S. A. Naber, t. VI, 1896, n'est connu que par le Laurent. plut. 69, 22, du 11e s., qui a plusieurs copies.
Les *Antiquités judaïques* figurent dans la même édition S. A. Naber, t. I-IV, 1888-1893, grâce à un choix de mss, Paris. gr. 1421, dit *R*, du 14e s.; Bodl. misc. gr. 186, dit *O*, du 15e s.; Marc. gr. 381, dit *M*, du 13e s.; Vindob. hist. gr. 2, dit *S*, du 11e s.; Paris. gr. 1419, dit *P*, du 11e s.; Laurent. plut. 69, 20, dit *L*, du 14e s., qui a de nombreuses copies.
- Just. Le *De Monarchia* et la *Cohoratio ad Gentiles* du Pseudo-Justin ont été publiés par J. T. C. von Otto, 3e éd. en 1879 (1e éd. 1842), qui a employé: Paris. gr. 451, dit *A*, anno 914; Paris. gr. 174, dit *B*, du 11e s.; Paris. gr. 450, dit *C*, anno 1364; Paris. gr. 19, dit *D*, du 16e s.; Clarom. 82, dit *E*, anno 1541; pour la première édition: Argent. gr. 9, dit *F*, du 13e/14e s., disparu dans l'incendie de 1870; sa copie faite par H. Estienne, *Apogr. Steph.*, dit *F^a*, anno 1586.
- M. Glycas Les *Annales* de Michel Glycas, éditées par Emm. Bekker, en 1836, reproduisent l'édition P. Labbe de 1659, un Valicell., dit *V*, un Fontisebrald., dit *F*, un Monac. 152, dit *B*, un Vindellic., dit *A*, un Clarom., dit *C*, le Taurin. 93 (cf. éd. PG 158, p. I-VI).
- Oecum. Les *Commentaires sur le Nouveau Testament* d'Oecuménien ont été édités par J. Hentenius, en 1545 (rééd. 1630-1631), selon un manuscrit grec (?) (cf. Préface, *ad Lect.*, p. [1]).
- Orig. Les *Commentaires* d'Origène sur l'Évangile de Jean ont été publiés dans les GCS 10, en 1903, par E. Preuschen, qui a fait un choix de mss: Monac. gr. 191, dit *M*, du 12e/13e s., qui est de trois mains; Marc. 43, dit *V*, anno 1374, d'où provient Bodl. gr. misc. 58, dit *B*, du 17e s.
- Philo-storg. L'*Histoire ecclésiastique* de Philostorge, éditée par J. Bidez dans les GCS 21, en 1913, s'appuie sur les mss de Photius, Oxf. Barocc. 142,

dit *B*, du 14e s.; Marc. 337, dit *M*, du 15e s.; Laur. 70, 5, dit *L*, du 15e s., et encore d'autres mss moins importants.

Sozom. L'*Histoire ecclésiastique* d'Hermias Sozomène a paru dans les GCS 50 par les soins de J. Bidez et G. C. Hansen, en 1960, appuyée sur un choix de mss, Oxf. Barocc. 142, dit *B*, début 14e s.; Br. Mus. Egg. 2626, dit *E*, anno 1524; Alex. 60, dit *C*, du 13e s.; Vatic. gr. 976, dit *R*, du 14e s.; Marc. 917 (jadis 344), dit *V*, fin du 13e s.; Ambros. D 34 sup., dit *A*, du 10e/11e s.

III

Aux citations proprement dites s'ajoutent les restes de pseudépigraphes dispersés ailleurs. Ce sont d'abord les insertions de sections plus ou moins importantes dans des compositions plus vastes, habituellement chrétiennes, puis les manuscrits d'extraits où figurent des fragments de pseudépigraphes, et de même les scolies et les chaînes qui leur font des emprunts. Cinq cas d'insertions à peu près assurées ont été retenus, elles ont été faites dans l'*Ascension d'Isaïe*, dans la *Vie d'Ésope*, dans les *Lettres du Pseudo-Héraclite*, dans le grand *Papyrus magique* de Paris, et dans la *Théosophie de Tubingue*. Deux manuscrits d'extraits, le Athos Koutloumous 178 et le Paris. gr. 4, et trois chaînes exégétiques, celle du ms. Bas. gr. 1, la *Catena Cramer* et la *Catena Nicephori*, ont livré des fragments valables. Par ailleurs, il reste des manuscrits d'œuvres complètes, mais qui sont fragmentaires pour des raisons matérielles. C'est ainsi que les papyrus ont parfois conservé des sections considérables d'écrits juifs, tels le *logos hebraïkos* dans le Pap. Paris. gr. suppl. gr. 574, le *Martyre d'Isaïe*, dans l'*Ascension d'Isaïe* conservée par les Pap. Amherst, t. I, et même une partie des *Sentences d'Ahiqar*, dans la *Vie d'Ésope*, conservée par le Pap. Berol. 11628. La plupart du temps, néanmoins, les papyrus sont fort fragmentaires, et trois œuvres juives subsistent ainsi, dans ces conditions, grâce aux Pap. Chester Beatty 185, Pap. Oxyrh. 403 et Pap. Oxyrh. 2069. Enfin, aux insertions, aux manuscrits d'extraits, aux chaînes, aux papyrus fragmentaires, l'on joindra un cas de „réédition” médiévale, celui du *Martyre d'Isaïe* dans la *Legenda graeca* publiée par O. von Gebhardt, et aussi les *Sentences du Pseudo-Phocylide*.

Les œuvres, chaînes, manuscrits d'extraits, papyrus fragmentaires où se trouvent des restes de pseudépigraphes juifs, sont énumérés ci-après, avec la *Legenda graeca* et le Pseudo-Phocylide.

Aes. Vita Insérés dans la *Vie d'Ésope*, les chapitres 101 à 123 sont probable-

- ment empruntés à l'écrit ancien *Vie et Maximes d'Ahiqar*. La *Vie d'Ésope*, publiée dans ses *Aesopica*, par B. E. Perry, en 1952, est conservée en plusieurs recensions, dont la plus ancienne et la meilleure est connue par le Novoebor. Pierpont-Morgan. 397, dit *G*, du 10e s.; les chap. 109-110, trop abîmés dans *G*, sont repris à une tradition particulière gardée en annexe par le Vindob. theol. gr. 128, et le chap. 114, qui manque dans *G*, à l'édition Ant. Westermann de la deuxième recension, faite grâce à une copie, exécutée à Wratislava, du Dresd. Da 10, du Monac. gr. 525, du 14e s. et du Vindob. gr. theol. gr. 128.
- Asc. Is. Insérée dans l'*Ascension d'Isaïe*, qui est une œuvre chrétienne, toute une section du *Martyre* juif a été conservée, sans doute littéralement. Une notable portion de l'*Ascension*, avec une partie du *Martyre*, se trouve en grec dans les papyrus, du 5e/6e s., de la collection Amherst; elle a été éditée en 1900, par B. P. Grenfell et A. S. Hunt, au tome I des Papyrus Amherst.
- cat. (in Le codex Bas. gr. 1 (jadis B VI 18, et Holmes 135) représente
ias. gr. 1) la première famille de chaînes exégétiques sur l'Octateuque (cf. R. Devreesse, *Chaînes exégétiques grecques*, *Dict. Bible, Suppl.* 1, 1928, c. 1099). Un certain nombre de ses scolies marginales proviennent du *Livre des Jubilés*; elles ont été repérées et éditées par P. A. de Lagarde, dans son édition de la Genèse grecque, en 1868, mais seulement jusqu'à *Gen.*, 24, 22.
- Cat. La chaîne sur le Nouveau Testament, publiée par J. A. Cramer en
Cramer 1840 (réimpr. 1967), a utilisé, au tome VIII, pour les Épîtres Catholiques, Oxf. Novi Coll. 58, dit *NC*, du 12e s.; Coisl. gr. 25, pour l'*Épist. Judae*; Oxf. Bodl. misc. 169, dit *B*, du 10e/11e s. (R. Devreesse, *Dict. Bible, Suppl.*, 1, 1928, c. 1225); Oxf. Bodl. Rawl. gr. 157, du 13e s. (Cramer, *Preface*, p. III).
- st. Nic. La chaîne publiée par le patriarche Nicéphore, en 1772-1773, a retenu Athen. Nat. Bibl. 43, du 11e s.; Lond. Archiepisc. Libr. 1214, anno 1103; Monac. gr. 358, du 9e s. (R. Devreesse, *Dict. Bible, Suppl.* 1, 1928, c. 1102).
- Her. Insérées dans le recueil pseudépigraphique des *Lettres d'Héraclite*, les lettres 4 et 7 sont probablement d'origine juive. L'édition R. Hercher, en 1873, a mis en œuvre le Paris. Mazarin. 611 A (*sic* éd.), le Vatic. Palat. gr. 132, dit *F*, et le Vatic. gr. 1354.
- eg. gr. La *Legenda graeca* éditée par O. von Gebhardt (*Z. wiss. Theol.*, 21, 1878), selon le Paris. gr. 1534, fol. 245-251v, du 12e s., est une réédition byzantine de l'*Ascension d'Isaïe*, qui nous est parvenue elle-même, en grec, partiellement, sur papyrus; mais la *Légende* est plus complète,

et malgré les divergences de la réédition, il est légitime de la joindre aux pseudépigraphes.

- Mag. Insérée dans le grand *Papyrus magique* de Paris. suppl. gr. 574, du
Pap. 4e s., une section est presque certainement d'origine juive. Le papyrus
a été édité par C. Wessely, *Denksch. Akad. Wiss., Philos. hist.*, 36, 2,
Vienne, 1888, et le *logos hebraikos* seul, réédité par A. Dieterich,
AbraXas, 1891, et par A. Deissmann, *Licht vom Osten*, 4e éd. 1923.
- Ms. Manuscrit d'extraits, le codex Athos Koutl. 178, du 14e/15e s.,
Koutl. contient, au folio 111-v plusieurs citations du *Livre des Jubilés*.
178 Ce ms. n'a pas été édité.
- Ms. Dans le manuscrit d'extraits Paris. gr. 4, du 13e s., se trouve, au folio
Paris. 228, une description de l'Antéchrist attribuée au prophète Élie; elle a
gr. 4 été éditée par F. Nau (*Journal asiatique*, 11e série, tome IX, 1917).
- Pap. Le pap. Chester Beatty 185, du 4e s., publié en 1940 par C. Bonner,
Chester contient une composition, assez mutilée dans le papyrus, qui s'inspire
Beatty d'*Ezech.*, 34, et que connaissait Clément d'Alexandrie. Elle faisait
185 peut-être partie de l'*Apocryphe d'Ézéchiel*, dont on a fait par ailleurs
l'hypothèse.
- Pap. Le pap. Oxyrh. 403, du 4e/5e s., publié par B. P. Grenfell et A. S.
Oxyrh. Hunt en 1903, contient des fragments grecs de l'*Apocalypse syriaque*
403 de *Baruch*, dont le texte syriaque est connu par ailleurs.
- Pap. Le pap. Oxyrh. 2069, du 4e s., publié en 1927 par A. S. Hunt,
Oxyrh. a conservé un texte probablement juif, comme également le Br. Mus.
2069
- ap. Br. gr. pap. 113, édité par F. G. Kenyon, en 1893, et par H. J. M. Milne,
fus. 113 en 1927.
- Phocyl. Les *Sentences de Phocylide* ont été gardées en leur entier, et leur place
normale serait donc à trouver parmi les œuvres complètes. Leurs
dimensions restreintes engagent cependant à les traiter dans le présent
recueil. Elles ont été éditées en dernier lieu par D. Young, chez
Teubner, en 1961; il a utilisé les éditions antérieures de J. Bernays,
en 1856, de Th. Bergk, en 1880, de E. Diehl et R. Beutler, en 1950,
et s'est appuyé principalement sur Paris. suppl. gr. 388, dit *M*, du
10e s.; Oxf. Bodl. Barocc. 50, dit *B*, du 10e s.; Laur. plut. 32, 16, dit *L*,
anno 1280; Paris. suppl. gr. 690, dit *P*, du 12e s.; Vindob. philos.
philol. gr. 321, dit *V*, du 13e/14e s.
- Theos. Inséré dans la *Théosophie de Tubingue*, parmi les preuves, tirées des
auteurs païens, de la vérité chrétienne, le *Testament d'Orphée* est bien
connu des Pères de l'Église. Le manuscrit qui le contient, Tub. M.
b. 27, du 16e s., est une copie de Argentor. gr. 9, du 13e/14e s., disparu
en 1870; le ms. a été édité par K. Buresch, *Klaros*, 1889.

IV

Le choix des fragments est basé sur un état général de la question établi, pour chaque pseudépigraphe, dans la deuxième partie de l'Introduction aux pseudépigraphes grecs d'Ancien Testament (*Studia in Veteris Testamenti pseudepigrapha*, I, Leyde, 1970), II, *Les fragments de pseudépigraphes perdus*, et III, *Historiens et auteurs littéraires*, p. 123-314. La référence est donnée pour chacun d'eux, au début du paragraphe respectif.

Les auteurs anciens faisaient souvent leurs citations dans un but déterminé, et à l'occasion, ils ont pu les retoucher pour leur faire mieux dire ce qu'ils en attendaient. Afin de laisser voir l'intention du citateur et les possibilités de retouches, il était nécessaire de donner chaque fois un contexte suffisant, ou du moins une indication sommaire du contexte où la citation est insérée.

Version Une version latine antique, lorsqu'elle existe, est un document utile
latine et un parallèle accessible à chacun; elle a été donnée en regard du texte grec toutes les fois que c'était possible.

De Une citation de pseudépigraphe juif a eu parfois quelque fortune
même dans l'antiquité et a été répétée chez d'autres auteurs, avec ou sans lemme qui l'introduise. Ces reprises sont données à la suite de la citation principale, du moins quand elles existent en grec ou en latin.

Cf. Des passages parallèles rappellent parfois la citation du pseudépigraphe, soit qu'ils aient inspiré le texte juif, ou qu'ils y fassent allusion. Ils sont également donnés comme termes de comparaison.

Traduc- Les citations même explicites ne sont pas toujours littérales, comme
tion les autres versions le prouvent souvent. Lorsqu'un doute sérieux frappe l'exactitude de pareille citation, et qu'à défaut du latin, une autre version ancienne existe, celle-ci est donnée en regard du texte grec, dans la langue de l'auteur moderne qui a édité et traduit la version.

Édition Au début de chaque paragraphe est indiquée l'édition dont le passage est extrait; après le texte, les autres éditions contemporaines sont énumérées, à la fin du paragraphe, quand elles concernent l'ensemble des fragments.

Les variantes ont été choisies parmi celles que chaque éditeur a rassemblées. Sauf en tel cas particulier, ainsi pour le *Testament d'Orphée* (cf. p. 164-167), les mss trop aberrants ont été négligés, et aussi la plupart des corrections ou modifications proposées par les éditeurs modernes, auxquels on se reportera pour une recherche textuelle plus complète.

Louvain, 28 avril 1968.

ABRÉVIATIONS

add.	= addition
aeth.	= aethiopica
Agr.	= Agraphon
apoc.	= apocalypsis
A.T.	= Ancien Testament
cap.	= capitulum
cat.	= catena
cf.	= confer
cod.	= codex
c(ol).	= colonne
comm.	= commentarium
C.S.E.L.	= Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (Vienne)
Denkschr. Ak. Wien	= Denkschriften der Akademie der Wissenschaften (Vienne)
Dict. B., Suppl.	= Dictionnaire de la Bible, Supplément (Paris)
ed(d).	= éditeur(s)
ep.	= epistola
fol.	= folio (ms.)
fragm.	= fragmentum
GCS	= Griechischen christlichen Schriftsteller (Leipzig/Berlin)
gr.	= graece
ib.	= ibidem
id.	= idem
l.	= ligne
lat.	= latina
l.c.	= loco citato
log.	= logion
ms(s).	= manuscrit(s)
p.	= page
pap.	= papyrus
par.	= parallèle
PG	= Patrologia graeca (Migne)
PL	= Patrologia latina (Migne)
Ps.	= Pseudo
r	= recto (ms.)
rec.	= recension
Resch	= A. Resch, <i>Agrapha, Aussercanonische Schriftfragmente . . .</i> , 2 ^e éd., TU 30, 2, 1906
s.	= siècle
suppl.	= supplementum
sy.	= syriaca
t.	= tome
Test.	= Testamentum
TU	= Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchr. Literatur (Berlin)
v	= verso (ms.)
var.	= variante

vers.	=	version(s)
vol.	=	volume
Z. wiss. Theol.	=	Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie (Leipzig)

N.B. Les abréviations bibliques: Gen., Ex., Lev., Nu., Deut., Jos., Jud., Ruth, Reg., Par., Esdr., Neh., Tob., Judith, Esth., Mach., Job, Ps., Prov., Eccle., Cant., Sap., Eccli., Is., Jer., Lam., Bar., Ezech., Dan., Os., Joel, Am., Abd., Jon., Mich., Nah., Hab., Soph., Agg., Zach., Mal.

Abréviations pour l'apparat critique

add.	=	addit	fort.	=	fortasse
cit.	=	citat	inc.	=	incipit
conj.	=	conjicit	lac.	=	lacuna
corr.	=	corrigit	marg.	=	in margine
corrupt.	=	corruptum	om.	=	omittit
de.	=	deest	propos.	=	proposuit
del.	=	delinit	punct.	=	punctatio
des.	=	desinit	restit.	=	restituit
diff.	=	differt	sc.	=	scilicet
dnb.	=	dubiose	secd.	=	secundum
et.	=	etiam	seq.	=	sequitur
expl.	=	explicit	tt.	=	tantum
fin.	=	finit	vers.	=	versus

1. ORATIO JOSEPH*

a. Orig., *in Joh.*, II, xxxi (25), §§ 189-190 (GCS 10, p. 88, 23-89, 2).

Commentaire sur *Joh.*, I, 6 (mission de Jean-Baptiste), avec une digression, aux §§ 186-192, sur la mission de l'ange devant le Messie, selon *Mal.*, 3, 1; exemple d'ange envoyé en précurseur du Sauveur des hommes.

GCS 10

p. 88 εἰ δέ τις προσίεται καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις φερομένων ἀποκρύφων τὴν 188
 20 ἐπιγραφομένην Ἰωσήφ προσευχὴν, ἀντικρυς τοῦτο τὸ δόγμα καὶ σαφῶς
 εἰρημένον ἐκεῖθεν λήψεται, ὡς ἄρα οἱ ἀρχῆθεν ἐξαιρετόν τι ἐσχηκότες παρὰ
 ἀνθρώπους, πολλῶ κρείττους τυγχάνοντες τῶν λοιπῶν ψυχῶν, ἀπὸ τοῦ εἶναι 5
 ἄγγελοι ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην καταβεβήκασι φύσιν. φησὶ γοῦν ὁ Ἰακώβ·
 »Ὁ γὰρ λαλῶν πρὸς ὑμᾶς ἐγὼ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ἄγγελος θεοῦ εἰμι ἐγὼ καὶ 189
 25 πνεῦμα ἀρχικόν, καὶ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ προεκτίσθησαν πρὸ παντὸς ἔργου·
 ἐγὼ δὲ Ἰακώβ, ὁ κληθεὶς ὑπὸ ἀνθρώπων Ἰακώβ, τὸ δὲ ὄνομά μου Ἰσραὴλ,
 ὁ κληθεὶς ὑπὸ θεοῦ Ἰσραὴλ, ἀνὴρ ὄρων θεόν, ὅτι ἐγὼ πρωτόγονος παντὸς ζώου
 ζουμένου ὑπὸ θεοῦ.« καὶ ἐπιφέρει· »Ἐγὼ δὲ ὅτε ἠρχόμην ἀπὸ Μεσοποταμίας 190
 30 τῆς Συρίας, ἐξῆλθεν Οὐριήλ ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ, καὶ εἶπεν ὅτι κατέβην ἐπὶ τὴν 11
 γῆν καὶ κατεσκήνωσα ἐν ἀνθρώποις, καὶ ὅτι ἐκλήθην ὀνόματι Ἰακώβ· ἐξήλωσε
 καὶ ἐμαχέσατό μοι, καὶ ἐπάλαίε πρὸς με, λέγων προτερήσειν ἐπάνω τοῦ ὀνόματός
 μου τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοῦ πρὸ παντὸς ἀγγέλου. καὶ εἶπα αὐτῷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ
 35 καὶ πόσος ἐστὶν ἐν υἱοῖς θεοῦ· Οὐχὶ σὺ Οὐριήλ ὄγδοος ἐμοῦ, κἀγὼ Ἰσραὴλ ἀρχ- 15
 p. 89 ἄγγελος δυνάμεως κυρίου καὶ ἀρχιχιλιάρχος εἰμι ἐν υἱοῖς θεοῦ; οὐχὶ ἐγὼ
 Ἰσραὴλ ὁ ἐν προσώπῳ θεοῦ λειτουργῶς πρῶτος, καὶ ἐπεκαλεσάμην ἐν ὀνόματι
 ἀσβέστῳ τὸν θεόν μου;« εἰκὸς γὰρ τούτων ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ λεγομένων 191
 καὶ διὰ τοῦτο ἀναγεγραμμένων.

Édition E. Preuschen, GCS 10, 1903; cf. C. Blanc, *Origène, Commentaire sur Saint Jean*, tome I (Livres I-V), *Sources chrétiennes*, 120, Paris, 1966, voir p. 334-337 (avec traduction); PG 14 (= éd. C. et C. V. Delarue, 1740), 168 D¹-169 B; A. Resch, *Agrapha*², log. 2, p. 295-296.

b. Orig., *in Gen.* (I, 14), III, 9, dans *Philoc.*, 23, 15 (éd. Robinson, p. 204, 1-4); cité par Eus., *Praep. Ev.*, 6, 11, 64 (GCS 43, I, p. 356, 23-24).

Commentaire sur *Gen.*, I, 14, création des luminaires et des étoiles: les étoiles

Or. Jos. a. 7 παντὸς + κτισθέντος, *vel* πρὸ τοῦ παντὸς, *vel* πρὸ π., *corr. edd.*

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XV, p. 125-127.

sont le signe, non la cause, des réalités terrestres dont Dieu seul est créateur, et elles contiennent ainsi l'avenir comme dans une prophétie.

Robinson

p. 204 διόπερ ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Ἰωσήφ δύναται οὕτω νοεῖσθαι τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ· Ἀνέγων γὰρ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ ὅσα συμβήσεται ὑμῖν καὶ τοῖς υἱοῖς ὑμῶν. τάχα δὲ καὶ τό· Εἰλιγήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον (Is., 34, 4).

Édition des *Philocalia* par J. A. Robinson, 1893; *PG* 12 (= éd. C. et C. V. Delarue, 1740), 73 B. — Édition d'Eusèbe par K. Mras, *GCS* 43, 1, 2e éd. 1956; cf. A. Resch, *Agrapha*², log. 3a, p. 297-298.

De même Orig., *in Gen.*, (1, 14), III, 12, dans *Philoc.*, 23, 19 (Robinson, p. 208, 2-3; 6-7; 18); *PG* 12 (cf. *supra*), 81 BC (Eus. ne cite pas ces passages): l'astrologie ne prévoit jamais avec certitude: εἰ δὲ φησιν ὁ Ἰακώβ ἀνεγνωκέναι ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰ συμβησόμενα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ ὅσον ἐπὶ τούτῳ ἀντιλέγοι τις ἂν ἡμῖν ὅτι ἐναντία οἷς εἰρήκαμεν δηλοῦται διὰ τῆς γραφῆς· ἐλέγομεν γὰρ ἄνθρωπον ἀκαταλήπτως ἔχειν τῶν σημείων, ὁ δὲ Ἰακώβ φησιν ἀνεγνωκέναι ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ... ὁ Ἰακώβ μερίζων ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, πτερνίζων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ὁμολογῶν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ βίβλῳ ἀφ' ἧς παρεθέμεθα τό· Ἀνέγων ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ· εἶναι ἀρχιχιλιάρχος δυνάμεως κυρίου, καὶ ὄνομα πάσαι κεκτημένος Ἰσραήλ· ὅπερ ἐν σώματι λειτουργῶν ἀναγνωρίζει.

— Orig., *in Joh.* (1, 1), I, xi (12), § 68 (*GCS* 10, p. 16, 32-33; *PG* 14, 44 C): toute bonne action à l'égard du prochain est rapportée dans l'Évangile, celui-ci est: τὸ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ γραφόμενον, et est lu par tous ceux qui sont dignes de la gnose de toutes choses.

— Orig., *in Joh.* (1, 1), I, xxxi (34), § 221 (*GCS* 10, p. 39, 18; *PG* 14, 81 C-84 A): Εἰ δὲ ἐστὶ γράμματα θεοῦ ὥσπερ ἔστιν ἅπερ ἀναγνώσκοντες οἱ ἄγιοι φασὶν ἀνεγνωκέναι τὰ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ἵνα δι' αὐτῶν τὰ οὐράνια ἀναγνωσθῇ. Le Sauveur, Verbe et lumière, est l'Alpha et l'Oméga, et ces lettres écrites sur les tablettes célestes le concernent.

2. ASSUMPTIO MOSIS*

a. Gel. Cyz., *Hist. Eccl.*, II, 17, 17 (GCS 28, p. 74, 11-13).

Réponse des évêques du concile de Nicée au philosophe arien Phaidôn, qui citait *Prov.*, 8, 22: Dieu m'a créée (la Sagesse) comme prémices de ses voies pour ses œuvres; le Fils de Dieu a créé la Sagesse, concédée à l'homme, première dans son intention, bien que postérieure dans la création effective; de la même manière, Moïse affirme, dans l'*Assomption de Moïse*, qu'il a été établi médiateur avant la création du monde (cf. la discussion complète Gel. Cyz., II, 17, 2-36).

Version latine (Ceriani, *Monum.*, p. 55; C. Clemen, *Kl. Texte*, p. 4-5): La révélation du but de la création, qui est l'alliance de Dieu avec Israël, a été faite à Moïse, le premier; il la transmet à Josué.

iCS 28

p. 74 τὰ ἐκ τῆς γραφῆς λέξωμεν. 17

10 μέλλων ὁ προφήτης Μωσῆς ἐξιέναι
τὸν βίον, ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ
ἀναλήψεως Μωσέως, προσκαλεσά- 5
μενος Ἰησοῦν υἱὸν Ναυῆ καὶ δια-
λεγόμενος πρὸς αὐτὸν ἔφη·

»καὶ

προθεάσατό με ὁ θεὸς πρὸ κατα-
βολῆς κόσμου εἶναι με τῆς διαθή-
κης αὐτοῦ μεσίτην.« 10

I (Moyses) (6) qui vocavit ad se
Iesum filium Naue (9) . . . dicendo
ad Iesum verbum hoc . . . (12)
Creavit enim (Dominus) orbem
terrarum propter plebem suam
(13) et non coepit . . . ab initio
orbis terrarum palam facere, ut in
ea(m) gentes arguantur et humi-
liter inter se disputationibus ar-
guant se. (14) Itaque excogitavit
et invenit me, qui ab initio
orbis terrarum praeparatus sum ut
sim arbiter testamenti illius. (15)
Et tunc palam facio tibi quia con-
summatus est tempus annorum
vitae meae.

Édition G. Loeschcke-M. Heinemann, GCS 28, 1918; PG 85 (= éd. R. Balforeus, Paris, 1600 et 1604), 1269 A; A. Resch, *Agrapha*², log. 12, p. 301-302; édition du latin A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, 1861, p. 55-62; cf. édition critique par C. Clemen, *Kleine Texte*, 10, 1904.

b. Gel. Cyz., *Hist. Eccl.*, II, 21, 7 (GCS 28, p. 86, 15-17).

Réponse de Protogénèse, évêque de Sardique, au nom des Pères de Nicée,

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XVI, p. 128-141.

au philosophe arien Phaidôn, sur l'œuvre de la création par le Saint-Esprit, prouvée par l'*Ass. Mos.*

GCS 28

p. 86 ἐν βίβλῳ δὲ ἀναλήψεως Μωσέως Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος διαλεγόμενος 7
15 τῷ διαβόλῳ λέγει »ἀπὸ πνεύματος ἁγίου αὐτοῦ πάντες ἐκτίσθημεν« καὶ
πάλιν λέγει »ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ ἐξῆλθε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ὁ κόσμος
ἐγένετο· ἴσον ἐστὶ τοῦτο τοῦ »πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο«.

Édition GCS (cf. a); PG 85 (cf. a), 1285 A.

c. Clem. Alex., *Strom.*, I, 23.153, I (GCS 52, p. 95, 10-11).

Dans la *Vie de Moïse*, qui a été le maître de Platon, plusieurs noms lui sont attribués; ainsi font, entre autres, les « mystes ».

GCS 52

p. 95 τῷ παιδίῳ οἱ γονεῖς ἔθεντο ὄνομά τι, ἐκαλεῖτο δὲ Ἰωακείμ. ἔσχεν δὲ καὶ 5
11 τρίτον ὄνομα ἐν οὐρανῷ μετὰ τὴν ἀνάληψιν, ὡς φασιν οἱ μύσται, Μελχι.

Édition O. Stählin-L. Früchtel, GCS (3e éd.) 52, 1960; réédité par C. Mondésert-M. Caster, *Sources chrétiennes*, 30 (*Strom.* I), 1951; PG 8 (= éd. J. Potter, 1715, rééd. 1757), 897 B-900 A.

Cf. Georgius Syncellus, *Chronographia* (éd. G. Dindorf, p. 226,16-227, 1): Μωϋσέα τε (ἡ θυγάτηρ Φαραῶ) μετονομάζει . . . τὸν Μελχιαν ὑπὸ τῶν γονέων πρὶν κληθέντα· ἦν δ' ἄρα διπλῆ τις καὶ ἀξία τῶν ἐπ' αὐτῷπραχθέντων ἢ τηλικαύτη προσηγορία. Μελχίας γὰρ βασιλεὺς ἐρμηνεύεται.

— Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (éd. Imm. Bekker, p. 75, 3-5; PG 121, 104 C): λέγουσι δὲ ὡς τοῦ Μωϋσέως γεννηθέντος Μελχιαν παρὰ τοῦ πατρὸς κληθῆναι, ὅπερ ἐστὶ βασιλεὺς.

— Pseudo-Philo, *Liber Antiqu. biblic.*, 9, 16 (éd. G. Kisch, 1949): et factus est ei (filiae Pharaonis) filius, et cognominavit nomen eius Moyses. Mater autem eius vocavit eum Melchiel.

d. Clem. Alex., *Strom.*, I, 23.154, I (GCS 52, p. 96, 6).

Dans la *Vie de Moïse*, il est dit qu'arrivé à l'âge d'homme, plein de zèle pour la culture de sa parenté et de ses ancêtres, il frappe l'Égyptien et le tue,

GCS 52

p. 96 φασὶ δὲ οἱ μύσται λόγῳ μόνῳ ἀνελεῖν τὸν Αἰγύπτιον.

Édition GCS 52 (cf. c); PG 8 (cf. c), 900B.

e. Gel. Cyz., *Hist. Eccl.*, II, 17, 18 (GCS 28, p. 74, 15-17).

Réponse des évêques de Nicée (cf. a) sur la sagesse, première créée dans l'intention divine; de même à propos de la sagesse de Salomon, le *Livre des Paroles mystérieuses de Moïse*.

7CS 28

p. 74 και ἐν βίβλῳ λόγων μυστικῶν Μωσέως αὐτὸς Μωσῆς προεῖπε περὶ τοῦ
15 Δαυὶδ καὶ Σολομῶντος. περὶ οὗ Σολομῶντος οὕτω προεῖπε »καὶ διαδοχεύ- 18
σει <ἐπ'> αὐτὸν ὁ θεὸς σοφίαν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἐπιστήμην πλήρη, αὐτὸς
οἰκοδομήσει τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ« καὶ τὰ ἐξῆς.

Édition GCS 28 (cf. a); PG 85 (cf. a), 1269 A.

Cf. version latine (cf. a, C. Clemen, *Kl. T.*, p. 5-6), 2, (2): et constabilibus
eis regnum et magisteria locorum . . . (3) et postea dominabitur a principibus
et tyrannis per annos XVIII . . . , descendent (= discedent) tribus duae et
transferunt (= transferent) scenae testimonium. (4) Tunc deus caelestis
fecit palam (= *figet palum?*) *scenae suae* et ferrum (= turrem) *sanctuarii*
sui, et ponentur duae tribus sanctitatis.

— *ib.*, I, 17: (libros) quos . . . reponis in vasis fictilibus in loco quem fecit
ab initio creaturae orbis terrarum, ut invocetur nomen illius . . .

f. Clem. Alex., *Strom.*, 6, 15.132, 2-3 (GCS 52, p. 498, 21-28).

Ainsi qu'il y a deux lectures de l'Écriture, selon la lettre et, celle du
gnostique, selon le sens, ainsi Josué vit enlever deux Moïses, selon ce té-
moignage (ἱστορία).

7CS 52

p. 498 εἰκότως ἄρα καὶ τὸν Μωυσέα ἀναλαμβάνομενον διττὸν εἶδεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ 5 2
Ναυῆ, καὶ τὸν μὲν μετ' ἀγγέλων, τὸν δὲ ἐπὶ τὰ ὄρη περὶ τὰς φάραγγας κηδείας
ἀξιούμενον. εἶδεν δὲ Ἰησοῦς τὴν θεὰν ταύτην κάτω πνεύματι ἐπαρθεὶς σὺν καὶ 3
25 τῷ Χαλέβ, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἄμφω θεῶνται, ἀλλ' ὁ μὲν καὶ θᾶττον κατῆλθεν,
πολὺ τὸ βριθὸν ἐπαγόμενος, ὁ δὲ ἐπικατελθὼν ὕστερον τὴν δόξαν διηγείτο ἦν
ἐθεᾶτο, διαθῆσαι δυνηθεὶς μᾶλλον θατέρου, ἅτε καὶ καθαρώτερος γενόμενος, 10
δηλούσης, οἶμαι, τῆς ἱστορίας μὴ πάντων εἶναι τὴν γνῶσιν, ἐπεὶ οἱ μὲν τὸ
30 σῶμα τῶν γραφῶν, τὰς λέξεις καὶ τὰ ὀνόματα, καθάπερ τὸ σῶμα τὸ Μωυ-
σέως, προσβλέπουσιν, οἱ δὲ τὰς διανοίας καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ὀνομάτων δηλούμενα
διορῶσι, τὸν μετὰ ἀγγέλων Μωυσέα πολυπραγμονοῦντες.

Édition GCS 52 (cf. c); PG 9 (cf. c), 356 C; A. Resch, *Agrapha*², *log.* 13,
p. 302-303.

Cf. Evodius Uzal., *in Aug. op., epist.* 158, 6 (CSEL 44, éd. A. Goldbacher,
1904, p. 492, 21-25; PL 33, 695-696): . . . in apocryphis et secretis ipsius
Moysei, quae scriptura caret auctoritate, tunc cum ascenderet in montem ut
moreretur, vi corporis efficitur ut aliud esset, quod terrae mandaretur,
aliud quod angelo comitanti sociaretur. Sed non satis arguet me apocry-
phorum proferre sententiam.

— Orig., *in lib. Jesu Nave Hom.*, II, 1 (GCS 30, éd. W. A. Baehrens, 1921,
p. 297, 12-14; PG 12, 834 B) (*in Jos.*, I, 2) (seul texte latin): . . . in libello

Ass. Mos. e. 2 διαχεύσει M² P¹ | 3 ἐπ' *add. edd. secd. parall.* II 17, 30 (*ed.*
p. 76, 20)

quodam in quo, licet in canone non habeatur, mysterii tamen huius (Moysis) figura describitur, refertur quia duo Moyses videbantur: unus vivus in spiritu et alius mortuus in corpore.

— Jos., *Antiqu.*, 4, 8, 48, § 326: ἀπαζομένου δὲ καὶ τὸν Ἐλεάζαρον αὐτοῦ καὶ Ἰησοῦν, καὶ προσομιλοῦντος αὐτοῖς ἔτι, νέφους αἰφνίδιον ὑπὲρ αὐτὸν στάντος ἀφανίζεται κατὰ τινος φάραγγος.

— version latine *Ass. Mos.* (cf. a, C. Clemen, *Kl. T.*, p. 13), 11, 5: quis locus recipit (= recipiet) [...] te (6), aut quod erit monumentum sepulturae, (7) aut quis audevit corpus tuum transferre in[d]e ut homo (= hominis) de loco in locum? (8) Omnibus enim morientibus secus aetatem sepulturae suae sunt in terris; nam tua sepultura ab oriente sole usque ad occidentem et ab austro usque ad fines aquilonis, omnis orbis terrarum sepulcrum est tuum.

g. Epiph., *Haer.*, 9, 4, 13 (GCS 25, p. 202, 20-23).

Les Esséniens affirment que les morts font contracter une impureté.

GCS 25

p. 202 ἐνεταφίασαν οἱ ἄγγελοι, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἔλθοῦσα παράδοσις ἔχει, τὸ σῶμα
22 Μωυσέως τοῦ ἁγίου καὶ οὐκ ἐλούσαντο ἀλλ' οὔτε ἐκοινώθησαν οἱ ἄγγελοι
ἀπὸ τοῦ ἁγίου σώματος.

Édition K. Holl, GCS 25, 1915; PG 41 (= éd. D. Petavius, 1622), 229 D.

h. *Jud.*, 9.

Les faux docteurs... blasphèment la gloire (angélique), alors que Michel n'a pas osé porter un jugement contre le diable.

Nov.

Test. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ
Μωυσέως σώματος οὐκ ἐτόλμησεν κρίσιν ἐπενεργεῖν βλασφημίας, ἀλλὰ εἶπεν· 5
ἐπιτιμήσαι σοὶ κύριος.

Cf. *Zach.*, 3, 1, Καὶ ἔδειξέν μοι κύριος τὸν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου κυρίου, καὶ ὁ διάβολος ἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ, (2) καὶ εἶπεν κύριος πρὸς τὸν διάβολον· Ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ, διὰ βολε, καὶ ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ.

j. *Catena gr. Patr.*, VIII, in *Jud. ep.*, 10 (éd. Cramer, p. 163, 18-22).

Les faux docteurs ignorent et blasphèment le monde des esprits, et ils seront confondus quant au « naturel » qu'ils prétendent connaître, comme font les animaux sans raison.

Cramer

p. 163 Τελευτήσαντος ἐν τῷ ὄρει Μωυσέως, ὁ Μιχαὴλ ἀποστέλλεται μεταθήσων τὸ
20 σῶμα, εἶτα τοῦ διαβόλου κατὰ τοῦ Μωυσέως βλασφημοῦντος, καὶ φρονεῖα
ἀναγορεύοντος διὰ τὸ πατάξαι τὸν Αἰγύπτιον, οὐκ ἐνεγκῶν τὴν κατ' αὐτοῦ
βλασφημίαν ὁ Ἄγγελος, »ἐπιτιμῆσαι σοὶ ὁ θεός» πρὸς τὸν διάβολον ἔφη.

Ces impies, eux, osent blasphémer Dieu en toutes choses.

Édition J. A. Cramer, *Catenaë graecorum Patrum in N.T.*, VIII, *Cat. in epist. cath.*, 1840 (réimpr. 1967); cf. H. Windisch, *Handb. zum N.T.*, 15, 3e éd. par H. Preisker, 1951, p. 43; Ad. Hilgenfeld, *Messias Judaeorum*, 1869, p. 459, 44a, en note.

De même, selon le codex D (ms. du 11e s.), éd. C. F. Matthäi, *SS. Apostolorum VII epist. cath.*, 1782, p. 238, selon la citation (avec les corrections) de Ad. Hilgenfeld, *Messias Judaeorum*, p. 459, 44a (*in textu*); cf. Ch. Bigg, *Ep. St. Peter and St. Jude*, 2e éd., *Intern. Comm.*, 1910, p. 331: τελευτήσαντος, φησίν, ἐν τῷ ὄρει Μωυσέως ὁ ἀρχάγγελος ἀποστέλλεται μεταθήσων τὸ σῶμα. ὁ οὖν διάβολος ἀντεῖχε θέλων ἀπατήσῃ (Hilg. ἀπατήσαι), λέγων ὅτι ἐμὸν ἐστὶ τὸ σῶμα ὡς τῆς ὕλης δεσπόζων, ἦτοι διὰ τὸ πατάξαι τὸν Αἰγύπτιον βλασφημοῦντος κατὰ τοῦ ἀγίου καὶ φρονεῖα ἀναγορεύσαντος· μὴ ἐνεγκῶν τὴν κατὰ τοῦ ἀγίου (Hilg. κατ' αὐτοῦ) βλασφημίαν ὁ ἄγγελος, »Ἐπιτιμῆσαι σοὶ ὁ Θεός», πρὸς τὸν διάβολον ἔφη.

Cf. *Cat. gr. Patr. N.T.*, VIII, *in Jud.*, 9, p. 160, 29-30; cf. Ad. Hilgenfeld, *Messias Judaeorum*, p. 459, 44a, en note (comme var.): ὁ γὰρ διάβολος ἀντεῖχε θέλων ἀπατήσῃ, ὅτι ἐμὸν τὸ σῶμα ὡς τῆς ὕλης δεσπόζοντι.

k. Oecuménius, *Comm. in N.T.*, II, *in Jud. Apost. cath. epist.*, I (*in Jud.*, 9) (éd. Hentenius, p. 629 B).

Hen- Au sujet du corps de Moïse.
tenius
p. 629

Λέγεται τὸν Μιχαὴλ τὸν ἀρχάγγελον τῇ τοῦ Μωυσέως ταφῇ δεδικομηκέναι. 5
τοῦ γὰρ διαβόλου τοῦτο μὴ καταδεχομένου, ἀλλ' ἐπιφέροντος ἐργλημα διὰ τὸν
τοῦ Αἰγυπτίου φρόνον, ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ Μωυσέως, καὶ διὰ τοῦτο μὴ συγχω-
ρεῖσθαι αὐτῷ τυχεῖν τῆς ἐντίμου ταφῆς.

Édition J. Hentenius, II, rééd. Paris, 1631; *PG* 119 (= éd. Hentenius), 713 BC; cf. Ad. Hilgenfeld, *Messias Judaeorum*, p. 460, 44 b (avec référence à Oecuménius, p. 348 (?))

De même, scholie *in Jud.*, 9, éd. Matthäi (cf. j), selon la citation de Ad. Hilgenfeld, *l.c.* (cf. j), p. 460, 44b, en note: λέγεται ὁ Μιχαὴλ τῇ τοῦ Μωυσέως διακομικέναι ταφῇ, τοῦ διαβόλου πρὸς τοῦτο ἀνθεσταμένου.

Cf. *Cat. gr. Patr. N.T.*, *in Jud.*, 9, éd. Cramer, VIII, p. 161, 9-10; Λέγεται ὁ Μιχαὴλ περὶ τὴν τοῦ Μωυσέως σώματος δικομηκέναι ταφῆν· τοῦ διαβόλου πρὸς τοῦτο ἀνθισταμένου.

ASS. MOS. j. 1 Μωυσέως + ἀγίου B

k. 5 Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος τῇ τ. Μ. ταφῇ δικομήσῃ Hilg. *ex Oecum.* (?) | 7 αὐτοῦ ὄντος] αἰτίου δ. Hilg. *ib.* | 8 ἐντίμου] ἐννόμου Hilg. *ib.*

3. LIBER ELDAD ET MODAD*

Hermas, *Pastor* (7, 4), *Vis.*, 2, 3, 4 (GCS 48, p. 7. 3).

Dans cette vision, il est recommandé de faire pénitence, de pardonner à autrui et de persévérer dans la persécution, ou alors de se convertir à ce moment.

Version latine: F. X. Funk, 1901, p. 429.

GCS 48

p. 7

ἔγγυς κύριος τοῖς ἐπιστρεφομέ-
νοισ, ὡς γέγραπται ἐν τῷ Ἑλδὰδ
καὶ Μωδάτ, τοῖς προφητεύσασιν
ἐν τῇ ἐρήμῳ τῷ λαῷ.

*Prope est Dominus iis qui se con-
vertuntur.*

Édition M. Whittaker, GCS 48, 1956; F. X. Funk, 1881, 2e éd. 1901; O. von Gebhardt, 1877; C. von Tischendorf, 1866; G. Dindorf, 1857; A. Resch, *Agrapha*², log. 9, p. 300-301 (N.B. PG 2 n'a pas le texte grec) (deux versions latines antiques, versions éthiopienne, coptes achmimique et sahidique, cf. *Introduction*, p. 144, note 8; cf. version latine: PG 2, 898).

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XVII, p. 142-145.

4. LIBER POENITENTIAE JANNES ET MAMBRE*

Philostorgius, *Hist. Eccl.*, 9, 2 (GCS 21, p. 116, 8-10).

Passage conservé dans une édition d'extraits divers réunis sans contexte par Photius (9e s.).

7CS 21

p. 116 Μωσῆς, φησίν, τοὺς περὶ Ἰαννῆν καὶ Ἰαμβρῆν ἐν ἔλκεσι καλασάμενος, καὶ
10 τὴν θατέρου τούτων μητέρα τῷ θανάτῳ παρεπέμψατο.

Édition J. Bidez, GCS 21, 1913; PG 65 (éd. H. Valesius, 1673, revue par G. Reading, 1720), 568 C.

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XVIII, p. 146-149.

5. LIBER JUBILAEORUM*

Cf. *Cat. Niceph.*: *Jub.*, 10, 21.

- codex Athos Koutl. 178: *Jub.*, 15, 17; 16, 9; 17, 15; 18, 13; 19, 11.13; 46, 3.
- codex Basil. 1: *Jub.*, 4, 13.15.16.20.27.28.33; 8, 5.6.7; 10, 18; 11, 1.7.9; 12, 9.
- Epiph., *Haer.*: *Jub.*, 4, 9.10.11.15; 5, 22.
- Epiph., *de mens. et ponder.*: *Jub.*, 2, 2-23.
- Georg. Cedrenus (résumé *Jub.*: 48, 1; 2, 14; 5, 20; 10, 24; 1, 1; 2, 8; 4, 17): *Jub.*, 2, 24; 4, 18; 11, 1-2.8.14; 16, 10.21; 47, 3; 48, 1.5.14.
- Georg. Syncellus: *Jub.*, 3, 1-13.28.32.34; 4, 1-9.31; 7, 1; 8, 2-3; 10, 1-11.21. 24.26; 11, 16.17; 12, 12-14.26; 16, 31; 17, 16; 22, 4.5.10.26; 23, 1; 26, 34; 29, 12; 31, 9.14.18; 35, 9; 36, 1.9; 37, 1.9.17.18; 38, 1.2.3; 47, 5.9.
- Ioannes Zonaras: *Jub.*, 46, 14.
- Michael Glycas: *Jub.*, 3, 16.21.23.

Résumé du *Livre* par G. Cédrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 87, 10-20).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated from the eth. Version.*

Bekker
p. 87

(48,1) νόμους δὲ πρώτων Μωϋσῆς γράφει τοῖς Ἰουδαίοις. καταλιπὼν δὲ Μωϋσῆς τὰς κατ' Αἴγυπτον διατριβάς εἰς τὴν ἔρημον ἐφιλοσόφει,

5

(2, 1) διδασκόμενος παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ τὰ περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου

(2, 14) καὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ τῶν μετ' ἐκείνον,

10

15 (5, 20) καὶ τοῦ κατακλισμοῦ,

48, 1 . . . thou didst *depart and dwell in the land* of Midian.

2, 1. And *the angel* of the presence *spoke to* Moses according to the word of the Lord, saying: Write *the complete history of the creation.*

2, 14. And after all this He created man, *a man and a woman* created He *them.*

5, 20. And the Lord said that He would *destroy everything* which was upon the earth . . .

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XIX, p. 150-162.

(10, 24) και τῆς συγχύσεως και
ποικιλίας τῶν γλωσσῶν,

(1, 1) και τῶν περι τὸν πρῶτον
ἀνθρωπον, και τῶν μέχρις αὐτοῦ
χρόνων, και περι τῆς νομοθεσίας 5
τῆς μελλούσης παρ' αὐτοῦ διδοσθαι
τῷ Ἰουδαίων ἔθνει,

(2, 8) και τὰς τῶν ἀστρων
θέσεις και τὰ στοιχεῖα

(4, 17) και ἀριθμητικὴν και 10
γεωμετρίαν και πᾶσαν σοφίαν,
20 ὡς ἐν τῇ λεπτῇ Γενέσει κεῖται.

5, 24. And the Lord opened
seven flood-gates of heaven.

10, 24. And He *confounded their
language*.

1, 1. This is the history of the
division of the days of *the law*
and of the testimony, of the
events of the years.

2, 8. And on the fourth day *He
created* the sun and the moon and
the stars, and set them in the
firmament of the heaven.

4, 17. And he (Enoch) was the
first among men that are born on
earth who learnt *writing and
knowledge and wisdom* and who
wrote down the signs of heaven.

a. Eriph., Const. ep., *de mens. et pond.*, 22 (ed. D. Petavius, p. 178-179
= PG 43, 276 B-277 B).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

(1, 1; 2, 1, cf. *Résumé du Livre*,
p. 70, 71)

PG 43
c. 276

(2, 2) Τῇ μὲν γὰρ πρώτη ἡμέρᾳ
ἐποίησε τοὺς ἀνωτέρους οὐρανοὺς,
τὴν γῆν, τὰ ὕδατα, ἐξ ὧν ἐστι χιῶν 15
και κρύσταλλος και χάλαζα και
παγετοὶ και δρόσος, τὰ πνεύματα
τὰ λειτουργοῦντα ἐνώπιον αὐτοῦ,
C ἅτινά ἐστι τάδε· ἄγγελοι πρὸ
προσώπου, και ἄγγελοι τῆς δόξης, 20
και ἄγγελοι πνευμάτων πνεόντων,
ἄγγελοι νεφελῶν και γνόφων,
χιόνος και χαλάξης και πάγου,
ἄγγελοι φωνῶν, βροντῶν, ἀστρα-
πῶν, ψύχους, καύματος, χειμῶ- 25

(2, 1) And the angel of the pre-
sence spake to Moses. . . : Write
the complete history of the crea-
tion . . . (2, 2) *For on the first day
He created the heavens which are
above and the earth and the waters
and all the spirits which serve
before Him — the angels of the
presence, and the angels of sancti-
fication, and the angels [of the
spirit of fire and the angels] of the
spirit of the winds, and the angels
of the spirit of the clouds, and of
darkness, and of snow and of hail
and of hoar frost, and the angels of
the voices and of the thunder and of*

JUB. 15 a. ἐστι χιῶν] στοιχείων, PG

νος, φθινοπώρου, ἔαρος και θερους,
 και πάντων τῶν πνευμάτων τῶν
 κτισμάτων αὐτοῦ τῶν ἐν οὐρανοῖς
 και ἐν τῇ γῆ, τὰς ἀβύσσους, τὴν
 τε ὑποκάτω τῆς γῆς, και τοῦ χάους, 5
 και σκότος, ἑσπέρα και νύξ, τὸ φῶς
 ἡμέρας τε και ἕρθρου.

(2, 3) Ταῦτα τὰ ἑπτὰ μέγιστα
 ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ πρώτῃ
 ἡμέρᾳ. 10

(2, 4) Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸ
 στερέωμα τὸ ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων,
 και τὴν διαμέρισιν τῶν ἐπάνω τοῦ
 PG 43 στερεώματος ὑδάτων, και τῶν
 c. 277 ὑποκάτω τοῦ στερεώματος ἐπὶ 15
 πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. τοῦτο
 μόνον τὸ ἔργον ἐποίησεν ὁ Θεὸς
 ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ.

(2, 5) Τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ

(2, 7) τὰς θαλάσσας, τοὺς ποτα- 20
 μούς, τὰς πηγὰς και λίμνας, τὰ
 σπέρματα τοῦ σπόρου, τὰ βλαστή-
 ματα, τὰ ξύλα τὰ κάρπιμά τε και
 ἄκαρπα, τοὺς δρυμούς, και πάντα
 τὰ φυτόα κατὰ γένος. Ταῦτα τὰ 25
 τέσσαρα ἔργα τὰ μέγιστα ἐποίησεν
 ὁ Θεὸς ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.

*the lightning, and the angels of the
 spirits of cold and of heat, and
 of winter and of spring and of
 autumn and of summer, and of all
 the spirits of His creatures which
 are in the heavens and on the earth,
 (He created) the abysses and the
 darkness, eventide (and night), and
 the light, dawn and day, which He
 hath prepared in the knowledge
 of His heart.*

(2, 3) And thereupon we saw
 His works, and praised Him, and
 lauded before Him on account of
 all His works; for seven great works
 did He create on the first day.

(2, 4) And on the second day He
 created the firmament in the midst
 of the waters, and the waters were
 divided on that day — half of them
 went up above and half of them
 went down below the firmament
 (that was) in the midst over the
 face of the whole earth. And this
 was the only work (God) created on
 the second day. (2, 5) And on the
 third day He commanded the
 waters to pass from off the face
 of the whole earth into one place,
 and the dry land appear . . . (2, 7)
 And on that day He created for
 them all the seas according to their
 separate gathering-places, and all
 the rivers, and the gatherings of the
 waters in the mountains and on all
 the earth, and all the lakes, and all
 the dew of the earth, and the seed
 which is sown, and all sprouting

5 χάους] χάως PG | 13 διαμέρησιν PG | 17 τὸ ἔργον] in Marc. tt. | 24-25 και
 ... γένος] in Marc. tt.

(2, 8) Τῆ δὲ τετάρτῃ τὸν ἥλιον,
τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας (et cf.
Résumé, p. 71).

(2, 10) ταῦτα τὰ τρία ἔργα τὰ
μεγάλα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ 5
τετάρτῃ ἡμέρᾳ.

(2, 11) Τῆ δὲ πέμπτῃ τὰ κήτη τὰ
μεγάλα, τοὺς ἰχθύας καὶ τὰ ἄλλα
ἔρπετά τὰ ἐν τοῖς ὕδασι, τὰ πετεινά,
τὰ πτερωτά. 10

(2, 12) ταῦτα τὰ τρία ἔργα τὰ
μεγάλα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ
πέμπτῃ ἡμέρᾳ.

B (2, 13) Τῆ δὲ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὰ
θηρία, τὰ κτήνη, τὰ ἔρπετά τῆς γῆς, 15

(2, 14) τὸν ἀνθρώπον. ταῦτα τὰ
τέσσαρα μεγάλα ἔργα ἐποίησεν ὁ
Θεὸς ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ (et cf. *Ré-
sumé*, p. 70).

*things, and fruit-bearing trees, and
trees of the wood, and the garden
of Eden, in Eden, and all (plants
after their kind). These four great
works God created on the third day.*

(2, 8) And on the fourth day He
created the sun and the moon and
the stars, and set them in the
firmament of the heaven, to give
light upon all the earth, and to
rule over the day and the night,
and divide the light from the
darkness . . . (2, 10) And it divi-
deth the light from the darkness
(and) for prosperity, that all
things may prosper which shoot
and grow on the earth. *These three
kinds He made on the fourth day.*

(2, 11) And on the fifth day He
created great sea monsters in the
depths of the waters, for these
were the first things of flesh that
were created by His hands, the
fish and everything that moves in
the waters, and everything that flies,
the birds and all their kind. (2, 12)
And the sun rose above them to
prosper (them), and above every-
thing that was on the earth,
everything that shoots out of the
earth, and all fruit-bearing trees,
and all flesh. *These three kinds He
created on the fifth day.*

(2, 13) And on the sixth day He
created all the animals of the earth,
and all cattle, and everything that
moves on the earth. (2, 14) And
after all this He created man, a
man and a woman created He
them, and gave him dominion . . .

(2, 15) Καὶ ἐγένετο πάντα τὰ ἐν ταῖς ἕξ ἡμέραις παρὰ τοῦ Θεοῦ ποιηθέντα ἔργα κβ'. (2, 16) Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς πάντα ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, ὅσα ἐν τοῖς οὐρανοῖς 5 καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν ταῖς ἀβύσσοις, ἐν τῷ φωτὶ καὶ ἐν τῷ σκότει καὶ ἐν πᾶσι.

(2, 17) Καὶ ἀνεπαύσατο ὁ Θεὸς ἐκ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν τῇ 10 ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ

(2, 19) καὶ ἠύλογησεν αὐτὴν καὶ ἡγίασεν αὐτὴν

καὶ ἐδήλωσε δι' ἀγγέλου τῷ Μωυσῆ ὅτι 15

(2, 23) καὶ εἰκοσιδύο κεφάλαια ἀπὸ Ἀδάμ ἄχρι τοῦ Ἰακώβ.

(2, 20) Καὶ ἐκλέξομαι ἐμαυτῷ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ λαὸν περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν 20 (2, 23, cf. *supra*).

Αἱ δὲ κεφαλαὶ περὶ ὧν εἶπεν ὁ C Κύριος, εἰσὶν αὗται· Ἀδάμ, Σήθ, Ἐνώσ, Ἐνώχ, Ἀρφαξάδ, Σάλα, Καϊνάν, Φαλέκ, Μαλαλεήλ, Ἐβερ, Ῥαγαῦ, Ἰάρεδ, Σερούχ, Ναχώρ, 25 Μαθουσάλα, Θάρα, Λάμεχ, Νῶε, Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ, Σήμ. Ὁμοῦ εἰκοσιδύο γενεαί. Διὸ καὶ εἰκοσιδύο εἰσὶ τὰ παρὰ τοῖς Ἐβραίοις γράμματα, καὶ πρὸς αὐτὰ 30 καὶ τὰς βίβλους αὐτῶν κβ' ἡρίθμη-

And these four kinds He created on the sixth day. (2, 15) And there were altogether two and twenty kinds. (2, 16) And He finished all His work on the sixth day—all that is in the heavens and on the earth, and in the seas and in the abysses, and in the light and in the darkness, and in everything.

(2, 17) And He gave us a great sign, the Sabbath day, that we should work six days, but keep Sabbath on the seventh day from all work . . . (2, 19) And He said unto us: ". . . as I have sanctified the Sabbath day and do sanctify (it) unto Myself, even so shall I bless them." . . . (2, 23) There (were) two and twenty heads of mankind from Adam to Jacob, and two and twenty kinds of work were made until the seventh day; this is be blessed and holy. (2, 20) "And I have chosen the seed of Jacob from amongst all that I have seen, and have written him down as My first-born son, and have sanctified him unto Myself for ever and ever." (Deut., 14, 2).

σαν εικοσιεπτὰ οὔσας· ἀλλ' ἐπειδὴ
διπλοῦνται πέντε παρ' αὐτοῖς στοι-
χεῖα, εικοσιεπτὰ καὶ αὐτὰ ὄντα,
καὶ εἰς κβ' ἀποτελοῦνται, τούτου
χάριν καὶ τὰς βίβλους κζ' οὔσας, 5
κβ' πεποιήμασιν.

Cf. G. Syncellus, *Chronogr.* (ed. G. Dindorf, p. 4, 19-5, 18): 'Ἐν τῷ πρωτοκτίστῳ
νυχθημέρῳ, τῇ πρώτῃ τοῦ παρ' Ἑβραίοις πρώτου μηνὸς Νισάν, ὡς προδεδεικται,
παρὰ δὲ Ῥωμαίοις εικοστῇ πέμπτῃ τοῦ Μαρτίου μηνός, καὶ παρ' Αἰγυπτίοις εικοστῇ
ἐνάτῃ τοῦ Φαμενώθ, ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ, ἤτοι μιᾶς σαββάτου, ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὸ σκότος καὶ τὰ ὕδατα, πνεῦμα καὶ φῶς καὶ νυχθήμερον, ὁμοῦ
ἔργα ἑπτὰ. ἐν τῷ δευτέρῳ νυχθημέρῳ ἐγένετο τὸ στερέωμα, ἔργον ἓν. ἐν τῷ τρίτῳ
νυχθημέρῳ ἐγένετο ἔργα τέσσαρα, φανέρωσις γῆς καὶ ἀναξήρασις, παραδείσοις,
δένδρα παντοῖα, βοτάναι καὶ σπέρματα. τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἥλιον
καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας. τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ ἔρπετα καὶ τὰ
νηκτὰ πάντα, κῆτη καὶ ἰχθύας καὶ ὄσα ἐν τοῖς ὕδασι, ἔτι τε πετεινά. ὁμοῦ ἔργα τρία.
τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ τετράποδα καὶ τὰ ἔρπετα τῆς γῆς, τὰ θηρία καὶ
τὸν ἄνθρωπον, ἔργα τέσσαρα. ὁμοῦ τὰ πάντα ἔργα εἰκοσι δύο ἰσάριθμα τοῖς εἰκοσι δύο
Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ ταῖς εἰκοσι δύο Ἑβραϊκαῖς βίβλοις καὶ τοῖς ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως
Ἰακώβ εἰκοσι δύο γενεαρχίαις, ὡς ἐν λεπτῇ φέρεται Γενέσει, ἣν καὶ Μωϋσέως εἶναι φασὶ
τινες ἀποκάλυψιν. αὕτη τὰς οὐρανίους δυνάμεις τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ λέγει ἐκτίσθαι.

— Georgius Cedrenus, *Comp. Hist.* (ed. Imm. Bekker, p. 9, 9-14): ὁμοῦ πάντα τὰ
ἔργα εικοσιδύο, ἰσάριθμα τοῖς Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ ταῖς εικοσιδύο αὐτῶν βίβλοις
καὶ ταῖς ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως Ἰακώβ εικοσιδύο γενεαρχίαις, ὡς ἐν Λεπτῇ φέρεται Γενέσει,
ἣν καὶ Μωσέως εἶναι φασὶ τινες ἀποκάλυψιν. αὕτη τὰς οὐρανίους δυνάμεις τῇ πρώτῃ
ἡμέρᾳ λέγει ἐκτίσθαι.

— Ioannes Zonaras, *Annales* (ed. M. Pinder, p. 18, 4-6): Οἶδα μὲν οὖν ἐν τῇ Λεπτῇ
Γενέσει γεγραμμένον ὡς ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ καὶ αἱ οὐράναι δυνάμεις πρὸ τῶν ἄλλων
ὑπέστησαν παρὰ τοῦ τῶν ὄλων δημιουργοῦ.

— cod. Athos Koutl. 178, 11 r, l. 2-4: Ἔργα, ὡς λέγει, ἔκτισεν ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐξιτη-
μέραις διὰ καὶ κβ' γράμματα παρ' Ἑβραίοις· καὶ κβ' βιβλία, καὶ κβ' γενεαρχίας ἀπὸ
Ἀδὰμ ἕως Ἰακώβ.

b. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 9, 14-21).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Bekker

p. 9 (2, 24) τίνος δὲ χάριν τὴν ζ'
ἡμέραν εὐλόγησεν ὁ θεός, καὶ
15 οὐ πάσας; φασὶ τινες. λέγομεν 10
οὖν ὅτι ἐκάστη τῶν ἄλλων ἐκ τῆς
ἐν αὐτῇ γενομένης δημιουργίας
ἔσχε τὴν εὐλογίαν· ἐπειδὴ δὲ
ἔμελλεν αὕτη μόνῃ μένειν ἀγέ-

ραστος, μηδεμιᾶς ἐν αὐτῇ γενο-
μένης δημιουργίας, τούτου χάριν
ἠύλογηθη καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ θεοῦ
καὶ ἡγιασθη, καὶ σάββατον ὡς
καταπαύσιμος προσηγορεύθη, καὶ 5
20 ὡς τύπος τῆς ἑβδόμης χιλιοετηρί-
δος καὶ τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν συν-
τελείας, ὡς Ἰώσηπος μαρτυρεῖ
καὶ ἡ Λεπτὴ Γένεσις.

Cf. cod. Basil. I (ed. P. A. de Lagarde, *Genesis graece, in Gen., 2, 2*): εἰ κατέπαυσεν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ζ', πεποιήκην τι καὶ ἐν αὐτῇ.

c. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 7, 20-9, 15).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf

- p. 7 ἀναγκαίως προήχθη καὶ περὶ τούτου δηλῶσαι ἐν μέρει, ὅσα καὶ ἄλλοις 10
10 ἱστορικοῖς Ἰουδαϊκὰς ἀρχαιολογίας ἢ καὶ Χριστιανικὰς ἱστορίας γράψασι
περὶ τούτου εἶρηται ἐκ τῆς λεπτῆς Γενέσεως καὶ τοῦ λεγομένου βίου Ἀδάμ,
εἰ καὶ μὴ κύρια εἶναι δοκεῖ, ὡς ἂν μὴ εἰς ἀποπτέρας δόξας ἐκπέσειεν οἱ
ταῦτα συζητοῦντες. κεῖται γοῦν ἐν τῷ λεγομένῳ βίῳ Ἀδάμ ὁ τῶν ἡμερῶν
ἀριθμὸς τῆς τε ὀνομασίας τῶν θηρίων καὶ τῆς πλάσεως τῆς γυναικὸς καὶ τῆς 15
εἰσόδου αὐτοῦ Ἀδάμ ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ τῆς περὶ τοῦ ξύλου τῆς βρώσεως
ἐντολῆς τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτόν, καὶ τῆς μετὰ τούτου εἰσόδου Εὐᾶς ἐν τῷ παρα-
δείσῳ, τὰ τε τῆς παραβάσεως καὶ τὰ μετὰ τὴν παράβασιν, ὡς ὑποτέτακται.
20 (3, 1) Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἑβδομά-
δος, ἣτις ἦν τρίτη μὲν ἡμέρα τῆς 20
p. 8 πλάσεως τοῦ Ἀδάμ, ὀγδόη δὲ τοῦ
πρώτου μηνὸς Νισάν, πρώτη δὲ
τοῦ Ἀπριλλίου μηνός, καὶ ἕκτη
τοῦ παρ' Αἰγυπτίοις Φαρμουθί,
ὠνόμασεν Ἀδὰμ τὰ ἄγρια θηρία 25
θεῖω τινὶ χαρίσματι. τῇ δευτέρᾳ
ἡμέρᾳ τῆς δευτέρας ἑβδομάδος
5 ὠνόμασε τὰ κτήνη. τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
τῆς δευτέρας ἑβδομάδος ὠνόμασε
τὰ πετεινά. τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τῆς 30
δευτέρας ἑβδομάδος ὠνόμασε τὰ
ἔρπετά. τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τῆς δευ-
τέρας ἑβδομάδος ὠνόμασε τὰ νηκτά.
- (2, 24) . . . *He had sanctified and blessed the Sabbath day on the seventh day.* (2, 25) *He created heaven and earth and everything that He created in six days, and God made the seventh day holy, for all His works.*
- (3, 1) *And on the sixth day of the second week we brought, according to the word of God, unto Adam all the beasts, and all the cattle, and all the birds, and everything that moveth on the earth, and everything that moveth in the water, according to their kinds, and according to their types: the beasts on the first day; the cattle on the second day; the birds on the third day; and all that which moveth on the earth on the fourth day; and that which moveth in the water on the fifth day.*

(3, 5) τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τῆς δευτέ-
 ρας ἑβδομάδος, ἣτις ἦν κατὰ μὲν
 Ῥωμαίους Ἀπριλλίου ἕκτη, κατὰ
 δὲ Αἰγυπτίους Φαρμουθὶ ἑνδεκάτῃ,
 10 λαβῶν ὁ θεὸς μέρος τι τῆς πλευρᾶς 5
 τοῦ Ἀδάμ ἐπλασε τὴν γυναῖκα.

(3, 9) τῇ τεσσαρακοστῇ ἕκτῃ
 ἡμέρᾳ τῆς κοσμοποιίας, τετάρτη
 ἡμέρᾳ τῆς ἑβδόμης ἑβδομάδος,
 Παχῶν τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, Μαΐου 10
 ἐνάτῃ, ἡλίου ὄντος ταύρω καὶ
 σελήνης σκορπίῳ κατὰ διάμετρον,
 ἐν τῇ τῶν Πλειάδων ἐπιτολῇ, εἰσή-
 γαγεν ὁ θεὸς τὸν Ἀδάμ ἐν τῷ
 15 παραδείσῳ κατὰ τὴν τεσσαρακοσ- 15
 τὴν ἡμέραν τῆς πλάσεως αὐτοῦ.
 τῇ ὄγδῳ ἡμέρᾳ τῆς κοσμοποιίας,
 τεσσαρακοστῇ τετάρτῃ δὲ τῆς
 πλάσεως τοῦ Ἀδάμ, ἡμέρᾳ κυ-
 ριακῇ, Παχῶν ὀκτωκαιδεκάτῃ, 20
 Μαΐου τρισκαιδεκάτῃ, μετὰ τρεῖς
 ἡμέρας τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ αὐτοῦ
 20 εισόδου, ἡλίου ὄντος ταύρω καὶ
 20 σελήνης αἰγοκέρῳτι, ἐνετείλατο ὁ
 θεὸς τῷ Ἀδάμ ἀπέχεσθαι τῆς 25
 βρώσεως τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως.

Τῇ ἐνενηκοστῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς
 κτίσεως, τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τῆς
 Dindorf τεσσαρεσκαιδεκάτης ἑβδομάδος,
 p. 9 κατὰ τὴν θερινὴν τροπὴν, ἡλίου 30
 ὄντος καὶ σελήνης καρκίνῳ, τῇ
 εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ Ἰουνίου
 μηνός, Ἐπιφί πρώτη, εἰσήχθη ὑπὸ
 τοῦ θεοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ ἡ τοῦ
 Ἀδάμ βοηθὸς Εὐά, ἐν τῇ ὄγδοηκο- 35
 στῇ ἡμέρᾳ τῆς πλάσεως αὐτῆς.
 (3, 33) ἦν ὁ Ἀδάμ λαβῶν ὄνομα-
 5 σεν Εὐαν, ὃ ἐρμηνεύεται ζωή·
 (3, 10) διὰ τοῦτο προσέταξεν ὁ

(3, 5) And the Lord our God
 caused a deep sleep to fall upon
 him, and he slept; and He took
 for the woman *one rib from*
amongst his ribs, and this rib was
 the origin of *the woman* from
 amongst his ribs.

(3, 9) And after Adam had *com-
 pleted forty days* in the land where
he had been created, we brought him
into the Garden of Eden to till and
 keep it, but his wife they brought
in on the eightieth day, and after
 this she entered *into the Garden of*
Eden.

(3, 33) And Adam called the
 name of his wife Eve.

(3, 10) And for this reason the

θεός διὰ Μωϋσέως ἐν τῷ Λευιτικῷ,
 ἦτοι διὰ τὰς μετὰ τὴν πλάσιν τοῦ
 χωρισμοῦ αὐτῶν ἡμέρας ἐκ τοῦ
 παραδείσου, ἐπὶ μὲν ἀρρενογονίας
 ἀκάθαρτον αὐτὴν εἶναι ἐπὶ τεσσα- 5
 ράκοντα ἡμέρας, (3, 11) ἐπὶ δὲ
 θηλυτοκίας ἕως ἡμερῶν π'. ἐπειδὴ
 καὶ Ἀδάμ τῇ μ' ἡμέρᾳ τῆς πλά-
 10 σεως αὐτοῦ εἰσῆχθη ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ, οὗ χάριν καὶ τὰ γεννώμενα 10
 τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ εἰσφέρου-
 σιν ἐν τῷ ἱερῷ κατὰ τὸν νόμον. ἐπὶ
 δὲ θήλεος ἀκάθαρτον εἶναι αὐτὴν
 ἐπὶ ἡμέρας ὀγδοήκοντα, διὰ τε τὴν
 ἐν τῷ παραδείσῳ αὐτῆς εἴσοδον τῇ 15
 ὀγδοηκοστῇ ἡμέρᾳ καὶ διὰ τὸ ἀκά-
 θαρτον τοῦ θήλεος πρὸς τὸ ἄρσεν.
 (3, 13) ἄφεδρος γὰρ πάλιν οὐσα
 15 οὐκ εἰσέρχεται ἕως ἑπτὰ ἡμέρας
 ἐν τῷ ἱερῷ κατὰ τὸν θεῖον νόμον. 20
 Ταῦτα ἐκ τοῦ βίου λεγομένου
 Ἀδάμ, φιλομαθίας χάριν ἐν συντό-
 μῳ ἐστοιχείωσα.

commandment is written on the heavenly tables in regard to her that giveth birth: "if she beareth a male, she shall remain in her uncleanness seven days according to the first week of days . . . (3, 11) But in the case of a female child, she shall remain in her uncleanness two weeks of days, according to the first two weeks, and sixty-six days in the blood of her purification, and they will be in all eighty days." . . . (3, 13) Therefore, there was ordained regarding her who beareth a male or a female child the statute of those days that she should touch no hallowed thing, nor enter into the sanctuary until these days for the male or female child are accomplished.

Cf. Michael Glycas, *Annales* (ed. Imm. Bekker, p. 392, 20-23): ἡ δὲ λεγομένη Λεπτὴ Γένεσις, οὐκ οἶδ' ὅθεν συγγραφεῖσα καὶ ὅπως, φησὶν ὅτι μεθ' ἡμέρας μ' εἰσῆλθεν ὁ Ἀδάμ εἰς τὸν παράδεισον, ἡ δὲ Εὐὰ μεθ' ἡμέρας π', καὶ τούτου χάριν ἐν ἡμέραις τσσαύταις προσάγονται τῷ ναῶ τό τε ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, ἀναλόγως τάχα τῷ Ἀδάμ καὶ τῇ Εὐᾷ.

d. Michael Glycas, *Annales*, I (ed. Imm. Bekker, p. 206, 17-20).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jub. translated.*

Bekker
p. 206

(3, 16) ὁ Ἀδάμ ἀπεσόβει τὰ
 πετεινὰ καὶ ἔρπετά, συνῆγε τὸν 25
 καρπὸν ἐν παραδείσῳ, καὶ σὺν τῇ
 γυναικὶ αὐτοῦ ἤσθιεν αὐτόν. ταῦτα
 20 μὲν οὖν, ἵνα μὴ λέγω, καὶ ἔτι

(3, 16) And (*Adam*) tilled (the garden), and was naked and knew it not, and was not ashamed, and he *protected the garden from the birds and beasts* and cattle, and

πολλῶ πλείονα τούτων, ἡ Λεπτὴ
διέξεισι Γένεσις.

*gathered its fruit, and ate, and put
aside the residue for himself and
for his wife [and put aside that
which was being kept].*

e. *ib.* (p. 206, 8-10).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jub. translated.*

(3, 21) Ἡ δὲ Λεπτὴ Γένεσις
λέγει τὸν Ἀδὰμ ἀπρόοπτος ἀπὸ
τοῦ ξύλου λαβεῖν καὶ φαγεῖν, καὶ 5
10 μὴ προσχεῖν ὄλωσ τῷ λόγῳ τῆς
Εὐας, ὅτι λειποθυμῶν ἦν ἀπὸ τε
μύχθου καὶ πείνης.

(3, 21) (Eve) gave thereof to
Adam and he ate.

f. *ib.* (p. 206, 14-17).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jub. translated.*

(3, 23) ὁ ὕφρις ἀπὸ κτήνους
15 ἔρπετον ἐγένετο, χειρὰς τε καὶ 10
πόδας ἐκέκτητο. ἀφρηρέθη δὲ ταῦτα
διὰ τὸ τολμηρῶς εἰς τὸν παράδει-
σον εἰσελθεῖν, καὶ διὰ τὸ πρῶτος
ἀπὸ τοῦ ξύλου λαβεῖν καὶ φαγεῖν.

(3, 23) And God cursed *the ser-
pent*, and was wroth with it for
ever . . .

Édition: Michaelis Glycae *Annales*, ed. Imm. Bekker, *Corp. Script. Hist. Byz.*, 1836; PG 158 (=éd. Ph. Labbe, 1659), 217 CD.

Cf. *ib.* (p. 197, 23-198, 2): (πρὸς τὸν ὕφριν) . . . οὐδὲ γὰρ ὡς πόδας κεκτημένον τὸ πρότερον, καθὰ Ἰώσηπος τέ φησι καὶ ἡ λεγομένη Λεπτὴ Γένεσις, νῦν ἀποφαίνεται τὸν ἐπὶ τῇ κοιλίᾳ περίπατον, ἀλλ' ἐπειδὴ . . . ἀπὸ τοῦ ὀρθίου σχήματος τοιαύτην ἄδειαν ἔσχεν . . . ἐπισύρσθαι κατεδικάσθη.

g. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 14, 4-7).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jub. translated.*

Dindorf

p. 14 (3, 28) Τὰ θηρία καὶ τὰ τετρά- 15
5 ποδα καὶ τὰ ἔρπετα φησὶν ὁ
Ἰώσηπος καὶ ἡ λεπτὴ Γένεσις
ὁμόφωνα εἶναι πρὸ τῆς παραβά-
σεως τοῖς πρωτοπλάστοις· διότι,
φησὶν, ὁ ὕφρις ἀνθρωπίνῃ φωνῇ 20
ἐλάλησε τῇ Εὐᾶ, ὅπερ ἀδύνατον
εἶναι δοκεῖ.

(3, 28) And on that day was
closed the mouth of *all beasts, and
of cattle, and of birds, and of what-
ever walketh, and of whatever
moveth, so that they could no
longer speak; for they had all
spoken one with another with one
lip and with one tongue.*

Cf. Ioannes Zonaras, *Annales*, I, 2 (ed. M. Pinder, p. 23, 11-13): ὁ δὲ θεὸς τῶ ὕφει καταρασάμενος πρότερον, ποδῶν τε αὐτὸν στερήσας καὶ τὴν φωνὴν ἀφελόμενος, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, καὶ ἰλυσιπᾶσθαι κατὰ γῆς ἐπιτάξας.

— cod. Athos Koutl. 178, 11 r, l. 5-7: τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη, λέγει ὁ Ἰώσηπος, ὁμόφωνα πρότερον, μετὰ δὲ τὴν παράβασιν ἄφωνα γενέσθαι· τὸν δὲ ὕφιν τετράπουον ὄντα τὸ πρῶτον, ἔρπον ἔκτοτε καὶ ἰὸν ἔχειν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν τὴν λαλήσασαν.

— Flav. Jos., *Antiqu.*, I, 1, 4 (§ 50): ἀφείλετο δὲ καὶ τὸν ὕφιν τὴν φωνὴν, ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ κακοηθείᾳ τῇ πρὸς τὸν Ἀδαμον, καὶ ἰὸν ἐντίθησιν ὑπὸ τὴν γλῶτταν αὐτῶ.

h. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 13, 16-14, 3).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jub. translated*.

Dindorf

p. 13 (3, 32) Ἐκ τῶν λεπτῶν Γενέσεως. Τῶ ἑβδόμῳ ἔτει παρέβη καὶ τῶ ὀγδόῳ ἐξερρίρησαν τοῦ παραδείσου, ὡς φησι, μετὰ τεσσαράκοντα πέντε ἡμέρας τῆς παραβάσεως, 5 ἐν τῇ ἐπιτολῇ τῶν Πλειάδων.

p. 14 Ἐποίησε δὲ ὁ Ἀδάμ ἐν τῶ παραδείσῳ ἑβδομάδα ἡμερῶν τριακοσίων ἐξήκοντα πέντε. καὶ ἐξεβλήθη σὺν τῇ γυναίκί Εὐᾶ διὰ τὴν παράβασιν τῇ δεκάτῃ τοῦ Μαΐου μηνός (3, 33, cf. *ante* 3, 10, p. 77, 37-38).

(3, 32) And on the new moon of the fourth month, Adam and his wife *went forth from the Garden of Eden*, . . .

De même Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 12, 1-6): Ὅτι τινὲς ἐκ παραδόσεως ἑκατὸν ἔτη τὸν Ἀδάμ ἐν τῶ παραδείσῳ φασὶ πεποικημέναι. ἄλλοι δὲ τρίτην μὲν ὥραν πεπλάσθαι, ἕκτην δὲ παραβῆναι, ἑνάτην δὲ ἐκβεβλήσθαι, τὸ ἐν ἕκτῃ μὲν ὥρᾳ ἐσταυρωῖσθαι τὸν Ἰησοῦν . . . ἴσως δέ, ὅτι καὶ τὸ δειλινὸν ἦλθεν ὁ κύριος πρὸς αὐτούς, εἰς ταύτην ὑπενεχθῆναι τὴν ὑπόνοιαν.

j. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 14, 15-15, 10).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf

p. 14 (3, 34) Τῶ ὀγδόῳ ἔτει, φησὶν, ἔγνω ὁ Ἀδάμ. Εὐᾶν τὴν γυναῖκα 16 αὐτοῦ.

(4, 1) Τῶ ἑβδομηκοστῶ ἔτει ἐγεννήθη αὐτοῖς πρωτοτόκος υἱὸς ὁ Κάϊν.

Τῶ ἑβδομηκοστῶ ἑβδόμῳ ἔτει φασὶ γεγενῆσθαι τὸν δίκαιον Ἀβελ. 20

20 Τῶ ὀγδοηκοστῶ πέμπτῳ ἔτει

(3, 34) And they had no son till the first jubilee, and after this *he knew her*.

(4, 1) And *in the third week in the second jubilee she gave birth to Abel, and in the fourth she gave birth to her daughter Ἀβῶν*.

ἐγεννήθη αὐτοῖς θυγάτηρ, καὶ ὠνόμασαν αὐτήν Ἀσουάμ.

Τῷ ἐνενηκοστῷ ἐβδόμῳ ἔτει προσήνεγκε Κάϊν.

Τῷ ἐνενηκοστῷ ἐνάτῳ ἔτει 5
Ἄβελ ἀνήνεγκε θυσίαν τῷ θεῷ
εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος ἄγων, κατὰ
25 τὴν πανσέληνον τοῦ ἐβδόμου μηνὸς
παρ' Ἑβραίοις, ἤγουν ἐν τῇ σκηνο-

indorf πηγία.

10

p. 15 Σημειωτέον ὅτι τὴν Κάϊν καρποφορίαν θυσίαν καλεῖ ἡ γραφή, τὰ δὲ τοῦ Ἄβελ δῶρα, δηλοῦσα τὸν τρόπον ἑκατέρου.

(4, 2) Τῷ αὐτῷ ἐνενηκοστῷ 15
ἐνάτῳ ἔτει ἀνεῖλεν ὁ Κάϊν τὸν Ἄβελ, καὶ ἐπένησαν αὐτὸν οἱ
πρωτόπλαστοὶ ἐβδομαδικοὺς τέσ-
5 σαρας, ἤγουν ἔτη εἰκοσι ὀκτώ.

(4, 7) Τῷ ἑκατοστῷ εἰκοστῷ 20
ἐβδόμῳ ἔτει ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὐα ἀπέθεντο τὸ πένθος.

(4, 9) Τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ
πέμπτῳ ἔτει ἔλαβεν ὁ Κάϊν τὴν
ἰδίαν ἀδελφὴν Ἀσανῶν οὖσαν 25
10 ἐτῶν ν'. αὐτὸς δὲ ἦν ἐτῶν ἐξήκοντα
πέντε.

(4, 2) *And in the first (year) of the third jubilee, Cain slew Abel because (God) accepted the sacrifice of Abel, and did not accept the offering of Cain.*

(4, 7) *And Adam and his wife mourned for Abel four weeks of years, and in the fourth year of the fifth week they became joyful, . . . (4, 9) And Cain took Ἄωάν his sister to be his wife and she bare him Enoch at the close of the fourth jubilee.*

Cf. cod. Basil. I (ed. de Lagarde, *in Gen.*, 4, 17): ἡ γυνὴ Κάϊν ἀσαοὺλ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ.

— Epirh., *Haer.*, 39, 6, 1 (GCS 31, p. 76, 16-18): Ὡς δὲ ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις εὗρισκεται, τῇ καὶ λεπτῇ Γενέσει καλουμένη, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν τοῦ τε Κάϊν καὶ τοῦ Σὴθ ἡ βίβλος περιέχει.

k. Epirh., *Haer.*, 39, 6, 4-5 (GCS 31, p. 76, 25-77, 1).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

CS 31

p. 76 (4, 9) ὁ μὲν Κάϊν τῇ ἀδελφῇ τῇ
μεῖζονι Σαυῇ οὖτω καλουμένη,
(4, 11) ὁ δὲ Σὴθ τρίτος υἱὸς μετὰ 30

(4, 9) *And Cain took Ἄωάν his sister to be his wife . . .*

(4, 10)

τὸν Ἄβελ γεννηθεὶς τῇ λεγομένῃ
αὐτοῦ ἀδελφῇ Ἄζουρᾶ. (4, 10)
γεγόνασι δὲ τῷ Ἄδᾶμ καὶ ἄλλοι
υἱοί, ὡς ἡ λεπτή Γένεσις περιέχει,
ἑνέα μετὰ τοὺς τρεῖς τούτους, ὡς 5

GCS 31 εἶναι αὐτῷ δύο μὲν θυγατέρας,
P. 77 ἄρρενας δὲ δώδεκα, ἓνα μὲν
ἀποκτανθέντα, ἕνδεκα δὲ περιλει-
φθέντας τῷ βίῳ (4, 11, cf. *supra*).

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 16, 5-7): 'Ὅτι ὁ Σῆθ τρίτος υἱὸς ἀναγράφεται Ἄδᾶμ· ὃς τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν Ἄσουᾶμ καλουμένην γήμας ἐγέννησε τὸν Ἐνώς.

— cod. Basil. I (ed. P. de Lagarde, in *Gen.*, 5, 6): γυνὴ σῆθ ἄζουρὰ ἢ ἀδελφὴ αὐτοῦ.

I. Cod. Basil. I (ed. P. de Lagarde, in *Gen.*, 5, 9.15).

Traduction: R. H. Charles, *The Book Jubilees translated*.

de La-
garde

(4, 13) γυνὴ ἐνώς νῶα ἢ ἀδελφῇ 10
αὐτοῦ.

(4, 14) γυνὴ καϊνὰν μαωλιθ
ἀδελφῇ αὐτοῦ.

(4, 15) γυνὴ μαλελεὴλ δινα
θυγάτηρ βαρακιὴλ πατραδέλφου 15
αὐτοῦ.

And Adam knew Eve his wife and
she bare yet nine sons. (4, 11) And
in the fifth week of the fifth
jubilee *Seth took 'Azûrâ his sister*
to be his wife, . . .

(4, 13) And in the seventh
jubilee in the third week *Enos took*
Nôâm his sister to be his wife . . .

(4, 14) And at the close of the
eighth jubilee *Kenan took Mûalêlêth*
his sister to be his wife . . . (4, 15)

And in the second week of the
tenth jubilee *Mahalalel took unto*
him to wife Dînâh, the daughter
of Barâkî'êl, the daughter of his
father's brother.

m. Epiph., *Haer.*, I, 3 (GCS 25, p. 172, 16-20).

Traduction: R. H. Charles, *The Book Jubilees translated*.

GCS 25
p. 172

(4, 15) (κατὰ διαδοχὴν Καινὰν,
Μαλελεὴλ, Ἰάρεδ.) ὡς δὲ ἡ
παράδοσις ἢ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα
<περι>έχει, ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ 20
κακομηχανία ἐν κόσμῳ γίνεσθαι,
καὶ ἀπ' ἀρχῆς μὲν διὰ τῆς τοῦ
Ἄδᾶμ παρακοῆς, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς
τοῦ Κάιν ἀδελφοκτονίας, νῦν δὲ
20 ἐν χρόνοις τοῦ Ἰάρεδ καὶ ἐπέκεινα 25

(4, 15) and (Mahalalel) called
his (son's) name Jared; for in his
days the angels of the Lord
descended on the earth, those who
are named the Watchers, . . . (5,
2: And *lawlessness increased on*
the earth and all flesh corrupted
its way).

φαρμακεία και μαγεία, άσέλγεια,
μοιχεία τε και άδουλία.

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 18, 15-20): Σηθ μετά 'Αδάμ ήγεμόνευσε τών ανθρώπων. οί δέ εκ γένους αυτού 'Εγγρήγορες διακοσιοστῶ χιλιοστῶ τῆς κοσμογενείας έτει, τεσσαρακοστοῦ δέ όντος του 'Ιάρεδ, αυτού δέ του Σηθ έπτακοσιοστοῦ έβδομηκοστοῦ, πλανηθέντες κατέβησαν, και έλαβον έαυτοῖς γυναίκας εκ τών θυγατέρων τών υιών τών ανθρώπων ήγουν του Κάιν, και έγέννησαν τους γίγαντας τους όνομαστούς.

n. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 17, 13-15).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Bekker (4, 17, cf. *Résumé*, p. 71).

p. 17 (4, 18) ούτος ('Ενώχ) πρώτος
γράμματα μανθάνει και διδάσκει, 5
15 και θείων μυστηρίων άποκαλύ-
ψεως άξιούται.

(4, 18) *And* (Enoch) *was the first to write a testimony, and he testified to the sons of men among the generations of the earth . . .*
(4, 19) *And what was and what will be he saw in a vision of his sleep, as it will happen to the children of men throughout their generations until the day of judgment; he saw and understood everything, and wrote his testimony, . . .*

o. Cod. Basil. I (ed. P. de Lagarde, in *Gen.*, 5, 19.21.25.28).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

de La-
garde

(4, 16) γυνή ιάρεδ βαραχα
θυγάτηρ άσουήλ πατραδέλφου
αυτου (4, 18, cf. *supra*). 10

(4, 20) γυνή ένώχ εανι θυγάτηρ
δανιήλ πατραδέλφου αυτου.

(4, 27) γυνή μαθουσαλα ένά
θυγάτηρ έξρηήλ πατραδέλφου
αυτου 15

(4, 16) *And in the eleventh jubilee Jared took to himself a wife, and her name was Bāraka, the daughter of Rāsújál, a daughter of his father's brother . . .* (4, 20) *And in the twelfth jubilee, in the seventh week thereof, (Enoch) took to himself a wife, and her name was Ednâ, the daughter of Dánêl, the daughter of his father's brother . . .*
(4, 27) *And in the fourteenth jubilee Methuselah took unto himself a wife, Ednâ the daughter of*

(4, 28) γυνή λάμεχ βεθενως
θυγάτηρ βαραχιηλ πατραδέλφρου
αυτοῦ.

'*Āzrîâl*, the daughter of his father's
brother . . . (4, 28) And in the
fifteenth jubilee in the third week
Lamech took to himself a wife, and
her name was *Bêtênôs the daughter*
of *Bârâkî'ûl*, the daughter of his
father's brother . . .

p. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 19, 3-5).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf

p. 19 (4, 31) Τῷ αὐτῷ ἄλ' ἔτει καὶ
Καὶν ἀπέθανεν ἐμπροσθέντος ἐπ' 5
αὐτὸν τοῦ οἴκου. λίθοις γὰρ καὶ
5 αὐτὸς τὸν Ἄβελ ἀνεῖλε. πληρωθέν-
τος οὖν ἐνιαυτοῦ μετὰ θάνατον τοῦ
'Αδάμ τέθνηκεν.

(4, 31) At the close of this
(nineteenth) jubilee *Cain was*
killed after (Adam) in the same
year; for his house fell upon him
and he died in the midst of his
house, and he was killed by its
stones; for *with a stone he had*
killed Abel, and by a stone was
he killed in righteous judgment.

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 16, 1-4): οὗτος ὁ Καὶν, ὡς ἡ λεπτή Μωσέως Γένεσις φησιν, τῆς οἰκίας πεσοῦσης ἐπ' αὐτὸν τελευτᾷ· λίθοις γὰρ τὸν ἀδελφὸν Ἄβελ ἀπέκτεινε, καὶ λίθοις ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἀπεκτάνθη.

— Joannes Malalas, *Chronographia* (ed. L. Dindorf, p. 4, 5-7): κατὰ δὲ ταῦτα τῆς οἰκίας ἐπ' αὐτὸν πεσοῦσης ἀπέθανεν, ὡς ἐνιοὶ φασιν, ἕτεροι δὲ ὅτι Λαμὲχ αὐτὸν ἀπέκτεινεν.

q. Cod. Basil. 1 (ed. P. de Lagarde, in *Gen.*, 5, 32).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

de La-
garde

(4, 33) γυνὴ νῶε ἐμζαρα θυγά- 10
τηρ βαραχιηλ πατραδέλφρου αὐτοῦ.

(4, 33) And the twenty-fifth
jubilee *Noah took to himself a wife*,
and her name was '*Ēmzârâ*, the
daughter of *Râkê'êl*, the daughter
of his father's brother, . . .

(5, 2, cf. p. 82, 20-21).

(5, 20, cf. *Résumé*, p. 70).

r. Epiph., *Haer.*, 51, 24, 2 (GCS 31, p. 293, 7-10).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

A propos de la date de naissance du Christ qui, „selon les Hébreux”, a eu lieu au cinquième mois, mois de Têbêth:

iCS 31

p. 293 (5, 22) ἔδει γὰρ καὶ ἐνταῦθα
 πληρωθῆναι τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου
 εἰρημένον· «εἰσῆλθεν πρὸς ἡμᾶς
 ἡ κιβωτὸς τοῦ θεοῦ (λέγει δὲ τὴν
 Χριστοῦ τελείαν ἐνανθρώπησιν) 5
 10 τῇ πέμπτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πέμπτου», ὡς τότε παρ' Ἑβραίοις
 ἐτελέσθη.

(5, 22) And Noah made *the ark*
 in all respects as He commanded
 him, in the twenty-seventh jubilee
 of years, *in the fifth week in the*
fifth year (on the new moon of the
 first month).

s. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 147, 1-2).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf

p. 147 (7, 1) Τούτῳ τῷ βονά εἶται,
 ὡς φασι, Νῶε ἐφύτευσεν ἀμπελῶ- 10
 να ἐν ὄρει Λουβάρ τῆς Ἀρμενίας.

(7, 1) And in the seventh week
 in the first year thereof, in this
 jubilee, *Noah planted vines on the*
mountain on which the ark had
 rested, named *Lúbâr*, *one of the*
Ararat Mountains, . . .

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. I. Bekker, p. 21, 18-20): "Ὅτι τῷ
 δισχιλιοστῷ διακοσιοστῷ πεντηκοστῷ πρώτῳ εἶται Νῶε ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα ἐν ὄρει
 Λουβάρ τῆς Ἀρμενίας.

t. Georgius Syncellus, *Chronographia*, (ed. G. Dindorf, p. 150, 10-11).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf

p. 150 (8, 2) Τῷ βονπέ εἶται Καϊνᾶν
 διοδεύων ἐν τῷ πεδίῳ

(8, 2) And the son (*Káinâm*)
 grew, and his father taught him
 writing, and he *went to seek*
 for himself *a place* where he might
 seize for himself a city.

11 (8, 3) εὔρε τὴν γραφὴν τῶν
 γιγάντων καὶ ἐκρυψε παρ' ἑαυτοῦ. 15

(8, 3) And he *found a writing*
which former (generations) *had*
carved on the rock, and he read
 what was thereon, and he tran-
 scribed it and sinned owing to it;
 for it contained the teaching of
 the Watchers in accordance with
 which they used to observe the
 omens of the sun and moon and
 stars in all the signs of heaven.

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. I. Bekker, p. 27, 11-14): "Ὅτι τῷ διαχλίοστῳ πεντακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ εἴ ἔτει διοδεύων Καϊνᾶν ἐν τῷ πεδίῳ εὗρε τὴν γραφὴν τῶν γιγάντων καὶ ἔκρυψε παρ' ἑαυτοῦ, καὶ αὐτὸς μὲν ἐν αὐτοῖς ἐξημάρτανε καὶ τοὺς ἄλλους τὴν αὐτὴν ἀτοπίαν ἐξεπαίδευσεν.

v. Cod. Basil. I (ed. P. de Lagarde, *in Gen.*, 10, 24).

de La-
garde

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

(8, 5) γυνὴ καιναν μελχα
θυγάτηρ μαδαι υἱοῦ ιαφεθ.

(8, 5) And in the thirtieth jubilee, in the second week, in the first year thereof, (*Káinám*) took to himself a wife, and her name was *Mélkâ*, the daughter of *Madai*, the son of *Japheth* . . .

(8, 6) γυνὴ σαλα μωαχα θυγά-
τηρ χεεδαμ πατραδέλφου αὐτοῦ.

(8, 6) and *Shelah* grew up and took to himself a wife, and her name was *Mú'ak*, the daughter of *Késéd*, his father's brother, . . .

(8, 7) γυνὴ εβερ αζουρα θυγά- 5
τηρ νεβρωδ.

(8, 7) and (*Eber*) took unto himself a wife, and her name was *'Azáwâd*, the daughter of *Nébrôd*, . .

w. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 49, 6-15).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Dindorf

p. 49 καὶ γὰρ ἐν τῇ Μωϋσέως λεγομέ-
6 νη ἀποκαλύψει φέρεται περὶ αὐτῶν,
ὅτι (10, 1) μετὰ τὸν κατακλυσμὸν
τῷ βρωπῷ ἔτει τοῦ κόσμου, φθόνῳ 10
κινούμενοι (οἱ ἐργήγοροι) μετὰ θά-
νατον ἐπλάνησαν τοὺς υἱοὺς Νῶε·
(10, 2) καὶ εὐξαμένου τοῦ Νῶε ἵνα
ἀποστῶσιν ἀπ' αὐτῶν,

(10, 1) And in the third week of this jubilee the unclean demons began to lead astray the children of the sons of *Noah*, and to make to err and destroy them.

(10, 2)

And the sons of *Noah* came to *Noah* their father, and they told him concerning the demons . . .

(10, 3) And he prayed before the Lord: ". . . let not wicked spirits rule over them . . ."

(10, 7) And the Lord our God bade us to bind all.

(10, 7) ὁ 15

10 κύριος ἐκέλευσε τῷ ἀρχαγγέλῳ
Μιχαὴλ βαλεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν
ἄβυσσον ἄχρι ἡμέρας τῆς κρίσεως·

(10, 8) ὁ δὲ διάβολος ἤτησατο
λαβεῖν μοῖραν ἀπ' αὐτῶν πρὸς
πειρασμὸν τῶν ἀνθρώπων

(10, 8) *And the chief of the spirits, Mastêmâ, came and said: "Lord, Creator, let some of them remain before me, and let them hearken to my voice, and do all that I shall say unto them; for if some of them are not left to me, I shall not be able to execute the power of my will on the sons of men . . ."* (10, 9) *And He said: "Let the tenth part of them remain before him, and let nine parts descend into the place of condemnation."* (10, 11) *And we did according to all His words; all the malignant evil ones we bound in the place of condemnation, and a tenth part of them we left that they might be subject before Satan on the earth.*

(10, 9)
καὶ ἐδόθη αὐτῷ τὸ δέκατον αὐτῶν 5
κατὰ πρόσταξιν θεῖαν, ὥστε πειρά-
ζειν τοὺς ἀνθρώπους πρὸς δοκιμὴν
τῆς ἐκάστου πρὸς θεὸν προαιρέ-
15 σεως, τὰ δὲ λοιπὰ ἑννέα μέρη
ἐβλήθη εἰς τὴν ἄβυσσον. ἡμῖν δὲ 10
ἀσύμφωνον εἶναι τοῦτο δοκεῖ,
ἄνθρωπον ζῶντα ὑπὸ τῆς τοῦ
τεθνεῶτος ψυχῆς πειράζεσθαι.
διὸ παραινοῦμεν καὶ ἡμεῖς τοὺς
ἐντυγχάνοντας ἢ ἐνταῦθα ἢ ἄλ- 15
λαχοῦ τοῖς ἀποκρύφοις μὴ ἐν
πᾶσιν ἔπεσθαι ταῖς ἐννοίαις ταῖς
φερομέναις ἐν αὐταῖς.

x. Cod. Basil. 1 (ed. P. de Lagarde, *in Gen.*, 10, 24).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

de La-
garde

(10, 18) γυνὴ φαλεχ θυμνα
θυγάτηρ σεννααρ.

(10, 18) *And in the three and
20 thirtieth jubilee, in the first year,
in the second week, Peleg took to
himself a wife, whose name was
Lômnâ the daughter of Sînâ'ar, . . .*

y. Catena Niceph., I, col. 175, *comment. in Gen.*, II, 4.

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Niceph.

(10, 21) Ἡ διαθήκη ἐπὶ μγ' ἔτη
ἔμειναν οἰκοδομοῦντες. τὸ ὕψος
,εὐλγ' πήχεις, καὶ δύω παλαισταί.
τὸ πλάτος ἐπὶ σγ' πλίνθους. τῆς

(10, 21) *And (the children of
men) built (the tower): forty and
three years were they building it;
its breadth was 203 bricks, and the*

πλινθου τὸ ὕψος, τρίτον μιᾶς πλινθου. <τὸ ἔκταμα τοῦ ἑνὸς τοίχου> στάδιοι ιγ' <καὶ τοῦ ἄλλου> λ'.

height (of a brick) was the third of one; its height amounted to 5433 cubits and 2 palms, and (the extent of one wall was) thirteen stades (and of the other thirty stades).

Édition H. Rönisch, *Das Buch der Jubiläen*, p. 275; R. H. Charles, *The Ethiopic Version of the Hebrew Book of Jubilees*, p. 36.

z. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 77, 10-15).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf

p. 77 (10, 21) ἐπὶ γὰρ ἔτη τεσσαρά- 5
κοντα οἰκοδομήσαντες, ἐκείνου
11 (Νεβρώδ) μάλιστα παρορμῶντος
αὐτοῦς εἰς ἀποστασίαν, (10, 24)
συνεχύθησαν διαιρεθέντες εἰς πο-
λυγλωσσίαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἐκείνος 10
(Νεβρώδ) δὲ ἔμεινεν ἐκεῖ κατοικῶν
καὶ μὴ ἀριστάμενος τοῦ πύργου,
βασιλεύων μερικῶι τινος πλήθους,
(et cf. *Résumé*, p. 71). (10, 26)
ἐφ' ὃν ὁ πύργος ἀνέμῳ βιαίῳ, ὡς 15
15 ἱστοροῦσι, καταπεσὼν θείῳ κρίσει
τοῦτον ἐπάταξε.

(10, 21) And they built it: forty and three years were they building it.

(10, 24) And He confounded their language, and they no longer understood one another's speech, and they ceased then to build the city and the tower.

(10, 26) And the Lord sent a mighty wind against the tower and overthrew it upon the earth, and behold it was between Asshur and Babylon in the land of Shinar, . . .

Cf. Eriph., *Haer.*, 2, 10-11 (GCS 25, p. 175, 21-176, 7 = PG 41, *Pan.*, 1, 1, 5, 184 AB). ἐκείσε τοίνυν συνδυάσαντες συμβούλιον λαμβάνουσι μετ' ἀλλήλων πύργον καὶ πόλιν οἰκοδομήσαι· ἀπὸ δὲ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς Εὐρώπην εἰς Ἀσίαν κεκλικότες ἐπωνομάσθησαν πάντες κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ἐπίκλησιν Σκύθαι. κτίζουσι δὲ τὴν πυργοποιίαν καὶ οἰκοδομοῦσι τὴν Βαβυλῶνα. καὶ οὐκ ἠδύόκησεν ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ ἔργῳ τῆς αὐτῶν ἀνοίας· διεσκέδασε γὰρ αὐτῶν τὰς γλώττας καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἑβδομήκοντα δύο διένειμεν κατὰ τὸν τῶν τότε ἀνδρῶν ἀριθμὸν εὐρεθέντων, ὅθεν καὶ Μέροτες οὗτοι κέκληνται διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν, καὶ τὸν πύργον ἀνέμων βολῆ κατέστρεψεν.
— *Oraç. Sib.*, 3, 98-103 (GCS 8, p. 53).

ὅτε πύργον ἔτευξαν

χώρῃ ἐν Ἀσσυρίῃ· ὁμόφωνοι δ' ἦσαν ἅπαντες
καὶ βούλοντ' ἀναβῆν' εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα·
αὐτίκα δ' ἀθάνατος μεγάλην ἐπέθηκεν ἀνάγκην
πνεύμασιν· αὐτὰρ ἔπειτ' ἀνεμοὶ μέγαν ὑψόθι πύργον
ρίψαν καὶ θνητοῖσιν ἐπ' ἀλλήλους ἔριν ὤρσαν.

— Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. I. Bekker, p. 21, 21-22): "Ὅτι ἡγεμονεύοντος Νεβρώδ ἐκτίσθη ἡ Βαβυλῶν καὶ ὁ πύργος ἐπὶ χρόνοις τεσσαράκοντα τρισίν.

— *ib.* (p. 22, 4-9): εἰτατῶν γλωσσῶν συγχυθέντων ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πάντων διασκορπισθέντων, αὐτὸς ὁ Νεβρώδ ἐκεῖ κατώκει μὴ ἀφιστάμενος τοῦ πύργου, μερικῶς τινος πλήθους βασιλεύων· ἐφ' ὃν ὁ πύργος ἀνέμψαι, ὡς ἱστοροῦσι τινες καὶ αὐτὸς Ἰώσηπος, καταπεσὼν συνετρίβη, καὶ θεία κρίσει τοῦτον ἐπάταξεν.

a'. Cod. Basil. I (ed. P. de Lagarde, *in Gen.*, II, 20).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

de Lagarde

(II, I) γυνὴ ραγαυ ὠρα θυγάτηρ ὄρ υἱοῦ χεζα

(II, I) And in the thirty-fifth jubilee, in the third week, in the first year thereof, *Reu took to himself a wife*, and her name was *'Ôrâ, the daughter of 'Ûr, the son of Késéd,*

b'. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. I. Bekker, p. 47, 1-5).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Bekker

p. 47

(II, I) Ῥαγάβ γενόμενος ἑκἄτον τριακονταδύο ἐτῶν ἐγέννησεν τὸν Σερούχ.

5

(II, I) and (*'Ôrâ*) *bare him (Reu) a son*, and he called his name *Sérôh*, in the seventh year of this week of jubilee.

(II, 2) ἐπὶ τούτου οἱ ἄνθρωποι τὸν κατ' ἀλλήλων αὐξήσαντες τυφόν στρατηγούς τε ἑαυτοῖς κατεστήσαντο καὶ βασιλεῖς. καὶ τότε πρῶτως πολεμικὰ κατασκευάσαντες ὄργανα πολεμεῖν ἀλλήλοις ἐνήρξαντο.

5

(II, 2) *And the sons of Noah began to war on each other*, to take captive and to slay each other, and to shed the blood of men on the earth, and to eat blood, and to build strong cities, and walls, and towers, and individuals (began) to exalt themselves above the nation, and to found *the beginnings of kingdoms*, and to go to war people against people, and nation against nation, and city against city, and all (began) to do evil, and *to acquire arms*, and to teach their sons war, . . .

c'. Cod. Basil. I (ed. P. de Lagarde, *in Gen.*, II, 22.24).

de La-
garde

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

(II, 7) γυνή σερουχ μελχα
θυγάτηρ χαβερ πατραδέλφου
αὐτοῦ

(II, 7) and (*Sêrôh*) took to him-
self a wife in the thirty-sixth jubi-
lee, in the fifth week, in the first
year thereof, and her name was
Mêlkâ, the daughter of *Kâbêr*, the
daughter of his father's brother.

(II, 9) γυνή ναχωρ ιεσσα θυγά-
τηρ νεσσα τοῦ χαλδαίου 5

(II, 9) And in the thirty-
seventh jubilee, in the sixth week,
in the first year thereof, (*Nahor*)
took to himself a wife, and her
name was *Îjâskâ*, the daughter of
Néstâg of the Chaldees.

d'. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. I. Bekker, p. 47, 8-II, 15-19).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Bekker

p. 47

(II, 8) ἀξυθέντα δὲ τὸν Ναχώρ
ἐδίδαξεν ὁ πατήρ πάντων ἐπίλυσιν
10 οἰωνῶν, τῶν τε ἐν οὐρανῷ σημείων
διακρίσεις καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάν-
των, καὶ πᾶσαν Χαλδαϊκὴν μαν- 10
τείαν (II, 9, cf. *supra*).

(II, 8) and (*Sêrôh*) his father
taught him (*Nahor*) the researches
of the Chaldees to divine and augur,
according to the signs of heaven.

(II, 14) Ναχώρ δὲ γενόμενος
οὐ' ἐτῶν ἐγέννησε τὸν Θάρρα.
Νίνου δὲ τοῦ πρώτου βασιλέως
τῶν Ἀσσυρίων τεσσαρακοντὸν 15
τρίτον ἄγοντος ἔτος τῆς βασιλείας
15 γενᾶται Ἀβραάμ. . . Θάρρα δὲ
γενόμενος ἐτῶν ο' ἐγέννησεν ἐκ
γυναϊκὸς Ἔδνας, θυγατρὸς Ἀ-
βραάμ πατραδέλφου αὐτοῦ, τὸν 20
Ἀβραάμ, ὄντινα ἡ μήτηρ ἐκάλεσεν
ἐπ' ὄνόματι τοῦ ἑαυτῆς πατρὸς·
ἔφθη γὰρ ἐκεῖνος πρὸ τῆς τούτου
γεννήσεως τετελευτημέναι.

(II, 14) And in this thirty-ninth
jubilee, in the second week in the
first year, *Terah* took himself a
wife, and her name was *Êdnâ*,
the daughter of *Âbrâm*, the
daughter of his father's sister. (II,
15) And in the seventh year of
this week she bare him a son, and
he called him his name *Abram*, by
name of the father of his mother;
for he had died before his daughter
had conceived a son.

De même Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 183, 17-19):
Τὸν κατὰ μητέρα πάππον τοῦ Ἀβραάμ ἡ λεπτή Γένεσις φησιν ὅτι Ἀβραάμ ἐκαλεῖτο,
ἡ δὲ Σάρρα ἀδελφὴ ὁμοπατρία τοῦ Ἀβραάμ ὑπῆρχε.

— cod. Athos Koutl. 178, 11 1, 1. 12: τὴν σάρραν ἀδελφὴν ὁμοπατρίαν εἶναι λέγει τοῦ ἀβραάμ.

e'. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 183, 10-14).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf

p. 183

(11, 16) θεοφιλῆς δὲ ὢν καὶ
11 τοῖς κτίσμασι τὸν νοῦν ἑαυτοῦ μὴ
καταδεξάμενος εἶσαι ἐνδιατρίβειν,

(11, 17) ἀλλ' ἐπὶ τὸν γενεσιουργὸν
ἐκ τῆς τῶν κτισμάτων ἀναχθεὶς 5
καλλονῆς θείας ἐλλάμψεως
ἤξιώθη, ἔτι διατρίβων ἐν τῇ πα-
15 τριδί, ὡς φησὶν ἐν ταῖς πράξεσιν
ὁ πρωτομάρτυς, καθὼς καὶ προ-
σεσήμανται. 10

(11, 16) And the child began to understand the errors of the earth that all went astray after graven images and after uncleanness, and his father taught him writing, and he was two weeks of years old, and he separated himself from his father, that he might not worship idols with him. (11, 17) And he began to pray to *the Creator* of all things that He might save him from the errors of the children of men, and that his portion should not fall into error after uncleanness and vileness.

De même Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 47, 21-23; 48, 4-5): ('Αβραάμ) οὗτος μόνος, τῶν ἀπανταχοῦ τὴν ἐπὶ τὰ εἰδωλα πλάνην νοσοῦντων, τὸν ἀληθῆ θεὸν ἐπέγνω καὶ δημιουργὸν τῶν ὄλων ἀνεκλήρυξε "Ὅτι τῷ κδ' ἔτει τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ὁ Ἄβραάμ ἐπιγνοῦς τὸν τῶν ὄλων θεὸν προσεκύνει.

f'. Cod. Basil. 1 (ed. P. de Lagarde, *in Gen.*, 11, 29).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

de La-
garde

(12, 9) σαρα θυγάτηρ ἦν τοῦ
αἰσῶν ἀδελφῆ τῆς μελχας καὶ τοῦ
λωτ, ὡς ἰστορεῖ ἰώσηπος.

(12, 9) And in the fortieth jubilee, in the second week, in the seventh year thereof, Abram took to himself a wife, and her name was *Sarai, the daughter of his father*, and she became his wife. (12, 10) And *Haran*, his brother, took to himself a wife in the third year of the third week, and she bare him a son in the seventh

year of this week and he called his name Lot.

g'. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 185, 9-13).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf

p. 185 (12, 12) Τῷ γτογ' ἔτει τοῦ
κόσμου, Ἀβραάμ δέ ξα', ἐνεπύρισεν
10 Ἀβραάμ τὰ εἰδωλα τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ

(12, 14) καὶ συγκατεκαύθη 5
αὐτοῖς Ἀρρὰν θέλων σβέσαι τὸ
πῦρ ἐν νυκτί. καὶ ἐξῆλθε Θαρά
σὺν Ἀβραάμ τοῦ ἔλθειν εἰς γῆν
Χαναάν, καὶ μεταγνοὺς ᾤκησεν ἐν
Χαρρὰν εἰδωλομανῶν ἕως θανά- 10
του αὐτοῦ.

(12, 12) And in the sixtieth year
of the life of Abram, that is, in the
fourth week, in the fourth year
thereof, Abram arose by night,
and burned the house of the idols,
and he burned all that was in the
house, and no man knew it. (12,
13) And they arose in the night
and sought to save their gods from
the midst of the fire. (12, 14) And
Haran hastened to save them, but
the fire flamed over him, and he
was burnt in the fire, and he died in
Ur of the Chaldees before Terah
his father, and they buried him in
Ur of the Chaldees.

Cf. *ib.* (p. 178, 2-10): οὐκοῦν ὀρθῶς νοηθήσεται μὴ μετὰ θάνατον τοῦ Θαρά κεχηρη-
ματίσθαι τῷ Ἀβραάμ, ἀλλ' ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἔτι ὄντι καὶ τῷ θεῷ ἀνακειμένῳ,
ἀποστρεφόμενῳ τε τὰ τοῦ πατρὸς εἰδωλα, ὡς πολλαχοῦ ιστορεῖται, ἀ καὶ ἐνέπρησεν ἐν
νυκτί, ὡς φασί, καὶ συγκατεκαύθη αὐτοῖς Ἀρρὰν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, σβέσαι θέλων τὸ
πῦρ ἐνώπιον τοῦ Θαρά, ὡς φασί, ἀνιτιτομένη τοῦτο καὶ ἡ γραφή, ὅτι ἀπέθανεν Ἀρρὰν
ἐνώπιον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θαρά ἐν τῇ γῇ ἣ ἐγενήθη, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Χαλδαίων, ἐν
Σοῦρ τῇ πόλει.

— Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 48, 10-49, 2): "Ἦδη δὲ
ἐξηκοστὸν ἔτος ἄγων ὁ Ἀβραάμ, ὡς οὐκ ἐδόκει τὸν πατέρα πείθειν καὶ τοὺς ἄλλους
οἰκείους τῆς περὶ τὰ εἰδωλα ἀποσχέσθαι δεισιδαιμονίας, λαθάνειν νυκτὸς τῶν εἰδώλων
ἐμπρήσας τὸν οἶκον. αὐτῶν δὲ ἐξαναλουμένων οἱ ἀδελφοὶ νοήσαντες ἀναπηδῶσι,
βουλόμενοι ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς ἐξελεῖσθαι τὰ εἰδωλα. φιλοτιμότερον δὲ ὁ Ἀράμ τῷ
πράγματι προσφερόμενος ἐν μέσῳ διαφθείρεται τοῦ πυρὸς. καὶ θάψας αὐτὸν ὁ ἀγαλ-
ματοποιὸς πατὴρ ἐν Ὑρ τῇ πόλει Χαλδαίων μετανίσταται καὶ Χάρραν τῆς Μεσοποτα-
μίας ἔρχεται. ἔνθα ὁ Ἀβραάμ δεκαπέντε ἔτη τῷ πατρὶ συνοικήσας ἔνοεῖ ποτε νυκτὸς
ἐκ τῆς τῶν ἀστρῶν κινήσεως τοῦ ἐπιόντος καιροῦ κατασκέψασθαι τὴν ποιότητα· ἦν γὰρ
οὐ μετρίως ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἄπασαν τὴν τοιαύτην ἐξασκηθεὶς ἐπιστήμην. καὶ δὴ μετὰ
τὴν ἐκάστου τῶν ζητουμένων διάγνωσιν, συνέησι περιττὴν ἄπασαν εἶναι τὴν τοιαύτην
περιεργίαν· δύνασθαι γὰρ αὐθις τὸν θεόν, εἰ βούλοιο, μετασκευάσαι πρὸς τὸ οἰκεῖον
βούλημα τὰ προεγνωσμένα.

h'. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 185, 6-8).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Dindorf
p. 185

(12, 26) Ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν
τῷ Μωϋσῆ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι τὸν
Ἀβραάμ ἐγὼ ἐδίδαξα τὴν Ἑβραϊδα
γλῶσσαν κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς κτί-
σεως λαλεῖν τὰ πάτρια πάντα, 5
ὡς ἐν λεπτῇ κεῖται Γενέσει.

(12, 26) And I opened his
mouth, and his ears and his lips,
and I began to *speak* with him in
Hebrew in the tongue of the creation.

De même Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 48, 5-7):
ἄγγελος δὲ κυρίου ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν Ἑβραϊδα γλῶσσαν, καθὼς αὐτὸς ὁ ἄγγελος
τῷ Μωϋσῆ εἶπεν, ὡς ἐπὶ τῇ λεπτῇ κεῖται Γενέσει.

j'. Cod. Athos Koutloumous 178, II r, l. 15-16, 18-19.

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Koutl.
cod.

(16, 9) ἐκ τοῦ λῶτ μωαβῆται
καὶ ἀμανῖται σπέρμα κατάρατον
ἐκ παρανόμου μιξεως

(16, 8) And *Lot* and his daugh-
ters committed sin upon the earth,
such as had not been on the earth
since the days of Adam till his
time; for the man lay with his
daughters.

(15, 17) οὗτος ὁ ἀβραάμ ἐτῶν 10
ρ' ἐγέννησεν τὸν ἰσαάκ.
(16, 9, cf. *supra*).

(15, 17) And *Abraham* . . . said
. . . : "Shall a son be *born to him*
that is a *hundred years old* . . . ?"

k'. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 50, 17-21).

Version latine: A. M. Ceriani, *Momumenta sacra et prof.*, I, 1, *Fragm. latina* . . .
parvae Genesis, p. 17-18.

Bekker
p. 50

(16, 10) μετὰ ταῦτα τῆς κατὰ
Μαβρῆ δρυὸς ἀπαναστάς ὁ Ἀβραάμ
ἐπὶ τὸ φρέαρ κατασκηνοῖ τοῦ 15
ὄρκου.

(16, 10) Et in mense hoc *exiuit*
abraham a cebron . . . (16, 11) . . .
et *habitavit secus puteum juratio-*
nis.

(16, 21) ἐαυτῷ δὲ ἰδίᾳ καὶ τοῖς
οἰκέταις αὐτοῦ κατὰ συγγενείας
20 πηξάμενος σκηνάς, τότε πρῶτον
Ἀβραάμ τῆς σκηνοπηγίας ἐπὶ 20
ἑπτὰ ἡμέρας ἐπιτελεῖ τὴν ἑορτήν,
ἣν εἰσέτι καὶ νῦν ὁ Ἰουδαῖος
ἑορτάζει σκηνοπηγῶν.

(16, 21) Et fecit diem festum
laetitiae in mense hoc *septem dies*
secus altarium et aedificavit taber-
nacula sibi et servis suis in die festo
hoc et hic *primus fecit diem festum*
tabernaculorum super terram . . .

f'. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 184, 1-2).

Version latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, *Fragmenta latina . . . parvae Gen.*, p. 19.

Dindorf

p. 184

(16, 31) Πρώτος Ἀβραάμ ἐκό-
κλου τὸ θυσιαστήριον κλάδοις φοι-
νίκων καὶ ἐλαιῶν.

(16, 31) Et accepit abraham de
decore palmarum et fructus ligni
speciosi et omnibus diebus erat
circumiens altarium meum in
ramis septies mane laudans et
confitens deo suo secundum omnia
in laetitia.

m'. Cod. Athos Koutloumous 178, 11 r, l. 13.

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Koutl.

cod.

(17, 15) τὸν Ἰσαὰκ ἐτῶν κε' φη-
σὶν εἶναι ὅτε πρὸς θυσίαν ἀνήχθη. 5

(17, 15) And it came to pass in
the seventh week, in the first year
thereof, in the first month in this
jubilee, on the twelfth of this
month . . . (17, 16) “. . . offer him
as a burntoffering on the altar . . .”

n'. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 192, 1-3).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Dindorf

p. 192

(17, 16) Μαστιφάμ ὁ ἄρχων
τῶν δαιμονίων, ὡς φησιν ἡ λεπτή
Γένεσις, προσελθὼν τῷ θεῷ εἶπεν,
εἰ ἀγαπᾷ σε Ἀβραάμ, θυσάτω σοι
τὸν υἱὸν αὐτοῦ. 10

(17, 16) And the prince Mastémá
came and said before God: “Behold,
Abraham loveth Isaac his son, and
he delighteth in him above all
things else; bid him offer him as
a burntoffering on the altar, and
Thou wilt see if he will do this
command, and Thou wilt know if
he is faithful in everything where-
in Thou dost try him.

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 53, 8-10): Ἐν τῇ
λεπτῇ Γένεσει κεῖται ὅτι Μαστιφάτ ὁ ἀρχων τῶν δαιμονίων προσελθὼν τῷ θεῷ εἶπεν
» εἰ ἀγαπᾷ σε Ἀβραάμ, θυσάτω σοι τὸν υἱὸν αὐτοῦ.« τῷ κε' ἔτει τοῦ Ἰσαὰκ προσήνεγεν
αὐτὸν Ἀβραάμ εἰς θυσίαν ἐν τῷ ὄρει Σιών· εἰς ἐκεῖνον γὰρ τὸν τόπον τὸ θυσιαστήριον
ᾠκοδόμησεν Ἀβραάμ, ἐνθα ὕστερον ὁ Δαβὶδ τὸ ἱερὸν ἰδρύσατο.

ο'. Cod. Athos Koutloumous 178, II 1, l. 14-15, l. 31-32, l. 19.

Version latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, *Fragmenta latina . . . parvae Gen.*, p. 20-22.

Koutl.
cod.

(18, 13) εἰς ἐκεῖνον δὲ τὸν τόπον λέγει τὸν ἀβραάμ οἰκοδομησαι ἔνθα δαβὶδ ὕστερον ἰδρῦσατο τὸ ἱερόν.

(19, 11) ἐγέννησεν πάλιν ἀβραάμ ἐκ τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ γυναικὸς χετουράς υἱοὺς πέντε.

(19, 13) ἐτῶν δὲ 5' ὃν ὁ ἰσαάκ ἐγέννησεν τὸν ἰακώβ.

(18, 13) et vocavit *abraham* nomen *loci illius* dominus vidit *ut dicatur* in monte dominus visus est hic est mons sion.

(19, 11) Et *abraham* accepit *sibi mulierem* tertiam et nomen ei *ceturra* de filiabus domesticorum suorum . . . (19, 12) et peperit illi *sex filios* . . .

(19, 13) Et *in sexto septimanarum anni* ipsius secundi *peperit* rebecca *isac* duos filios *esau* et *iacob*.

ρ'. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 197, 1-5).

Version latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, *Fragmenta latina . . . parvae Gen.*, p. 25.

Dindorf

p. 197

(22, 4) Κολλυρίδας ποιήσασα ἰο
ῥεβέκκα, ὡς φησιν Ἰώσηπος,
ἔδωκε τῷ Ἰακώβ και εἰσήγαγε
μεθ' ἐτέρων δώρων πρὸς Ἰσαάκ.
και εὐλόγησεν αὐτὸν Ἰσαάκ και
εὐλογῶν αὐτὸν πολυτρόπως και
κατέχων αὐτὸν ἐν τοῖς κόλποις
αὐτοῦ ἐτελεύτησεν, ἀφυπνώσαν-
5 τος τοῦ Ἀβραάμ τῷ ἰε' ἔτει τῆς
ζωῆς Ἰακώβ.

(22, 4) Et *fecit rebecca collyridam* novam de frumento novo et *dedit eam iacob* filio suo *ut inferret* abraham patri suo de primos fructus terrae ut manducaret et benediceret creatorem . . . (22, 5) et *isac* et transmisit per manus *iacob* optima sacrificiorum salutarium ipsius et vinum patri suo *abraham* ut manducet et bibat.

(22, 10) Et vocavit *abraham* filium suum et *iacob* et dixit *nate iacob benedicat te* deus omnium, . . .

(R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*)

(22, 26) And the two lay together on one bed, and *Jacob slept*

in the bosom of Abraham ...
(23, 1) ... and (Abraham) *slept*
the sleep of eternity, and was
gathered to his fathers.

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 59, 9-12): "Ὅτι κολυρίδα ποιήσασα Ῥεβέκκα δέδωκε τῷ Ἰακώβ, καὶ εἰσήγαγε μεθ' ἐτέρων δώρων διὰ Ἰσαὰκ πρὸς Ἀβραάμ· ὃν κατέχων ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ, εὐλογῶν πολυτρόπως, ἐτελεύτησεν ἀφυπνώσας ὁ Ἀβραάμ, τῷ ἰε' ἔτει τῆς ζωῆς Ἰακώβ.

— Cod. Athos Koutloumous 178, 111 r, l. 20-24: κολυρίδας ποιήσασα ρεβέκκα ἔδωκεν τῷ Ἰακώβ καὶ εἰσήγαγεν τῷ ἀβραάμ φέρων αὐτῷ καὶ δῶρα παρὰ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ, καὶ εὐλογῆθη πρῶτον παρὰ ἀβραάμ καὶ μετὰ ταῦτα παρὰ Ἰσαὰκ, καὶ εὐλογῶν αὐτὸν πολυτρόπως (*sic ms.*) ὑπνώσαντα τοῦ Ἰακώβ ἀβραάμ ἐκοιμήθη τελευτήσας.

q'. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 202, 15-17).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Dindorf

p. 202

(26, 34) Τῷ Ἡσαῦ ἔρη ἐν ταῖς
εὐλογίαις ὁ Ἰσαὰκ, ἔσται δὲ ἡνίκα
ἂν καθέλης καὶ ἐκλύσης τὸν ζυγὸν
αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τραχήλου σου
[πλημμελήσης εἰς θάνατον]. 5

(26, 31) (and *Isaac* answered and
said unto Esau.) (26, 34) "And by
thy sword wilt thou live, and thou
wilt serve thy brother. And *it shall*
come to pass when thou becomest
great, and dost shake his yoke from
off thy neck, thou wilt sin a com-
plete sin unto death, and thy seed
will be rooted out from under
heaven."

r'. *ib.* (p. 202, 18-203, 13).

Version latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, *Fragmenta latina ... p. 34, 38, 43*.

(29, 12) Ἰωσήπτου. Τῷ ρηγ'
ἔτει τοῦ Ἰσαὰκ ἐπανῆλθεν Ἰακώβ
p. 203 πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Μεσοποταμίας.

(29, 12) Et emisit *iacob* laban et
abiit in mesopotamiam in terram
orientis et *iacob convertit se a*
terram galaad.

(31, 9) καὶ ἀναβλέψας Ἰσαὰκ
καὶ ἰδὼν τοὺς υἱοὺς Ἰακώβ 10

(31, 9) Et proximaverunt illi
(*Isaac*) et conversus osculatus eos
et amplexus est utrosque simul et
spiritus profetiae advenit in os *isac*
et tenuit levvi in manu dextera sua

(31, 14) ἠύλογησε τὸν Λευὶ
ὡς ἀρχιερέα

(31, 18) καὶ τὸν
Ἰούδαν ὡς βασιλέα καὶ ἀρ-
χοντα. 5

(35, 9) ἡ Ῥεβέκκα ἤτησε
τὸν Ἰσαὰκ ἐν τῷ γήρᾳ παραι-
νέσαι τῷ Ἡσαῦ καὶ τῷ Ἰακώβ
ἀγαπῶν ἀλλήλους.

(36, 1) καὶ 10
5 παραινέσας αὐτοῖς προεῖπεν ὅτι

(36, 9) ἐὰν ἐπαναστῇ τῷ Ἰακώβ ὁ
Ἡσαῦ, εἰς χεῖρας αὐτοῦ πεσεῖται.

(37, 1) μετὰ οὖν τὸ τελευτῆσαι
τὸν Ἰσαὰκ κινήθεις ὑπὸ τῶν 15
υἱῶν ὁ Ἡσαῦ

(37, 9) καὶ ἀθροίσας
ἔθνη ἦλθε κατὰ τοῦ Ἰακώβ καὶ
τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς πόλεμον.

et iudam in sinistra et conversus
est ad levvi in primis et coepit
benedicere eum et primis et *bene-*
dixit levvi dicens: Benedicat te
deus . . . (31, 14) ut serviatis illi
in sanctificationibus ipsius . . .
(31, 18) *Et iudae* dixit dabit tibi
deus fortitudinem et virtutem ut
tu conculces omnes odientes te
princeps eris tu . . .

(35, 9) et introivit (Rebecca)
[. . .] *ad isac* et dixit illi *petitionem*
unam peto a te ut adiures esau ut
non adfligat *iacob* fratrem suum.

(R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*)

(36, 1) . . . *and* (Isaac) *said unto*
them (Esau and Jacob): (36, 8)
And that each will love his brother
with affection and righteous-
ness . . . (36, 9) And *if either* of you
deviseth evil against his brother,
know that from henceforth every
one that deviseth evil against his
brother *will fall into his hand* . . .

(Ceriani, *Monumenta*, p. 44)

(37, 1) *Et in die qua mortuus*
est isac pater *iacob* et *esau* audie-
runt *filiis esau* quoniam dedit *isac*
maiores . . . *portionem iacob* filio
suo *iuniori* et *indignati sunt*
valde . . .

(R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*)

(37, 9) *And they sent* to Aram
and to Adurâm to the friend of
their father, and they hired along
with them one thousand *fighting*
men, chosen men of *war*. (37, 13)
. . . (Esau) remembered all the evil

(37, 17) Ἰακώβ δὲ ἀποκλείσας τὰς
 πύλας τῆς βάρους παρεκάλει τὸν
 Ἡσαῦ μνησθῆναι τῶν γονικῶν
 10 ἐντολῶν.

(37, 18) τοῦ δὲ μὴ 5
 ἀνεχομένου, ἀλλ' ὕβριζοντος καὶ
 ὀνειδίζοντος,

(38, 1) βιασθεὶς
 Ἰακώβ ὑπὸ τοῦ Ἰούδα

(38, 2) 10
 ἐνέτεινε τόξον καὶ πλήξας κατὰ
 τοῦ δεξιοῦ μαζοῦ τὸν Ἡσαῦ κατέ-
 βαλε.

(38, 3) τοῦ δὲ θανόντος
 ἀνοίξαντες τὰς πύλας οἱ υἱοὶ 15
 Ἰακώβ ἀνεῖλον τοὺς πλείστους.

Ταῦτα ἐν λεπτῇ Γενέσει φέρε-
 ται.

which lay hidden in his heart
 against Jacob his brother . . .

(37, 17) *And (Jacob) closed the gates
 of the tower; and he stood on the
 battlements and spake to his
 brother Esau and said: "... Is
 this the oath that thou didst
 swear to thy father and again to
 thy mother before they died? ..."*

(37, 18) *And then Esau answered
 and said unto him: "Neither the
 children of men nor the beasts of
 the earth have any oath of
 righteousness which in swearing
 they have sworn (an oath valid)
 for ever . . ." (38, 1) And after
 that Judah spake to Jacob,
 (Ceriani, *Monumenta*, p. 45)*

(38, 2) *Tunc iacob extendit arcum
 suum et transmisit sagittam et
 percussit esau fratrem suum contra
 mammillam dextram ipsius et
 deiecit illum . . . (38, 3) Et post
 haec exierunt filii iacob ipsi et
 pueri ipsorum divisi in quattuor
 spiritus bareos . . . (38, 5) . . . et
 interfecerunt quodquod invenerunt
 in conspectu suo . . .*

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 60, 21-61, 13):
 ῥεβέκκα δὲ, ὡς φησιν Ἰώσηπος ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ, ἤξιωσε τὸν Ἰσαὰκ ἀγαγεῖν Ἡσαῦ
 καὶ Ἰακώβ καὶ διαλλάξαι αὐτούς. ὁ δὲ καὶ ποιήσας, καὶ παρακαλέσας αὐτούς ἅμα, καὶ
 ἐνορκήσας εἰρήνην ἄγειν πρὸς ἀλλήλους καὶ τῆς πνευματικῆς οἰκειότητος ἀσπάξασθαι
 τὴν διάθεσιν, προεῖπε τῷ Ἡσαῦ ὅτι ἐὰν ἐπαναστῆς τῷ Ἰακώβ, ἐμπεσῆ εἰς τὰς χεῖρας
 αὐτοῦ. Μετὰ τὴν τελευτὴν Ἰσαὰκ οἱ υἱοὶ Ἡσαῦ παρώξυναν τὸν πατέρα αὐτῶν κατὰ
 Ἰακώβ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. καὶ καθοπλισθεὶς μετὰ ἐθνῶν ἦλθε πρὸς πόλεμον. Ἰακώβ
 δὲ ἀποκλείσας τῆς πόλεως τὰς πύλας παρεκάλει τὸν Ἡσαῦ μνησθῆναι τῶν προγονικῶν
 ἐντολῶν καὶ παραινήσεων. τοῦ δὲ μὴ ἀνεχομένου ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὕβριζοντος, τοῦ
 Ἰούδα παρακαλέσαντος ἐνέτεινε τὸ τόξον Ἰακώβ. καὶ πλήξας κατὰ τοῦ δεξιοῦ μαζοῦ
 τὸν Ἡσαῦ κατέβαλε· καὶ τούτου τελευτήσαντος ἐξῆλθον τῆς πόλεως οἱ υἱοὶ Ἰακώβ,
 καὶ πάντας σχεδὸν ἀνεῖλον.

s'. Cod. Athos Koutloumous 178, II v, l. 5-7.

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*.

Koutl.
cod.

(46, 3) Ἰωσήφ ἰζ' ἐτῶν ἐπράθη
καὶ τριά ἔτη ἐποίησεν δοῦλος καὶ γ'
ἔτη ἐν τῇ φυλακῇ καὶ π' πάσης γῆς
ἐγύπτου ἄρχων.

(46, 3) And *Joseph* died being a
hundred and ten years old; *seven-*
teen years he lived in the land of
Canaan, and ten years he was a ser-
vant, and three years in prison,
and eighty years he was under the
king. . .

t'. Ioannes Zonaras, *Annales*, I, 12 (ed. M. Pinder, p. 52, 3-6).

Version latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, *Fragmenta latina . . . parvae Gen.*, p. 51.

Pinder
p. 52

(46, 14) τόν τε γὰρ ποταμὸν εἰς 5
διώρυγας πλείστας κατατεμεῖν
αὐτοῖς ἐπέταξαν, καὶ οἰκοδομησαὶ
τείχη ταῖς πόλεσι καὶ χῶματα
5 ἀνεγεῖραι, ἵνα δι' αὐτῶν ὁ ποταμὸς
λιμνάξειν ἀνείργοιτο, καὶ ἀνιστᾶν 10
πυραμίδας, καὶ τούτοις τοὺς Ἑ-
βραίους ἐξέτρυχον.

(46, 14) *Et imposuit super eos rex*
executores operum ut adfligant
eos in operibus ipsorum. Et aedi-
ficaverunt civitates munitas faraoni
phytoni et rammasse et oon et
aedificaverunt omnem murum qui
erat dirutus in civitatibus aegypti
et redigerunt eos in servitutum
cum vi.

Édition: Ioannis Zonarae († 1118) *Annales*, ed. M. Pinder, *Corp. Script. Hist. Byz.*, 1841; PG 134 (=éd. Hier. Wolfius, 1557, rééd. C. du Cange, 1686), 84 A.

v'. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 85, 19-22).

Version latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, *Fragmenta latina . . . parvae Gen.*, p. 51.

Bekker

p. 85 (47, 3) Ὅτι ἐν τῇ λεπτῇ Γενέσει
κεῖται μόνους δέκα μῆνας ριφήναι
20 τὰ βρέφη τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν τῷ 15
ποταμῷ, ἕως οὗ ἀνελήφθη Μωϋ-
σῆς ὑπὸ τῆς βασιλείας. διὰ
τοῦτο δέκα πληγαὶ ἐδόθησαν ἐν
δέκα μῆσὶ τοῖς Αἰγυπτίοις.

(47, 3) *Et (filii istrahel) erant*
prospicientes (sic!) mensibus sep-
tem usque in tempus quo tu (=
Moyse) natus es . . .

w'. Georgius Syncellus, *Chronographia* (ed. G. Dindorf, p. 227, 2-6).

Version latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, *Fragmenta latina . . . parvae Gen.*, p. 51.

Dindorf

p. 227 (47, 5) ὁ δ' αὐτὸς υἱὸς τῆ θυγα-
τρι Φαραῶ Θερμοῦθιδι, τῇ καὶ
Φαρίῃ, βασιλίδι οὐση εἰσποιηθείς,
καὶ πᾶσαν Αἰγυπτίων ἀσκηθείς
5 παίδευσιν, ὡς βασιλίδος υἱός, δι-
καίως ἂν κληθεῖη κατὰ κόσμον
βασιλεὺς ἐξ ὕδατος . . .

(47, 5) Et in tempore illo exivit
termot filia faraonis lavari in flu-
mine et audivit vocem tuam flen-
tis, . . .

(R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated*)

(47, 9) And afterwards, when
thou wast grown up, they brought
thee *unto the daughter of Pharaoh*,
and thou didst *become her son*, and
Amram thy father *taught* thee
writing, and after thou hadst
completed three weeks they
brought thee into *the royal court*.

Cf. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker p. 75, 11-13): Μού-
θιδις δὲ ἡ θυγάτηρ Φαραῶ, ἡ καὶ Φαρηῆς, βασιλὶς οὐσα, τοῦτον ἀνελομένη τοῦ ὕδατος,
ταῖς συμπορευομέναις γυναιξὶ τοῦτον θηλάζειν ἐπέτρεψεν.

— *ib.* (p. 86, 1-2): αὐτὸν δὲ τὸν Μωϋσῆν εἰς τὸ βασιλικὸν γένος εἰσποιήσατο ἡ
θυγάτηρ Φαραῶ.

x'. Georgius Cedrenus, *Hist. Comp.* (ed. Imm. Bekker, p. 87, 11-14;
87, 20-88, 4).

Version latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, *Fragmenta latina . . . parvae Gen.*, p. 52.

Bekker

p. 87 (Ἔστι Εὐπόλεμος φησι τὸν
Μωϋσέα πρῶτον σοφὸν γενέσ-
θαι . . .) (48, 1) καταλιπὼν δὲ 10
Μωϋσῆς τὰς κατ' Αἰγυπτον διατρι-
βάς εἰς τὴν ἔρημον ἐφιλοσόφει,
διδασκόμενος παρὰ τοῦ ἀρχαγγέ-
λου Γαβριὴλ τὰ περὶ τῆς γενέσεως
τοῦ κόσμου . . . (et cf. *Rés.*, p. 70). 15
20 (48, 5) καὶ ὅτι ἐν ῥμδ' ἔτει τῆς
ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἤρξαντο
Αἰγύπτιοι δέχεσθαι τὴν δεκάπλη-

(48, 1) Et quadragesimo nono
iubeleo in anno sexto septimana-
rum tertii *abisti* (et *inhabitasti in*
terram mad[ian]) . . .] (48, 2) et tu
scis ipse qui locutus est tecum sub
monte sina.

(48, 5) Et fecit deus in pa[. . .]
defensionem magnam super israhel
et *percussit* eos *in sanguinem*

γον. ἐν μηνί Ἰουλίῳ τὰ ὕδατα εἰς
 αἷμα μετεβλήθη, Ἰουλίῳ βάτρα-
 χοι, Αὐγούστῳ σκνίπες, Σεπτεμ-
 βρίῳ κυνόμυια, Ὀκτωβρίῳ κτηνῶν
 Bekker p. 88 πτώσις, Νοεμβρίῳ φλυκτίδες καὶ 5
 ἔλκη, Δεκεμβρίῳ χάλαζα, Ἰανουα-
 ρίῳ ἀκρίς, Φεβρουαρίῳ σκότος
 ἡμέρας τρεῖς, Μαρτίῳ τὰ πρωτό-
 τοκα. τῇ ιδ' τοῦτου τοῦ μηνὸς
 σκυλεύσαντες τοὺς Αἰγυπτίους 10
 ἐξῆλθον, προστάξει θεοῦ τοῦτο
 πεποιηκότες.

*et in ranis et scynifis et muscas
 caninas et in vulnere pessimo quod
 erant [.] vento et in morte
 animalium ipsorum et lapidibus
 grandinis perdidit universa nas-
 centia eorum et lucusta comedit
 quae derelicta erant de grandine
 et in tenebris primitivorum ipso-
 rum hominum et animalium et in
 omnibus diis aegyptiorum fecit
 dominus vindictam.*

y'. *ib.* (p. 85, 21-86, 1) (cf. aussi *Jub.*, 47, 3, p. 99, 17-19).

Traduction: R. H. Charles, *The Book of Jubilees translated.*

Bekker p. 85 (48, 14) διὰ τοῦτο δέκα πληγαὶ
 ἐδόθησαν ἐν δέκα μηνὶ τοῖς Αἰ-
 γυπτίοις, καὶ τέλος ἐν τῇ θαλάσῃ 15
 κατεστράφησαν ὃν τρόπον τὰ βρέ-
 φη τῶν Ἑβραίων ἐν τῷ ποταμῷ
 ἀπέπνιγον, χιλίων ἀνδρῶν ἀποπνι-
 γέντων ἰσχυρῶν Αἰγυπτίων ἀνθ'
 p. 86 ἐνὸς βρέφους Ἰσραηλιτικοῦ. 20

(48, 14) And all the peoples
 whom he brought to pursue after
 Israel, the Lord our God *cast them
 into the midst of the sea*, into the
 depths of the abyss beneath *the
 children of Israel*, even as the people
 of Egypt had cast their children
 into the river.

Édition: *codex Athos Koutloumous* 178, n. 10, fol. 111r-131r: Ἰωάννου Ἀναγνώ-
 στου Κωνσταντινουπόλεως Λεπτής Γενέσεως (inédit) (cf. Sp. P. Lambros, *Catalogue
 of the Greek Manuscripts of Mount Athos*, I, 1895, p. 292 b).

— *codex Basileensis* I (jadis B VI 18, Holmes 135), glossas ex lib. *Jub.* edidit
 P. A. de Lagarde, *Genesis graece*, 1868 (collation des gloses jusqu'à *Gen.*,
 24, 22).

— Epiphanius, *Ancoratus und Panarion*, ed. K. Holl, *GCS* 25, 1915, et *GCS* 31,
 1922; *PG* 41 (= ed. D. Petavius, 1622).

— Georgius Cedrenus, Ioannis Scylitzae ope, 2 vol., Imm. Bekker ed.,
 1838, I, Georgii Cedreni *historiarum compendium*, 802 pp., *Corpus Scriptor. Hist.
 Byz.* (rééd. de Guil. Xylander, 1566, 2e éd. 1647); *PG* 121 (= ed. I. Bekker).

— Georgius Syncellus et Nicephorus Cp., ed. G. Dindorf, 2 vol., 1829, I,
 Georgii Syncelli *chronographia*, p. 1-734, *Corpus Scriptor. Hist. Byz.*

— édition latine: A. M. Ceriani, *Monumenta sacra et profana*, I, 1, 1861, *Frag-
 menta . . . parvae Genesis*, p. 15-54; H. Rönsch, *Das Buch der Jubiläen, oder die
 kleine Genesis . . .*, 1874, voir texte latin: p. 7-96 (avec ensuite les autres

textes en traduction); R. H. Charles, *The ethiopic Version of the hebrew Book of Jubilees, edited from four mss., Anecdota Oxoniensia, Semitic Series, VIII*, 1895 (*passim, in locis*).

— édition éthiopienne (cf. *supra, sub ed. lat.*), en traduction anglaise: R. H. Charles, *The Book of Jubilees, or the Little Genesis, translated from the ethiopic Text, with an Introduction* by G. H. Box, *Translations of Early Documents*, I, 4, 1917, (XXXIV-)224 pp.

6. APOCALYPSIS ELIAE *

a. I *Cor.*, 2, 9; cité par I *Clem. Rom.*, 34, 8 (éd. Funk-Bihlmeyer-Schneemelcher, p. 54, 1-2).

Nov.	La sagesse en mystère a été révélée aux parfaits (initiés),	Funk -B.-S.
Test.	(I <i>Cor.</i> , 2, 9:) καθὼς γέγραπται καὶ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ἡμῖν γὰρ 5 ἀπεκάλυψεν ὁ θεός.	(I <i>Clem. Rom.</i> , 34, 8) λέγει γάρ· P. 154 Ὁφθαλμοὺς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἠτοίμασεν τοῖς ὑπομέ- νουσιν αὐτόν. 38

Édition *Clem. Rom.* F. X. Funk-K. Bihlmeyer, 2e éd. W. Schneemelcher, 1956.

Cf. *Is.*, 64, 3: ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἤκουσαμεν οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον θεὸν πλὴν σοῦ, καὶ τὰ ἔργα σου ἀ ποιήσεις τοῖς ὑπομένουσιν ἔλεον.

— *Jer.*, 3, 16: οὐκ ἀναβήσεται (l'Arche, ou son souvenir) ἐπὶ καρδίαν, οὐκ ὀνομαστήσεται...

— *Sir.*, 1, 10: καὶ ἐχορήγησεν αὐτήν (la Sagesse) τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

b. *Clem. Alex.*, *Protr.*, 10, 94, 4 (*GCS* 12, p. 69, 17-19); *Constit. Apost.*, 7, 32, 5 (éd. Funk, p. 422, 16-21).

Protr. Dieu assure l'héritage aux justes, purifiés, illuminés; citation de *Lev.*, 25, 23,

Constit. Apost. (F. X. Funk, p. 422, 16-21). Les chrétiens doivent être vigilants en attendant le jugement dernier

GCS 12	p. 69 ὅθεν ἡ γραφὴ εἰκότως εὐαγγε- 4 λίσκεται τοῖς πεπιστευκόσιν· » οἱ 16 δὲ ἅγιοι κυρίου κληρονομήσουσι τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν 10 δύναμιν αὐτοῦ. « ποῖαν, ὦ μακά- ριε, δόξαν, εἶπέ μοι· » ἦν ὀφ- θαλμοὺς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὖς ἤκου- σεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώ- που ἀνέβη· καὶ χαρήσονται ἐπὶ τῇ 15 βασιλείᾳ τοῦ κυρίου αὐτῶν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.<	5. τότε » ἀπελεύσονται οἱ μὲν πονη- P. 422 ροὶ εἰς αἰῶνιον κόλασιν, οἱ δὲ δίκαιοι πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰῶνιον, « κληρονομοῦντες ἐκεῖνα, » ἀ οφθαλ- μοὺς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀ ἠτοίμασεν ὁ θεός τοῖς 20 ἀγαπῶσιν αὐτόν, « καὶ χαρήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
--------	---	---

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XX, p. 163-169.

Édition Clem. Alex., *Protr.* O. Stählin, GCS 12, 1936; PG 8 (= éd. J. Potter, 1715), 208 BC. — Édition *Const. Apost.* F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I-II, 1905 (réimpr. 1960); A. Resch, *Agrapha*², Agr. 85, p. 110.

c. Cod. Paris. gr. 4, fol. 228 (éd. F. Nau, dans *Journ. asiat.*, 1917, p. 458).

Nau
p. 458

Parmi des prophéties de Méthode de Patara et des fragments sur l'Antéchrist,

Ἐμφέρεται ἐν ἀποκρύφους ὅτι Ἡλίας ὁ προφήτης εἶπε περὶ τοῦ Ἀντιχρί-
 στου· οἶος μέλλῃ τότε φαίνεσθαι· ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ φλόξ πυρός· ὁ ὀφθαλμὸς
 αὐτοῦ ὁ δεξιὸς κέραται αἵματος. Ὁ δὲ εὐώνυμος χαροπὸς ἔχων δύο κόρας,
 τὰ δὲ βλέφ[αρα] αὐτοῦ λευκά, τὸ δὲ χεῖλος αὐτοῦ τὸ κάτω μέγα· ὁ δεξιὸς
 αὐτοῦ μηρὸς λεπτός, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ πλατεῖς, τέθλασται δὲ ὁ μέγας δάκτυλος 5
 τοῦ ποδὸς αὐτοῦ.

Édition F. Nau, *Révélationes et légendes*, II, *Saint Clément de Rome. Le portrait de l'Antéchrist* (Paris, ms. grec n° 4, fol. 228 r°), dans *Journal asiatique*, Onzième série, tome IX, 1917, p. 458.

ΑΡΟC. ΕΛ. c. 5 λεπτός] λευκός ms. | τέθλαστε ms.

7. MARTYRIUM ISAIÆ *

Asc. Is., 2, 4-3, 12 (éd. Grenfell-Hunt, *Amherst Pap. I*, p. 4-10); *Legenda graeca*, 1, 1-7; 3, 14-19 (éd. v. Gebhardt, *Z.w.Th.*, 21, 1878, p. 341-350, avec les références de Charles, en marge). — N.B. La *Legenda* compense en partie les lacunes du pap. : 1, 1-2, 4; 3, 12-fin.

Le *Martyre* est inséré dans l'*Ascension* chrétienne entre la prédiction, par Isaïe, de l'impiété de Manassé et la vision d'Isaïe sur le messie Jésus.

O. v.

Gebh.

p. 341 (*Asc. Is.* cf. vers. aeth.)

1, 1-2 I. I. Ἐγένετο ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ
εἰκοστῷ ἔτει βασιλεύοντος Ἐζε-
κίου ἐν Ἱερουσαλήμ καλέσαι
Μανασσὴν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὄντα
ἑτῶν ἕνδεκα, ἔμπροσθεν Ἡσαίου 5
1, 5 τοῦ προφήτου καὶ Ἰασοῦ τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ. 2. Καὶ ἐλθόντος αὐτοῦ
(3, 13) παρέδωκεν αὐτῷ τοὺς λόγους τῆς
προφητείας οὗς αὐτὸς ὁ μακάριος
Ἡσαίας εἶδεν, + καὶ τὴν κατὰ 10
βασιν καὶ ἐξέλευσιν τοῦ ἀγαπητοῦ
3, 13; ἐκ τοῦ ἑβδόμου οὐρανοῦ εἰς τὸν
10, 18 ἄδην, καὶ τὴν μεταμόρφωσιν ἣν
μετεμορφώθη ἔμπροσθεν τῶν μα-
θητῶν αὐτοῦ +, καὶ τοὺς λόγους 15
οὗς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας
εἶδεν ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ αὐτοῦ.

(R. H. Charles, *Asc. Is.*, transl. from
the ethiopic Version)

I, 1. And it came to pass in the
twenty-sixth year of the reign of
Hezekiah king of Judah that he
called Manasseh his son. Now he
was his only one. 2. And he called
him into the presence of Isaiah the
son of Amoz the prophet, and into
the presence of Jôsâb the son of
Isaiah, in order to deliver unto him
the words of righteousness which the
king himself had seen, 3. And of
the eternal judgements and the
torments of Gehenna, and of the
prince of this world, and of his
angels, and his authorities and
his powers. 4. And the words of the
faith of the Beloved which he him-
self had seen in the fifteenth year
of his reign during his illness. 5.
And he delivered unto him the
written words which Samnas the
scribe had written, and also those
which Isaiah, the son of Amoz,
had given to him.

MART. IS. 10-15 + *interpol. christ.*; *id.* p. 107, 7-9; 108, 5; 110 (*Leg.*, III, 13)

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XXI, p. 170-176.

1, 2.4 3. Καὶ ὡς ἤκουσεν Σωμνάς ὁ
 1, 5; γραμματεὺς καὶ Ἀσοὺρ ὁ ὑπομνη-
 6, 17 ματογράφος ἐρχόμενον τὸν μέ-
 6, 1.3 γαν Ἡσαΐαν ἀπὸ Γαλγάλων εἰς
 Ἱερουσαλήμ, καὶ μετ' αὐτοῦ 5
 τεσσεράκοντα υἱοὺς προφητῶν καὶ
 Ἰασούμ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀπήγγει-
 λαν τῷ Ἐζεκίᾳ περὶ τῆς ἐλεύ-
 σεως αὐτῶν. 4. Ὁ δὲ βασιλεὺς
 Ἐζεκίας ἀκούσας ταῦτα ἐχάρη 10
 χαρὰν μεγάλην σφόδρα, καὶ
 ἐξελθὼν εἰς συνάντησιν τοῦ
 μακαρίου Ἡσαΐου ἐπελάβετο
 O. v. τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ εἰσήγα-
 Gebh. γεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τῆς 15
 p. 342 6, 2 βασιλείας αὐτοῦ, 5. Καὶ ἐκέλευ-
 σεν τεθῆναι αὐτῷ δίφρον· οὐκ
 ἐκάθισεν δὲ ἐπὶ τὸν δίφρον, ἀλλ'
 ἐπὶ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως. 6.
 Τότε ἐπιλαβόμενος Ἐζεκίας ὁ 20
 βασιλεὺς Μανασσὴν τὸν υἱὸν
 αὐτοῦ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν
 μακάριον Ἡσαΐαν τὸν προφήτην,
 6, 5 ἵνα ἐπιθήσῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ
 ἐπ' αὐτὸν καὶ εὐλογῆσῃ αὐτόν. 25
 ὡς δὲ εἶδεν ὁ μέγας προφήτης
 Ἡσαΐας τὸν Μανασσὴν, ἐγέλασεν
 ἐπ' αὐτῷ καὶ εἶπεν τῷ Ἐζεκίᾳ·
 Οὐ δύναμαι εὐλογῆσαι τὸν Μα-
 νασσὴν τὸν μέλλοντά με τιμω- 30

III. 13. (Belial was in great wrath against Isaiah . . . because through him) + *the going forth of the Beloved from the seventh heaven* had been known, and *His transformation* and His descent and the likeness *into which He should be transformed* +.

VI, 17. (the people did not) *hear*, but only *Samna the scribe*, and *Ijōaqēm*, and *Asaph the recorder*. VI, 1 . . . *came Isaiah the son of Amoz, and Josab the son of Isaiah to Hezekiah to Jerusalem from Galgalā*. 2. And (having entered) *he sat down on the couch of the king*, and they brought him a seat, but he would not sit (thereon). 3. And when Isaiah began to speak the words of faith and truth with King Hezekiah, all the princes of Israel were seated and the eunuchs and the councillors of the king. And *there were there forty prophets* and sons of prophets: they had come from the villages and from the mountains and the plains when they had heard that Isaiah was coming from Galgagā to Hezekiah. 4. And they had come to salute him and to hear his words. 5. And that *he might place his hands upon* them, and that they might prophesy and that he might hear their prophecy: and they were all before Isaiah. 6. And when Isaiah was speaking to Hezekiah the words of truth

2 Ἀσοὺρ] Ἀσάφ *propos. ed. secd Is.*, 36, 3

ρεῖν μεγάλαις βασάνοις καὶ πικραῖς.

1, 7 7. Καὶ εἶπεν Ἐζεκίας τῷ
 ἁγίῳ προφήτῃ Ἡσαΐα· Εὐλόγη-
 σον, πάτερ, Μανασσὴν τὸν 5
 υἱόν μου. 8. Ὁ δὲ εἶπεν· Ζῆ
 κύριος ὁ θεός μου + καὶ ὁ υἱός
 αὐτοῦ ὁ ἀγαπητός καὶ τὸ πνεῦμα
 τὸ λαλοῦν ἐν ἐμοί +, ὅτι ἐν ταῖς
 χερσὶ Μανασσῆ τοῦ υἱοῦ σου βασά- 10
 νοις πικραῖς τοῦ ζῆν ἀπαλλαγῆ-
 1, 9 σομαι. 9. Κατοικήσει γὰρ ὁ σατα-
 νᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ Μανασσῆ, τοῦ
 υἱοῦ σου, καὶ πισθήσομαι ὑπ’
 5, 11 αὐτοῦ πρίωνι ξυλίνῳ ἀπὸ κεφα- 15
 λῆς ἕως ποδῶν εἰς δύο, καὶ πολ-
 λούς ἐξ Ἱερουσαλήμ καὶ ἐξ Ἰούδα
 ἀποστήσει ἀπὸ θεοῦ ζῶντος καὶ
 1, 10 προσκυνήσουσιν εἰδώλοις. 10.
 Ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἐζεκίας ὁ βα- 20
 σιλεύς ἐλυπήθη σφόδρα καὶ
 ἔσχισεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ
 ἔκλαυσεν πικρῶς, καὶ ἔβαλεν χοῦν
 ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ σάκ-
 κον καὶ σποδὸν ὑπεστρώσατο, 25
 καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ
 1, 11 ὡσεὶ νεκρός. 11. Καὶ εἶπεν
 ὁ μέγας τοῦ θεοῦ προφήτης
 Ἡσαΐας τῷ βασιλεῖ Ἐζεκία· Οὐκ
 ὠφελήσεις σεαυτὸν οὐδὲν κλαίων 30
 καὶ ὀδυρόμενος· δεῖ γὰρ πλη-
 ρωθῆναι τὴν βουλήν τοῦ σατανᾶ
 1, 12 ἐν τῷ υἱῷ σου τῷ Μανασσῆ. 12.
 Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ ὥρᾳ διελογίζετο
 Ἐζεκίας ὁ βασιλεύς τοῦ ἀπο- 35
 κτεῖναι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μανασσὴν.
 ὁ δὲ Σωμνάς ὁ ὑπομνηματο-
 γράφος εἶπεν τῷ ἁγίῳ προφήτῃ
 Ἡσαΐα ὅτι Ἐζεκίας ὁ βασιλεύς

and faith, they all heard† a door which one had opened and† the voice of the Holy Spirit.

I, 7. Isaiah said to Hezekiah the king, but not in the presence of Manasseh only did he say unto him: “As *the Lord liveth*, whose name has not been sent into this world, + *and as the Beloved* of my Lord liveth, *and the Spirit which speaketh in me liveth* +, all the commands and *these words will be made of none effect by Manasseh thy son*, and *through the agency of his hands I shall depart mid the torture* of my body. 8. And Sammael Malchîrâ will serve Manasseh, and execute all his desire, and he will become a follower of Beliar rather than of me. 9. *And many in Jerusalem and in Judaea he will cause to abandon the true faith, and Beliar will dwell in Manasseh, and by his hands I shall be sawn asunder.*” 10. *And when Hezekiah heard these words he wept very bitterly, and rent his garments, and placed earth upon his head, and fell on his face.* 11. *And Isaiah said unto him: “The counsel of Sammael against Manasseh is consummated: nought will avail thee.”* 12. *And on that day Hezekiah resolved in his heart to slay Manasseh his son.* 13. *And Isaiah said to Hezekiah: “the Beloved hath made of none effect thy design, and the purpose of thy heart will not be accomplished, for with this calling have I been called and I*

βούλεται ἀποκτεῖναι τὸν υἱὸν
 1, 13 αὐτοῦ διὰ σέ. 13. Καὶ εἶπεν
 O. v. ὁ μέγας Ἡσαΐας πρὸς Ἑζεκίαν
 Gebh. τὸν βασιλέα· Κατήγγησεν κύριος
 p. 343 ὁ θεὸς + καὶ ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ + 5
 τὴν βουλήν σου· οὐ μὴ γὰρ
 1, 7 ἔσται τοῦτο. δεῖ γάρ με ἐκ παν-
 τὸς ἐν ταῖς χερσὶ Μανασσῆ τοῦ
 υἱοῦ σου τιμωρηθέντα ἐξελ-
 θεῖν ἀπὸ τοῦ βίου τούτου. 10

14. Ὄρουξεν δὲ ὁ μέγας
 Ἡσαΐας ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐν τῇ
 γῆ οἰκειαῖς χερσίν, καὶ εὔρεν
 ὕδωρ πολὺ, καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὸ
 πηγὴν Σιλωάμ, ὃ ἐρμηνεύεται 15
 ἀπεσταλμένος.

p. 348 III, 1 Ἐτελεύτησεν δὲ Ἑζε-
 2, 1 κίας ὁ βασιλεὺς καὶ προσετέθη
 πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ
 Μανασσῆς ὁ υἱὸς αὐτοῦ παρέλα- 20
 βεν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. 2. Ὁ δὲ
 βασιλεὺς Μανασσῆς οὐκ ἐμνήσθη
 2, 2 τῶν ἐντολῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ,
 ἀλλ' ἐπελάθετο πάντων. καὶ ἀφῆ-
 κεν τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ καὶ 25
 ἐποίησεν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ
 εἰδῶλα χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, καὶ
 ἐλάτρευεν τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς
 ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ ταῖς δυνάμεσιν
 2, 3 αὐτοῦ. 3. Καὶ ἐξέκλινε πάντα τὸν 30
 οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀπὸ τῆς
 τοῦ θεοῦ λατρείας καὶ προσκυνή-
 2, 4 σεως. καὶ ἐλάτρευσαν τῷ διαβόλῳ
 καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ μετὰ
 καὶ τῶν βεβήλων καὶ ἀκαθάρτων 35
 εἰδώλων,

Amh.
 Pap.
 enfell-
 Hunt

p. 4 II, 4 (. . . M)ανασσῆ, καὶ
 κατε(δυ)νάμου αὐτὸν ἐν (τῇ) ἀπο-

shall inherit the heritage of the
 Beloved.”

II. 1. And it came to pass after
 that *Hezekiah died and Manasseh*
became king, that he did not
remember the commands of Heze-
kiah his father but forgot them, and
Sammael abode in Manasseh and
clung fast to him. 2. And Manas-
seh forsook the service of the God
of his father, and he served Satan
and his angels and his powers. 3.
And he turned aside the house of
his father which had been before
the face of Hezekiah (from) the
words of wisdom and from the
service of God. 4. And Manasseh
turned his heart to serve Beliar;
for the angel of lawlessness, who
is the ruler of this world, is Beliar,
whose name is Matanbúchús. And
he delighted in Jerusalem because
of Manasseh, and he made him
strong in apostatizing (Israel),

στάσει και τῇ | (ἀν)ομία, ἥτις
 ἐσπάρη ἐν | (Ἰ)ερουσαλήμ. 5.
 Κα(ι) ἐπλήθυνεν | (ἡ) φαρμακεία
 και ἡ μα|γεία και ἡ μαντεία και |
 οἱ κληδονισμοὶ και | ἡ πορνεία και 5
 ὁ διωγμὸς | τῶν δικαίων ἐν | χερσὶ
 Μανασσῆ | και ἐν χερσὶν τοῦ Του|βι
 τοῦ Χανανίτου | και ἐν χερσὶν
 Ἰωνᾶν | τοῦ Ναθὼθ και ἐν χερ|σὶν
 Σαδὼκ τοῦ ἐ|πὶ τῶν πραγματει|ῶν. 10
 6. και οἱ λοιποὶ λό|γοι ἰδοῦ γεγραμ-
 μέ|νοι εἰς(ιν ἐ)ν τοῖς βί|βλοις
 τῶν (β)ασ(ιλέων) | Ἰούδα και
 p. 5 Ἰ(σραήλ) 7. . . . | (κ)αι τὴν
 πομπή(ν αὐ)τοῦ | ἀνεχώρησεν 15
 ἀπ(ὸ) Ἰ(ερουσαλ)ήμ | και ἐκάθισεν
 ἐν Β(ηθ)λε|έμ τῆς Ἰουδαίας. 8.
 (και) | ἐκεῖ δὲ ἦν ἀνομ(ια π)ολ|λή,
 και ἀναχωρήσα(ς) | ἀπὸ Βηθλεέμ
 f. O. v. ἐκά(θι)|σεν ἐν τῷ ὄρει ἐν τό|πῳ 20
 Gebh.

p. 348 III, 3. και ἐπληθύνθη ἐν αὐτοῖς ἡ φαρμακία και ἡ πορνεία και ἡ ἐπαιδεία και ὁ
 2, 5 κληδονισμὸς και τὸ ψεῦδος, και ἐδιώκοντο πάντες οἱ εὐσεβῶς ζῶντες κατὰ
 3, 6 θεόν. 4. Τότε οὖν προεφήτευσεν ὁ μέγας Ἡσαΐας περὶ τῆς πόλεως Ἰερουσαλήμ
 λέγων· Τάδε λέγει κύριος ὁ θεός· Ἡ πόλις αὕτη ἡ ἡγαπημένη και ἐνλεκετὴ παραδοθή-
 2, 14 σεται εἰς χεῖρας Σαλμανασσάρ βασιλέως Βαβυλῶνος, και Μανασσῆς ὁ βασιλεὺς
 3, 6 και ἡ γυνὴ αὐτοῦ και οἱ υἱοὶ αὐτοῦ και οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἀχθήσονται αἰχμάλωτοι
 p. 349 εἰς Βαβυλῶνα. 5. Και ὡς ἤκουσεν Μελχίας ὁ ψευδοπροφήτης ταῦτα προφητεύοντας
 τοῦ μεγάλου Ἡσαΐου και λέγοντος περὶ τῆς Ἰερουσαλήμ και τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων
 3, 16 εἶπεν τῷ βασιλεῖ Μανασσῆ· 6. Βασιλεῦ, χαλεπὰ και πάνυ δεινὰ προφητεύει ὁ
 Ἡσαΐας ἐπὶ Ἰερουσαλήμ και πάσας τὰς πόλεις Ἰούδα, λέγων ὅτι ἡ πόλις αὕτη
 παραδοθήσεται εἰς χεῖρας Βαβυλῶνος, και Μανασσῆς ὁ βασιλεὺς και ἡ γυνὴ αὐτοῦ
 και οἱ υἱοὶ αὐτοῦ και πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ αἰχμάλωτοι ἀχθήσονται εἰς Βαβυλῶνα
 ἐν πέδιλοις και γαλεάγραις, και ἔσται ὁ βασιλεὺς Μανασσῆς δέσμιος ἐν τῷ οἴκῳ
 3, 12 τῶν Βαβυλωνίων. 7. Τότε θυμοῦ πολλοῦ και ὀργῆς πλησθεὶς ὁ βασιλεὺς Μανασσῆς
 ἀκούσας ταῦτα ἐκέλευσεν Μελχίαν τὸν ψευδοπροφήτην συλλαβέσθαι τὸν μέγαν
 2, 7 Ἡσαΐαν, διότι προεφήτευσεν δεινὰ και χαλεπὰ ἐπὶ Ἰερουσαλήμ. 8. Ἦν δὲ ὁ μέγας
 προφήτης Ἡσαΐας ἀναχωρήσας ἀπὸ Ἰερουσαλήμ, διὰ τὸ μὴ ὑποφέρειν αὐτὸν
 ὁρᾶν τὴν γινομένην ἀνομίαν ἐν αὐτῇ και ἄσωτίαν, και τὴν προσκύνησιν και
 λατρείαν τοῦ σατανᾶ. και ἀπελθὼν ἐκάθητο ἀπέναντι Βηθλεέμ. 9. Κάκει
 2, 8 δὲ ἦν ἀνομία πολλή· ἔθεν ἀναχωρήσας πάλιν ἐκεῖθεν ἐκάθισεν ἐν ὄρει τινί,
 τόπῳ ἡσύχῳ και καθαρῷ, δοξάζων ἀδιαλείπτως τὸν φιλόθεον θεόν. και οὐ μόνον

1 ἥτις] ως *ms.* | 6-7 χερσὶ Μανασσῆ] χειρμαμανασση *ms.*

ἐρήμῳ. 9. καὶ Μιχαῖ|ας ὁ προφήτης
 καὶ Ἄ|νανίας ὁ γέρων καὶ <Ἰ>ω|ήλ
 καὶ Ἀμβακούμ καὶ | Ἰ[σ]ασούφ ὁ
 υἱὸς αὐτοῦ | καὶ πολλοὶ τῶν πισ-
 τῶν τῶν πιστευόν|των εἰς οὐρα- 5
 νοὺς ἀνα|βῆναι ἀνεχώρησαν, καὶ
 ἐ|μάθισαν εἰς τὸ ἕρος, 10. πάν-
 τε <ς> σάκκον περιβεβλημένοι |
 καὶ πάντες ἦσαν προφήται, | οὐδὲν
 ἔχοντες μετ' αὐτῶν | ἀλλὰ γυμνοὶ 10
 ἦσαν, πενθοῦν|τες πένθος μέγα
 περὶ τῆς πλ(ά)|νης τοῦ Ἰσραήλ.
 11. καὶ οὗτοι οὐκ ἤσ|θιον εἰ μὴ
 βοτάνας τίλλον(τε)ς | ἐκ τῶν
 ὀρέων καὶ*. [. . .]αν 15
 μετὰ Ἡσα(ιο)υ *οικοῦν|τες. καὶ
 ἐπε(λ) ἦσαν ἐν τ(ο)ῖς ὄρε|σιν καὶ
 ἐν τοῖς βουνοῖς (δ)ύ(ο ἔ)τη | ἡμε-
 ρῶν 12. <ἐπ|> τοῦ ε(ἰ)ναι αὐτοῦς
 (ἐν) | τοῖς ἐρήμ(ο)ις καὶ| 20
 | ἐν Σαμαρίᾳ ᾧ
 <δ>νομα | ἦν Βελιχειάρ ἐκ τῆς
 συγγενίας Σεδεκίου | υἱοῦ Χανανί
 25
 τοῦ ψευ|δοπροφήτου ὃς ἦν | κατοί-
 κῶν ἐν Βηθα|νίᾳ. καὶ Σεδεκίας υἱὸς|
 Χανανί ὃς ἦν ἀδελ|φὸς τοῦ πατρὸς
 αὐ|τοῦ, ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις Ἀχαάβ
 βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ ἦν διδά-

Jrenfell-
 Hunt

p. 6

- 2, 9 αὐτός, ἀλλὰ καὶ Μιχαίας ὁ προφήτης καὶ Ἀμβακούμ καὶ Ἰασουμ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ Ἄννας ὁ γέρων, καὶ πολλοὶ ἕτεροι τῶν πιστευόντων εἰς οὐρανοῦς ἀνελεῖν. 10. Ἐκείσε οὖν λοιπὸν ἀνελεθόντες Μελχίας καὶ Βεχέρας οἱ ψευδοπροφῆται συνέλαβον τὸν ἄγιον Ἡσαΐαν τὸν προφήτην. 11. Καὶ ἀγαγόντες αὐτὸν πρὸς ν. Gebh. Μανασσῆν τὸν βασιλέα, εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἡσαΐα, διατί προφητεύεις πονηρὰ ἐπὶ p. 350 Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπὶ ἐμὲ καὶ τὰ τέκνα μου; 12. Καὶ εἶπεν ὁ μέγας προφήτης Ἡσαΐας τῷ Μανασσῆ· Βασιλεῦ, ἐγὼ οὐ προφητεύω πονηρὰ περὶ τῆς πόλεως ταύτης, 1, 7 ἀλλὰ τὰ μέλλοντα αὐτῇ συμβαίνειν λαλῶ. 13. Ζῆ γὰρ κύριος ὁ θεός μου + καὶ ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ λαλοῦν ἐν ἐμοί +, ὅτι αὐτῇ ἡ πόλις 2, 14 ἡ καλλίστη καὶ μεγάλη παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν καὶ 3, 6 ἀναιδῶν διὰ τὰς ἀνομίμας τοῦ λαοῦ τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῇ, καὶ σὲ δέ, βασιλεῦ Μανασσῆ, ἐν πέδαις καὶ γαλεάγραις ἀπάξουσιν αἰχμάλωτον εἰς Βαβυλῶνα.

σκαλος τῶν τετρα|κοσίων προφη-
 τῶν| τοῦ Βαάλ, και αὐτὸ(ς) | ἐρά-
 πισεν και ὕβρι|σεν τὸν Μιχαίαν
 υἱὸν Ἰεμμαδὰ τὸν προφήτην· 13.
 και αὐτὸς δὲ ὕβρ(ισ)|θη ὑπὸ 5
 Ἄχαάβ και | ἐβλήθη Μιχαίας | εἰς
 φυλακὴν. [και ἦν] | μ(ε)τὰ Σεδεκίου
 τοῦ|ψευδοπροφήτου(υ)| ὄντος. ἦσαν
 μετὰ | Ὀχοζείου υἱοῦ Ἀλά(μ) | ἐν
 Σεμμωμα | 14. και Ἡλείας 10
 (ὁ προφή)|της ἐκ Θεσ(βῶν) . . . |
 και τὴν Σαμαρίαν, | και αὐτὸς
 ἐπροφή|τευεν περὶ Ὀχοζε|ίου δι
 ἐν κλίνη ἀρ|ρωστίας ἀποθανεῖ|ται
 και ἡ Σαμαρία εἰς | χεῖρας Ἀλνα- 15
 σάρ πα|ραδοθήσεται ἀνθ' ὧν|
 ἐφόνευσεν τοὺς | προφήτας τοῦ
 Θε(σο)ῦ. 15. (κα)ὶ ἀκούσαντες οἱ
 προφήται (ο)ἱ μετὰ Ὀχοζείου 20
 υἱοῦ Ἀλάμ και | (ὁ) διδάσκαλος
 αὐτῶν | Ἰαλλαρίας ἐξ ἔρους
 †Ἰσ|λαλ† 16. και αὐτὸς ἦν [ὁ |
 Βεχειρ(ὰ)] ἀδελφὸς τοῦ | Σεδεκίου,
 ἀκούσαν|(τ)ες μετέπεισαν τὸν|
 Ὀχοζεῖαν βασίλευα | Γομόρρων και 25
 ἐφό|(ν)ευσαν τὸν Μιχαί|(α)ν.
 III. I. και Βεχειρὰ ἐγνώ, | (κα)ι
 εἶδεν τὸν τό|(πι)ον τοῦ Ἡσαίου| (και
 τῶ)ν προφη|(τῶν τῶν) μετ' αὐ-|
 (τοῦ. οὗτος) γὰρ ἦν οἱ|κῶν ἐν τῇ 30
 χώρα | Βηθλεέμ, και ἐκολλη|θη τῷ
 Μανασσῆ. και | αὐτὸς ἦν ψευδο-
 προ|φητεῦων ἐν Ἱερουσα|λήμ, και
 πολλοὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐκολλή-|
 θησαν πρὸς αὐτόν. | και αὐτὸς δὲ 35
 ἦν ἀπὸ | Σαμαρίας. 2. και ἐγένε|το
 ἐν τῷ ἐλθεῖν Ἀλ|γασάρ Ἀσσυρίων
 βασι|λέα και αἰχμαλωτί|σαι τὴν

(Charles, *Asc. Is.*, p. 87-91)

II 14. (*pro*)fetas Dei.

15. *Et cum audissent pseudoprofetae qui erant cum Ochodiam filium Achab, *qui fuerat doctor eorum Gamarias de monte Efrem, 16. Et ipse fuit frater Sedeciae, suavit Ochodiam regem Gomorrae, et occidit Micheam.*

III. I. *Et cognovit Bechira, et vidit locum Eseiae et profetarum qui cum illo erant; ipse enim habitabat in Bethlem; †et abiit Hierosolima, et † conjuncti sunt et *ipse a Samaria.*

2. *Et factum est cum venisset Salmanassar rex Assyriorum, et accepisset Samariam,*

renfell-
Hunt-
p. 7

Σαμαριαν | και λαβεῖν τὰς ἐν|(νέ)α
 ἡμισυ φυλάς ἐ|ν αἰχμαλωσίᾳ και |
 ἀπενέγκαι αὐτοὺς εἰς ὄρη Μεδων
 και ποταμῶν [και] Γω|ζάν, 3. οὗτος
 ἦν νεώτερος, και ἔφυγεν | και 5
 ἦλθεν εἰς Ἰε(ρου)|σαλήμ ἡμ(έρ)αις
 (Ἐζε)|κίου βασι(λέως Ἰ)|ούδα.
 κα(λούκ ἐ)|πάτει†*εἰς Σαμαρι|αν ἐν
 ὁδῶ† του πα|τρὸς αὐτοῦ, ὅτι τὸν|
 Ἐζεκιαν ἐφοβείτο. | 4. και εὐρέθη 10
 ἐν τῷ χρόνῳ Ἐζεκιου λα|λῶν λό-
 γους ἀνο|μίας ἐν Ἱερουσαλήμ, |
 5. και κατηγορήθη ὑ|πὸ τῶν παι-
 δων Ἐζεκιου και ἔφυγεν | εἰς τὴν
 χώραν Βη|θλεέμ. και ἔπεισαν 6. 15
 και κατηγορήσεν | Μελχειρά του
 Ἡσαί|ου και τῶν προφη|τῶν
 λέγων ὅτι Ἡσα|ίας και*οἱ προφη-
 ται | οἱ μετὰ Ἡσαίου προ|φη-
 τεύουσιν ἐπὶ Ἰε|ρουσαλήμ και ἐπὶ 20
 | (τὰ)ς πόλεις Ἰούδα | (κα)ι Βε-
 (νι)αμειν ὅτι | (πο)ρεύ(σο)νται
 ἐν γαλε|(ἀγ)ρ(αις και)ι ἐν πέδαις|
 ἀπελεύσῃ, |
 7. και αὐτοὶ 25
 ψευδο|προφητεύουσιν | και τὸν
 Ἰσραήλ και | τὸν Ἰούδαν* | και
 τὸν | Βενιαμειν αὐτοὶ | μισοῦσιν,
 και ὁ λό|γος αὐτῶν κακὸς | ἐπὶ τὸν
 Ἰούδαν | και τὸν Ἰσραήλ. 8. και | 30
 αὐτὸς Ἡσαίας εἶπεν | [αὐτοῖς],
 βλέπω πλέ|ον Μωυσῆ του προ|φή-
 του. 9. εἶπεν γάρ | Μωυσῆς ὅτι οὐκ
 ὄψεται ἄνθρωπος | τὸν θεὸν και
 ζήσεται(ι), | Ἡσαίας δὲ εἶπεν εἰ|δον 35
 τὸν (θεὸν) κ(α)ι ἰδοῦ | ζῶ. 10.
 βασι(λ)εῦ (γί)νω<σ>|κε ὅτι ψευ-
 δή(ς) ἐσ|τιν. και τὴν Ἰ(ε)ρου|σα-

et abduxisset novem et dimidia(m)
tribus in captivitatem et perduxisset
eos in montem Medorum et ad
flumen Gozan: 3. Bechira fuit ju-
venior, et fugit et pervenit Hieroso-
lymam in diebus Ezechie regis
Judeae: non ambulat in via Sama-
ritani patris sui, quoniam timebat
Ezechiam.

4. *Et inventus est in tem-*
pore Ezechie loquens v(erba) injus-
titiae in Hierusalem,

5. *Et spretus*
est a pueris Ezechie et fugit in
regione(m) Bethlem. 6. Et contem-
*sit Bechira Ezechiam et profetas *qui*
cum eo erant, dicens, quonia(m)
Eseias et profetae, qui cum illo
sunt, profetabant in Hierusalem et
*a(d) civitatis Judeae, *quoniam de-*
*serentur *et in filios Judeae et Ben-*
jamin, quoniam captivi ducentur:
**et in te, *domine rex, quoniam*
**galeagra et per ferrum deducetis.*
 7. *Ipsi profetaverunt in Istrahel et*
*in Juda *et in Hierusalem.*

8. *Et*
ipse Esaias dixit se plus quam
Moysen profetare.

9. *Dixit enim*
Moyses quoniam homo non potest
videre Deum; dixit autem Ezeias
Vidi Deum et ecce vivo. 10.
Tu, rex, intellige quoniam mendax
est: et ecce Hierusalem Sodo-

λήμ Σόδο(μ)α ἐκάλεισεν, κ(αι
 τούς) | ἄρχοντα(ς) Ἰούδα | και
 Ἰσραήλ (λαὸν Γο-)|μόρρας
 πρ(οσηγό)|ρευσεν. (κ)α(ι πολλὰ) |
 κατηγόρει ἐπὶ τοῦ | Μανασσῆ και 5
 τῶν προφητῶν. II. και ἐκάθισεν
 Βελιάρ ἐν | τῇ καρ(δ)ία τοῦ Μα-
 ενfell-
 Hunt
 p. 10
 νασσῆ και ἐν τῇ καρ|δία τῶν ἀρχόν-
 των | Ἰούδα και Βενιαμειν | και
 τῶν εὐνούχων | και τῶν συμβού|- 10
 λων *τοῦ βασιλέ|ως, 12. και ἤρσαν
 αὐ|τῷ οἱ λόγοι τοῦ Βελ|χειρά και
 ἀπέστειλεν και ἐκράτησεν τὸν |
 Ἰσαίαν.

O. v.
 Gebh. (Asc. Is. cf. vers. aeth.)

p. 350 III, 14. Τότε θυμωθεὶς σφόδρα 15
 ὁ βασιλεὺς Μανασσῆς ἐφ' οἷς ἤκου-
 σεν πικροῖς ῥήμασιν ἐκέλευσεν
 παρευθὺ πρισθῆναι τὸν ἅγιον
 Ἰσαίαν ἐν πρίωνι σιδηρῷ. 15.
 Καὶ τούτου ἐν τάχει γινομένου 20
 καὶ πριζομένου αὐτοῦ ἐπὶ ὥρας
 ἱκανάς, οὐδ' ἔλωσ ἤπτετο αὐτοῦ ὁ
 σίδηρος. 16. Τότε λέγει ὁ ἅγιος
 Ἰσαίας ὁ προφήτης τῷ Μα-
 νασσῆ· Βασιλεῦ, ἔση εἰδῶς ὅτι 25
 ἐγὼ ἐν πρίωνι ξυλίνῳ ἐκληρώθην
 πρισθῆναι, και ἄλλως τοῦτο
 γενέσθαι ἀδύνατον. τότε ὁ βασι-
 5, II
 λεὺς Μανασσῆς προσέταξεν ἐν
 πρίωνι ξυλίνῳ πρισθῆναι αὐτόν. 30
 I, 2, 3 17. Καὶ πριζομένου αὐτοῦ ἔστη
 Μελχίας ὁ ψευδοπροφήτης κατὰ
 πρόσωπον αὐτοῦ λέγων· Εἰπέ
 ὅτι οὐκ ἐπροφήτευσα ταῦτα
 περὶ Ἰερουσαλήμ, και ἀρθή- 35
 σονται ἀπὸ σοῦ αἱ βάσανοι αὐται.

II τῶν βασιλέων ms.

Pseudepigrapha Veteris Testamenti Graece, III

*nam dixit, et pri(n)cipes [ejus
 et] Judeae et Hierusalem populum
 Gomorrae nominavit. Et coram
 (Manasse) in multis detradixit
 Eseiae et profetis.*

II. *Et supersedit
 Beliar in corde Manasse, et corde
 principum Joudae et Benjamin
 et spadonum et consiliariorum re-
 gis.*

12. *Et placuerunt ei[s] sermones
 Bechire, et mandavit rex et adpre-
 henderunt Eseiam.*

(R. H. Charles, *Asc. Is., transl. from
 the ethiopic Version*)

V, 1. On account of these
 visions, therefore, Beliar was
 wroth with Isaiah, and he dwelt
 in the heart of Manasseh and *he*
sawed him in sunder with a wooden
saw. 2. And when Isaiah was being
sawn in sunder Balchîrâ stood up,
accusing him, and all the false
prophets stood up, laughing and
rejoicing because of Isaiah. 3. And
Balchîrâ, with the aid of Mechêm-
bêchûs, stood up before Isaiah,
[laughing] deriding; 9. And
Isaiah answered and said: "So far
as I have utterance (I say): Dam-
ned and accursed be thou and all
thy powers and all thy house. 10.
For thou canst not take (from
me) aught save the skin of my
body." 11. And they seized and
sawed in sunder Isaiah, the son of
Amoz, with a wooden saw. 12. And

5, 9; 1, 7 18. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ ἅγιος
 Ἡσαΐας· Κατάθεμά σοι, Μελχία
 ψευδοπροφήτα, διάβολε· Ζῆ γὰρ
 κύριος ὁ θεός μου καὶ ζῆ τὸ
 πνεῦμα αὐτοῦ τὸ λαλοῦν ἐν ἐμοί, 5
 ὅτι Ἱερουσαλήμ αὕτη ἡ μεγάλη
 3, 6 πόλις καὶ εὐρύχωρος τέλειον ἐρη-
 μωθήσεται, καὶ Μανασσῆς καὶ τὰ
 τέκνα αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
 καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ καὶ ὁ λαός 10
 τῆς πόλεως ταύτης αἰχμάλωτοι
 ἀχθήσονται ἐν Βαβυλῶνι. 19. Καὶ
 ταῦτα εἰπὼν ὁ μακάριος Ἡσαΐας
 5, 14 ἐπρισαν αὐτὸν διχῆ πρίωνι ξυλίνῳ.

Manasseh and Balchirâ and the
 false prophets and the princes and
 the people [and] all stood looking
 on. 14. And when Isaiah was
 being sawn in sunder, he neither
 cried aloud nor wept, but his lips
 spake with the Holy Spirit until
he was sawn in twain.

Édition B. P. Grenfell-A. S. Hunt, *The Amherst Papyri . . .*, vol. 1, I, *The Ascension of Isaiah and other theological Fragments*, 1900, p. 4-10; R. H. Charles, *The Ascension of Isaiah, translated . . . with the new greek fragment, the latin versions . . .*, 1900, voir p. 84-91.

— édition de la *Legenda graeca* O. von Gebhardt, *Die Ascensio Isaiæ als Heiligenlegende, . . .*, dans *Z. wiss. Theol.*, 21, 1878, texte: p. 341-343; 348-350. R. H. Charles, *l.c.*, p. 141-142, 146-148.

— édition de la version latine R. H. Charles, *l.c.*, p. 87-91.

8. ORATIO MANASSIS *

Constit. Apost., 2, 22, 10b-15b; 2, 23, 3bc (éd. Funk, p. 85, 17-91, 6) (ib. version lat.).

Recommandation à l'évêque au sujet de la pénitence; exemple de repentir, celui de Manassé, d'impiété perverse, celle d'Amon.

Funk

p. 85 22, 10. και ἤγαγεν κύριος ἐπ'
15 αὐτὸν τοὺς ἄρχοντας τῆς δυνάμεως
τοῦ βασιλέως Ἀσοῦρ, και κατελά-
βοντο τὸν Μανασσῆν ἐν δεσμοῖς και
ἔδησαν αὐτὸν ἐν πέδαις χαλκαῖς 5
και ἤγαγον αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα·
και ἦν δεδεμένος και κατασει-
δηρωμένος ὄλος ἐν οἴκῳ φυλακῆς,
και ἐδίδοτο αὐτῷ ἐκ πιτύρων ἄρτος
ἐν σταθμῷ βραχύς και ὕδωρ σὺν 10
20 ὄξει ὀλίγον ἐν μέτρῳ, ὥστε ζῆν αὐ-
τόν, και ἦν συνεχόμενος και ὀδυνώ-
μενος σφόδρα. 11. και ὡς βιαίως
ἔθλιβη, ἐζήτησεν τὸ πρόσωπον
κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, και ἔτα- 15
πεινώθη σφόδρα ἀπὸ προσώπου
κυρίου τοῦ θεοῦ τῶν πατέρων
αὐτοῦ, και προσηύξατο πρὸς κύριον
τὸν θεὸν λέγων· 12. Κύριε παντο-
κράτορ, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, 20
p. 87 τοῦ Ἀβραάμ και Ἰσαάκ και Ἰακώβ
και τοῦ σπέρματος αὐτῶν τοῦ
δικαίου, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν και
τὴν γῆν σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ
αὐτῶν, ὁ πεδήσας τὴν θάλασσαν 25
τῷ λόγῳ τοῦ προστάγματός σου,
ὁ κλείσας τὴν ἄβυσσον και σφρα-
γισάμενος αὐτὴν τῷ φοβερῷ και

OR. MAN. 29 τῶν δυνάμεων bo | 15 και] ἕως bo

* Cf. *Introduction pseudepigr. gr. A.T.*, chapitre XXII, p. 177-181.

5 ἐνδόξῳ ὀνόματί σου, ὃν πάντα
 φρίσσει καὶ τρέμει ἀπὸ προσώπου
 δυνάμεώς σου, ὅτι ἄστεκτος ἢ
 μεγαλοπρέπεια τῆς δόξης σου καὶ
 ἀνυπόστατος ἢ ὄργη τῆς ἐπὶ ἁμαρ- 5
 τωλοῦς ἀπειλῆς σου, ἀμέτρητόν
 τε καὶ ἀνεξιχνίαστον τὸ ἔλεος τῆς
 ἐπαγγελίας σου· ὅτι σὺ εἶ κύριος
 μακρόθυμος, εὐσπλαγχνος, πολυ-
 10 ἔλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις 10
 τῶν ἀνθρώπων· ὅτι σὺ, ὁ θεός,
 κατὰ τὴν χρηστότητα τῆς ἀγαθω-
 σύνης σου ἐπηγγείλω μετανόιας
 ἄφρουν τοῖς ἡμαρτηκόσιν, καὶ τῷ
 πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν σου ὥρισας 15
 μετάνοιαν ἁμαρτωλοῖς εἰς σωτη-
 ρίαν. 13. σὺ οὖν, κύριε ὁ θεός τῶν
 δικαίων, οὐκ ἔθου μετάνοιαν
 δικαίοις, τῷ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ
 15 καὶ Ἰακώβ, τοῖς οὐχ ἡμαρτηκόσιν 20
 σοι, ἀλλ' ἔθου μετάνοιαν ἐπ' ἐμοὶ
 τῷ ἁμαρτωλῷ, διότι ἡμαρτον ὑπὲρ
 ἀριθμὸν ψάμμου θαλάσσης. ἐπλή-
 θυναν αἱ ἀνομίαι μου, κύριε,
 ἐπλήθυναν αἱ ἀνομίαι μου, καὶ 25
 οὐκέτι εἰμι ἄξιος ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν
 τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ πληθους
 τῶν ἀδικιῶν μου, κατακαμπτό-
 20 μενος πολλῷ δεσμῷ σιδήρου, διότι
 παρώργισα τὸν θυμὸν σου καὶ τὸ 30
 πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα
 στήσας βδελύγματα καὶ πληθύνας
 προσοχθίσματα. 14. καὶ νῦν κλίνω
 γόνυ καρδίας μου, δεόμενος τῆς
 παρὰ σοῦ χρηστότητος. ἡμάρτηκα, 35
 κύριε, ἡμάρτηκα, καὶ τὰς ἀνομίας
 μου ἐγὼ γινώσκω· ἀλλ' αἰτοῦμαι
 δεόμενός σου· ἄνες μοι, κύριε,

25 ἄνες μοι, καὶ μὴ συναπολέσης με
 ταῖς ἀνομίαις μου, μηδὲ εἰς τὸν
 αἰῶνα μηνίσας τηρήσης τὰ κακά
 μοι, μηδὲ καταδικάσης με ἐν τοῖς
 κατωτάτοις τῆς γῆς· ὅτι σὺ εἶ ὁ 5
 θεὸς τῶν μετανοούντων, καὶ ἐν
 ἔμοι δείξεις τὴν ἀγαθωσύνην σου,
 ὅτι ἀνάξιον ὄντα σώσεις με κατὰ
 τὸ πολὺ ἔλεός σου· καὶ αἰνέσω σε
 30 διαπαντὸς ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις 10
 Funk τῆς ζωῆς μου, ὅτι σὲ ὕμνει πᾶσα ἡ
 P. 89 δύναμις τῶν οὐρανῶν καὶ σοῦ ἐστιν
 ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.
 15. καὶ ἐπήκουσεν τῆς φωνῆς
 αὐτοῦ κύριος καὶ ὤκτειρῆσεν 15
 αὐτόν· καὶ ἐγένετο περὶ αὐτὸν
 φλόξ πυρός, καὶ ἐτάκησαν πάντα τὰ
 περὶ αὐτὸν σίδηρα, καὶ ἴασατο
 κύριος τὸν Μανασσῆν ἐκ τῆς
 5 θλίψεως αὐτοῦ. 20
 P. 91 23, 3. τοιοῦτος γὰρ τις ἐγένετο
 καὶ Ἀμώς ὁ τοῦ Μανασσῆ υἱός.
 φησὶν γὰρ ἡ γραφή· Καὶ
 παρελογίσατο Ἀμώς λογισμὸν
 παραβάσεως κακῶν καὶ εἶπεν· ὁ 25
 πατήρ μου ἐκ νεότητος πολλὰ
 5 παρηνόμησεν καὶ ἐν γῆρα μετέγνω·
 καὶ νῦν ἐγὼ πορεύσομαι καθὰ
 ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ μου, καὶ ὕστερον
 ἐπιστρέψω πρὸς κύριον. 30

(Didascalia, F. X. Funk, *ib.*) (*Did.*,
 2, 22, 14, le texte latin antique com-
 mence ici.)

*indignum me salvum facies se-
 cundum <multam> misericordiam
 tuam, et glorificabo te semper in om-
 ni vita mea, quoniam te laudant
 omnes virtutes caelorum et glorifi-
 cant in aeternum; amen.*

15. *Et exaudivit vocem eius Domi-
 nus et miseratus est eum; et facta
 est circa eum flamma ignis et liqua-
 vit omne quod circa eum erat fer-
 rum; et sanavit <Dominus> Manas-
 sem de tribulatione eius.*

(*Did.*, 2, 23, 3:) (*et Amos*) cogi-
 tavit cogitationem praevaricationis
 malum et dixit: Pater meus in
 iuventute multas iniquitates fecit et
 in senectute paenituit; et ego nunc
 ambulabo, sicut desiderat anima
 mea, et in novissimo convertar ad
 Dominum.

Édition F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I-II, 1905
 (réimpr. 1960); A. Rahlfs, *Septuaginta*, X, *Psalmi cum Odis*, 1931, p. 362-363;
 H. B. Swete, *The Old Testament in greek*, 4e éd., 1912, III, p. 824-826; O. F. Fritzsche,
Libri apocryphi V.T., 1871, p. 92-93; PG I (= éd. Cotelierius, 1724), 645 A-649 B;
 652A; (sur Amon, cf. A. Resch, *Agrapha*², log. 15b, p. 303-304).
 — édition du latin de la *Didascalia* F. X. Funk, *l.c.* (versions syriaque, arabe
 inédite, arménienne, slave, éthiopienne; psautiers arménien, copte, cf. *Intro-
 duction*, p. 179-180).

14 εισήκουσεν b0 | 24 ἐλογίσατο b0 | 27 ἡμαρτεν (καὶ παρηνόμησεν b)b0 | ἐν τῷ
 γείρῃ b0

9. APOCALYPSIS SYRIACA BARUCH *

Bar. syr., 12, 1-13, 2; 13, 11-12; 14, 1-3 (pap. Oxyrh. 403, éd. Grenfell-Hunt, *Oxyrh. Papy.*, III, p. 4-5).

Après le deuil sur Jérusalem, le jugement des païens et les tribulations des justes, le premier des six jeûnes de Baruch s'achève et le second commence.

Traduction du syriaque: R. H. Charles, II, *Pseudepigrapha*, p. 487-490.

renfell-
Hunt
p. 4
Apoc.
Bar.
ers.syr.)

Verso

] . .

12, 1 [17 lettres *αλλα τ[ου]το οιο[ν]*
[οιομαι ερω και λαλη]σω προς σε
την
2 [γην την ευοδουσαν ο]υ παντοτε 5
μεσεμ
[βρια αποκαιει ουδ]ε το διηνεκες αι
ακτι
3 [νες του ηλιου λα]μπουσιν· και συ
μη προσ 10
P. 5 [δοκα χαιρησειν] μηδε επ[ι] πολυ
καταδικα
4 [ζε αληθως γαρ εν] καιρω εξ[υ]πνισ-
θησεται
[προς σε η οργη η νυν υπο τ]ης 15
μακροθυμ[ι]
5 [ας ως χαλινω κατεχεται και]
ειπων ταυτα

12, 1. *But I will say this as I think. And I will speak against thee, O land, which art prospering.*

12, 2. *The noonday does not always burn. Nor do the rays of the sun constantly give light.*

12, 3. *Do not expect [and hope] that thou wilt always be prosperous and rejoicing. And be not greatly uplifted and boastful.*

12, 4. *For assuredly in its own season shall the (divine) wrath awake against thee. Which now in long-suffering is held in as it were by reins.*

12, 5. *And when I had said these things, I fasted seven days.*

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XXIII, p. 182-186.

ers.syr.)

13, 1 [ἐνηστευσα ἡμε]ρας ζ̄ και ἐγενετο
 με
 [τα ταυτα οτι ἐγω] Βαρουχ ἰστη-
 κει^ν ἐπι το
 [ορος Σιων και ἰδου φων]ῆ ἐξῆλθεν 5
 ἐξ ὑ
 2 [ψους και εἶπε μοι ἀνα]στα ἐπι τοὺς
 πο-
 [δας σου Βαρουχ και ἀκουε] τον
 λογον ἰσχυ 10
 [ρου θεου

13, 1. *And it came to pass after these things that I, Baruch, was standing upon Mount Zion, and lo! a voice came forth from the height and said unto me:*

13, 2. *"Stand upon thy feet, Baruch, and hear the word of the mighty God."*

Recto

.
 . [.
 11 ὀπη[
 τα ἔθνη κα[14 lettres καταπα
 τησαντες την [γην και καταχρησα- 15
 μνοι
 12 τοις ἐν αὐτῇ κτισμ[ασι υμεῖς γαρ
 εὐερ
 γητουμενοι αἰ· ἠχα[ριστειτε αἰ
 14, 1 και ἀπεκριθην και εἶπο[ν ἰδου 20
 ἀπεδει
 ξας μοι καιρων ταξεις· κ[αι το
 μελλον
 [εσ]εσθαι· και εἶπ[ε] μ[ο]ι· [οτι υπ
 ἐθνων 25
 υπενεχθησε[ται ἡ υπο σου λεχθεισα
 2 πραξις και νυν] οἶδα οτι πολλοι. . .
 α
 εἰσιν οἱ μαρτυρησαν[τες και
 ἐξῆσαν· και ἐπορευθη[σαν εκ
 κοσμου 30

13, 11. *But now, ye peoples and nations, ye are guilty Because ye have always trodden down the earth, And used the creation unrighteously.*

13, 12. *For I have always benefited you. And ye have always been ungrateful for the beneficence.*

14, 1. *And I answered and said: "Lo! Thou hast shown me the method of the times, and that which shall be after these things, and Thou hast said unto me, that the retribution, which has been spoken of by Thee, shall come upon the nations.*

14, 2. *And now I know that those who have sinned are many, and they have lived in prosperity, and departed from the world, but that few nations will be left in those*

10. APOCRYPHON EZECHIEL *

a. Epirh., *Haer.*, 64, 70, 5-17 (GCS 31, p. 516, 2-517, 9).

Au sujet des erreurs d'Origène, la résurrection des corps est prouvée par l'Écriture.

GCS 31

p. 515 » Ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις « 5
 φησὶν ὁ προφήτης. ἵνα δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου ἐν τῷ ἰδίῳ
 ἀποκρύφῳ ῥηθέντα περὶ ἀναστάσεως μὴ παρασιωπήσω, καὶ αὐτὰ ἐνταῦθα
 παραθήσομαι. αἰνιγματωδῶς γὰρ διηγούμενος λέγει περὶ τῆς δικαίας κρίσεως 6
 p. 516 ἧ κοινωνεῖ ψυχὴ καὶ σῶμα, ὅτι βασιλεὺς τις ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ πάντας εἶχεν 5
 ἑστρατευμένους, παγανὸν δὲ οὐκ εἶχεν ἀλλ' ἢ μόνον δύο, ἓνα χωλὸν καὶ ἓνα 6
 5 τυφλόν, καὶ ἕκαστος <αὐτῶν> κατ' ἰδίαν ἐκαθέζετο καὶ κατ' ἰδίαν ὤκει.
 γάμους δὲ ποιήσας ὁ βασιλεὺς τῷ ἰδίῳ υἱῷ ἐκάλεσε πάντας τοὺς ἐν τῇ 7
 αὐτοῦ βασιλείᾳ, περιεφρόνησε δὲ τῶν δύο παγανῶν, τοῦ τε χωλοῦ καὶ
 τοῦ τυφλοῦ· οἱ δὲ ἠγανάκτησαν ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐπιβουλήν ἐργάσασθαι 10
 τῷ βασιλεῖ ἐπενόουν. παράδεισον δὲ εἶχεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπὸ μήθοθεν 8
 10 ὁ τυφλὸς ἐλάλει τῷ χωλῷ λέγων »πόσον ἦν ἡμῶν τὸ κλάσμα τοῦ ἄρτου
 μετὰ τῶν ὄχλων τῶν κληθέντων εἰς τὴν εὐφρασίαν; δεῦρο τοῖνον, καθὼς
 ἐποίησεν ἡμῖν, ἀμυνώμεθα αὐτόν.« ὁ δὲ ἕτερος ἠρώτα »ποιῶ τρόπον;« 9
 ὁ δὲ εἶπεν »ἀπέλθωμεν εἰς τὸν παράδεισον αὐτοῦ καὶ ἀφανίσωμεν ἐκεῖ τὰ τοῦ 15
 παραδείσου.« ὁ δὲ εἶπεν »καὶ πῶς δύναμαι, χωλὸς ὢν καὶ μὴ δυνάμενος ἐπισαι-
 15 νειν;« ὁ δὲ τυφλὸς ἔφη »αὐτὸς ἐγὼ δύναμαί τι πράττειν μὴ ὄρων ποῦ ἀπέρχο-
 μαι; ἀλλὰ τεχνασώμεθα.« τίλας χόρτον τὸν πλησίον καὶ πλέξας σχοινίον 10
 ἠκόντισε τῷ τυφλῷ καὶ εἶπεν »κράτει, καὶ δεῦρο πρὸς τὸ σχοινίον πρὸς με.«
 ὡς δὲ ἐποίησεν ὁ προετράπη, ὅτε ἔφθασε λέγει »δεῦρό μοι γενοῦ πόδες καὶ 20
 20 βάστασόν με, καὶ γίνομαί σοι ὀφθαλμοί, ἀνωθεν ὀδηγῶν σε δεξιὰ καὶ εὐώνυμα.«
 τοῦτο δὲ ποιήσαντες κατέβησαν εἰς τὸν παράδεισον· εἶτα λοιπὸν εἶτε ἠδίκησαν 11
 εἶτε καὶ οὐκ ἠδίκησαν, ὅμως τὰ ἴχνη πέφηνεν ἐν τῷ παραδείσῳ. καταλύσαντες 12
 δὲ ἐκ τῶν γάμων οἱ εὐφρανθέντες καταβάντες εἰς τὸν παράδεισον ἐξεπλάγησαν 25
 25 τὰ ἴχνη εὐρόντες ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ ταῦτα ἀνήγγειλαν τῷ βασιλεῖ, λέγοντες
 »ἅπαντες στρατιῶται ἐν τῇ βασιλείᾳ σου καὶ οὐδεὶς ἐστὶ παγανός. πόθεν τοί-
 νον ἴχνη παγανῶν ἐν τῷ παραδείσῳ;« ὁ δὲ ἐθαύμασε, [καὶ] ὡς μὲν ἢ παραβολὴ 13
 30 οὐδὲν ἄγνοεῖ. ἧ δὲ διήγησις λέγει ὡς μετεστείλατο τὸν χωλὸν καὶ τὸν τυφλὸν
 καὶ ἠρώτησε τὸν τυφλόν »μὴ σὺ κατῆλθες εἰς τὸν παράδεισον;« ὁ δὲ ἔφη 30

* Cf. *Introduction pseudép. gr. A.T.*, chapitre XXIV, p. 187-191.

7CS 31

p. 517 »οἴμοι, κύριε· ὄρας ἡμῶν τὴν ἀδυναμίαν, οἶδας ὅτι <οὐχ> ὄρω ποῦ βαδίζω.«
 εἶτα ἔλθων ἐπὶ τὸν χλωλὸν καὶ αὐτὸν ἠρώτα »σὺ κατῆλθες εἰς τὸν παράδεισόν μου;« ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν »ὦ κύριε, πακρᾶναί μου τὴν ψυχὴν ἐν τῷ μέρει τῆς
 5 ἀδυναμίας βούλει.« καὶ λοιπὸν ἡ κρίσις ἀργεῖ. τί οὖν ποιεῖ ὁ κριτῆς ὁ δίκαιος; 14
 5 ἀναγνοὺς ποίω τρόπω ἀμφοτέροι ἐξεύχθησαν ἐπιτίθησι τὸν χλωλὸν τῷ πηρῷ καὶ 5
 16 τοὺς ἀμφοτέρους ἐτάζει μᾶστιξι, καὶ οὐ δύνανται ἀρνήσασθαι. ἐκάτεροι ἀλλή- 16
 λους ἐλέγχουσιν, ὁ μὲν χλωλὸς λέγων τῷ τυφλῷ »οὐ σὺ με ἐβάστασας καὶ
 ἀπήνεγκας;« καὶ ὁ τυφλὸς τῷ χλωλῷ »οὐκ αὐτὸς ὀφθαλμοὶ μου γέγονας;«
 10 οὕτως τὸ σῶμα τῆ ψυχῆ καὶ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι εἰς ἔλεγχον τῆς κοινῆς 17
 10 ἐργασίας συνάπτεται, καὶ ἡ κρίσις τελεία γίνεται περὶ ἀμφοτέρων, σώματός 10
 τε καὶ ψυχῆς, * τῶν ἔργων [τῶν] γεγεννημένων εἴτε ἀγαθῶν εἴτε φαύλων.

Édition K. Holl, GCS 31, 1922; (PG 41, de même que l'édition D. Petau, 1622, n'a pas ce passage, cf. K. Holl, TU 36, 2, p. 33 et 47); K. Holl, *Aus Schrift u. Geschichte, Abh. Ad. Schlatter*, 1922, p. 87; Id., *Gesammelte Aufs.*, 2, 1928, p. 35; A. Resch, *Agrapha*², log. 56, p. 330-331.

b. Epiph., *Haer.*, 30, 30, 3 (GCS 25, p. 374, 16).

Au sujet des erreurs des Ébionites, à propos de la naissance virginale, après une référence de *Is.*, 7, 14,

GCS 25

p. 374 καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ τρόπῳ λέγει »καὶ τέξεται ἡ δάμαλις καὶ ἐροῦσιν, οὐ τέτοκεν.«

Édition K. Holl, GCS 25, 1915; PG 41 (= éd. D. Petau, 1622), 457 C; K. Holl (cf. a), p. 36; A. Resch, *Agrapha*², log. 18, p. 305-306.

De même Clem. Alex., *Strom.*, 7, 16.94, 2 (GCS 17, p. 66, 25) (PG 9, 532 A), sur la parthénogénèse: τέτοκεν καὶ οὐ τέτοκεν, φησὶν ἡ γραφή.

— Tertull., *de carne Christi*, 23 (CSEL 70, 1942, p. 247, 32-248, 2; PL 2, 790 C): Legimus quidem apud Ezechielem de vacca illa quae peperit et non peperit. — Greg. Nyss., *adv. Jud.*, 3 (éd. Zacagnius, 1698, p. 303; PG 46, 208 C), après avoir cité *Is.*, 9, 5: καὶ πάλιν, Ἰδοὺ ἡ δάμαλις τέτοκε, καὶ οὐ τέτοκε, puis il cite *Is.*, 7, 15.

Cf. *Job*, 21, 10: ἡ βουὸς αὐτῶν οὐκ ὠμοτόκησεν, διεσώθη δὲ αὐτῶν ἐν γαστρὶ ἔχουσα καὶ οὐκ ἔσφαλεν.

c. 1 Clem. Rom., 8, 3 (éd. Funk-Bihlmeyer-Schneemelcher, p. 39, 13-17).

A propos de la pénitence, il cite *Ezech.*, 33, 11 (-27).

APROC. Ez. a. 1 οὐχ add. ed. | 10 περὶ de. mss] παρὰ M | 11 * ὁμοῦ αὐτίων add. ed. | τῶν de. mss | εἴτε . . . εἴτε de. mss] μήτε . . . μήτε M

Funk-
B.-S.

P. 39 προστιθείς καὶ γνώμην ἀγαθὴν·
3. Μετανοήσατε, οἶκος Ἰσραὴλ,
ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν· εἶπον τοῖς
υἱοῖς τοῦ λαοῦ μου· Ἐὰν ὣσιν αἱ
15 ἁμαρτίαι ὑμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ 5
οὐρανοῦ καὶ ἐὰν ὣσιν πυρρότεραι
κόκκου καὶ μελανώτεραι σάκκου,
καὶ ἐπιστραφῆτε πρὸς με ἐξ ὅλης
τῆς καρδίας καὶ εἶπητε· Πάτερ·
ἐπακούσομαι ὑμῶν ὡς λαοῦ ἁγίου. 10
et il poursuit en citant *Is.*, 1, 16-20.

(Funk, *ib.*)

Addens insuper dictum egregium: 3. *Resipiscite, domus Israel, ab iniquitate vestra. Dic filiis populi mei: Si peccata vestra a terra ad caelum usque pertingant; si cocco rubriora et cilicio nigriora fuerint, et ad me ex toto corde conversi fueritis et dixeritis: Pater; tamquam populo sancto aurem vobis praebebo.*

Édition F. X. Funk-K. Bihlmeyer, 2e éd. W. Schneemelcher, 1956; PG 1 (= éd. Cotelierius, 1724), 225 AB; K. Holl (cf. a), p. 36; A. Resch, *Agrapha*², log. 50, p. 327.

De même, Clem. Alex., *Quis dives salv.*, 39, 4 (GCS 17, p. 185, 22-25; PG 9, 644 D) sur la conversion du pécheur, cite *Lc.*, 15, 7.10, puis: διὸ καὶ κέκραγεν· ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν. οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν. κὰν ὣσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικιοῦν ἔριον, ὡς χιόνα λευκανῶ, κὰν μελάντερον τοῦ σκότους, ὡς ἔριον λευκὸν ἐκνίψας ποιήσω, car Dieu seul peut remettre les péchés. — Clem. Alex., *Paed.*, 1, 10.91, 2 (GCS 12, p. 143, 20-21; PG 8, 357 C): Dieu pardonne et fait espérer dans le salut: φησὶ γὰρ δι' Ἰεζεκιήλ· ἐὰν ἐπιστραφῆτε ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ εἶπητε· πάτερ, ἀκούσομαι ὑμῶν ὡς περ λαοῦ ἁγίου, καὶ πάλιν avec citation de *Matt.*, 11, 28.

Cf. *Deut.*, 30, 2: καὶ (ὡς) ἐπιστραφήσῃ ἐπὶ κύριον . . . ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου.
— *Ezech.*, 18, 21: καὶ ὁ ἀνομος ἐὰν ἀποστρέψῃ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ . . . ζήσεται.
— *Ezech.*, 33, 11: Οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς ὡς τὸ ἀποστρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ.

d. Clem. Alex., *Quis dives salv.*, 40, 2 (GCS 17, p. 186, 12-13).

Dieu seul pardonne, car seul il peut rendre non accomplies les choses passées, . . . purifiant des péchés commis,

GCS 17
p. 186

ἐφ' οἷς γὰρ ἂν εὖρω ὑμᾶς, φησὶν, ἐπὶ τούτοις καὶ κρινῶ.

et chaque jour, il proclame la fin de tout (cf. *Ezech.*, 7, 6, T. Mass.).

Édition O. Stählin, GCS 17, 1909; PG 9 (= éd. J. Potter, 1715) 9, 645 B; K. Holl (cf. a), p. 36; A. Resch, *Agrapha*², log. 47, p. 322-325.

APOCR. EZ. c. 3 ὑμῶν] τοῦ λαοῦ μου H | 9 καρδίας] ψυχῆς H *vers.* | 10 λαοῦ ἁγίου] λαὸς ἁγίω A

De même Athan. (*spuria*), *Ad Antioch. quaestio 36* (PG 28, 617 D, et non 17, selon Resch), sur le jour de la mort qui doit être inconnu: ἀκούσας τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου εἰπόντος ὅτι Ἐν ᾧ εὐρω σε, ἐν ἐκείνῳ καὶ κρινῶ σε.

— Bas., *Ep.*, 42, 1 (PG 32, 349 A), sur la persévérance: Οἶον γὰρ εὐρω σε, φησί, τοιοῦτόν σε κρινῶ.

— Joh. Clim., *Scala paradisi*, 7 (PG 88, 812 D), la fin de la vie n'est pas sûre: Ἐν ᾧ εὐρω σε, ἐν αὐτῷ καὶ κρινῶ σε, εἶπεν ὁ θεός.

— Anast. Sin., *Quaest.* 3 (PG 89, 357 B), ne pas juger avant la fin (texte de Bas., *supra*): Οἶον γὰρ εὐρω σε, τοιοῦτόν σε κρινῶ, φησὶν ὁ κύριος.

— Jus canon. gr.-rom., *Eliae Cretens.* (2^a interrog.) (PG 119, 989 C), sur la mort de l'homme adultère: Εἴρηται γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τινος τῶν προφητῶν, Ἐν ᾧ εὐρω σε, ἐν τούτῳ δὴ καὶ κρινῶ σε, or celui-ci a été trouvé dans son péché.

— de Comm. Balsam. *in can. 12 conc. Neocaes.* (PG 137, 1224 D) (le moine pieux parle): καὶ ὡς ἐκ θείας φωνῆς φασιν, Ἐν ᾧ σε εὐρω, κρινῶ σε.

— Gennadius, *Ep. de Praedest.* (PG 160, 557 C), sur le jugement: ἀκούουσιν (Resch: ἀκούσωσι) γὰρ τό· Ἐν ᾧ εὐρω σε, ἐκεῖ καὶ κρινῶ σε.

— P. Lambecii *comment. august. bibl. caes. Vindob.*, 4, 2^a ed. 1778, *Test. ss. Christi XL Mart.*, p. 229 D, sur le repentir: ἐν ᾧ γὰρ εὐρῶ σε, φησὶν, ἐν τούτῳ καὶ κρινῶ σε.

— Amphilocii *oratio de poenit.*, éd. F. Combefis, 1644, p. 106 B: καὶ· ἐγὼ δικαίως εἶμι, καὶ· ἐν ᾧ εὐρω, ἐν τούτῳ καὶ κρινῶ.

— Hipp., *Περὶ τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας*, 6 (Resch: οὐσίας, cf. *l.c.*) (éd. P. de Lagarde, *Hipp. Rom.*, 1858, p. 73, 4-5), sur la deuxième venue de Dieu, cite 1 *Cor.*, 2, 9 (l'œil n'a pas vu . . .), à lui la gloire: “ἐφ’ οἷς ἂν εὐρω ὑμᾶς, ἐπὶ τούτῳ κρινῶ” παρ’ ἕκαστον βοᾷ τὸ τέλος, . . . en bien ou en mal.

— En version latine, Cypr., *de mortal.*, 17 (CSEL 3, 1, 1868, p. 308, 4-5; *PL* 4, 594 B): Qualem te invenit Dominus cum vocat talem pariter et iudicat, quando ipse testatur (cf. *Apoc.*, 2, 23).

— Hier., *Ep.*, 122, 3, 9 (*ad Rusticum*) (CSEL 56, 1, 3, 1918, p. 66, 14-15; *PL* 22, 1044 (A)): Unumquemque iudicat sicut invenerit, nec praeterita considerat sed praesentia.

— Athan., *Vita Antonii*, 18 (PG 26, 869 (C), version très libre d'Évagre, 4e s., cf. *ib.*, 833, § VII): scientes quod aequus ille retributor, in quo quemque invenierit, in eo sit iudicaturus, quod prophetica per Ezechielem voce testatur.

— Theod. Studitae *Serm. catech.*, 36 (PG 99, 557 B, seul texte latin): à propos d'un martyr: quippe scriptum est: Pax, et non erat pax (*Jer.*, 6, 14), et: Ubi te inveniam, illic te iudicabo.

— *Consult. Zacchaei christ. et Apollonii philos.*, 2, 18 (éd. Gallandii *Bibl. Vet. Patv.* 9, 1773, p. 238, 1, C): praesentia semper, non praeterita Deus censet; hoc enim ait: In qua via te invenero, in ea te iudicabo, dicit Dominus.

Cf. Just., *c. Tryph.*, 47, (6) (PG 6, 580 A): le pécheur est jugé comme tel. Διὸ καὶ ὁ ἡμέτερος κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν· Ἐν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν τούτοις καὶ κρινῶ.

— Clem. Alex., *Quis dives salv.*, 17, 1 (GCS 17, p. 170, 19-21; PG 9, 621 A): il faut désirer le royaume, ἀνθρωπος οὐ καρδίαν, ἀλλὰ ἀγρὸν ἢ μέταλλον φορῶν, ἐν τούτοις εὐρεθισόμενος ἐπάναγκας [ἐν] οἷς εἶλετο; car là où est le trésor, là est le cœur (cf. *Matt.*, 6, 21, et parall.).

[και ποιειτε τον] λαον μου
 πλαν[ασθαι α
 [πο νομης της] καλης και
 πορευ[εσθαι εις
 5 [τριβολουσ κ]αι ακανθας αντι 5
 χ[ορτου
 [και ουκ ετηρη]σατε την εμην
 εν[τολην
 [αλλα πασ πυμην]ν εξ υμων ανεω[ξε
 το στο 10
 [μα και πολλο]ι εις καταβρωμα
 α[υτοις ε
 [γενοντο αλ]λα ειδου εγω διακριν[ω
 κριον
 10 [προς κριον] και μοσχον προς 15
 μοσχ[ον και
 [το χωλο]ν κατεδησω και το
 ενο[χλουμε
 [νον ια]σομαι και το πλανομε[νον
 επι 20
 [στρεψω κ]αι βοσκησω αυτου[ς
 εγω και ανα
 [παυσω ε]πι το ορος το αγιον [μου
 και ε
 15 [σομαι αυ]τοις πυμην κ[αι εσομαι 25
 εγγυσ
 [αυτων ως ο χ]ιτων του χρ[ωτος
 αυτων και
 [επικαλεσ]ονται με [και ερω ιδου
 παρει 30
 [μι εαν διαβαι]νωσιν ο[υκ
 ολισθησου
 [σιν λεγει κς] εχο[

(Clem. Alex., *Paedag.*, I, 9.84, 2-4;
 GCS 12, p. 139, 16-27 = PG 8, GCS
 349 C-352 B). Le Pédagogue divin 12
 punit et guérit: 12
 p.139

φησίν γοῦν διὰ Ἰεζεκιήλ πρὸς 15 2
 τοὺς πρεσβυτέρους ἀποταθῆις καί
 τινα αὐτοῖς σωτήριον παρατιθέμενος
 εὐλόγου φροντίδος ὑπογράμμον·
 »καὶ τὸ χωλὸν καταδήσω καὶ τὸ
 ὀχλούμενον ἰάσομαι καὶ τὸ πλανώ-
 μενον ἐπιστρέψω καὶ βοσκήσω
 αὐτοὺς ἐγὼ εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν
 μου.« ταῦτ' ἐστὶν ἀγαθοῦ ποιμένου
 ἐπαγγέλματα . . . (3) . . . »καὶ ἔσο- 22
 μαι«, φησίν, »αὐτῶν ποιμὴν καὶ ἔσο-
 μαι ἐγγὺς αὐτῶν, ὡς ὁ χιτῶν τοῦ
 χρωτὸς αὐτῶν· σῶσαι βούλεταί μου 25
 τὴν σάρκα, περιβαλὼν τὸν χιτῶνα
 τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τὸν χρωτᾶ μου
 κέχρικεν. »καλέσουσί με, φησί, 4
 »καὶ ἔρω· ἰδοὺ πάρεμι.« θᾶπτον ὑπή-
 κουσας ἢ προσδόκησα, δέσποτα·
 »καὶ ἂν διαβαίνωσιν, οὐκ ὀλισθή-
 σουσι, λέγει κύριος.« οὐ γὰρ πε-
 σούμεθα εἰς φθοράν οἱ διαβαίνον-
 τες εἰς ἀφθαρσίαν, ὅτι ἀνθέξεται
 ἡμῶν αὐτός· ἔφη γὰρ αὐτὸς καὶ
 ἠθέλησεν αὐτός.

Édition C. Bonner, *The Homily of the Passion by Melito, bishop of Sardis, and some Fragments of the Apocryphal Ezekiel*, *Studies and Documents XII*, 1940; édition de Clément d'Alexandrie par O. Stählin, *GCS 12*, 2e éd. 1936 (= *PG 8*, 349 C-352 A).

Cf. pour 1°, 5-6: *Ps.* 6 (= 37), 1: κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με.

— pour 1°, 1-18: *Ez.*, 34, 4: τὸ ἠσθενηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε καὶ τὸ κακῶς ἔχον οὐκ ἐσωματοποιήσατε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἀπεστρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζήτησατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν κατειργάσασθε μόχθῳ. . . . (10) τὰδε λέγει κύριος Κύριος Ἰδοῦ ἐγὼ ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἀποστρέψω αὐτοὺς τοῦ μὴ ποιμαίνειν τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐ βοσκήσουσιν ἔτι οἱ ποιμένες αὐτά· καὶ ἐξελοῦμαι τὰ πρόβατά μου ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔσονται αὐτοῖς ἔτι εἰς κατάβρωμα. (11) διότι τὰδε λέγει Κύριος Ἰδοῦ ἐγὼ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου καὶ ἐπισκέψομαι αὐτά. (12) ὡσπερ ζητεῖ ὁ ποιμὴν τὸ ποιμνιον αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ ὅταν ᾗ γνόφος καὶ νεφέλη ἐν μέσῳ προβάτων διακεχωρισμένων, οὕτως ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου καὶ ἀπελάσω αὐτὰ ἀπὸ παντὸς τύπου οὗ διεσπάρησαν ἐκεῖ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλης καὶ γνόφου. (13) καὶ ἐξάξω αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν καὶ συνάξω αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χωρῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῶν, καὶ βοσκήσω αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὄρη Ἰσραὴλ καὶ ἐν ταῖς φάραγξιν καὶ ἐν πάσῃ κατοικίᾳ τῆς γῆς. (14) ἐν νομῇ ἀγαθῇ βοσκήσω αὐτοὺς, ἐν τῷ ὄρει Ἰσραὴλ. καὶ ἔσονται αἱ μάνδραι αὐτῶν ἐκεῖ καὶ κοιμηθήσονται, καὶ ἐκεῖ ἀναπαύσονται ἐν τρυφῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν νομῇ πίονι βοσκηθήσονται ἐπὶ τῶν ὀρέων Ἰσραὴλ. (15) ἐγὼ βοσκήσω τὰ πρόβατά μου καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω αὐτά, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. τὰδε λέγει κύριος Κύριος (16) Τὸ ἀπολωλὸς ζητήσω, καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψω, καὶ τὸ συντετριμμένον καταδήσω, καὶ τὸ ἐκλιπὸν ἐνισχύσω, καὶ τὸ ἰσχυρὸν φυλάξω, καὶ βοσκήσω αὐτὰ μετὰ κρίματος. (17) καὶ ὑμεῖς, πρόβατα, τὰδε λέγει κύριος Κύριος Ἰδοῦ ἐγὼ διακρινῶ ἀνὰ μέσον προβάτου καὶ προβάτου, κριῶν καὶ τράγων. (18) καὶ οὐχ ἱκανὸν ὑμῶν ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς ὑμῶν κατεπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν; καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίnete, καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐταράσσετε. . . . (22) καὶ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐ μὴ ὄσιν ἔτι εἰς προνομήν, καὶ κρινῶ ἀνὰ μέσον κριοῦ πρὸς κριόν. (23) καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἓνα καὶ ποιμαίνοι αὐτοὺς, τὸν δοῦλόν μου Δαυεὶδ, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμὴν.

11. APOCALYPSIS SOPHONIAE *

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 11.77, 2 (GCS 52, p. 377, 20-24).

Dieu, spirituel, n'est connaissable que par une vie spirituelle, dégagée du charnel, comme le disent les philosophes grecs, ainsi Platon, et de même Sophonie.

GCS 52

p. 377 ἄρ' οὐχ ὁμοια ταῦτα τοῖς ὑπὸ Σοφονία λεχθεῖσι τοῦ προφήτου; »καὶ 2
21 ἀνέλαβέν με πνεῦμα καὶ ἀνήνεγκέν με εἰς οὐρανὸν πέμπτον καὶ ἑθεώρουν
ἀγγέλους καλουμένους κυρίους, καὶ τὸ διάδημα αὐτῶν ἐπικείμενον ἐν πνεύματι
ἁγίῳ καὶ ἦν ἐκάστου αὐτῶν ὁ θρόνος ἑπταπλασίων φωτὸς ἡλίου ἀνατέλλοντος,
οἰκοῦντας ἐν ναοῖς σωτηρίας καὶ ὑμνοῦντας θεὸν ἄρρητον ὑψιστον.« 5

Édition O. Stählin-L. Früchtel, 3e éd., GCS 52, 1960; PG 9 (éd. J. Potter, 1715), 116 A. (peut-être une version copte, cf. *Introduction*, p. 193).

* Cf. *Introduction pseudépigv. gr. A.T.*, chapitre XXV, p. 192-193.

Funk

p. 53 εἰ δὲ καὶ »πατέρες ὑπὲρ παί- 9
δων οὐ τιμωροῦνται οὔτε υἱοὶ
15 ὑπὲρ πατέρων«, δῆλον ὡς οὔτε
γυναῖκες ὑπὲρ ἀνδρῶν, οὔτε οἰκέ-
ται ὑπὲρ δεσποτῶν, οὔτε συγγενεῖς 5
ὑπὲρ συγγενῶν, οὔτε φίλοι ὑπὲρ
φίλων, οὔτε δίκαιοι ὑπὲρ ἀδίκων,
ἀλλ' ἕκαστος ὑπὲρ τοῦ οἰκείου
ἔργου τὸν λόγον ἀπαιτηθήσεται.

Édition F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, 1905 (réimpr. 1960); P. de Lagarde, *Constitutiones Apostolorum*, 1862; PG 1 (= éd. Cotelerius, 1724), 620 BC; (versions, cf. a).

Cf. *ap. Edr.*, p. 27, (22-28) (éd. C. Tischendorf, *Apoc. apocr.*, 1866) sur les signes de la fin: καὶ ὅταν ἴδῃτε ὅτι ἀδελφὸς ἀδελφὸν παραδίδει εἰς θάνατον καὶ τέκνα ἐπὶ γονεῖς ἀναστήσονται καὶ γυνὴ τὸν ἄνδρα τὸν ἴδιον καταλιμπάνει, καὶ ὅταν ἔθνος πρὸς ἔθνος ἐπαναστῇ ἐν πολέμῳ, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγγύς ἐστιν τὸ τέλος. τότε οὖν οὔτε ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἐλεεῖ οὔτε ἀνὴρ γυναῖκα, οὐ τέκνα γονεῖς, οὐ φίλοι φίλους, οὐ δοῦλοι τὸν κύριον.

— *Deut.*, 24, 16: Οὐκ ἀποθаноῦνται πατέρες ὑπὲρ τέκνων, καὶ υἱοὶ οὐκ ἀποθаноῦνται ὑπὲρ πατέρων.

c. *Constit. Apost.*, 8, 7, 6 (Funk, I, p. 482, 17-18; version latine L. Gry, p. 248.250).

(*Const. Ap.*.) pour l'ordination liturgique des exorcistes, prière de l'évêque à Dieu, maître des démons et Tout-Puissant,

servo tuo, si in die iudicii justii
impios excusare poterint vel de-
precari pro eis Altissimum, (103)
Si patres pro filiis, vel filii pro
parentibus, si fratres pro fratribus,
si adfines pro proximis, vel fiden-
tes pro carissimis? (104) Et respon-
dit . . .

(L. Gry, p. 248. 250) (4 *Esd.*, 8, 23:) dans la grande prière d'Esdras, pendant la troisième vision, il demande au Tout-Puissant d'épargner Israël, car il est le créateur, bon mais terrible:

(20) Et dixit: Domine, qui inhabitas saeculum . . ., (23) cuius iussio fortis et dispositio terribilis, cuius aspectus arefacit abyssos et indignatio tabescere montes et veritas testificatur . . .

Funk

p. 482 οὐ τὸ βλέμμα ξηραίνει ἀβύσσους 6
καὶ ἡ ἀπειλὴ τῆκει ὄρη καὶ »ἡ ἀλή- 11
θεια μένει εἰς τὸν αἰῶνα«.

Édition (cf. b); PG 1, 1080 C.

d. Clem. Alex., *Strom.*, I, 22.149, 3 (GCS 52, p. 92, 24-26; version latine L. Gry, p. 402-414).

(*Strom.*;) Dieu a inspiré la traduction grecque des Septante comme il l'a fait pour les prophéties.

GCS 52

p. 92 οὐ δὴ ξένον ἐπιπνοίᾳ θεοῦ τοῦ 3
τὴν προφητείαν δεδωκότος καὶ
τὴν ἐρμηνείαν οἴονει Ἑλληνικὴν
προφητείαν ἐνεργεῖσθαι, ἐπεὶ καὶ
τῇ <ἐπὶ> Ναβουχοδονόσορ αἰχμα- 5
λωσίᾳ διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν
κατὰ τοὺς Ἀρταξέρξου τοῦ Περ-
25 σῶν βασιλέως χρόνους ἐπίπνους
Ἔσδρας ὁ Λευίτης ὁ ἱερεὺς γενό-
μενος πάσας τὰς παλαιὰς αὐθις ἀνα- 10
νεοῦμενος προεφήτευσεν γραφάς.

(L. Gry, p. 402-414) (4 *Esdr.*, 14, 21-22:) pour accomplir son œuvre prophétique, Esdras va d'abord rétablir le texte perdu de la loi.

(4 *Esdr.*, 14, 21) Quoniam *lex tua incensa est propter quod nemo scit quae a te facta sunt vel quae incipient opera.*

(14, 22) Si enim inveni gratiam coram te, *inmitte in me spiritum sanctum; et scribam omne quod factum est in saeculo ab initio, quae erant in lege tua scripta.*

(14, 42) Altissimus autem dedit intellectum quinque viris et scripserunt quae dicebantur ex successionem . . . (14, 43) . . . ego autem per diem loquebar, et nocte non tacebam. (14, 44) Scripti sunt autem in XL diebus libri nongenti (*sic*) quatuor. (14, 45) . . . et locutus est ad me altissimus dicens: priora quae scripsisti in palam pone et legant digni et indigni. (14, 46) Novissimos autem LXX conservabis.

Édition (cf. a); PG 8, 893 A.

De même Iren., *c. Haer.*, 3, 21, 2 (éd. W. W. Harvey, 1857, II, p. 114; PG 7, 948 B-949 A); cité par Eus., *Hist. Eccl.*, 5, 8, 14-15 (GCS 9, I, éd. E. Schwartz, 1903, p. 448, 22 à 450, 5; PG 20, 453 B); l'inspiration des LXX est confirmée par le cas d'Esdras: Καὶ οὐδὲν γε θαυμαστόν, τὸν Θεὸν τοῦτο ἐνηργηκέναι, ὅς γε καὶ ἐν τῇ ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ λαοῦ διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν, καὶ μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη τῶν Ἰουδαίων ἀνελθόντων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἔπειτα ἐν τοῖς χρόνοις Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως, ἐνέπνευσεν Ἔσδρα τῷ ἱερεῖ ἐκ τῆς φυλῆς Λευί, τοὺς τῶν προγεγονότων προφητῶν πάντας ἀνατάξασθαι λόγους, καὶ ἀποκαταστήσαι τῷ λαῷ τὴν διὰ Μωσέως νομοθεσίαν.

4 ESDR. d. 5 ἐπὶ *add. ed. ex Iren. parall.*

13. VITA ET SENTENTIAE AESOPI-ACHIQARI *

Vita Aesopi, cap. 101-123 (*Vita G*, éd. Perry, p. 66-73; *Vita W*, *ib.*, p. 100-104).

Ésope, après son ambassade au nom de Crésus à Samos et avant d'aller à Delphes, part pour Babylone auprès du roi Lycurgue.

Perry
p. 66

101. Πολλούς δὲ χρόνους ἐν τῇ Σάμῳ διατρίψας ὁ Αἴσωπος καὶ πολλῶν τιμῶν καταξιώθεις ἤβουλήθη περιελθεῖν τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐν τοῖς ἀκροατηρίοις διελέγετο. 5 τιμήματα δὲ ἀργυρικὰ λαμβάνων πᾶσάν τε χώραν περιελθὼν ὁ Αἴσωπος ἐγένετο [δὲ] ἐν Βαβυλῶνι, ἐν ἣ ἔβασίλευεν Λυκούργος. ἐπιδειξάμενος δὲ αὐτοῦ τὴν φιλοσοφίαν μέγας παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις ἀνεδείχθη, ὥστε καὶ τὸν βασιλέα ἔραστην αὐτοῦ γενέσθαι τῶν ἡθῶν διὰ τὸ νοῦν αὐτὸν ἔχειν, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς διοικήσεως. 15

102. ἐπ' ἐκείνοις δὲ τοῖς καιροῖς ἔθος εἶχον οἱ βασιλεῖς παρ' ἀλλήλων φόρους λαμβάνειν διὰ τῆς ἐναρέτου μάχης· οὔτε γὰρ ἐν πολέμοις συνίσταντο οὔτε μάχαις· ἔγγραφον γὰρ προβλήματα φιλοσοφίας δι' ἐπιστολῶν, καὶ ὁ μὴ εὐρίσκων διαλύσασθαι φόρους ἐτέλει τῷ πέμπαντι. ὁ δὲ Αἴσωπος τὰ ἐκπεπόμενα τῷ Λυκούργῳ λύων προβλήματα εὐδοκεῖν ἠνάγκαζεν τὸν βασιλέα, αὐτὸς δὲ διὰ τοῦ Λυκούργου ἔπεμπεν τοῖς βασιλεῦσιν, καὶ μὴ εὐρίσκοντες φόρους ἐχορήγουν. καὶ οὕτως ἡ τῶν Βαβυλωνίων 30

Perry

101 (West. 19). Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπορεύετο τὴν οἰκουμένην καὶ ἐν τοῖς ἀκροατηρίοις διελέγετο. παραγενομένου δὲ αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι καὶ τὴν West. ἑαυτοῦ ἐπιδειξαμένου σοφίαν, | μέγας P. 44 ἐγένετο παρὰ Λυκούργῳ τῷ βασιλεῖ.

p. 100

102. ἐν ἐκείνοις γὰρ τοῖς καιροῖς οἱ βασιλεῖς πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύοντες καὶ τερπόμενοι προβλήματα φιλοσοφίας διὰ γραμμμάτων ἔστελλον πρὸς ἀλλήλους, καὶ οἱ μὴ διαλυσάμενοι φόρους παρείχον τοῖς προτιθεμένοις. ὁ δὲ Αἴσωπος τὰ στελλόμενα τῷ Λυκούργῳ προβλήματα ἐπιλύων εὐδοκιμεῖν ἐποίει τὸν βασιλέα, αὐτὸς δὲ διὰ τοῦ Λυκούργου τοῖς βασιλεῦσι προβλήματα ἔπεμπε καὶ μὴ δυνάμενοι λύσαι φόρους παρείχον τῷ Λυκούργῳ. καὶ οὕτως ἡ τῶν Βαβυλωνίων προέκοπτε βασιλεία.

ΑΗ. (var. *Vita G*) 7 περιελθεῖν *ms.* | 9-10 ἐπιλεξάμενος *ms.* | 14 διὰ τὸν νοῦν αὐτοῦ ἔχειν *ms.*

* Cf. *Introduction pseudépig. gr. A.T.*, chapitre XXVII, p. 201-214.

βασιλεία προέβαιεν. ὥστε οὐ μόνον τὰ βάρβαρα τῶν ἐθνῶν κατελιγμέναι, ἀλλὰ καὶ τὰ πλείονα μέρη ἕως Ἑλλάδος ὑποτέτακται.

103. Ὁ δὲ Αἰσωπος ἐπιγούς 5
τινα εὐγενῆ ἐν Βαβυλῶνι, ἄτεκνος
ὑπάρχων τοῦτον υἱὸν ἐποίησατο
καὶ τῷ βασιλεῖ παρέστησεν ὡς
διάδοχον αὐτοῦ τῆς σοφίας. πᾶσαν
δὲ αὐτοῦ ἐποίησατο ἐπιμέλειαν 10
τῆς παιδείας. ὁ δὲ νεανίσκος μέγα
ποιήσας ἅμα τῇ τοῦ βασιλέως
παλλακίδι περιπλακεῖς ἐπιχαρῆς
ἐγένετο προσπαίζων. ὁ δὲ Αἰσωπος
ἰδὼν καὶ ἀγανακτήσας πυκνὸν 15
αὐτῷ ἠπέλιπεν, εἰπὼν βασιλικῆς ὁ
παρὰ νόμον ἀπτόμενος θάνατον
ἐνακιᾶται. 104. ὁ δὲ νεανίσκος βα-
ρέως φέρων τοὺς λόγους τοῦ Αἰσώ-
που, καταπεισθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων, 20
ψεῦδος διέβαλεν τὸν Αἰσωπον πρὸς
τὸν βασιλέα, γράψας πλαστὴν ἐπι-
στολὴν τῷ αὐτοῦ ὀνόματι πρὸς τοὺς
ἀντιδίκους Λυκούργου [πιστούς],
ὡς μέλλοντα αὐτοῖς τὸν Αἰσωπον 25
βοηθεῖν, καὶ σφραγίσας τῷ τοῦ
Αἰσώπου δακτυλίῳ ἐπέδωκεν τῷ
Λυκούργῳ, λέγων »ὁ πιστὸς φίλος
σου, ἴδε πῶς κατὰ τῆς βασιλείας
σου βουλευέται.« ὁ δὲ βασιλεὺς 30
πεισθεὶς τῇ σφραγίδι καὶ ὀργισθεὶς
προσέταξεν Ἑρμίπῳ τιμὴν στρατο-
φύλακι ἀνελεῖν τὸν Αἰσωπον ὡς
προδότην. ὁ δὲ οὐκ ἀνεῖλεν αὐτόν·
ἦν γὰρ φίλος αὐτοῦ γνήσιος. μηδε- 35
νὸς ἱστοροῦντος ἐτήρει αὐτὸν ἐν
τῇ φυλακῇ, ἀνήγγειλεν δὲ τῷ

103. ὁ δὲ Αἰσωπος ἄτεκνος ὑπάρ- 25
χων ἰδιοποίησατο παῖδα εὐγενῆ ὀνό-
ματι Αἶνον, καὶ τῷ βασιλεῖ προσήνεγ-
κεν ὡς οἰκείον τέκνον, προπαιδείαν
καὶ πᾶσαν διδάξας σοφίαν. ὁ δὲ Αἶνος
γαμητιῶν μιᾷ τῶν τοῦ βασιλέως
παλλακῶν συνεπλάκη. γούς δὲ ὁ
Αἰσωπος πικρὸν αὐτῷ ἠπέλιπεν θάνα-
τον.

104. ὁ δὲ Αἶνος φόβῳ συσχεθεὶς
ψευδέσι λόγοις ὑποβάλλει τὸν Αἰσω-
πον πρὸς τὸν βασιλέα· γράψας γὰρ
πλαστὴν ἐπιστολὴν, ὡς ἐκ τοῦ Αἰσώ- 30
που πρὸς τοὺς ἀντιδίκους Λυκούργου,
ὡς ἐκείνοις βοηθοῦντος, καὶ σφρα-
γίσας τῷ τοῦ Αἰσώπου δακτυλίῳ,
ὑπέδειξε τῷ Λυκούργῳ. ὁ δὲ βασι-
λεὺς πεισθεὶς τῇ σφραγίδι καὶ ὀργι-
σθεὶς τῷ Αἰσώπῳ ἐκέλευσε τῷ ἐπάρχῳ
Ἑρμίπῳ τοῦτον ὡς προδότην ἀπο-
κτείνειν. ὁ δὲ Ἑρμιππος φίλος ὢν τοῦ
Αἰσώπου ἔκρυψε αὐτὸν ἐν τάφῳ
μηδενὸς εἰδότος, καὶ ἔτρεφεν αὐτὸν
ἐν τῷ κρυπτῷ. ὁ δὲ Αἶνος τὴν τοῦ
Αἰσώπου διοίκησιν παρέλαβε. 35

2 τ. ἐθνῶν] τ. αὐτῶν *ms.* | 6 εὐγενῆν *ms.* | 9 παιδείας . . . σοφίας *ms.* | 17 νόμον]
φύσιν *ms.* | 25 μέλλοντα] μάλλον αὐτοῖς *ms.* | 33-34 ὡς προδ. *post* αὐτόν *ms.*

βασιλεῖ ὅτι »τεθανάτωκα τὸν
 Αἴσωπον.« ὁ δὲ Ἥλιος παρέλαβεν
 τὴν διοίκησιν τοῦ Αἰσώπου. 105.
 μετὰ δὲ χρόνον, ἀκούσας Νεκτανα-
 βῶν ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεὺς τὸν 5
 Αἴσωπον τεθνηκέναι, πρεσβείαν
 ἀπέστειλεν πρὸς τὸν Λυκοῦργον
 μετὰ ἐπιστολῶν καὶ προβλημάτων
 ἵνα διαλύσῃ, εἰδὼς ὅτι μετὰ Αἴσω-
 πον οὐδεὶς εὐρεθήσεται παρὰ Βα- 10
 βυλωνίους ὁ δυνάμενος διαλύσαι.
 ἦν δὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο· »Νεκ-
 ταναβῶν βασιλεὺς Αἰγύπτου Λυ-
 κούργω Βαβυλωνίῳ χαίρειν. θέλω
 οἰκοδομῆσαι πύργον μῆτε γῆς μῆτε 15
 οὐρανοῦ ἀπτόμενον, ὑψηλόν. ἀπό-
 στείλόν μοι τοὺς οἰκοδομοῦντας
 αὐτὸν καὶ <τὸν> ἀποκριθόμενον
 ὅ τι ἂν αὐτὸν ἐρωτήσω, καὶ λάβε
 Peryg φόρους ἐτῶν δέκα ὑπὲρ . . . ἄλλης 20
 P. 68 τῆς χώρας.» 106. ἀναγνοὺς δὲ ὁ
 Λυκοῦργος τὴν ἐπιστολὴν περιλῦ-
 πος ἐγένετο ἐπὶ τῷ ἐξαπίνῃς πτώ-
 ματι. ἐκάλεσεν τοὺς φίλους ἀνελ-
 θεῖν, ἐν οἷς καὶ Ἑρμιππον, ἔφη τε 25
 αὐτοῖς »δύνασθε λῦσαι τὸ τοῦ
 πύργου ζήτημα, ἢ πάντας τραχη-
 λοκοπήσω;« οἱ δὲ φίλοι εἶπον »οὐκ
 οἶδαμεν πῶς πύργος οἰκοδομεῖται
 μῆτε οὐρανοῦ μῆτε γῆς ἀπτό- 30
 μενος.« ἕτερος δὲ τις δειλὸς λέγει
 ἀποκρινόμενος »κύριε βασιλεῦ,
 ἡμεῖς θέλομεν πάντα τὰ ὑπὸ σοῦ
 κελεύόμενα ποιεῖν. ἀδυνάτως καὶ
 ἀπείρως ἔχομεν πρὸς τὰ τοιαῦτα. 35
 συγγνώμης τοίνυν τυχεῖν ἀξιού-
 μεν.« ὁ δὲ βασιλεὺς ὀργισθεὶς

105.
 μετὰ δὲ χρόνον τινὰ ἀκούσας ὁ βασι-
 λεὺς Αἰγύπτου Νεκτεναβῶ τὸν Αἴσω-
 πον τεθνηκέναι ἔστειλεν ἐξ Αἰγύπτου
 πρὸς τὸν Λυκοῦργον δι' ἐπιστολῆς
 ζητήματα προβλημάτων ἔχοντα
 οὕτως· »Νεκτεναβῶ βασιλεὺς Αἰγυ-
 πτίων Λυκούργω βασιλεῖ Βαβυλωνίων
 χαίρειν. ἐπειδὴ θέλω οἰκοδομῆσαι
 πύργον μῆτε γῆς μῆτ' οὐρανοῦ ἀπτό-
 μενον, ἀπόστειλόν μοι τοὺς οἰκοδο-
 μοῦντας τὸν πύργον καὶ τὸν ἀποκριθ- 40
 σόμενόν μοι ὅσα ἂν ἐπερωτήσω αὐτόν,
 καὶ λάβε παρ' ἐμοῦ ὑπὲρ ὅλης τῆς ὑπ'
 ἐμὲ ἀρχῆς φόρους ἐτῶν δέκα· εἰ δ'
 ἀπορεῖς, πέμψον μοι ὑπὲρ πάσης τῆς Peryg
 ὑπὸ σὲ γῆς φόρους ἐτῶν δέκα.« p. 101

106.
 ταῦτα ἀκούσας Λυκοῦργος περιλύπης West.
 ἐγένετο τῇ τοιαύτῃ ἀποτομῇ τοῦ P. 45
 Νεκτεναβῶ, καὶ συγκαλέσας τοὺς
 ἑαυτοῦ φίλους ἅπαντας ἔφη »δύνασθε
 λῦσαι τοῦ πύργου τὸ ζήτημα;« πάν-
 των δὲ ἀπορησάντων καθίσας εἰς τὸ
 ἔδαφος ἐθρήνει τὸν Αἴσωπον, καὶ στε-
 νάζων ἔλεγε »τὸν κίονα τῆς βασιλείας
 μου ἀπώλεσα διὰ τὴν ἀβουλίαν μου. 5
 ποία με εἰμαρμένη ἐζώγρησεν ἀπο-
 λέσαι τὸν Αἴσωπον;«

19 λάβω *ms.* | 20 δέκα *ex rec. West.*] τριῶν *ms.* | ὑπὲρ *lac.*! | 21 χώρας + εἰς
 συνεμαυτὸν ἔχω ἐπὶ ψιλλῆς βασιλευούσης πόλεως (?) *ms.*

ἐκέλευσεν τῷ φύλακι τοῦ ζῆν πάν-
 τας μεταστῆναι. ἐπελάβετο δὲ τὴν
 ὕψιν ἑαυτοῦ τύπτων καὶ <ἤρξατο>
 κατατίλλεσθαι καὶ δόδύρεσθαι τὸν
 Αἴσωπον. καὶ ἔλεγεν στενάζων 5
 »τὸν κίονά μου τῆς βασιλείας
 ἀπώλεσα διὰ τὴν ἐμὴν ἀβουλίαν.«
 καὶ οὔτε βρωτοῦ οὔτε ποτοῦ μετέ-
 λαβεν. 107. ἐπιγνοὺς οὖν ὁ στρα-
 τοφύλαξ τὰς ἀναγκαίας χρείας τοῦ 10
 βασιλέως ἠθέλησεν τὸ ἑαυτοῦ
 ἀμάρτημα εὐκαιρον <δειῖναι> καὶ
 φησιν »δέσποτα βασιλεῦ, ἡ σήμε-
 ρον ἐσχάτη εἶναι μοι οἶδα.« ὁ δὲ
 Λυκούργος πρὸς αὐτόν· »τί φῆς;« 15
 ὁ δέ· »ἐπιταγὴν βασιλέως μὴ ποιή-
 σας ἐπ' ἑμαυτὸν θησαυρίζω κακά.«
 ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν »τί σεαυτῷ σύ-
 νοιδας;« ὁ δὲ εἶπεν »Αἴσωπος ζῆ.«
 ἔξ ἀνεπίστου δὲ ἀκούσας ὁ Λυ- 20
 κούργος περιχαρῆς ἐγένετο καὶ ἔφη
 πρὸς τὸν Ἑρμιππον· »ὄφελον ἡδυ-
 νάμην ἦν λέγεις σεαυτοῦ ἐσχάτην
 ἡμέραν αἰῶνα ποιῆσαι, ἐὰν ἀλη-
 θεύεις ὅτι Αἴσωπος ζῆ. ἐκεῖνον γὰρ 25
 τηρήσας ἐφύλαξας εἰς ἐμὴν σωτη-
 ρίαν. πλὴν ἄμοιρόν σε οὐκ ἀρήσω,
 σωτῆρα δὲ ἡμῶν ἐπικαλέσομαι.«
 καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι.
 παραγεναμένου δὲ αὐτοῦ ῥυποῦν- 30
 τος καὶ κομῶντος καὶ ὠχρῶντος
 διὰ τὴν πολυχρόνιον συνοχήν,
 ἀποστραφεὶς ὁ βασιλεὺς ἔκλαυσεν.
 καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς
 ἐπιμελείας τυχεῖν καὶ ἀμφιασθέντα 35
 ἀσπάσασθαι. 108. ὁ δὲ Αἴσωπος

107. ἐπιγνοὺς
 δὲ ὁ Ἑρμιππος ὅτι περίλυπος ἦν ὁ
 βασιλεὺς διὰ τὸν Αἴσωπον, θέλων τὸ
 ἑαυτοῦ ἀμάρτημα εὐκαιρον δεῖξαι,
 προσελθὼν τῷ βασιλεῖ εἶπε »δέσποτα
 βασιλεῦ, μὴ οὕτω κατάλυπος γίνου·
 τὴν γὰρ ἀπόφασιν ἦν δέδωκας τῷ
 Αἰσώπῳ ἐγὼ οὐκ ἐποίησα, εἰδὼς ὅτι
 μετάμελον ἔχεις. Αἴσωπος ζῆ. ἀλλὰ
 διὰ τὸν βασιλικὸν νόμον ζῶντα αὐτὸν 10
 εἰς τάφρον ἔβαλον, τρέφων αὐτὸν ἄρτω
 καὶ ὕδατι.« ὁ δὲ βασιλεὺς ἔξ ἀνεπί-
 στου χαρᾶς πλησθεὶς, ἀναστὰς ἀπὸ
 τῆς γῆς ἠσπάσατο τὸν Ἑρμιππον καὶ
 φησιν »εἴθε ἡδυνάμην τὴν σήμερον
 ἡμέραν αἰωνίαν ποιῆσαι, ἐὰν ἀληθεύης
 ὅτι Αἴσωπος ζῆ· ἐκεῖνον γὰρ τηρήσας
 τὴν ἐμὴν ἐφύλαξας βασιλείαν.« καὶ
 κελεύει αὐτὸν κληθῆναι. παραγενο-
 μένου δὲ τοῦ Αἰσώπου ἐν ῥύπῳ καὶ
 κόμῃ δυσειδεῖ διὰ τὴν χρονίαν συνο- 15
 χήν, ἀποστραφεὶς ὁ βασιλεὺς ἐδά-
 κρυσσε, καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν λουσάμε-
 νον ἀλλάξαι.

108. ὁ δὲ Αἴσωπος εἰς

2 *font.* μεταστῆσαι *prop. ed.* | 11 ἑαυτοῦ] τοῦ Αἰσώπου τὸ *ms.* | 22-23 ὄφ...
 σεαυτοῦ] ὄφελον εἰδυναμένην λέγεις σεαυτὴν *ms.* | 24 ποιῆσαι + εἰς φῶς γλυκὺ
 πᾶσιν ἀνθρώποις δι' αἰῶνος *ms.*

εἰς ἑαυτὸν ἀποκατασταθεὶς ἑλθὼν ἠσπάσατο τὸν βασιλέα καὶ ἀπελογεῖτο πῶς ψεῦδος αὐτοῦ κατηγορήσεν ὁ υἱοποίητος, καὶ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἄρκου παρεστήσατο. τοῦ βασι- 5
λέως θέλοντος ἀνελεῖν τὸν Ἥλιον, ὡς εἰς πατέρα ἀθετήσαντα, παρητήσατο ὁ Αἰσωπος εἰπὼν τεθνεῶτα μὲν ἔχειν παρακάλυμμα τοῦ βίου τῆς αἰσχύνης [μετὰ] τὸν θάνατον, 10
ζῶντα δὲ τρόπαιον εἶναι τῆς ἰδίας συνειδήσεως. συγχωρήσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐκείνῳ τὸ ζῆν, ἔφη τῷ Αἰσώπῳ »λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ τῶν Αἰγυπτίων βασιλέως ἀνά- 15
γνωθι.« ὁ δὲ γνοὺς τὸ ζήτημα καὶ μειδιάσας φησὶν »ἀντίγραφον αὐτῷ οὕτως· ἴπέμψω σοι τοὺς οἰκοδομοῦντας τὸν πύργον καὶ τὸν ἀποκριθόσμενον τὰ ἐρωτήματα, 20
ἐὰν ὁ χειμῶν παρέλθῃ.« ἔφη γράψας οὕτως ἔπεμψεν διὰ τῶν πρεσβυτῶν εἰς Αἴγυπτον. καὶ τῷ Αἰσώπῳ τὴν ἐξ ἀρχῆς διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἐχαρίσατο· τὸν δὲ Ἥλιον 25
αὐτῷ παρέσχεν. ὁ δὲ λαβὼν τὸν νεανίσκον διέθηκεν διὰ λόγων

Perry [ἐνουθέτει], ἀρξάμενος οὕτως.

P. 69 I09. »Ἐπάκουσον τῶν ἐμῶν λό-

ἑαυτὸν καταστάς ἠσπάσατο τὸν βασιλέα καὶ ἀπελογήσατο ὑπὲρ ὧν κατηγορήσεν αὐτοῦ ὁ Αἶνος, ὁ παρ' αὐτοῦ υἱοποιηθεὶς. τοῦ δὲ βασιλέως μέλλοντος ἀνελεῖν τὸν Αἶνον, ὡς εἰς πατέρα ἀσεβήσαντα, ἠτήσατο αὐτὸν ὁ Αἰσωπος εἰπὼν »τεθνεῶτα αὐτὸν ὄψει· εἰς ἑαυτὸν γὰρ ἀπὸ τῆς αἰσχύνης τῆς 20
συνειδήσεως ἔχει τὸν θάνατον.« ἐκείνῳ οὖν τὸ ζῆν συγχωρήσας τῷ Αἰσώπῳ ἔφη »λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων ἀνάγνωθι.« ἐπιγνοὺς δὲ ὁ Αἰσωπος τὸ ζήτημα μειδιάσας ἔφη »ἀντίγραφον αὐτῷ· ἐὰν ὁ χειμῶν παρέλθῃ, πέμψω σοι τοὺς τὸν πύργον οἰκοδομοῦντας καὶ τὸν ἀποκριθόσμενον σοι.« γράψας οὖν ταῦτα ἀπέστειλε τοὺς πρέ- 24
σβεις τῶν Αἰγυπτίων, τῷ δὲ Αἰσώπῳ πάντα τὰ αὐτοῦ ἀποδοὺς τὴν ἐξ ἀρχῆς West.
διοίκησιν] τῶν πραγμάτων ἐχαρίσατο, P. 46
δοὺς αὐτῷ καὶ τὸν Αἶνον ἐκδοτον. ὁ δὲ λαβὼν αὐτὸν ἐνουθέτει λέγων·

I09. »Ἄκουσον τῶν ἐμῶν λόγων,

8-II τεθνεῶτα . . . τρόπαιον] τεθνεῶτα με ἐπὶ παρακάλυμμα τοῦ βίου τῆς αἰσχύνης, μετὰ τὸν θάνατον ζῶ. τὸ δὲ τρόπ. ms. | 27 διέθηκεν] fort. διεύθυνεν | 28 ἐνουθέτει] *suspect. ed.* | cap. 109-110 e cod. *Vindob. theol. gr.* 128, *seorsum cum inscriptione*: Αἰσώπου πρὸς Αἶνον μαθητὴν αὐτοῦ νοθεσία; G *cum lac. et corrupt. habet haec ms.*: "Ἄκουσον τῶν ἐμῶν λόγων, Ἥλιε, καὶ πρῶτον παιδεύθητι. ἀληθῆ ἔμοι τὰς χάριτας ἀπέδωκας· πρότερον μὲν θν σέβου· βασιλέα τιμα· τὸν κρατοῦντα ἴσω θω τὸν ὑν ποιούμενος· στέργε τοὺς γονεῖς· οἷς μὲν ἀνάγκη, εὐτονεῖν διὰ τὴν φύσιν· τῷ δὲ ἐκ προαιρέσεως τεύξαντα διπλασίονα τὰς τιμᾶς δίδοναι καὶ χάριτας. τὴν καθ' ἡμερινὴν τροφὴν λάμβανε ὡς δύνῃ· τοὺς ἐχθροὺς εὐχου ζῆν καὶ ἀρρωστήν καὶ πένεσθαι, ἵνα κατὰ πάντα ἀδυνατώσιν· τοὺς δὲ φίλους εὐφραίνοντας, ὀνήσουσιν γὰρ σε ἢ λόγῳ ἢ βίῳ· φθόνον φεῦγε· τοὺς τὰ ὑψηλὰ οἰκοδομοῦντας ἐναντία οἰκοδομημάτων κατὰβαλε· ἐν οἶνω

γων, τέκνον Λίνε, δι' ὧν καὶ πρότερον παιδευθεὶς οὐ δικαίας μοι χάριτας ἀποδέδωκας. καὶ νῦν οὖν φύλαξον τούτους ὡς παρακαταθήκη. καὶ πρῶτον μὲν θεὸν σέβου, 5 ὡς δεῖ. βασιλέα τίμα· τὸ γὰρ κράτος ἰσότημόν ἐστι. τὸν καθηγητὴν σου τίμα ἴσα γονεῦσι· τούτους γὰρ εὖ ποιεῖν χρὴ διὰ τὴν φύσιν, τῷ δὲ ἐκ προαιρέσεως στέρξαντι διπλασίους δεῖ ἀποδίδναι χάριτας. τὴν 10 καθημερινὴν τροφήν χρησίμην λάμβανε, καθόσον δύνη, ἵνα καὶ εἰς αὐριον ἐργατικώτερος ἦς καὶ οὕτως ὑγιαίνης. ἐν βασιλικῇ αὐλῇ ἕαν τι 15 ἀκούσης, τοῦτο ἐναποθανέτω σοι, μὴ σὺ ἐν τάχει ἀποθάνης. τῇ γυναικί σου χρηστὰ ὀμίλει, ὅπως ἀνδρὸς ἄλλου πείραν μὴ θέλη λαβεῖν· κούφον γὰρ τὸ γένος τοῦτό ἐστιν 20 καὶ κολακευόμενον ἐλάττονα φρονεῖ ἁμαρτάνειν. ἐν οἴνῳ μὴ φιλολόγει ἐπιδεικνύμενος παιδείαν· ἀκαίρως γὰρ κατασοφίζόμενος καταγελασθήσῃ. ὀξύτερα βιάδιζε τῆς 25 γλώττης. τοῖς εὖ πράττουσι μὴ φθόνει ἀλλὰ σύγχαيره, καὶ μεθέξεις αὐτῶν τῆς εὐπραξίας· ὁ γὰρ φθονῶν ἀγνοῶν ἑαυτὸν βλάπτει.

τέκνον, καὶ φύλαξον ἐν τῇ καρδίᾳ σου, κἂν μέχρι τοῦ νῦν οὐ δικαίας μοι χάριτας ἀνταπέδωκας. πάντες ἐσμέν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί, αὐτοὶ δ' ἁμαρτάνοντες οὐ γινώσκομεν. ἄνθρωπος ὧν 30 μέμνησο τῆς κοινῆς τύχης· αἱ ταύτης γὰρ δόσεις οὐκ εἰσὶν ἔμμονοι. πρὸ πάντων σέβου τὸ θεῖον, βασιλέα δὲ τίμα. ἄνθρωπος ὧν ἀνθρώπινα φρόνει· ἄγει γὰρ τὸ θεῖον τοὺς κακοὺς πρὸς τὴν δίκην. ἄδικον τὸ λυπεῖν ἔκουσίως τοὺς φίλους, τὰ δὲ συμβαίνοντα ἀνδρὶ γενναίως δεῖ φέρειν. τοῖς ἐχθροῖς σου δεινὸν ἑαυτὸν κατασκευάζε, ἵνα μὴ 35 καταφρονήσῃσίν σου, τοῖς δὲ φίλοις πρᾶον καὶ μεταδοτικόν, ἵνα εὐνοϊκώτεροί σοι γίνωνται. τοὺς ἐχθροὺς σου εὐχου ἄρρωστέιν καὶ πένεσθαι, ἵνα ἀδυνατῶσι βλάπτειν σε, τοὺς δὲ φίλους κατὰ πάντα εὐτυχεῖν θέλε. τῇ συγχοίτῳ σου χρηστὰ ὀμίλει, ὅπως ἄλλου ἀνδρὸς μὴ ζητήσῃ πείραν λαβεῖν· κούφον γὰρ ἐστι τὸ γυναικεῖον 40 γένος καὶ κολακευόμενον ἐλάττω φρονεῖ κακά. πάντα δεινὸν ἀνδρα φεῦγε, ἐπιστάμενος αὐτοῦ ἰσχυρότερον ἀνταγωνιστὴν μὴ εἶναι. ἀνὴρ πονηρὸς δυστυχεῖ κἂν εὐτυχῇ. ὀξύτεραν τοῦ λέγειν κτῆσαι τὴν ἀκοήν, τῆς δὲ γλώτ-

μὴ φιλολόγει ἐπιδεικνύμενος φιλολογίαν ἀκαίρως. ἀλλὰ καὶ σύγχαيره· δούλων ἐπιμελοῦ· καὶ μεταδίδου αὐτοῖς, ἐξ ὧν ἔχεις. θυμοῦ κράτει· ἕαν τί παρῆι καλῶς μαθεῖν [*inc. f. 60V*] μὴ αἰσχύνου· βέλτιον γὰρ ὄψει μαθη μᾶλλον ἢ ἁμαθεῖ σε καλεῖσθαι· τῇ γυναικί σου κρυπτὸν ἢ ἀπόρητον μὴ ἀνατίθου· σύπεπτος καὶ κοινωνικὸς γίνου τοῖς ἀπατῶσίν σε· εἰδῶς ὅτι καὶ τὸ κυνᾶριον οὐρᾶ ἄρτον προσπορίζεται· κἂν τὸ στόμα πληγᾶς ὑπάγη· ἕαν εὐτυχῆσεις, τοῖς ἐχθροῖς σου μὴ μνησικακίσης· μᾶλλον αὐτοὺς εὐποιεῖ· ἵνα μεταμελοῦνται, οἷον ἀνδρα ἠδίκου· ὡσαύτως δὲ τὰ ὑπὸ σοῦ πραττόμενα ἢ λεγόμενα, ἑτέροις ἀναθήσεται· ταῦτα εἰπὼν ὁ Αἴσωπος τῷ ἄνω ἐχωρίσθη· ὁ δὲ Ἥλιος λυπούμενος ἐπὶ τὸ ἠδικῆναι αὐτὸν καὶ διὰ τῶν λεγομένων, ἀπεκαρτέρησεν τὸν βίον μεταλλάξας. ὁ δὲ λαμπρῶς αὐτὸν ἔθαψε πενθήσας χρόνον τινά. | I Λίνε V] Αἴνε *ex rec. West.* | 13 καθόσον *West.*] καθὼν V | 14 ἐργατικώτερος *West.*] ἐρευτικ. V | 21 ἐλάττονα *ed.*] ἔλαττον οὐ V

δούλων σου ἐπιμελοῦ, μεταδιδοῦς
 αὐτοῖς ἄφ' ὧν ἔχεις, ἵνα μὴ ὡς
 κύριον μόνον ἐντρέπωνται σε, ἀλλὰ
 καὶ ὡς εὐεργέτην τιμῶσιν. θυμοῦ
 κράτει. ἔάν τι παρηγμακῶς μαν- 5
 θάνης, μὴ αἰσχυνοῦς· βέλτιον γὰρ
 ὀψιμαθῆ μάλλον ἢ ἀμαθῆ καλεῖ-
 σθαι. τῇ γυναικί σου κρύπτου καὶ
 ἀπορρήτων μηδὲν αὐτῇ δῆλον τί-
 θει· τὸ γὰρ γένος ἀντίπαλον ὄν 10
 πρὸς τὴν συμβίωσιν ἄλλην τὴν
 ἡμέραν καθημένη ὀπλίζεται, μη-
 χανωμένη πῶς σου κυριεύσει.

110. τὸν καθημερινὸν σου βίον ζή-
 τει πρὸς τὸ λαμβανόμενον καὶ εἰς
 αὔριον ἀποθησαυρίζει· βέλτιον
 γὰρ ἐχθροῖς καταλιπεῖν ἢ ζῶντα
 τῶν φίλων ἐπιδέεσθαι. εὐπροσή- 20
 γορος καὶ κοινὸς γίνου τοῖς συναν-
 τῶσί σοι, εἰδὼς ὅτι καὶ τῷ κυνὶ ἢ
 οὐρᾷ ἄρτον πορίζει, τὸ δὲ στόμα
 πληγᾶς. ἐπὶ σωφροσύνῃ μεγαλο-
 φρόνει, μὴ ἐπὶ χρήμασι· τὰ μὲν γὰρ 25
 καιρὸς ἀφείλετο, ἢ δὲ ἀπόρθητος
 διαμένει. ἔάν εὐτυχῆσης, μὴ μνησι-
 κακῆσης τοῖς ἐχθροῖς, μάλλον δὲ
 αὐτούς εὖ ποιεῖ, ἵνα μεταμέλωνται
 P. 70 γνωρίζοντες οἷον ἄνδρα ἠδίκουν. 30
 δυνάμενος ἔλεεῖν μὴ μέλλε, ἀλλὰ
 κοπία διδοῦς, ἐπιστάμενος τὴν
 τύχην μὴ οὖσαν παράμονον. ψίθυ-
 ρον καὶ διάβολον ἄνδρα, εἰ καὶ
 ἀδελφός σου ἔστι, γευσάμενον 35
 πρὸς καιρὸν ἐκβαλλε· οὐ γὰρ ἔνεκα

τῆς ἐγκρατῆς γίνου. ἐν οἴνῳ μὴ βαττο-
 λόγει σοφίαν ἐπιδεικνύμενος· ἀκαί-
 ρως γὰρ κατασοφίζόμενος καταγελα-
 σθήσῃ. τοῖς εὖ πράττουσι μὴ φθόνει
 ἀλλὰ σύγχαιρε· φθονῶν γὰρ ἑαυτὸν
 βλάβεις. τῶν οἰκετῶν σου ἐπιμελοῦ
 ἐν ἀφθονίᾳ, ἵνα μὴ μόνον ὡς κύριον
 ἀλλὰ καὶ ὡς εὐεργέτην ἐντρέπωνται. Perry
 θυμοῦ κράτει· ἀεὶ γὰρ ὁ θυμὸς αἰτιός 5
 ἔστι τοῦ βλάπτειν, ἀεὶ δὲ τὸ φρονεῖν
 αἰτιὸν ἔστι τοῦ πλουτεῖν. παρηγμακῶς
 μανθάνειν μὴ αἰσχύουσι τὰ κρείττονα·
 βέλτιον γὰρ ὀψιμαθῆ καλεῖσθαι ἢ
 ἀμαθῆ. τῇ γυναικί σου μηδέποτε ἀπόρ-
 ρητα φθέγγου· ἀεὶ γὰρ ὀπλίζεται πῶς
 σου κυριεύσει. 110. τὸν καθημερινὸν
 ζῆται προσλαμβάνειν ἄρτον καὶ εἰς
 τὴν αὔριον ἀποθησαύριζε· βέλτιον 5
 γὰρ τελευτῶντα ἐχθροῖς καταλιπεῖν ἢ
 ζῶντα τῶν φίλων ἐπιδέεσθαι. εὐ-
 προσήγορος ἔσο τοῖς συναντῶσί σοι,
 εἰδὼς ὅτι καὶ τῷ κυνὶ ἢ οὐρᾷ ἄρτον
 προσπορίζειται. αἰσχυρὸν ἀτυχοῦντι
 ἐπιγελᾶν. ἀεὶ θέλε χρήσιμα προσμαν-
 θάνειν καὶ φρόνιμα ἐπιτάσσειν. πάντα
 γὰρ καιρῷ ἰδίῳ χάριν ἔχει· πάντα γὰρ
 θάλλει καὶ πάντα μαραίνεται· καιρὸς
 γὰρ παρέχει καὶ πάλιν ἀφαιρεῖται.
 λαβῶν τι ταχὺ ἀπόδος προθύμως, ἵνα 10
 πάλιν λάβῃς. δυνάμενος ἀγαθοποιεῖν
 μὴ ἀπαναῖνου. ψίθυρον καὶ διάβολον
 ἄνδρα πρότερον ἐρωτῶντα ἐκβαλε
 θυρῶν· ὡσαύτως γὰρ τὰ ὑπὸ σοῦ
 λεγόμενα καὶ πραττόμενα ἐτέροις
 ἀναθήσεται. πράσσε τὰ μὴ λυποῦντά
 σε, ἐπὶ δὲ τοῖς συμβαίνουσι μὴ λυποῦ,

17-18 πρὸς ... ἀποθησ.] fort. καὶ τὸ προσλαμβ ... ἀποθησαύριζε ed. |
 20-21 εὐπροσήγορος West.] ἴσος ἐν τέκνοις V | 31 μέλλε West.] μέλε V | 33 τύχην
 West.] ψυχὴν V

τοῦ εὐνοεῖν τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ὡς τὰ
 ὑπὸ σοῦ λεγόμενα ἢ πραττόμενα
 ἐτέροις ἀναθήσεται. ἐπὶ μεγάλῃ
 κτήσει μὴ χαίρει, μὴδὲ ἐπὶ μικρᾷ
 λυποῦ. « ταῦτα δὴ εἰπὼν ὁ Αἴσωπος 5
 πρὸς τὸν νεανίσκον ἀπεχωρίσθη.
 ὁ δὲ Αἴνος λυπούμενος ἐπὶ τῷ
 ἡδικοηκέναι αὐτὸν καὶ διὰ λόγων
 μεμαστιγῶσθαι ἀποκατερήσας τοῦ
 βίου ἀπέληξεν. ὁ δὲ Αἴσωπος λαμ- 10
 πρῶς αὐτὸν ἔθαψε πενθήσας.

III. Μετὰ δὲ ταῦτα προσκα-
 λεσάμενός τις αἰετῶν ἐκέλευσεν
 συλλαμβάνεσθαι τέσσαρας αἰετούς.
 συλληφθέντων δὲ τῶν αἰετῶν ἔτι-
 λεν τὰ ἔσχατα πτερὰ, ἐν οἷς δοκοῦ- 20
 σιν ἵπτασθαι. οὕτως τε αὐτοὺς ἐκέ-
 λευσεν τρέφεσθαι καὶ βαστάζειν
 παιδία μανθάνειν. γενάμενοι δὲ
 τέλειοι ἔφερον τοὺς παῖδας. οἱ δὲ
 βαστάζοντες ἀνίπταντο εἰς τὸν 25
 ἄερα δεδεμένοι καλωδίους, δεδεμέ-
 νοι δὲ ὑπήκοοι ἦσαν τοῖς παισίν,
 πρὸς τὸ ἐν ᾧ ἠβούλοντο <μέρος>
 [βούλημα] φερόμενοι. τῷ δὲ θέρει
 ἀποταξάμενος ὁ Αἴσωπος τῷ βασι- 30
 λεί ἐπλευσεν εἰς Αἴγυπτον σὺν τοῖς
 παιδίοις καὶ τοῖς αἰετοῖς, μετὰ πολ-
 λῶν οἰκετῶν καὶ παρασκευῆς πρὸς
 τὴν κατάπληξιν τῶν Αἰγυπτίων.

15

35

ἀλλ' ὑπόφερε. πονηρὰ μὴ βουλεύου
 μηδὲ τρόπους κακοῦς μιμοῦ. ξένους West.
 ξένιζε καὶ | προτίμα, μήποτε καὶ σὺ p. 48
 ξένος γένη. ὁ λόγος ἰατρός ἐστι τῶν 15
 κατὰ ψυχὴν πόνων. μακάριος ὅστις
 ἔτυχε γνησίου φίλου. μακάριος δὲ
 χάριτας καλὰς ἐκτίθειν οἶδεν. οὐδεὶς
 γὰρ κακῶς πράσσοντι γίνεται καλὸς
 φίλος. πάντα δὲ τὰ καλυπτόμενα ὁ
 χρόνος εἰς φῶς ἄγει. « ταῦτα εἰπὼν
 τῷ νεανίᾳ ὁ Αἴσωπος ἐχωρίσθη. ὁ δὲ
 Αἴνος διὰ λόγων μαστιγωθείς, καὶ ὑπὸ
 τῆς συνειδήσεως τρυχόμενος ἐπὶ τῷ
 ἡδικοηκέναι Αἴσωπον, ἀποκηρμισά-
 μενος ἑαυτὸν μετήλλαξε τὸν βίον.

III (West. 20). Μετὰ δὲ ταῦτα 20
 συγκαλέσας Αἴσωπος πάντας τοὺς
 ἰχνευτὰς ἐκέλευσεν συλληφθῆναι
 αἰετῶν πρωτείων νεοσοῦς τέσσαρας.
 συλληφθέντων δὲ αὐτῶν ἀφείλετο
 τὰ ἔσχατα πτερὰ, οὕτως τε αὐτοὺς
 <ἐκέλευσε> τρέφεσθαι καὶ μανθάνειν
 παῖδας διὰ θυλάκων βαστάζειν. γενό-
 μενοι δὲ τέλειοι οἱ αἰετοὶ καὶ τοὺς παῖ-
 δας ἡδὴ βαστάζοντες ἀνίπταντο εἰς
 ὕψος δεδεμένοι κάλως, ὑπήκοοι δὲ
 τοῖς παισίν ἐγένοντο πρὸς τὸ ἐκείνων 25
 βούλημα φερόμενοι· ὅτε γὰρ ἤθελον
 οἱ παῖδες ἀνίπταντο εἰς τὸν ἄερα ἄνω,
 ὅτε δὲ πάλιν ἐβούλοντο κατήεσαν εἰς
 τὴν γῆν. τῆς δὲ χειμερινῆς παρελθού-
 σης τροπῆς πάντα εὐτρεπίσας Αἴσω-
 πος τὰ πρὸς ὁδοιπορίαν, συνταξάμενος
 τῷ Λυκούργῳ ἀπέπλευσεν εἰς τὴν
 Αἴγυπτον σὺν τοῖς παισὶ καὶ τοῖς
 αἰετοῖς, μετὰ καὶ ἑτέρας παρασκευῆς
 πολλῆς πρὸς κατάπληξιν τῶν Αἰγυπ-

9-10 τὸν βίον V | cap. III *ab hinc demuo ms.* G | 16-17 προσκαλ. + ἐκάλεσεν
ms. | 19-20 ἔτιλεν . . . πτερὰ] ἔτηλεν τὰς ἔχεις εἰς τὰ πτ. *ms.* | 26 καλοδοί *ms.* |
 29 βούλημα *ms.*

112. ἀφρικομένου δὲ αὐτοῦ εἰς τὴν
Μέμφριν ἐδηλώθη τῷ βασιλεῖ Νεκ-
ταναβῶ τὸν Αἴσωπον παραστῆναι.
ἀηδῶς δὲ ἀκούσας μετεκαλέσατο
τοὺς φίλους καὶ φησιν »ἄνδρες, 5
ἐνεδρεύθη ἀκούσας Αἴσωπον τε-
θνάναι· προσεκάλεσα τὸν Λυκοῦρ-
γον δι' ἐπιστολῶν.« ταῦτα εἰπὼν
ἐκέλευσε τὸν Αἴσωπον ἀποβῆναι
τῆς νηός. καὶ τῇ ἐπαύριον ἔλθων ὁ 10
Αἴσωπος ἠσπάσατο τὸν βασιλέα.
ὁ δὲ Νεκταναβῶ ἐκέλευσε τὸς
ὑφ' ἑαυτὸν στρατηγούς καὶ νομάρ-
χας ἀναλαβεῖν στολὰς <λευκάς>,
ὁμοίως καὶ αὐτὸς περιβεβλημένος 15
σινδόνα καθαρὰν, καὶ ἐπὶ τῆς κεφα-
λῆς κέρατα ἔχων. καθίσας δὲ ἐπὶ
θρόνου ἐκέλευσε εἰσελθεῖν τὸν
Αἴσωπον. 113. ὁ δὲ θεασάμενος
τὴν παρασκευὴν ἐθαύμασεν. ὁ δὲ 20
Νεκταναβῶν πρὸς τὸν Αἴσωπον
λέγει »τίνι ἔικελός εἰμι; πῶς βλέ-
πεις τοὺς περὶ ἐμὲ πάντας;« ὁ δὲ
ἔφη »τῇ σελήνῃ ἕοικας, καὶ οἱ περὶ
σὲ τοῖς ἄστροις . . .« 25

(*excidit c. 114, vide W*)

τίων. 112. ἰδόντες δὲ οἱ Αἰγύπτιοι τὸν
Αἴσωπον μουσαρὸν ὄντα τῇ θεᾷ ἔδοξαν 30
παίγνιον εἶναι, μὴ εἰδότες ὅτι ἐν σα-
προῖς σκευεσι βάλσαμον πολυτελὲς ἢ
οἶνος κάλλιστος ἐγκατοικίζεται. ἀκού-
σας δὲ Νεκταναβῶ Αἴσωπον παραγεγο-
νέναι, μετακαλεσάμενος τοὺς φίλους
εἶπεν »ἐνεδρεύθη μεμαθηκῶς Αἴσω-
πον τεθνάναι.« τῇ δὲ ἐπαύριον ἐκέ-
λευσε πάντας αὐτοῦ τοὺς ἄρχοντας West.
λευκάς στολὰς περιβαλέσθαι,|αὐτὸς p. 49
δὲ περιεβάλετο στολὴν ἱερὰν καὶ κίδα-
ριν καὶ διάδημα κατὰ τῆς κεφαλῆς 35
ἔχον κέρατα διάλιθα. προκαθίσας δὲ
ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ ἐκέλευσε τὸν
Αἴσωπον εἰσελθεῖν.

113. εἰσελθὼν δὲ
καὶ τὴν παρασκευὴν θεασάμενος προσ-
κυνήσας ἔστη. ὁ δὲ Νεκταναβῶ πρὸς
αὐτὸν ἔφη »τίνι ἔικελον βλέπεις με καὶ
τοὺς περὶ ἐμέ;« Αἴσωπος ἔφη »σὲ μὲν
τὴν σεληνιακὴν διχομηνίαν ἔχοντα,
τοὺς δὲ περὶ σὲ τοῖς ἄστροις· ὡσπερ
γὰρ ἡ σελήνη διαφέρει τῶν λοιπῶν
ἄστρον οὕτω καὶ σὺ τῇ κερατοειδεῖ
μορφῇ σελήνης τρόπον ἔχεις, οἱ δὲ 40
ἄρχοντές σου τοῖς περὶ ἐκείνην
ἄστροις.« ταῦτα ἀκούσας Νεκταναβῶ
καὶ θαυμάσας ἔδωκεν αὐτῷ δῶρα.
114. τῇ δὲ ἔχομένη ἡμέρᾳ ἐνδυσάμενος
Νεκταναβῶ πορφύραν ἐμφρανῆ ἔστη
σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔχων ἄνθεα πολλὰ Perry
καὶ ἐκέλευσε τὸν Αἴσωπον εἰσελθεῖν. p. 103
εἰσελθόντος δὲ ἐπηρώτησε λέγων
»τίνι ἔικελόν με βλέπεις καὶ τοὺς περὶ
ἐμέ;« ὁ δὲ ἔφη »σὲ μὲν ἡλίῳ τῷ τῆς

115. και τῇ ἑξῆς
 ἡμέρᾳ ἐνδυσάμενος στολὴν λευκὴν
 ὃ τε Νεκταναβῶν και τοῖς φίλοις
 αὐτοῦ κοκκίνας περιβαλὼν στολάς, 10
 ἐκάθισεν. τοῦ δὲ Αἰσώπου ἐλθόντος
 ἐπύθετο »τίμι ἔκλος εἰμι;« ὁ δὲ
 ἔφη »σὺ τῷ ἡλίῳ, και οἱ περι σὲ
 ταῖς ἀκτίσι· ὡσπερ γὰρ ὁ ἥλιος
 <λαμπρὸς> και ἀμίαντος ὑπάρχει, 15
 οὕτως και σὺ καθαρὸν σεαυτὸν
 τοῖς ἀνθρώποις τοῖς βουλομένοις
 κατοπτεῦειν παρέστησας φέρων,
 και λαμπρὸς μὲν εἶ ὡς ὁ ἥλιος·
 οὗτοι δὲ διάπυροι <ὡς> αἱ ἀκτί- 20
 νες.« ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας
 αὐτὸν ἔφη »οὕτως τῆς βασιλείας
 P. 7^I περιμενούσης συμβαίνει Λυκούρ-
 γον μηδὲν εἶναι.« ὁ Αἰσώπος μει-
 διάσας λέγει »<μη> εὐχερῶς [μὲν 25
 ἀληθοῦς] πρόσφερε ἐκεῖνον ὀνομά-
 ζων· τοσοῦτον γὰρ διαφέρει Λυ-
 κουργος ὡς Ζεὺς τῶν ἐπὶ τὸν κόσ-
 μον· ποιεῖ γὰρ <ἐκεῖνος> τὸν ἥλιον
 και τὴν σελήνην φαίνειν και τὰς 30
 ὥρας εὐσταθεῖν. ἐὰν θέλῃ ὀργίζεσ-
 θαι, τὸ ἴδιον ἱερὸν τρέμειν ποιεῖ, και
 φροβερὰ βροντήσας και δεινὸν ἀσ-

ἐαρινῆς ὥρας, τοὺς δὲ περι σὲ τοῖς ἐκ
 τῆς γῆς καρποῖς· ὡς γὰρ βασιλεὺς
 πορφυρίζουσας ἔχεις τὴν ἀπὸ τῆς
 ὀράσεως τέρψιν, και τοὺς καρποὺς
 5 εὐανθεῖς ἀναλαμβάνεις.« ὁ δὲ βασι-
 λεὺς θαυμάσας αὐτοῦ τὸ νοερὸν δῶρα 5
 ἐπέδωκε. 115. τῇ δὲ ἐχομένη ἡμέρᾳ
 στολὴν λευκὴν και καθαρὰν ἐνδυσά-
 μενος και τοῖς φίλοις κόκκινα περιθεῖς
 ἐλθόντος τοῦ Αἰσώπου ὡσαύτως ἐπύ-
 θετο· »τίμι ἔκλον νομίζεις με εἶναι;«
 Αἰσώπος ἔφη »σὲ μὲν τῷ ἡλίῳ, τοὺς
 δὲ περι σὲ ταῖς ἀκτίσιν· ὡσπερ γὰρ ὁ
 ἥλιος λαμπρὸς και διαυγῆς ὑπάρχει,
 οὕτως και σὺ λαμπρὸς και καθαρὸς εἶ
 ὡς ὁ ἡλιακὸς κύκλος, οὗτοι δὲ διάπυ-
 ροι ὡς αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτίνες.« ὁ δὲ 10
 Νεκταναβῶ ἔφη »ὥστε κατὰ τὴν ἐμὴν
 βασιλείαν μηδὲν εἶναι Λυκούργω.« ὁ
 δὲ Αἰσώπος μειδιάσας ἔφη »μη εὐχε-
 ρῶς ἐκεῖνον πρόσφερε· πρὸς γὰρ τὸ
 ἴδιον ἔθνος ἐπιδεικνυμένη ὡς ἡλίου
 και σελήνης αὐγὴ φαίνει ἡ ὑμῶν βασι-
 λεία, ἐὰν δὲ Λυκούργος ὀργισθῇ, ταύ-
 τῆς τὴν λαμπρότητα ἀφανῆ ποιήσει.
 πάντων γὰρ τῇ ὑπεροχῇ διαφέρει.«

12 τίνι . . . εἰμι] τίνι ἔλκομαι *ms.* | 18-19 κατοπτεῦειν . . . λαμπρὸς] κατοπτεῦειν τῇ
 πυρώσει τῶν ἀκτίνων ἀμβλύνει· οὕτως και σὺ καθαρὸν σεαυτὸν τοῖς ἀνοῖς τοῖς εἰς τὸ
 δέον ἐλθοῦσιν ἐνατενίσαι περιέστησας φέρων και λαμπρὸς *sic ms. cum var. marg.* |
 19 μὲν εἶ] μένης *ms.* | 20 οὗτοι . . . ἀκτ.] οὕτως δὲ διὰ πυροῦ ταῖς (*sic ed.*) ἀκτίνας
ms. | 24 εἶναι] εἰδέναι *ms.* | 25 εὐχερῆς *ms.* | 29 ποιεῖ] ἐπειδὴ *ms.* | 30 φαίνειν] φέρειν
ms. | 32 ἱεράς *sic ms.*

τράφας και σεισας σεισμούς. ὁμοίως
 και Λυκοῦργος τῇ λαμπρότητι τῆς
 βασιλείας <αὐτοῦ τὴν ὑμῶν λαμ-
 πρότητα> [φωτεινὴν] σκοτεινὴν
 ποιεῖ και ἀφρανή· <πάντ>α γὰρ ἐν 5
 ὑπεροχῇ καταπαύει.« ΙΙ6. ὁ δὲ
 Νεκταναβῶν <τὴν> εὐστοχίαν
 αὐτοῦ εἰδῶς και τὸ εὐθετον τῆς
 γλώττης [διάλεκτον], ἔφη πρὸς
 αὐτόν »ἡγαγές μοι τοὺς μέλλοντας 10
 οἰκοδομεῖν τὸν πύργον;« ὁ δὲ λέγει
 »ἔτομοί εἰσιν, ἐπὶ τὸν τόπον
 δεῖξῃς.« ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας
 ἔξω τῆς πόλεως ἀφίκετο σὺν τῷ
 Αἰσώπῳ και μέτρα ἔδωκεν εἰς τὴν 15
 οἰκοδομήν. ὁ δὲ Αἰσώπος στήσας
 κατὰ γωνίας τοῦ δοθέντος μέτρου
 τοὺς ἀετούς, ἐκέλευσεν <τοὺς
 παῖδας> ἀναβῆναι τοὺς ἀετούς και
 εἰς ἀέρα ἵπτασθαι. και εἰς ὕψος 20
 γενόμενοι ἐφώνουν »ἐπίδοτε πη-
 λὸν και πλίνθους και ξύλα, και
 ὄσα πρὸς τὴν οἰκοδομήν χρεῖα
 ἐστίν.« ὁ δὲ Νεκταναβῶν ἔφη
 »πόθεν ἔμοι πτηνοὺς ἀνθρώπους;« 25
 ὁ δὲ Αἰσώπος φησιν »ἀλλὰ
 Λυκοῦργος ἔχει πτηνοὺς ἀνθρώ-
 πους. σὺ δὲ θέλεις ἀνθρωπος ὑπάρ-
 χων ἰσοθέῳ βασιλεῖ ἐρίζειν;« ὁ
 δὲ Νεκταναβῶν ἔφη »Αἰσώπε, 30
 ἤττημαι. τὸ δὲ ἐπερωτώμενον
 ἀποκρίνου μοι.« ὁ δὲ Αἰσώπος
 λέγει »λέγε, εἴ τι βούλει.« ΙΙ7.
 Νεκταναβῶν εἶπεν »μετεπεμψάμην
 [τοὺς] ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἵππους 35

ΙΙ6. καταπλαγεις δὲ Νεκταναβῶ τὴν
 εὐστοχίαν τῶν λόγων αὐτοῦ μετ'
 ὀλίγον ἔφη »ἡνεγκας τοὺς οἰκοδο- 15
 μούντας τὸν πύργον;« Αἰσώπος ἔφη
 »ἔτομοί εἰσιν, ἐὰν τὸν τόπον δεῖξῃς.«
 ὁ δὲ βασιλεὺς ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸ
 πεδίον σὺν τῷ Αἰσώπῳ ἀφίκετο και
 μέτρα ποιησάμενος ἔδωκεν. ὁ δὲ Αἰσώ-
 πος στήσας κατὰ γωνίαν τοῦ δοθέντος
 τόπου τοὺς ἀετούς, και τοὺς παῖδας
 διὰ τῶν [ἡμιτελῶν] θυλάκων τοῖς
 ποσὶν ἀπαρτήσας, και μύστρα αὐτοῖς
 ἐπιδούς, ἐκέλευσεν ἀναπτῆναι. οἱ δὲ
 εἰς ὕψος γενόμενοι ἐφώνουν »δοτε West.
 πηλόν, δοτε πλίνθους, δοτε ξύλα,|και p. 50
 ὄσα πρὸς οἰκοδομήν χρεῖ ὧδε κομί- 21
 σατε.« ὁ δὲ Νεκταναβῶ θεασάμενος
 τοὺς παῖδας ὑπὸ τῶν ἀετῶν εἰς ὕψος
 φερομένους ἔφη »πόθεν ἔμοι πτηνοὶ
 ἀνθρωποι;« Αἰσώπος φησιν »ἀλλὰ
 Λυκοῦργος ἔχει. σὺ δὲ θέλεις ἀνθρω-
 πος ὦν ἰσοθέῳ ἐρίζειν βασιλεῖ;« ὁ δὲ
 Νεκταναβῶ ἔφη »Αἰσώπε, ἤττημαι. ὁ
 δὲ ἐρωτήσω ἀποκρίνου μοι.«

ΙΙ7. και
 φησι »μετεπεμψάμην ἵππους ἀπὸ τῆς 25
 Ἑλλάδος και τοῖς ἐνθάδε συνέμιξα

I σεισμούς + τὴν δὲ ἀναγκάσει ἐπικειμένη ὡς ἐπὶ στερεοῦ κειμένην μὴ βαπτίζεται
sic ms. | 3-6 βασ. . . καταπαύει] βασ. φωτεινὴν και σκοτινὴν ποιεῖ φωνήν·
 ἢ γὰρ ὑμῶν περιοχὴ καταπάσσει *ms., restit. secd West.* | 9 διάλεκτον *fort. e*
var., sic ed. | 29 ἰσοθέῳ *ex rec. West.*] ἐλευθέρῳ *ms.*

ἐπιτοκίους· ἐὰν ἀκούσωσι τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἵππων χρεμετιζόντων, ἐκτιτρώσκουσιν.« ὁ δὲ Αἴσωπος· »αὐριον περὶ τοῦτου ἀποκριθήσομαι.« ὁ δὲ Αἴσωπος ἔλθων εἰς τὴν 5 οἰκίαν ἐκέλευσεν τοῖς ἰδίους αἴλουρον συλλαμβάνεσθαι ζῶντα. [ἔστιν δὲ θεὰ ἱερασίου βασιλέως]. . . οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ἰδόντες συνέδραμον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Αἰσώπου καὶ 10 κατέκραζον. ὁ δὲ Αἴσωπος ἐκέλευσεν τὴν αἴλουρον ἀρεθῆναι. ἦλθον δὲ οἱ Αἰγύπτιοι πρὸς τὸν βασιλέα κρᾶζοντες κατὰ τοῦ Αἰσώπου. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκάλεσεν τὸν 15 Αἴσωπον, καὶ ἔλθόντος εἶπεν αὐτῷ P. 72 »κακῶς ἔπραξας· θεᾶς ἱερασίου Βουβάστεως ἔστιν εἰδωλον, ὃ σέβονται οἱ Αἰγύπτιοι.« 118. ὁ δὲ Αἴσωπος ἔφη »ἀλλὰ Λυκοῦργος 20 ἠδικήθη ὑπ' αὐτῆς ταύτη τῇ νυκτί· εἶχεν γὰρ ἀλεκτρυόνα νέον καὶ μάχιμον—ἔτι δὲ καὶ τὰς ὥρας αὐτῷ ἐσήμαινεν—καὶ ἀπέκτεινεν αὐτὸν ἢ αἴλουρος τῆδε τῇ νυκτί.« ὁ 25 Νεκταναβῶν ἔφη τῷ Αἰσώπῳ »οὐκ αἰσχύνει φανερώς ψευδόμενος; πῶς γὰρ ἠδύνατο παραγενέσθαι ἐν μιᾷ νυκτί αἴλουρος ἀπὸ Αἰγύπτου εἰς Βαβυλῶνα;« ὁ δὲ Αἴσωπος ἔφη 30 »<πῶς> τῶν παρ' ἐμὲ χρεμετιζόντων ἵππων ἀκούσαι <αἱ> ἐνθάδε <δύνανται> τῶν ἵππων καὶ ἐκτιτρώσκειν;« ὁ δὲ βασιλεὺς ἰδὼν αὐτοῦ τὸν νοῦν ἐφοβήθη, μὴ 35 νικηθεὶς μέλλη φόρους τελεῖν τῷ βασιλεῖ Λυκοῦργῳ.

ἵπποις. αἱ οὖν θήλειαι ὅταν ἀκούσωσι τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἵππων χρεμετιζόντων ἐκτιτρώσκουσιν.« Αἴσωπος ἔφη »αὐριόν σοι περὶ τοῦτου ἀποκριθήσομαι.« ἔλθων δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἐκέλευσε τοῖς ἰδίους αἴλουρον συλλαβέσθαι. συλλαβόντες δὲ ἓνα παμμεγέθη ἤρξαντο δημοσίᾳ μαστίζειν. οἱ δὲ Αἰγύπτιοι θεασάμενοι καὶ δεινοπαθοῦντες συνέδραμον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Αἰσώπου ἀπαιτοῦντες τὸν αἴλουρον, ὁ δὲ οὐ 30 προσεποιεῖτο. ἔλθόντες δὲ προσεφώνησαν τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ ἀγανακτήσας μεταπέμπεται τὸν Αἴσωπον. ἔλθόντος δὲ αὐτοῦ ἔφη »κακῶς πέπραχας, Αἴσωπε· θεᾶς γὰρ Βουβάστεως τοῦτο εἰδωλόν ἐστιν, ὃ μάλιστα σέβονται οἱ Αἰγύπτιοι.«

118. Αἴσωπος ἔφη »Λυκοῦργος ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἠδικήθη· ἐν τῇ νυκτί γὰρ ταύτῃ ὁ αἴλουρος οὗτος ὃν εἶχεν ἀλεκτρυόνα γενναῖον καὶ μάχιμον, ἔτι δὲ καὶ τὰς 35 ὥρας αὐτῷ σημαίνοντα, ἀπέκτεινεν.« ὁ δὲ Νεκταναβῶν ἔφη »οὐκ αἰσχύνῃ ψευδόμενος; πῶς γὰρ ἐν μιᾷ νυκτί αἴλουρος ἀπ' Αἰγύπτου εἰς Βαβυλῶνα ἐπορεύθη;« ὁ δὲ μειδιάσας ἔφη »πῶς ἐν Βαβυλῶνι τῶν ἵππων χρεμετιζόντων ἐνθάδε αἱ θήλειαι ἀκούουσαι ἐκτιτρώσκουσιν;« ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐμακάρισεν αὐτοῦ τὴν φρόνησιν.

8 *lac.*, cf. *rec. West.* | 14 κρᾶζοντα *ms.* | 16 ἔλθων *ms.* | 17-18 θεᾶς . . . Βουβ.] θεᾶ ἱερασίου βασιλέως *ms.*, *corr. ex rec. West.* | 33 τ. ἵππων *fort. del.*, *sic ed.*

119. Αὐτίκα οὖν τοὺς ἀπὸ
 Ἑλιουπόλεως μετεπέμψατο προ-
 φήτας, ἐπισταμένους καὶ φυσικὰ
 ἔρωτήματα. καὶ συλλαλοῦντες
 αὐτῶ περι τοῦ Αἰσώπου, ἐκέλευσεν 5
 αὐτοὺς ἐπὶ δεῖπνον ἔλθειν, ἅμα δὲ
 καὶ τὸν Αἰσῶπον. τῇ οὖν ταυτῇ ὥρᾳ
 ἔλθόντες κατεκλήθησαν ἐν τῷ δεῖ-
 πνῳ. καὶ τῶν Ἑλιουπολιτῶν ἔφη
 τις πρὸς τὸν Αἰσῶπον »ἡμεῖς ἀπε- 10
 στάλημεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ λόγους
 τινὰς πρὸς σε ἀναγγεῖλαι, <ὅπως
 αὐτοὺς διαλύσης>.« ὁ δὲ Αἰσῶπος
 λέγει »κατηγορεῖτε ἑαυτῶν καὶ τοῦ
 θεοῦ· ὀφείλει γὰρ θεὸς ὑπάρχων 15
 τὴν ἐνὸς ἐκάστου διάνοιαν εἶδέναι.
 πλὴν λέγετε ὃ θέλετε.« 120. οἱ
 δὲ εἶπον »ἔστιν ναὸς τις καὶ στῦλος
 εἰς καὶ ἐπάνω τοῦ στύλου πόλις
 δεκαδύο, καὶ τούτων ἐκάστη τριά- 20
 κοντα δοκοῖς ἐστεγασμένη, καὶ
 <περι> μίαν ἐκάστην αὐτῶν τρέ-
 χουσι γυναῖκες δύο.« ὁ δὲ Αἰσῶπος
 ἔφη »τοῦτο τὸ πρόβλημα παρ' ἡμῖν
 παῖδες λύουσιν. [οἱ γὰρ παιδείας 25
 μετέχοντες καταγελῶσι τῶν τὰ
 τοιαῦτα προβαλλόντων]. ἔστιν οὖν
 ὁ ναὸς ἡ οἰκουμένη, διὰ τὸ περιέ-
 χειν ἅπαντα· ὁ δὲ στῦλος ὁ ἐνιαυ-
 τός, διὰ τὸ ἀσφαλῶς αὐτὸν βεβηρέ- 30
 ναι· αἱ δὲ ἐπὶ τούτου πόλις δεκα-
 δύο οἱ μῆνες, διὰ τὸ διηλεκῶς
 αὐτοὺς πολιτεύεσθαι· οἱ δὲ τριά-
 κοντα δοκοὶ ἡ τριανταήμερος, στε-
 γάζουσα τὸν χρόνον· <αἱ δὲ> 35
 περιερχόμεναι δύο γυναῖκες νύξ
 καὶ ἡμέρα· ἄλλη μὲν παρ' ἄλλην

119. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ μετεπέμ- 40
 ψατο ἀπὸ Ἑλιουπόλεως ἄνδρας σο-
 φοὺς ἐπισταμένους τὰ φυσικὰ ἑπερω-
 τήματα, καὶ διαλεχθεὶς αὐτοῖς περι
 Αἰσώπου ἅμα αὐτῶ ἐκάλεσεν ἐπὶ
 δεῖπνον. ἀνακλιθέντων δὲ αὐτῶν, τις Perry
 τῶν Ἑλιουπολιτῶν πρὸς τὸν Αἰσῶπον p. 104
 ἔφη »ἀπεστάλημεν παρὰ θεοῦ πρὸς
 σὲ λόγους εἰπεῖν, ὅπως αὐτοὺς διαλύ-
 σης.« ὁ δὲ »ψεύδη« φησί, »θεὸς γὰρ West.
 παρὰ ἀνθρώπου οὐδὲν βούλεται| p. 51
 μαθεῖν, ἐτάζειν δὲ οἶδεν ἐκάστου τὸν
 νοῦν καὶ τὸν τρόπον. ὑμεῖς δὲ καὶ ἑαυ-
 τῶν κατηγορεῖτε καὶ τοῦ θεοῦ ὑμῶν.
 πλὴν εἶπατε ὃ θέλετε.«

120. οἱ δὲ
 φρασιν »ἔστι ναὸς καὶ στῦλος ἐπὶ τῷ 5
 ναῷ ἔχων πόλις δώδεκα, ἐκάστη δὲ
 πόλις ἐστεγασμένη τριάκοντα δοκοῖς.
 ταύτας περιτρέχουσι δύο γυναῖκες.«
 Αἰσῶπος ἔφη »τοῦτο τὸ πρόβλημα
 καὶ οἱ παρ' ἡμῖν παῖδες διαλύσουσι. ὁ
 ναὸς οὖν ἔστιν ἡ οἰκουμένη, διὰ τὸ
 περιέχειν ἅπαντα, ὁ δὲ ἐπὶ τῷ ναῷ
 στῦλος ὁ ἐνιαυτός ἔστιν, αἱ δὲ ἐπὶ τού-
 τῳ δώδεκα πόλις οἱ δώδεκα μῆνες
 εἰσιν, οἱ δὲ τριάκοντα δοκοὶ αἱ τοῦ
 μηνὸς τριάκοντά εἰσιν ἡμέραι, αἱ δὲ
 περιερχόμεναι δύο γυναῖκες ἡ ἡμέρα 10
 ἔστι καὶ ἡ νύξ, ἄλλη παρ' ἄλλην πο-
 ρεύομεναι, τὸν καθημερινὸν μερόπων
 εὐθύνοῦσαι βίον.« καὶ ταῦτα εἰπὼν
 ἐπέλυσεν αὐτῶν τὸ ζήτημα.

8 κατεκλήθησαν] κατεβλήθησαν *ms.* | 17 πλὴν *sic et West.*] πάλιν *ms.* | λέγεται ὃ θέλεται *ms.*

πορεύεται. « μετὰ τοῦτο ἀνέστησαν
 τοῦ δειπνου. 121. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρα
 ὁ βασιλεὺς Νεκταναβῶν συμβού-
 λιον ποιησάμενος μετὰ τῶν ἰδίων
 λέγει ἡὼς ὄρω, διὰ τὸν σαπρόμορ- 5
 φρον καὶ κατάρατον τοῦτον
 μέ<λλω> φόρους στέλλειν τῷ
 βασιλεῖ Λυκούργῳ. « εἰς δὲ τις
 τῶν φίλων αὐτοῦ εἶπεν ἠέρωτήσω-
 μεν αὐτὸν πρόβλημα, εἰπόντες ‘τί 10
 ἐστιν, ὃ οὔτε εἶδομεν οὔτε ἠκούσα-
 μεν;’ <καὶ> ὃ τι λοιπὸν ἔαν
 σοφίσηται, ἔροῦμεν αὐτῷ ἀκηκοέ-
 ναι καὶ εἰδέναι, καὶ ἐπὶ τούτοις
 ἀπορηθεὶς νικηθήσεται. « ὁ δὲ βασι- 15
 λεὺς ἀκούσας περιχαρῆς ἐγένετο,
 δόξας εὐρηκέναι νίκας. καὶ παραγε-
 ναμένου τοῦ Αἰσώπου ἔφη αὐτῷ ὁ
 βασιλεὺς Νεκταναβῶν »ἔτι ἔν ἡμῖν
 ἐπίλυσον, κἀγὼ παράσχω φόρους 20
 Λυκούργῳ· λέξον ἡμῖν ὃ οὔτε εἶδο-
 μεν οὔτε ἠκούσαμεν ποτε. « ὁ δὲ
 Αἰσώπος ἔφη »δὸς μοι τριῶν
 ἡμερῶν, καὶ ἀποκριθήσομαι σοι. «
 καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ βασιλέως 25
 διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ ὁ Αἰσώπος·

Perry »ὃ τι περ ἔαν εἶπω, φήσουσιν
 P. 73 εἰδέναι αὐτό. « 122. πανοῦργος

δὲ ὧν ὁ Αἰσώπος καθέζεται καὶ
 τυποῖ ἑαυτῷ δανείου γραφὴν 30
 τοιαύτην, τῷ Νεκταναβῶν δεδανει-
 σμένα παρὰ Λυκούργου χίλια τά-
 λαντα χρυσοῦ, χρόνον ἐνεὶς τὸν
 παρελθόντα <μετὰ τὸ> παρεσχη-
 κέναι. μετὰ δὲ τὰς τρεῖς ἡμέρας 35

121. τῇ δὲ
 ἑξῆς συναγαγὼν ὁ Νεκταναβῶν πάντας
 τοὺς φίλους αὐτοῦ λέγει πρὸς αὐτούς
 »διὰ τὸν Αἰσώπον τοῦτον μέλλομεν
 φόρους τελεῖν Λυκούργῳ τῷ βασιλεῖ
 τῶν Βαβυλωνίων. « εἰς δὲ τῶν φίλων
 αὐτοῦ ἔφη ἠέρωτήσωμεν αὐτῷ πρό- 15
 βλημα, ὅπως φράσει ἡμῖν ὃ οὔτε ἠκού-
 σαμεν οὔτε εἶδομεν, καὶ ὃ ἔαν εἶπη,
 ἔροῦμεν ‘τοῦτο ἡμεῖς ἠκούσαμεν καὶ
 εἶδομεν.’ « ἀρεσθεὶς οὖν ὁ Νεκταναβῶν
 εἶπεν »Αἰσώπε, φράσον ἡμῖν ὃ οὔτε
 ἠκούσαμεν οὔτε εἶδομεν. « ὁ δὲ φησι
 »ἔνδοτέ μοι ἡμέρας τρεῖς καὶ ἀποκρι-
 θήσομαι. «

122. πανοῦργος δὲ ὧν τυ-
 ποῦται συγγραφὴν δανείου τοιαύτην,
 τῷ Νεκταναβῶν δεδανεισμένα παρὰ
 Λυκούργου τάλαντα χίλια, προσθεὶς
 χρόνον τὸν παρεληλυθότα. μετὰ δὲ 20
 τὰς τρεῖς ἡμέρας ἦλθεν ὁ Αἰσώπος καὶ
 εὔρε τὸν Νεκταναβῶν μετὰ τῶν φίλων
 ἐκδεχόμενον. εἰσελθὼν δὲ ἐπέδωκε

7 στέλλειν] *fort.* τελεῖν, *ed.* | 11.14 ἴδαμεν *ms. bis* | 12 ὃ τε *ms.* | 17-18 παρα-
 γεναμένου] *hic inc. φαρ. Berol.* 11628 | 21 λέγον *ms.* | 31-35 δεδανεισμένα . . .
 παρεσχηκέναι] δανεισάμενος παρὰ Λυκούργῳ χιλ. τάλ. χρ. χρόνου ἐν οἷς τὸν παρ.
 παρεσχηκέναι *ms.*

ἦλθεν ὁ Αἴσωπος πρὸς τὸν βασιλέα Νεκταναβῶν καὶ εὔρεν αὐτὸν μετὰ τῶν φίλων προσδεχόμενον πρὸς τὸ ἀπορῆσαι. ὁ δὲ Αἴσωπος ἐκβαλὼν τὸ χειρόγραφον [ψευδῆ] ἔφη ἄνάγ- 5 νωτε τὸν κοινὸν τοῦτον. « οἱ δὲ φίλοι τοῦ βασιλέως Νεκταναβῶν ἔφησαν ψευδόμενοι » τοῦτον καὶ ἐωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν πολλάκις. « ὁ δὲ Αἴσωπος ἔφη » χαίρω 10 μαρτυρούντων. ἀποδοθήτω παραυτὰ τὰ χρήματα· ἡ γὰρ προθεσμία παρῆλθεν τῆς ἀποδόσεως. « ὁ δὲ βασιλεὺς Νεκταναβῶν ἀκούσας ἔφη » πόθεν μαρτυρεῖτε περὶ τῶν 15 ἐγὼ οὐκ ἐποφείλω; « οἱ δὲ εἶπον » οὔτε εἶδομεν οὔτε ἠκούσαμεν ποτε. « ὁ δὲ Αἴσωπος ἔφη » εἰ ταῦτα ὑμῖν οὕτως δοκεῖ, λέλυται τὸ πρόβλημα. « 123. ὁ δὲ Νεκταναβῶν 20 ἔφη » μακάριος Λυκούργος ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ τοιαύτην σοφίαν κεκτημένος. « δούς δὲ αὐτῷ φόρους ἐτῶν τριῶν ἐπεψεν αὐτὸν μετὰ ἐπιστολῶν εἰρηνικῶν. ὁ δὲ Αἴσω- 25 πος παραγενόμενος εἰς Βαβυλῶνα διηγήσατο τῷ Λυκούργῳ πάντα τὰπραχθέντα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἀποδέδωκεν αὐτῷ τὰ χρήματα. ἐκέλευσεν οὖν ὁ Λυκούργος ἀνδριάντα 30 χρυσοῦν ἀνατεθῆναι τῷ Αἰσώπῳ μετὰ καὶ τῶν Μουσῶν, καὶ ἐποίησεν ἑορτὴν μεγάλην ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ τοῦ Αἰσώπου σοφίᾳ.

τὸν χάρτην. οἱ δὲ πρὸ τοῦ τὴν δύναμιν διαγῶναι ἔφρασαν τοῦτο ἐπίστασθαι. ὁ δὲ Αἴσωπος ἔφη » χάριν ἔχω· ἡ γὰρ προθεσμία τῆς ἀποδόσεως παρῆλθεν. « ἀναγνοὺς δὲ ὁ Νεκταναβῶ εἶπεν » ἐμοῦ μηδὲν Λυκούργῳ χρεωστοῦντος ὑμεῖς μαρτυρεῖτε; « οἱ δὲ εἶπον » οὔτε εἶδομεν οὔτε ἠκούσαμεν. « Αἴσωπος ἔφη 25 » εἰ ταῦτα οὕτως δοκεῖ, λέλυται τὸ ζήτημα. «

123. ὁ δὲ Νεκταναβῶ ἔφη West. » μακάριος Λυκούργος | ἔχων τοιαύτην p. 52 φιλοσοφίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. « δούς δὲ αὐτῷ φόρους ἐτῶν δέκα ἀπέπεψεν. ὁ δὲ Αἴσωπος παραγενόμενος εἰς Βαβυλῶνα διηγήσατο Λυκούργῳ πάντα τὰ ἐν Αἰγύπτῳπραχθέντα, ἀποδούς καὶ τὰ χρήματα. ὁ δὲ Λυκούργος ἐκέλευσεν ἀνδριάντα χρυσοῦν ἀνατεθῆναι τοῦ Αἰσώπου, καὶ ἐτίμησε 30 μεγάλως εὐφημοῦντα αὐτόν.

Édition B. E. Perry, *Aesopica. A Series of Texts relating to Aesop or ascribed to him*, I, Urbana (Ill., U.S.A.), 1952; *Vita W*, rééd. *ib.*; éd. A. Westermann, *Vita Aesopi*, 1845; cf. *Vita Pl.* éd. A. Eberhard, *Fabulae romanenses I*, 1872, rééd.

17 οἶδαμεν *ms.* | 18 εἶ] τί *ms.* | 21 Λυκωρος > *par. Ber.* | 30 <Λ>υκωρος ἀνδρ<ιάν>τας ἀ<ύ>του ἀνατεθῆ<ναι> καὶ εἰκόνας *par. Ber.* | 31 ἀνατεθῆναι] ἀχθῆναι *ms.*

F. C. Conybeare-J. R. Harris-A. S. Lewis, *The Story of Ahiqar*, 1898, p. 119-124 (versions araméenne, syriaque, arabes, néo-araméenne, éthiopienne, arménienne, géorgienne, slaves, roumaine, cf. *Introduction*, p. 206-208).

Cf. Clem. Alex., *Strom.*, I, 15.69, 4 (GCS 52, p. 43, 13-17; PG 8, 772 A-773 A): Δημόκριτος γάρ τοὺς Βαβυλωνίους λόγους <προσλαβὼν τοὺς> ἠθικοὺς πεποιήται· λέγεται γάρ τὴν Ἀκικάρου στήλην ἐρμηνευθεῖσαν τοῖς ἰδιοῖς συντάξαι συγγράμμασιν κἀστιν ἐπισημῆνασθαι <τὰ> παρ' αὐτοῦ, τάδε λέγει Δημόκριτος, γραφόντος.

— Eus., *Praef. Ev.*, 10, 4, 23 (GCS 43, I, p. 572, 1-2; PG 21, 785 A): καὶ Δημόκριτος δὲ ἔτι πρότερον τοὺς Βαβυλωνίων λόγους ἠθικοὺς πεποιῆσθαι λέγεται.

— *Tob.*, I, 21-22 (texte BA, des LXX): καὶ οὐ διήλθον ἡμέραι πενήκοντα ἕως οὗ ἀπέκτειναν αὐτὸν (Ἀχηρεὶλ Σενναχηρεῖμ) οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἔφυγον εἰς τὰ ὄρη Ἀραράθ· καὶ ἐβασίλευσεν Σαχερδονός ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ, καὶ ἔταξεν Ἀχιάχαρον τὸν Ἀναήλ υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἐκλογιστείαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν διοίκησιν. (22) καὶ ἤξιωσεν Ἀχιάχαρος περὶ ἐμοῦ, καὶ ἦλθον εἰς Νινευή. Ἀχιάχαρος δὲ ἦν ὁ οἰνοχόος καὶ ἐπὶ τοῦ δακτυλίου καὶ διοικητῆς καὶ ἐκλογιστῆς, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ὁ Σαχερδονός, υἱὸς ἐκ δευτέρας· ἦν δὲ ἐξ ἀδελφῶς μου.

— *ib.*, 2, 10: καὶ ἐπορεύθην πρὸς ἰατροὺς, καὶ οὐκ ὠφέλησάν με· Ἀχιάχαρος δὲ ἔτρεφέν με ἕως οὗ ἐπορεύθην εἰς τὴν Ἐλλυμαΐδα.

— *ib.*, 11, 18-19: καὶ παρεγένετο Ἀχιάχαρος καὶ Νασβᾶς ὁ ἐξ ἀδελφῶς αὐτοῦ. (19) καὶ ἤχθη ὁ γάμος Τωβεία μετ' εὐφροσύνης ἑπτὰ ἡμέρας.

— *ib.*, 14, 10: τέκνον, ἴδε τί ἐποίησεν Ἀδὰμ Ἀχιαχάρῳ τῷ θρέψαντι αὐτόν, ὡς ἐκ τοῦ φωτὸς ἤγαγεν αὐτόν εἰς τὸ σκότος καὶ ὅσα ἀνταπέδωκεν αὐτῷ· καὶ Ἀχιάχαρον μὲν ἔσωσεν, ἐκεῖνῳ δὲ ἀνταπόδομα ἀπέδωκε, καὶ αὐτὸς κατέβη εἰς τὸ σκότος.

— *ib.*, 14, 15 (texte S, des LXX): καὶ (Τωβείας) εἶδεν καὶ ἤκουσεν πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτόν τὴν ἀπωλίαν Νινευῆ, καὶ εἶδεν τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῆς ἀγομένην εἰς Μηδείαν ἣν ἤχμαλώτισεν Ἀχιάχαρος ὁ βασιλεὺς τῆς Μηδείας.

14. SENTENTIAE PHOCYLIDIS *

Pseudo-Phocylidis (éd. Young, 1961) ; cf. pour vv. 5-79: *Or. Sib.*, 2, 56-148 (GCS 8, p. 29-34).

ΦΩΚΥΛΙΔΟΥ ΓΝΩΜΑΙ

Young

- p. 95 Ταῦτα δίκησι' δόσησι θεοῦ βουλευμάτα φαίνει
 Φωκυλίδης ἀνδρῶν ὁ σοφώτατος ἔλβια δῶρα.
 μήτε γαμοκλοπέειν μήτ' ἄρσενα Κύπριν ὀρίνειν
 μήτε δόλους βράπτειν μήθ' αἵματι χεῖρα μιαιίνειν.
 5 μὴ πλουτεῖν ἀδίκως, ἀλλ' ἐξ ὀσίων βιοτεύειν. 5
- p. 96 ἀρκεῖσθαι παρ' εἰοῖσι καὶ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι.
 ψεύδεα μὴ βάζειν, τὰ δ' ἐτήτυμα πάντ' ἀγορεύειν.
 Πρῶτα θεὸν τιμᾶν, μετέπειτα δὲ σεῖο γουῆας.
 πάντα δίκαια νέμειν, μὴ δὲ κρίσιν ἐς χάριν ἔλκειν.
 μὴ ῥίψῃς πενήτην ἀδίκως, μὴ κρῖνε πρόσωπον· 10
 ἦν σὺ κακῶς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσσει.
 μαρτυρίην ψευδῆ φεύγειν· τὰ δίκαια βραβεύειν.
 παρθεσίην τηρεῖν, πίστιν δ' ἐν πᾶσι φυλάσσειν.
 μέτρα νέμειν τὰ δίκαια, καλὸν δ' ἐπίμετρον ἀπάντων.
 P. 97 σταθμὸν μὴ κρούειν ἑτερόζυγον, ἀλλ' ἴσον ἔλκειν. 15
 16 μὴ δ' ἐπιορκήσῃς μήτ' ἀγνώως μῆτε ἐκοντί·
 ψεύδορκον στυγέει θεὸς ἄμβροτος ὅστις ὁμόσῃ.
 σπέρματα μὴ κλέπτειν· ἐπαράσιμος ὅστις ἔλῃται.
 μισθὸν μοχθήσαντι δίδου, μὴ θλίβε πένητα.
 20 γλώσσησι νοῦν ἐχέμεν, κρυπτὸν λόγον ἐν φρεσίν ἴσχειν. 20
 μήτ' ἀδικεῖν ἐθέλῃς μήτ' οὖν ἀδικοῦντα ἐάσῃς.
 πτωχῶι δ' εὐθὺ δίδου μὴ δ' αὖριον ἐλθέμεν εἰπίης·
 πληρώσει σέο χεῖρ'. ἔλεον χρήζοντι παράσχου.
 ἄστεγον εἰς οἶκον δέξαι καὶ τυφλὸν ὀδήγει.
 25 ναυηγούς οἰκτιρον, ἐπεὶ πλόος ἐστὶν ἀδηλος. 25
 χεῖρα πεσόντι δίδου, σῶσον δ' ἀπερίστατον ἄνδρα.
 P. 98 Κοινὰ πάθη πάντων· ὁ βίος τροχός· ἄστατος ἔλβος.

PHOC. 8 θεοὺς L | 16 ἐναγνώως M ἀγνοῖαι B ἀγνοία P | ἐκὼν τι M ἐκοντή B ἐθέλοντί V | 18 ἐπαρώσιμ' P ἐπαρόσιμ' B | 25 ναυαγούς B ναυπηγούς V | 27 ὁ βίος] ὁμός P

* Cf. *Introduction pseudépigv. gr. A.T.*, chapitre XXVIII, p. 215-219.

- πλοῦτον ἔχων σὴν χεῖρα πενητεύουσιν ὄρεξον·
 ὦν σοι ἔδωκε θεός, τούτων χρήζουσι παράσχου.
- 30 ἔστω κοινὸς ἅπας ὁ βίος καὶ ὁμόφρονα πάντα.
 [Αἶμα δὲ μὴ φραγέειν, εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθαι.]
 Τὸ ξίφος ἀμφιβαλοῦ μὴ πρὸς φόνον, ἀλλ' ἐς ἄμυναν. 5
 εἶθε δὲ μὴ χρήζεις μήτ' ἔκνομα μήτε δικαίως·
 ἦν γὰρ ἀποκτείνεις ἐχθρόν, σέο χεῖρα μιλίνεις.
- 35 Ἄγρου γειτονέοντος ἀπόσχεο μὴ δ' ἄρ' ὑπερβῆθι.
 Young πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίαι δ' ἀλεγειναί.
 P. 99 [κτῆσις ὀνήσιμός ἐσθ' ὄσιων, ἀδίκων δὲ πονηρά.] 10
 μηδὲ τιν' αὐξόμενον καρπὸν λωβήσῃ ἀρούρης.
 Ἔστωσαν δ' ὁμότιμοι ἐπήλυδες ἐν πολιήταις·
- 40 πάντες γὰρ πενίης πειρώμεθα τῆς πολυπλάγκτου,
 χώρης δ' οὐ τι βέβαιον ἔχει πέδον ἀνθρώποισιν.
 Ἡ φιλοχρημοσύνη μήτηρ κακότητος ἀπάσης. 15
 χρυσὸς αἰεὶ δόλος ἐστὶ καὶ ἄργυρος ἀνθρώποισιν.
 Χρυσέ, κακῶν ἀρχηγέ, βιοφθόρε, πάντα χαλέπτων,
- 45 εἶθε σε μὴ θνητοῖσι γενέσθαι πῆμα ποθεινόν·
 σεῦ γὰρ ἔκητι μάχαι τε λεηλασίαι τε φόνοι τε,
 ἐχθρὰ δὲ τέκνα γονεῦσιν ἀδελφείοι τε συναίμοις. 20
- P. 100 Μὴ δ' ἕτερον κεύθεις κραδίηι νόον ἄλλ' ἀγορεύων,
 μηδ' ὡς πετροφυῆς πολύπους κατὰ χώρον ἀμείβου.
 50 πᾶσιν δ' ἀπλόος ἴσθι, τὰ δ' ἐκ ψυχῆς ἀγόρευε.
 Ὅστις ἐκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνὴρ· ἦν δ' ὑπ' ἀνάγκης,
 οὐκ ἐρέω τὸ τέλος. βουλή δ' εὐθύνεθ' ἐκάστου. 25
 Μὴ γαυροῦ σοφίηι μήτ' ἀλκῆι μήτ' ἐνὶ πλούτῳ·
 εἰς θεὸς ἐστὶ σοφὸς δυνατός θ' ἅμα καὶ πολυόλβος.
- 55 Μὴ δὲ παροιχομένοισι κακοῖς τρύχου τεδὸν ἦπαρ·
 οὐκέτι γὰρ δύναται τὸ τετυγμένον εἶναι ἄτυκτον.
 Μὴ προπετής ἐς χεῖρα, χαλίνου δ' ἄγριον ὀργῆν· 30
 πολλάκι γὰρ πληξας ἀέκων φόνον ἐξετέλεσεν.
 Ἔστω κοινὰ πάθη· μηδὲν μέγα μῆδ' ὑπέροπλον.
- 60 οὐκ ἀγαθὸν πλεονάζον ἔφου θνητοῖσιν ὄνειαρ·
 P. 101 ἡ πολλὴ δὲ τρυφὴ πρὸς ἀμέτρος ἔλκειτ' ἔρωτας·
 ὑψαυχεῖ δ' ὁ πολὺς πλοῦτος καὶ ἐς ὕβριν ἀέξει. 35

4 *de. mss* cf. *Orac. Sib.* | 6 ἔκνομα L ἔκνομα (*sic*) P ἔκνομα MV εὔνομα B | 9 *in p.* 151, 8 BM | 10 *de. mss*, cf. *Orac. Sib.* | 14 χώρης M²PV χώρη BL χάρις M¹ | 20 ἀδελφοί B ἀδελφοί M ἀδελφείος V | 22 χώραν B χροίαν V | 24 ἐστὶν ἐκὼν ἀδικεῖν κακοῦς BM¹ | 25 βουλήν MLV | 28 ἦπαρ M² ἦτορ M¹LPV | 30 ὀργῆν LV | ἄφην MBP | 33 πλεονεξίη P | 34 ἔλκει LP

- θυμὸς ὑπερχόμενος μανίην ὀλοόφρονα τεύχει.
ὀργή δ' ἐστὶν ὄρεξις, ὑπερβαίνουσα δὲ μῆνις.
- 65 ζῆλος τῶν ἀγαθῶν ἐσθλός, φαύλων δ' ὑπέρογκος.
τόλμα κακῶν ὀλοή, μέγ' ὀφέλλει δ' ἐσθλά πονεῦντα.
σεμνὸς ἔρωσ ἀρετῆς, ὁ δὲ Κύπριδος αἰσχος ὀφέλλει. 5
ἡδὺς ἄγαν ἄφρων κυκλήσκειται ἐν πολιήταις.
μέτρῳ ἔδειν, μέτρῳ δὲ πιεῖν καὶ μυθολογεῖν.
- 69^b πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίαι δ' ἀλεγειναί.
70 Μὴ φθονέοις ἀγαθῶν ἐτάροις, μὴ μῶμον ἀνάψῃς.
ἄφθονοι Οὐρανίδαι καὶ ἐν ἀλλήλοις τελέθουσιν. 10
οὐ φθονεῖ μῆνη πολὺ κρείσσοσιν ἡλίου αὐγαῖς,
οὐ χθῶν οὐρανοῖοι' ὑψώμασι νέρθεν εὐῶσα,
οὐ ποταμοὶ πελάγεσσιν. αἶε δ' ὁμόνοιαν ἔχουσιν·
- Young 75 εἰ γὰρ ἔρις μακάρεσσιν ἔην, οὐκ ἂν πόλος ἔσθη.
p. 102 Σωφροσύνην ἀσκειν, αἰσχροῶν δ' ἔργων ἀπέχεσθαι. 15
μὴ μιμοῦ κακότητα, Δίκη δ' ἀπόλειψον ἄμυναν.
Πειθῶ μὲν γὰρ ὄνειαρ, Ἔρις δ' ἔριν ἀντιφυτεύει.
μὴ πιστεue τάχιστα, πρὶν ἀτρεκέως πέρας ὄψει.
- 80 νικᾶν εὖ ἔρδοντας ἐπὶ πλεόνεσσι καθήκει.
Καλὸν ξεινίζειν ταχέως λιταῖσι τραπέζαις 20
ἢ πλείσταις δολίαισι βραδυνούσαις παρὰ καιρὸν.
Μηδέποτε χρήστης πικρὸς γέννη ἀνδρὶ πένητι.
μηδέ τις ὄρνιθας καλιῆς ἄμα πάντας ἐλέσθω,
- 85 μητέρα δ' ἐκπρολίτποις, ἴν' ἔχῃς πάλι τῆσδε νεοσοῦς.
Μηδέποτε κρινεῖν ἀδαήμονας ἀνδρας ἐάσης. 25
[μηδὲ δίκην δικάσης, πρὶν <ἂν> ἄμφω μῦθον ἀκούσης.]
- p. 103 τὴν σοφίην σοφὸς εὐθύνει, τέχνας δ' ὁμότεχνος.
οὐ χωρεῖ μεγάλην διδαχὴν ἀδίδακτος ἀκουή·
90 οὐ γὰρ δὴ νοέουσ' οἱ μηδέποτ' ἐσθλά μαθόντες.
Μὴ δὲ τραπεζοκόρους κόλακας ποιεῖσθαι ἐταίρους· 30
πολλοὶ γὰρ πόσιος καὶ βρώσιός εἰσιν ἐταῖροι
καιρὸν θωπεύοντες, ἐπὴν κορέσασθαι ἔχωσιν,
ἀχθόμενοι δ' ὀλίγοις καὶ πολλοῖς πάντες ἀπληστοί.
- 95 Λαῶι μὴ πιστεue, πολύτροπός ἐστιν ὄμιλος·

1 ὑπερχόμενος MB ὑπερχεόμενος L ὑπερερχόμενος P ἐπερχόμενος V | 3 ἐσθλὸν ἀγαθὸς (ἀγαθὸν L) PV | φαῦλον δ' ὁ πονηρῶν L | ὑπέρογκος M ὑποεργὸς PBV | 4 πονεῦντας LPV | 6 ἀγανόφρων BL ἀγαλόφρων P ἀγωνόφρων V | 8 cf. p. 150, 9 | ὑπερβασίην δ' αλεεῖνον B | 9 ἐτάρους B ἐτέροις L | 11 μῆνη] σελήνη V | 16 ἀπά- λειψαι L -ψον V | 17 ὄνειαρ L ὄφελ(λ)ος MBPV | 18 *hic explicit. Sib.* | 27 ἰθύνει LPV | 28 ἀκοή PV ἀκοῦσαι B ἀκούειν L | 30 τραπεζοφόρους MBPV

- λαδς <γάρ> και ὕδωρ και πῦρ ἀκατάσχετα πάντα.
 Μὴ δὲ μάτην ἐπὶ πῦρ καθίσας μινύθης φίλον ἦτορ.
 μέτρα δὲ τευῆχ' ἔθ' ἑοῖσι· τὸ γὰρ μέτρον ἐστὶν ἀριστον.
 γαῖαν ἐπιμοιρᾶσθαι ἀταρχύτοις νεκύεσσιν.
- 100 μὴ τύμβων φθιμένων ἀνορύξεις μηδ' ἀθέατα 5
 δεῖξις ἠελίωι και δαιμόνιον χόλον ὕρσης.
- Young οὐ καλὸν ἀρμονίην ἀναλυέμεν ἀνθρώποιο·
 P. 104 και τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν ἐς φάος ἔλθεῖν
 λείψαν' ἀποικομένων· ὀπίσω δὲ θεοὶ τελέθονται.
- 105 ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι ἐν φθιμένοισιν. 10
 πνεῦμα γὰρ ἐστὶ θεοῦ χρήσις θνητοῖσι και εἰκῶν·
 σῶμα γὰρ ἐκ γαίης ἔχομεν κάπειτα πρὸς αὐτὴν γῆν
 λυόμενοι κόνις ἐσμέν· ἀήρ δ' ἀνά πνεῦμα δέδεκται.
 Πλουτῶν μὴ φείδου· μέμνησ' ὅτι θνητὸς ὑπάρχεις·
- 110 οὐκ ἐνὶ εἰς "Αἰδην ὄλβον και χρήματ' ἀγεσθαι. 15
 πάντες ἴσον νέκυες, ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύει.
 κοινὰ μέλαθρα δόμων αἰώνια και πατρὶς "Αἰδης,
 ξυνὸς χώρος ἅπασι, πένησί τε και βασιλεύουσιν.
 οὐ πολὺν ἀνθρώποι ζῶμεν χρόνον, ἀλλ' ἐπίκαιρον·
- 115 ψυχὴ δ' ἀθάνατος και ἀγήρωις ζῆι διὰ παντός. 20
- P. 105 [οὐδεις γινώσκει, τί μετ' αὔριον ἢ τί μεθ' ὦραν.
 ἀσκοπὸς ἐστὶ βροτῶν θάνατος, τὸ δὲ μέλλον ἀδηλον.]
 Μήτε κακοῖσ' ἀχθου μήτ' οὖν ἐπαγάλλεο χάρμηι·
 πολλακίς ἐν βιότῳ και θαρσαλέοισιν ἀπιστον
- 120 πῆμα και ἀχθομένοισι κακοῦ λύσις ἤλυθεν ἄφρω. 25
 καιρῶι λατρεύειν, μὴ δ' ἀντιπνέειν ἀνέμοισιν.
 Μὴ μεγαληγορήι τρυφῶν φρένα λυσσωθείης.
 εὐεπίην ἀσκεῖν, ἥτις μάλα πάντας ὀνήσει.
 ὄπλον τοι λόγος ἀνδρὶ τομώτερόν ἐστι σιδήρου·
- 125 ὄπλον ἐκάστωι νεῖμε θεός, φύσιν ἠερόφοιτον 30
 ὕρσις, πῶλοισ ταχυτῆτ', ἀλικὴν τε λέουσιν,
 ταύρους δ' αὐτοχύτως κέρα ἔσσειν, κέντρα μελίσσαις

I λαδς γὰρ *vel* ὡς *vel* τοι *edd. add.* | 3 ἑοῖσι *diverse corr. edd.* | 5 φθιμένου B νεκῶν PL | 12 κάπειτα δὲ BPL κάπ. δαῖν (δοσὲν?) V και πάντα L | πρὸς αὐτὴν VM¹ και πρὸς αὐτὴν B πρὸς γῆν L πρὸς αὐτὴν L *marg.* PM² | 13 δ' ἄρα PL | 14 μὴ γαυροῦ M | 16 ἴσον B ἴσοι LPV | 17 μὲν ἄφρω δομων αἰ. M μ.α.δ. γωνίσματα B | 21 V | μεθώριον V | 23 χάρμηι M¹ χάρβη P | 29 τωμώτερον M¹ τωμώτερός LP στομώτερός B | 30 ἱεροφοιτων M¹ ἱερόφυτον B | 31 πολλοῖς BP πολλὴν M²LV πολλὸν M¹ | 32 ταύρους B ταύροις *ceteri* | δ' αὐτοχύτοις B, *conij. edd.*!

- Young ἔμφυτον ἄλκαρ ἔδωκε, λόγον δ' ἔρυμ' ἀνθρώποισιν.
 p. 106 [τῆς δὲ θεοπνεύστου σοφίης λόγος ἐστὶν ἄριστος.]
- 130 βέλτερος ἀλκίηεντος ἔφυ σεσοφισμένος ἀνὴρ·
 ἀγροὺς καὶ πόλιας σοφίη καὶ νῆα κυβερναῖ.
 Οὐχ ὄσιον κρύπτειν τὸν ἀτάσθαλον ἀνδρ' ἀνέλεγκτον, 5
 ἀλλὰ χρῆ κακοεργὸν ἀποτρωπᾶσθαι ἀνάγκη.
 πολλάκι συνθνήσκουσι κακοῖς· οἱ συμπαρεόντες.
- 135 Φωρῶν μὴ δέξει κλοπίμην ἄδικον παραθήρη·
 ἀμφότεροι κλῶπες, καὶ ὁ δεξάμενος καὶ ὁ κλέψας.
 Μοίρας πᾶσι νέμειν, ἰσότης δ' ἐν πᾶσιν ἄριστον. 10
 ἀρχόμενος φειδου πάντων, μὴ τέρμ' ἐπιδουῆς.
 μὴ κτήνους θνητοῖο βορῆν κατὰ μέτρον ἔλαι.
- 140 κτῆνος δ' ἦν ἐχθροῖο πέση καθ' ὁδόν, συνέγειρε.
 πλαζόμενον δὲ βορτὸν καὶ ἀλίτροπον οὐποτ' ἐλέγξεις.
 βέλτερον ἀντ' ἐχθροῦ τεύχειν φίλον εὐμένεοντα. 15
- p. 107 Ἄρχόμενον τὸ κακὸν κόπτειν ἔλκος τ' ἀκέσασθαι.
 [ἐξ ὀλίγου σπινθῆρος ἀθέσφατος αἰθεταὶ ὕλη.
- 145 Ἐγκρατῆς ἦτορ ἔχειν, καὶ λωβητῶν δ' ἀπέχεσθαι.
 φεῦγε κακὴν φήμη, φεῦγ' ἀνθρώπου ἀθεμίστους.]
 Μὴ δέ τι θηρόβορον δαίση κρέας, ἀργίποσιν δέ 20
 λείψανα λείπε κυσίν· θηρῶν ἄπο θῆρες ἔδονται.
 Φάρμακα μὴ τεύχειν, μαγικῶν βιβλῶν ἀπέχεσθαι.
- 150 Νηπιάχοις ἀταλοῖς μὴ ἄψη χεῖρα βιαίως.
 Φεῦγε διχοστασίην καὶ ἔριν πολέμου προσιόντος.
 Μὴ κακὸν εὖ ἐρξῆις· σπείρειν ἴσον ἔστ' ἐνὶ πόντῳ. 25
 Ἐργάζεο μοχθῶν, ὡς ἐξ ἰδίων βιοτεύσης·
 πᾶς γὰρ ἀεργὸς ἀνὴρ ζῶει κλοπίμων ἀπὸ χειρῶν.
- 155 [τέχνη <γὰρ> τρέφει ἀνδρα, ἀεργὸν δ' ἴφατο λιμός.]
 μὴ δ' ἄλλου παρὰ δαιτὸς ἔδοις σκυβάλισμα τραπέζης,
 ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἰδίων μισθῶν φραγείος ἀνυβρίστως. 30
 εἰ δέ τις οὐ δεδάηκε τέχνης, σκάπτοιτο δικέλλι.

1 δ' ἔρυμ' ἀνθρ. PV δὲ ὅς ἐστιν ἄριστος MB | 2 om. MB | 3 ἔφη ML | 4 seq. p. 149, 21 BP | 5 ἀτάσθαλος M¹ | ἀνδρ' ἀνέλεγκτον VP ἄ. ἀνάδεκτον B ἀνδρα ἄδεκτον M ἀνδρα διάδεκτον L | 6 κακὸν M κακῶν B ταλαεργὸν V | 10 μοίρας M μοῖρας B μοῖραν LPV | παισὶ MB | 14 δὲ] τε MB | ἀλίτροπον MB ἀλήμονα LPV | 15 τ' ἔχειν B τυχεῖν MLPV¹ | φίλον εὐμένεοντος LPV | 17-19 V | 21 θῆρες δ' ἀπὸ θηρὸς PVL | 23 ἀταλοῖς MB ἀπαλοῖς LPV | χεῖρα βάλῃ. μὴ μάψη BM¹ μὴ ἄψη PL μὴ μάψη L *mag.* V | 25 om. MB | 27 ζῶη M¹BV | 28 V | 30 μισθ. φαγ.] διάγοις βορτῶν P διάγοις βιότων L ἄγεις βίοντον V | ἀτύβριστος BLPV | 31 τι σοῦ δεδάηκε B δεδάητο P | τέχνην LV | μακέλλι LP

Young

- p. 108 ἔστι βίωι πᾶν ἔργον, ἐπὴν μοχθεῖν ἐθέλησθα.
 160 ναυτίλος εἰ πλώειν ἐθέλεις, εὐρεία θάλασσα·
 εἰ δὲ γεηπονίην μεθέπειν, μακραί τοι ἄρουραι.
 οὐδὲν ἄνευ καμάτου πέλει ἀνδράσιν εὐπετέες ἔργον
 οὐδ' αὐτοῖς μακάρεσσι· πόνος δ' ἀρετὴν μέγ' ὀφέλλει. 5
 μύρμηκες γαίης μυχάτους προλελοιπότες οἴκους
 165 ἔρχονται βιότου κεχρημένοι, ὅππότε' ἄρουραι
 λήϊα κειράμεναι καρπῶν πλήθωσιν ἀλωάς.
 οἱ δ' αὐτοὶ πυροῖο νεοτριβές ἄχθος ἔχουσιν
 ἢ κριθῶν, αἰεὶ δὲ φέρων φορέοντα διώκει, 10
 ἐκ θέρεος ποτὶ χεῖμα βορῆν σφετέρην ἐπάγοντες
 170 ἄτρυτοι· φῦλον δ' ὀλίγον τελέθει πολύμοχθον.
 κάμνει δ' ἠεροφοῖτις ἀριστοπόνος τε μέλισσα
 ἢ πέτρης κοίλης κατὰ χηραμὸν ἢ δονάκεσσι
 p. 109 ἢ δρυὸς ὠγυγίης κατὰ κοιλάδος ἔνδοθι σίμβλων 15
 σμήνησι μυριότρητα κατ' ἄγγεα κηροδομοῖσα.
 175 Μὴ μείνης ἄγαμος, μὴ πως νώνυμος ὄλαι·
 δός τι φύσει καυτός, τέκε δ' ἔμπαλιν, ὡς ἐλοχεύθης.
 Μὴ προαγωγέυσης ἄλοχον σέο τέκνα μαιῶν·
 οὐ γὰρ τίκτει παῖδας ὁμοίους μοιχικὰ λέκτρα. 20
 μητρυῆς μὴ ψαῦε τὰ δεύτερα λέκτρα γονῆς·
 180 μητέρα δ' ὡς τίμα τὴν μητέρος ἴχνια βᾶσαν.
 μηδέ τι παλλακίσιν πατὴρς λεχέεσσι μιγείης.
 μηδὲ κασιγνήτης ἐς ἀπότροπον ἐλθέμεν εὐνήν.
 μηδὲ κασιγνήτων ἀλόχων ἐπὶ δέμνια βαίνειν. 25
 μηδὲ γυνὴ φθείρη βρέφος ἔμβρυον ἔνδοθι γαστρὸς,
 185 μηδὲ τεκοῦσα κυσὶν βίψῃ καὶ γυψὶν ἔλωρα.
 μηδ' ἐπὶ σῆι ἀλόχῳ ἐγκύμονι χεῖρα βάληαι.
 μηδ' αὐ παιδογόνον τέμνειν φύσιν ἄρσενά κούρου.
 μηδ' ἀλόχοις ζώιοισι βατήριον ἐς λέχος ἐλθεῖν. 30
 p. 110 μηδ' ὕβριζε γυναῖκα ἐπ' αἰσχυντοῖς λεχέεσσιν.
 190 μὴ παραβῆις εὐνάς φύσεως ἐς Κύπριν ἄθεσμον·
 οὐδ' αὐτοῖς θήρεσσι συνεύαδον ἄρσενες εὐναί.
 μηδὲ τι θηλύτεραι λέχος ἀνδρῶν μιμήσαιτο.

3 γεῆς ποιήν M¹ γεηπονέην M² γεωπονίην LB | 4-7 om. P | 5 om. B | 7 βίοτον PL | 8 πλήθωσιν MB βρίθωσιν L(PV) | 9 οἱ δ' V οὐδ' MBLP | 11 ἐσάγοντες B συνάγοντες V | 12 ἄτρυτον M²BLP | φίλον M¹P φύλον M φύλλον L φύλων V | 17 νώνυμος LPV | 29 τεμν . . . κούρου V ποτὲ τέμνειν ἄρσενά κούρον (κούρου L) MBP | 31 ἐπ' αἰσχ. L ἐπεσχυντοῖς M ἐπαισχυντοῖς B ἐπ' αἰσχυντικοῖς P ἐπ' αἰσχυντήρ V

- μηδ' ἔς ἔρωτα γυναικὸς ἅπας βεύσης ἀκάθεικτον·
οὐ γὰρ ἔρωσ θεὸς ἔστι, πάθος δ' αἰδηλον ἀπάντων.
- 195 Στέργε τειν ἄλοχον· τί γὰρ ἡδύτερον καὶ ἄρειον,
ἢ σταν ἀνδρὶ γυνὴ φρονέηι φίλα γήραος ἄχρις
καὶ πόσις ἦι ἀλόχῳι, μηδ' ἐμπέσηι ἀνδιχα νεῖκος; 5
Μὴ δέ τις ἀμνήστευτα βίηι κούρησι μιγείη.
Μὴ δέ γυναῖκα κακὴν πολυχρήματων οἴκαδ' ἀγεσθαί·
- 200 λατρεύσεις ἀλόχῳι λυγρῆς χάριν εἶνεκα φερνῆς.
ἵππους εὐγενέας διζήμεθα γειαρότας τε
- Young ταύρους ὑψιτένοντας, ἀτὰρ σκυλάκων πανάριστον· 10
p. III γῆμαι δ' οὐκ ἀγαθὴν ἐριδαίνομεν ἀφρονέοντες.
οὐ δέ γυνὴ κακὸν ἀνδρ' ἀπαναίνεται ἀφρονέοντα.
- 205 μηδὲ γάμῳι γάμον ἄλλον ἄγοις ἔπι, πῆματι πῆμα.
μηδ' ἀμφὶ κτεάνων συνομαίμοσιν εἰς ἔριν ἔλθησι.
Παισὶν μὴ χαλέπαινε τεοῖσ', ἀλλ' ἤπιος εἶης. 15
ἦν δέ τι παῖς ἀλίτη σε, κολουέτω υἰέα μήτηρ
ἦ καὶ πρεσβύτατοι γενεῆς ἦ δημογέροντες.
- 210 Μὴ μὲν ἐπ' ἄρσενι παιδὶ τρέφειν πλοκάμους ἐπὶ χαιτῆς.
μὴ κορυφὴν πλέξης μὴθ' ἄμματα λοξὰ κορῦμβων.
ἄρσεσιν οὐκ ἐπέοικε κομᾶν, χλιδαναῖς δέ γυναιξίν. 20
Παιδὸς δ' εὐμόρφου φρουρεῖν νεοτήσιον ὥρην·
πολλοὶ γὰρ λυσοῶσι πρὸς ἄρσενα μεῖξιν ἔρωτος.
- 215 παρθενικὴν δέ φύλασσε πολυκλείστοις θαλάμοισιν,
μὴ δέ μιν ἄχρι γάμων πρὸ δόμων ὀφθῆμεν εἴσης.
κάλλος δυστήρητον ἔφου παιδῶν τοκέεσσιν. 25
[Στέργε φίλους ἄχρις θανάτου· πίστις γὰρ ἀμείνων.]
- p. II2 Συγγενέσιν φιλότῃτα νέμοις ὁσίην θ' ὁμόνοιαν.
- 220 αἰδεῖσθαι πολιοκροτάφους, εἵκειν δέ γέρουσιν
ἔδρης καὶ γεράων πάντων· γενεῆι δ' ἀτάλαντον
πρέσβυν ὁμήλικα πατρός ἴσαις τιμαῖσι γέραιφε. 30
Γαστρός ὀφειλόμενον δασμὸν παρέχειν θεράποντι.
δούλωι τακτὰ νέμοις, ἵνα τοι καταθύμιος εἶη.
- 225 στίγματα μὴ γράψῃς ἐπονειδίζων θεράποντα.

1 *om.* P | 5-6 *om.* MB | 7 πολυχρ. *om.* MBLP | 9 ἵππους] κάρπους MB | γειαρότας τε P γειαρόπας τε V μὲν κατὰ οἶκον MBL | 10 πᾶν ἄριστον PV παναγρίους BP(L) | 11 ἀφρονέοντες M ἀλλαφέροντες M¹BP | 12 ἐόντα LP | 14 *de.* MB | συναίμοσιν VPL | 16 κολουέτω MB κρινάτω V κρινάτω P ἐσκρινέτω L *text. conj. edd.* | 19 μὴθ' (μῆδ' V) ἄμμ. PVL μὴ θαύματα MP; *hic expl.* L | 20 κόμαι MB | χλιδαὶ (+ δὲ B) MB χρῆ δὲ ταῖς PV | 22 ἐρώωντες M ἔρωτες B | 26 V | 31 παράσχου PV

δοῦλον μὴ βλάψῃς τι κακηγορέων παρ' ἀνακτι.
 λάμβανε καὶ βουλήν παρὰ οἰκέτου εὖ φρονέοντος.

Ἄγνετή ψυχῆς, οὐ σώματός εἰσι καθαρμοί.

Ταῦτα δικαιοσύνης μυστήρια, τοῖα βιεῦντες

230 ζῶν ἐκτελέοιτ' ἀγαθὴν μέχρι γήραος οὐδοῦ.

5

Édition D. Young, *Theognis, Pseudo-Pythagoras, Pseudo-Phocylides, etc.*, Teubner, 1961, p. 95-112; E. Diehl-R. Beutler, *Anthologia lyrica graeca*, 2, 3e éd., 1950, p. 91-108; Th. Bergk, *Poetae lyrici graeci*, II, *Poetas elegiacos et iambographos continens*, 4e éd., Teubner, 1882, p. 81-109. — Édition *Orac. Sib.* J. Geffcken, *GCS* 8, 1902.

1 πλάψῃς B γράψῃς V | 2 εὐφρονέοντος M | 3 οὐ BV σου M τοῦ P | 4 βιούντες MB | 5 οὐδῶ PV ὀδοῦ M¹ ὀδοῦ M² ἄδου B

15. EPISTOLAE HERACLITI*

Heracliti Ephesii Epistolae (éd. Hercher, 1873, p. 281-285).

a. Epistola Heracliti quarta.

δ'. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ ΕΡΜΟΔΩΡΩΙ

Hercher

p. 281

Ἦδη μηκέτι τοῖς ἑαυτοῦ χαλέπαινε, Ἐρμόδωρε. Εὐθυκλής ὁ Νικοφῶντος τοῦ
συλῆσαντος προπέρσει τὴν θεὸν ἀσεβείας με γέγραπται, ἀνδρα σοφία προύχοντα
ἀπαιδευσία νικῶν, ὡς ὅτι ἐπέγραψα τῷ βωμῷ οὐ ἐπέστησα τὸ ἑμὸν ὄνομα,
θεοποιῶν ἀνθρωπον ὄντα ἑμαυτόν. εἶτα κριθήσομαι ὑπὸ ἀσεβοῦς ἐν ἀσεβείαι.
τί οἶε; δόξω αὐτοῖς εὐσεβῆς εἶναι ἐναντία φρονῶν οἷς αὐτοὶ περὶ θεῶν νομί- 5
ζουσιν; εἰ καὶ πεπηρωμένην ἔκρινον ὕψιν, τυφλότητα ἂν ἔλεγον τὴν ὄρασιν.
ἀλλ' ὧ ἀμαθεῖς ἀνθρωποὶ, διδάξατε πρῶτον ἡμᾶς τί ἐστὶν ὁ θεός, ἵνα ἀσεβεῖν
λέγοντες πιστεύησθε. (2) ποῦ δ' ἐστὶν ὁ θεός; ἐν τοῖς ναοῖς ἀποκεκλεισμένος;
εὐσεβεῖς γε οἱ ἐν σκότει τὸν θεὸν ἰδρύετε. ἀνθρωπος λοιδορίαν ποιεῖται λίθινος
εἰ λέγοιτο, θεός δὲ μυθεύεται, ὅς, τοῦτο τὸ λεγόμενον, ἐκ κρημνῶν γεννᾶται; 10
ἀπαιδευτοὶ, οὐκ ἴστε ὅτι οὐκ ἐστὶ θεὸς χειρόκμητος, οὐδὲ ἐναργῆ βάσιν ἔχει,
οὐδὲ ἔχει ἕνα περίβολον, ἀλλ' ὅλος ὁ κόσμος αὐτῷ ναός ἐστι ζῶοις καὶ φρυτοῖς
καὶ ἄστροις πεποικιλμένος; Ἡρακλεῖ ἐπέγραψα τῷ Ἐρσεσίῳ τὸν βωμὸν
πολιτογραφῶν ὑμῖν τὸν θεόν, οὐχ Ἡρακλεῖτω. ἂν δὲ ὑμεῖς ἀξυνετήτε γράμ-
ματα, οὐκ ἔμῃ ἀσέβεια τὸ ὑμῶν ἀπαιδευτον. μανθάνετε σοφίην καὶ συνίετε. 15
ἀλλ' οὐ θέλετε, οὐδ' ἐγὼ ἀναγκάζω. γηράτε σὺν ἀπαιδευσίᾳ χαίροντες ἰδίοις
κακοῖς. (3) Ἡρακλῆς δὲ οὐκ ἀνθρωπος ἐγεγόνει; ὡς μὲν Ὀμηρος ἐψεύσατο,
καὶ Ξενοκτόνος. ἀλλὰ τί αὐτὸν ἔθεοποίησεν; ἢ ἰδία καλοκαγαθία καὶ ἔργων τὰ
γενναϊότατα τοσοῦτους ἐκτελέσαντα ἄθλους. ἐγὼ μὲν οὖν, ὧ ἀνθρωποὶ, οὐ καὶ
αὐτὸς ἀγαθός εἰμι; ἡμάρτον ἐρόμενος ὑμᾶς· καὶ γὰρ εἰ τὰ ἐναντία ἀποκρίναισθε, 20
ὁμῶς ἀγαθός εἰμι. καὶ ἔμοιγε πολλοὶ καὶ δυσχερέστατοι ἄθλοι κατώρθωνται.
νενίκηκα ἡδονάς, νενίκηκα χρήματα, νενίκηκα φιλοτιμίαν, κατεπάλαισα
δειλίαν, κατεπάλαισα κολακείαν, οὐκ ἀντιλέγει μοι φόβος, οὐκ ἀντιλέγει μοι
μέθη, φοβεῖται με λύπη, φοβεῖται με ὀργή. κατὰ τούτων ἀγῶν· καὶ αὐτὸς

HER. 2 προπέρσει E tt. | 3 ᾧ ἐπέστηκα mss | 5 ἀσεβῆς mss | 6 corr. πεπηρωμένοι
conj. edd. | 7 τίς F | ἀσεβεῖς F | 8 πιστεύησθε E | 10 θεός δὲ μυθεύεται] ἀληθεύεται
mss λατρεύεται vel ἐς θεὸν δὲ ἀληθ. conj. edd. | ὡς τοῦτο τὸ εὐώνυμον mss ᾧ τ. τὸ
ἐφυμνούμενον vel ὅς τοῦτο ἐπώνυμον conj. edd. | 11 χειρόκμητος mss | ἐξ ἀρχῆς mss |
16 οὐδέπω EF | 19 μὲν F tt. | 24 ἀγῶν] αὐτῶν mss

* Cf. *Introduction pseudépigv. gr. A.T.*, chapitre XXIX, p. 220-222.

Hercher

p. 282 ἔστεφάνωμαι ἑμαυτῶ ἐπιτάττων, οὐχ ὑπ' Εὐρουσθέως. (4) οὐ παύσεσθε σοφίαν ὑβρίζοντες καὶ ἴδια ἁμαρτήματα καὶ ἴδια ἐγκλήματα ἡμῖν προστριβόμενοι; εἰ ἐδύνασθε μετ' ἐνιαυτοὺς ἐκ παλιγγενεσίας πεντακοσίους ἀναβιώναι, κατελάβετε ἂν Ἡράκλειτον ἐτι ζῶντα, ὑμῶν δὲ οὐδ' ἔχνος δνόματος. ἰσοχρονήσω πόλεσι καὶ χώραις διὰ παιδείαν οὐδέποτε σιγώμενος. κἂν ἡ Ἐφεσίων ἀναρ- 5 πασθῆ πόλις καὶ οἱ βωμοὶ διαλυθῶσι πάντες, αἱ ἀνθρώπων ψυχαὶ τῆς ἐμῆς ἔσσονται χωρῖα μνήμης. ἄξομαι καὶ αὐτὸς γυναῖκα Ἥβην, οὐ τὴν Ἡρακλέους (ἐκεῖνος αἰεὶ ἔσται μετὰ τῆς ἑαυτοῦ), ἑτέρα δ' ἡμῖν γενήσεται. (5) πολλὰς ἀρετὴ γεννᾷ, καὶ Ὀμήρω ἔδωκεν ἄλλην καὶ Ἡσιόδω ἄλλην, καὶ ὅσοι ἂν ἀγαθοὶ γένωνται, ἐνὶ ἐκάστῳ συνοικίζει παιδείας κλέος. ἄρ' οὐκ εἰμὶ εὐσεβῆς, Εὐθύκλεις, δς 10 μόνος οἶδα θεόν, σὺ δὲ καὶ θρασὺς εἶναι οἰόμενος καὶ ἀσεβῆς τὸν μὴ ὄντα δοκῶν; ἔαν δὲ μὴ ἰδρυθῆ θεοῦ βωμὸς, οὐκ ἔστι θεός, ἔαν δὲ ἰδρυθῆ μὴ θεοῦ, θεὸς ἔστιν, ὥστε λίθοι θεῶν μάρτυρες; ἔργα δεῖ μαρτυρεῖν οἷα ἡλίου· νύξ αὐτῶ καὶ ἡμέρα μαρτυροῦσιν, ὥραι αὐτῶ μάρτυρες, γῆ ὅλη καρποφοροῦσα μάρτυς, σελήνης δ κύκλος, ἐκείνου ἔργον, οὐράνιος μαρτυρία. 15

b. Epistola Heracliti septima.

Hercher

ζ'. ΕΡΜΟΔΩΡΩΙ

p. 283/
p. 284

Πυνθάνομαι Ἐφεσίους μέλλειν εἰσηγεῖσθαι νόμον κατ' ἐμοῦ ἀνομώτατον· οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐφ' ἑνός, ἀλλὰ κρίσις. οὐκ ἴσασι Ἐφεσίοι ὅτι ἕτερος δικαστῆς νομοθέτου. καίτοι γε ἀμεινων οὗτος, ἐπεὶ ἀπαθέστερος πρὸς ἄδηλον τὸν μέλλοντα πράξειν. ὁ δικάζων δὲ ὄρᾳ τὸν κρινόμενον, ᾧ συνάπτεται τὸ πάθος. ἴσασι με, Ἐρμόδωρε, συντεχνιτεύσαντά σοι τοὺς νόμους, κάμῃ ἐλάσαι βούλονται, ἀλλ' 20 οὐ πρότερόν γε ἢ ἐλέγξει αὐτούς, ὅτι ἄδικα ἐγνώκασι. τὸν μὴ γελῶντα καὶ πάντα μισανθρωποῦντα πρὸ ἡλίου δύνοντος ἐξιέναι τῆς πόλεως, τοῦτο νομοθετεῖν βουλευόνται, οὐδεὶς δ' ἔστιν ὁ μὴ γελῶν, Ἐρμόδωρε, ἢ Ἡράκλειτος, ὥστε με ἐλαύνουσιν. (2) ὧ ἄνθρωποι, οὐ θέλετε μαθεῖν, διὰ τί αἰεὶ ἀγελαστώ; οὐ μισῶν ἀνθρώπους, ἀλλὰ κακίαν αὐτῶν. οὕτω γράψατε τὸν νόμον. «Εἰ τις μισεῖ 25 κακίαν, ἐξίτω τῆς πόλεως», καὶ πρῶτος ἔξεμι. φυγαδευθῆσομαι οὐ πατρίδος ἀλλὰ πονηρίας ἄσμενος. μεταγράψατε τὸ διάταγμα. εἰ δὲ ὁμολογεῖτε Ἐφεσίους κακίαν εἶναι καὶ ὑμᾶς μισῶ, πῶς οὐκ ἂν ἐγὼ δικαιότερον νομοθέτης εἶην τοὺς ποιήσαντας Ἡράκλειτον διὰ πονηρίαν ἀγελαστον ἐξιέναι τοῦ ζῆν, μάλλον δὲ μυριαὶς ζημιοῦσθαι, εἰ πλέον ἀνιάσθε ἀργυρίῳ κολαζόμενοι; τοῦτο ὑμῶν ἔστι 30 φυγῆ, τοῦτο θάνατος. (3) ἡδικήκατέ με ἀφελόμενοι ὁ θεὸς ἔδωκε καὶ φυγαδευτέ

4 ἂν *de. mss* | 5 παιδεία E | 11 εἰδέναι *mss* | 12 ἰδρυσθῆ *bis* E | 13 ἥλιος *mss*
16 νόμου *mss* | 18 καὶ τότε *mss* | ἀμεινον . . . ἀπαθέστερον *mss* | 20 ἔασαι F |
21 ἔτι *mss* | 22 δύναντος E | 27 ἐφεσίοις *mss* | 29 ἐξεῖναι *mss*

με ἀδίκως. ἢ διὰ τοῦτο ὑμᾶς πρῶτον ἀγαπήσω, ὅτι μου τὸ ἡμερον ἐξεκόψατε; καὶ οὐ παύεσθε ἐπαγωνιζόμενοι νόμοις καὶ φρυγαδείαις; ἐν γὰρ τῇ πόλει μένων οὐ πεφυγάδευμαι ἄφ' ὑμῶν; τίνοι συμμοιχεύω, τίνοι συμμιαίφρονῶ, τίνοι συμμεθῶ, τίνοι συμφθειρόμαι; οὐ φθείρω, οὐκ ἀδικῶ οὐδένα τῶν ἀπάντων, μόνος εἰμί ἐν τῇ πόλει. ἐρημίαν αὐτὴν πεποιήκατε διὰ κακίας. ἢ ἀγορὰ ὑμῶν Ἡρά- 5 κλειτον ἀγαθὸν ποιεῖ; οὐκ, ἀλλὰ Ἡράκλειτος ὑμᾶς, πόλιν. ἀλλ' οὐκ ἐθέλετε. (4) ἐγὼ μὲν βούλομαι καὶ νόμος εἰμί ἄλλων, εἷς δ' ὢν οὐκ ἀρκῶ πόλιν κολάζειν. θαυμάζετε εἰ μηδέπω γελῶ, ἐγὼ δὲ τοὺς γελῶντας ὅτι ἀδικοῦντες χαίρουσι, σκυθρωπάζειν δέον οὐ δικαιοπραγοῦντας. δότε μοι καιρὸν γέλωτος ἐν εἰρήνῃ, ὥστε μὴ ἐπὶ τὰ δικαστήρια στρατεύεσθαι ἐν ταῖς γλώτταις ἔχοντες τὰ ὄπλα, 10 ἀπεστερηκότες χρήματα, γυναῖκας φθειραντες, φίλους φαρμακεύσαντες, ἱεροσυλήσαντες, προσαγωγέυσαντες, ὄχλοις ὀραθέντες ἄπιστοι, τυμπανίσαντες, ἄλλος ἄλλου πλήρης κακοῦ. (5) ταῦτα γελᾶσω ὁρῶν ἀνθρώπους ποιοῦντας ἢ ἐσθῆτα καὶ γένεια καὶ κεφαλῆς πόνους ἀτημελήτους ἢ γυναῖκα φαρμακῶς ἐπειλημμένην τέκνου ἢ μειράκια τῆς οὐσίας ἐκβεβρωμένα ἢ πολίτην γαμετῆς 15 ἀφρηρημένον ἢ κόρην βία διαπαρθευθεῖσαν ἐν παννουχίσι ἢ ἑταῖραν οὐπω γυναικῶν ἔχουσαν ἤδη πάθη ἢ διὰ ἀσέλγειαν νεανίσκον ἕνα πόλεως ἔραστην ὄλης ἢ τὰς τῶν ἔλαιῶν φθορὰς ἐν μύροις ἢ τοὺς ἐν συνδείπνοις γινομένους διὰ δακτύλων πλείονας ἢ τὰς δι' ἐδεσμάτων πολυτελείας καὶ γαστέρας βρῆσας ἢ τοὺς ἐπὶ σκηνῆς ἀγωνοθετούμενους δῆμους τὰ μεγάλα δίκαια; ἀρήσει δέ μου 20 τὴν ὄψιν ἀρετῆ χυθῆναι ὑστέρᾳ πονηρίας τεταγμένη. (6) ἢ τοὺς ἀληθινούς Hercher P. 285 ὑμῶν πολέμους γελᾶσω, ὅτε προφράσεις ἀδικημάτων ποιησάμενοι καταμιαίφρονεῖσθε δύστηνοι ἕξ ἀνθρώπων θηρία γεγονότες, αὐλοῖς καὶ σάλπιγγι διὰ μουσικῆς εἰς ἄμουσα πάθη παροξυνόμενοι, σίδηρος δὲ ἀρότρων καὶ γεωργίας δικαιοτέρον ὄργανον σφαγῆς καὶ θανάτων ἠυτρέπισται, ὑβρίζεται δὲ δι' ὑμῶν θεός, 25 Ἄθηνᾶ πολεμίστρια καὶ Ἄρης ἐνούλιος καλούμενος, φάλαγγας δὲ ἀντιστήσαντες ἄνθρωποι κατὰ ἀνθρώπων ἀλλήλων σφαγὰς εὐχεσθε, ὡς λειποτάκτας τοὺς μὴ μιαίφρονουντας τιμωρούμενοι καὶ ὡς ἀριστεάς τοὺς ἐμπλεονάσαντας αἵματι τιμῶντες; (7) λέοντες δ' οὐχ ὀπλίζονται κατ' ἀλλήλων, οὐδὲ ξίφη ἀναλαμβάνουσιν αἱ ἵπποι, οὐδὲ τεθωρακισμένον ἄν ἴδοις ἀετὸν ἐπ' ἀετῶ. οὐδὲν ἄλλο 30 μάχης ἔχει ὄργανον, ἀλλ' ἐκάστῳ τὰ μέρη καὶ ὄπλα· τοῖς μὲν κέρατα τὰ ὄπλα, τοῖς δὲ ῥύγχη, τοῖς δὲ πτερὰ, τοῖς δὲ τάχος, ἄλλοις μέγεθος, ἄλλοις ὀλιγότης, οἷς δὲ πάχος, οἷς δὲ νῆξις, πολλοῖς δὲ πνεῦμα. οὐδὲν ξίφος ἄλογα ποιεῖ ζῶα χαίρειν πολλοῖς ὁρῶντα φυλαττόμενον ἐν αὐτοῖς φύσεως νόμον, ἀλλ' οὐκ ἐν ἀνθρώποις. μᾶλλον δὲ τοῦτο πλέον ἄν εἶη παράβασις, ἐν κρείττοσι τὸ ἀβέβαιον. 35

I διὰ *de. mss* | I2 ὄρκοι φωραθέντες *conj.* | I3 ἀνθρωποῦντας E | ἢ *de. mss* | I4 καὶ γυν. F γυναῖκα καὶ γυν. *conj.* | 18-19 ἐν συνδείπνῃ . . . πλείονας *conrupt.* | καὶ] κάτω *corr. edd.* | 21 ἢ ὑστέρᾳ E | 23 μάλιστα *mss.* | 25 σφαγαῖς καὶ θανάτῳ *corr. edd.* | 29 ξίφος E | 30 ἄν *de. mss* | 33 τάχος EF | οὐδενὶ E | 34 πολλοῖς *fort. del.*

(8) τέλος δὲ πολέμων τί ὑμῖν εὐκτέον ἄρα ; ἢ δι' ἐκεῖνο παύσατέ με κατηφείας ; πόθεν ; οὐχὶ δὲ πλεον ὁμοφύλων σφῶν καὶ δενδροτομουμένη γῆ καὶ ἀναρπαζομένη πόλις καὶ γῆρας προπηλακιζόμενον καὶ γυναῖκες ἀπαγόμεναι καὶ τέκνα ἐξ ἀγκαλῶν ἀποσπώμενα καὶ θάλαμοι διαφθειρόμενοι καὶ παρθένοι παλλακεύμεναι καὶ μεῖράνια θηλυνόμενα καὶ ἐλεύθεροι σιδηροδετούμενοι καὶ ναοὶ θεῶν κατα- 5 σπώμενοι καὶ ἥρῳα δαιμόνων ἀνορυττόμενα καὶ παιᾶνες ἀνοσίων ἔργων καὶ χαριστήρια θεοῖς ἀδικίας ; (9) ταῦτα ἀγελαστῶ. ἐν εἰρήνῃ πολεμεῖτε διὰ λόγων, ἐν πολέμῳ πολιτεύεσθε διὰ σιδήρου · ἀρπάζετε τὸ δίκαιον ἐν ξίφεισιν. Ἐρμόδωρος ἐλαύνεται νόμους γράφων, Ἡράκλειτος ἐλαύνεται ἀσεβείας. αἱ πόλεις ἔρημοι καλοκαγαθίας, αἱ ἔρημίαι πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὄχλοι. τείχη ἔστηκεν ἀνθρώπων 10 σύμβολα πονηρίας ἀποκλείοντα τὴν βίαν ὑμῶν, οἰκίαι περιβέβληνται πᾶσιν. ἔτερα τείχη πλημμυλείας · οἱ ἔνδον πολέμιοι, ἀλλὰ πολῖται, οἱ ἐκτὸς πολέμιοι, ἀλλὰ ξένοι. πάντες ἐχθροὶ, οὐδένες φίλοι. (10) δύνάμει γελᾶσαι ἐχθροὺς ὄρων τοσοῦτους ; τὸν ἀλλότριον πλοῦτον ἴδιον οἴεσθε, τὰς ἀλλοτρίας γυναῖκας ἰδίας νομίζετε, τοὺς ἐλευθέρους ἀνδραποδίζετε, τὰ ζῶντα κατεσθίετε, τοὺς νόμους 15 παραβαίνετε, παρανομίας νομοθετεῖτε, πάντα βιάζεσθε ἃ μὴ περὺκατε. τὰ μάλιστα δοκοῦντα δικαιοσύνης εἶναι σύμβολα, οἱ νόμοι, ἀδικίας εἰσὶ τεκμήριον. εἰ γὰρ μὴ ἦσαν, ἀνέδην ἂν ἐπονηρεύεσθε · νῦν δὲ τι καὶ μικρὸν ἐπιστομίζεσθε · φόβῳ κολάσεως κατέχεσθε εἰς πᾶσαν ἀδικίαν.

Édition R. Hercher, *Epistolographi graeci*, 1873; J. Bywater, *Heracliti Ephesii reliquiae*, 1877 (2e éd. 1887), voir p. 71-72, et 74-76; Ant. Westermann, *Heracliti epistolae quae feruntur*, 1856-1857, voir p. 5-6, et 9-12.

2 οὐχὶ δὲ *et* ὁμοφ. σφῶν *om.* F. | γῆ *de. mss* | 5-6 κατορυττόμενα FV | 10 ὄχλοι. *mss sine punct.* | 17 δοκοῦντα ὑμῶν E | 18 ἐπορεύεσθε B Vatic. | νῦν δὲ εἰ τι *Byw. corr.*

16. PSEUDO-AUCTORES HELLENISTAE *

Ps. Just., *de Monarchia*, 2-4 (Otto, 3e éd. p. 130-152); (Sophocle, Orphée:) Id., *Cohort. ad Gent.*, 15 et 18 (Otto, p. 60-68); Clem. Alex., *Strom.*, 5, 107-133 (GCS 52, p. 397-416), cité par Eus., *Praep. Ev.*, 13, 13 (GCS 43, 2, p. 210-227); (Sophocle, Euripide, Orphée:) Clem. Alex., *Protr.*, 6 et 7 (GCS 12, p. 52-58); (Homère-Linus, Orphée:) Eus., *Praep. Ev.*, 13, 12, 5, et 13, 12, 13-16 (GCS 43, 2, p. 191-197); (Orphée:) *Theosophia*, 56 (Buresch, p. 112-115).

Ps. Just., *de Monarchia*, 2-4 (PG 6 = éd. P. Maranus, 1742, 313 C-324 A).

Afin de ramener les hommes au culte du Dieu unique, les poètes grecs anciens affirment que le Dieu Très-Haut est l'unique créateur, invisible et omniscient, qu'il jugera les hommes à la fin du monde; c'est pourquoi la vie doit être morale.

— Id., *Cohort. ad Gent.*, 15 et 18 (= PG 6, 269 A-272 B).

Toute vérité connue des païens vient de la Bible.

— Clem. Alex., *Str.*, 5, 107-133 (cité Eus., *Praep. Ev.*, 13, 13) (Cl. A. PG 9 = éd. J. Potter, 1715, 161 C-196 A).

Les auteurs grecs ont volé aux Juifs ce qu'ils disent de Dieu, de l'âme, de la vie morale, de l'unicité et de la bonté du Dieu invisible et omniscient, de la vie morale, du jugement et du culte légitime.

— Id., *Protr.*, 6 et 7 (= PG 8, 173 A, 181 A-184 A).

Les auteurs grecs ont parfois des étincelles de la vérité divine.

— Eus., *Praep. Ev.*, 13, 12 (PG 21 = éd. F. Vigerus, 1628, 1097 D-1104 B).

Afin de prouver les accords de la sagesse grecque et de la révélation juive, Aristobule cite Orphée sur la création opérée par le Dieu transcendant, et Homère avec d'autres sur le sabbat et le nombre 7.

— *Theosophia*, 56 (éd. Buresch).

Parmi les témoignages païens sur le christianisme se trouve la rétractation d'Orphée.

a. Aeschylus, cf. Ps. Just., *de Mon.*, 2 (3e éd. de Otto, p. 130-132); Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.131, 2-3 (GCS 52, p. 415, 4-15), cité par Eus., *Praep. Ev.*, 13, 13, 60 (GCS 43, 2, p. 226, 1-12).

Ps. Just., *de Mon.*, 2: Πρω-
τος μὲν γὰρ Αἰσχύλος, τὴν τῶν
καθ' ἑαυτὸν λόγων σύνταξιν ἐκ-
θείς, καὶ τὴν περὶ θεοῦ τοῦ μόνου
ἐξήνεγκε φωνήν, ὡς λέγει·

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.131,
2-3: Πάλιν αὖ Αἰσχύλος μὲν ὁ τραγω-
δοποιός, τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ παρα-
τιθέμενος, οὐκ ὀκνεῖ καὶ ὑψίστον
5 αὐτὸν προσαγορεύειν διὰ τούτων·

* Cf. *Introduction pseudépig. gr. A.T.*, chapitre XXX, p. 223-238.

GCS 52

- p. 415 χώριζε θνητῶν τὸν θεὸν καὶ μὴ δόκει 2
 5 ὅμοιον σαυτῷ σάρκινον καθεστάναι.
 οὐκ οἶσθα δ' αὐτόν· ποτὲ μὲν ὡς πῦρ φαίνεται
 ἄπлатος ὄρμη, ποτὲ δὲ ὕδωρ, ποτὲ [δὲ] γνόφος·
 καὶ θηρσὶν αὐτὸς γίνεται παρεμπερής, 5
 ἀνέμω νεφέλῃ τε καὶ ἀστραπῇ, βροντῇ, βροχῇ.
 10 ὑπηρετεῖ δὲ αὐτῷ θάλασσα καὶ πέτραι, 3
 καὶ πᾶσα πηγὴ καὶ ὕδατος συστήματα.
 τρέμει δ' ὄρη καὶ γαῖα καὶ πελώριος
 βυθὸς θαλάσσης καὶ ὀρέων ὕψος μέγα, 10
 ἐπὶ ἐπιβλέψῃ γοργὸν ὄμμα δεσπότου.
 15 πάντα δυνατὴ γὰρ δόξα ὑψίστου <θεοῦ>.

b. Sophocles, cf. Ps. Just., *de Mon.*, 2 (3e éd. de Otto, p. 132); Id., *Cohort. ad Gent.*, 18 (*ib.*, p. 68); Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.113, 2 (GCS 52, p. 402,20-403, 7), cité par Eus., *Praef. Ev.*, 13, 13, 40 (GCS 43, 2, p. 214, 21-215, 7); Clem. Alex., *Protr.*, 7, 74, 2 (GCS 12, pp. 56, 4-12).

Ps. Just., *de Mon.*, 2: Οὐ μόνον δὲ οὗτος (Αἰσχύλος) τὴν περὶ θεοῦ ἐμυήθη γνώσιν, ἀλλὰ καὶ Σοφοκλῆς τὴν τοῦ μόνου ποιητοῦ τῶν ὄλων καὶ ἐνὸς θεοῦ ἱστορεῖ τάξιν οὕτως·

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.113, 2: (113, 1): Ὁ μὲν Σοφοκλῆς, ὡς φησὶν Ἐκαταῖος ὁ τὰς ἱστορίας συνταξά- 15 μενος ἐν τῷ Κατ' Ἀβραμὸν καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, ἀντικρυς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐκβοᾷ·

Clem. Alex., *Protr.*, 7, 74, 2: ὁ δὲ τοῦ Σοφίλλου Σοφοκλῆς·

GCS 52

- p. 402 εἰς ταῖς ἀληθείαισιν, εἰς ἐστι<ν> θεός, 20
 δς οὐρανόν τε ἔτευξε καὶ γαῖαν μακρὴν 2
 p. 403 πόντου τε χαροπὸν οἶμα καὶ ἀνέμων βίαν.
 θνητοὶ δὲ πολλοὶ καρδίαν πλανώμενοι,
 ἰδρυσάμεσθα πημάτων παραψυχὴν

INTERPOL. a. *Aesch.* 2 Ju. CE Eus. IO¹N ἐαυτῷ Cl. L Ju. F αὐτῷ Eus. O² | 3 οἶσθας Ju. F Eus. O | δ' *de.* Ju. F. γ' Eus. I γὰρ Eus. ND | 4 ὄρμη Eus. | δὲ² *de.* Ju. Eus. | 6 ἀνέμων Eus. ND | 7 πέτρα Eus. O | 10 ἐπὶ μέγα Eus. *mss* | 11 ἐπὶ] ἔταν Ju. | 12 δύναται Ju. | δόξα δ' Ju. | θεοῦ *de.* Cl. L

INTERPOL. b. *Soph.* 21 ἔτευχε Ju. *Mo.* F *et van.* EC τέτευχε Ju. *Co.* | 22 χαροπὸν Cl. *Str.* L | βίας Ju. Cl. *Pr.* Eus. | 23 πολυκαρδία Ju. *Mo.* F πολυκερδία Ju. *Coh.* F καρδίᾳ Cl. *Pr.* | 24 πεμάτων Ju. *Mo.* F πεμμάτων Ju. *Co.* F | παραψυχὰς Ju. *Mo.* παρὰ ψυχὴν Cl. *Str.* L

θεῶν ἀγάλματα ἐκ λίθων, ἢ χαλκίων
 5 ἢ χρυσοτεύκτων ἢ ἑλεφαντίνων τύπους·
 θυσίας τε τούτοις καὶ κακὰς πανηγύρεις
 στέφοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

c. Euripides, cf. Ps. Just., *de Mon.*, 2 (3e éd. de Otto, p. 132, sous le nom de Philémon); Clem. Alex., *Protr.*, 6, 68, 3 (GCS 12, p. 52, 8-9).

Ps. Just., *de Mon.*, 2: Ἀλλὰ καὶ 5
 Φιλήμων, τὰ ἀρχαῖα εὐπορήσας φρά-
 σαι, κοινωνεῖ τῇ περὶ τῶν ὄντων
 γνώσει, ὡς γράφει·

Clem. Alex., *Protr.*, 6, 68, 3:
 καὶ ἄκοντες μὲν ὁμολογοῦσιν ἓνα
 γε εἶναι θεόν, ἀνώλεθρον καὶ
 ἀγέννητον . . .

GCS 12
 p. 52

θεὸν δὲ ποῖον, εἰπέ μοι, νοητέον;
 τὸν πάνθ' ὀρώντα καὐτὸν οὐχ ὀρώμενον,

10

Εὐριπίδης λέγει.

d. Orpheus, cf. Ps. Just., *Cohort. ad Gent.*, 15 (3e éd. de Otto, p. 60-62); Id., *de Mon.*, 2 (*ib.*, p. 132-134); Clem. Alex., *Protr.*, 7, 74, 4-5 (GCS 12, p. 56, 18-57, 4); Id., *Strom.*, 5, 12.78, 4-5; 5, 14.123-127; 5, 14.133, 2 (GCS 52, p. 378, 6-13; p. 409, 16-412, 9; p. 416, 4), cité par Eus., *Praef. Ev.*, 13, 13, 50-54 (pour les §§ 123-127), et *ib.*, 62 (pour § 133) (GCS 43, 2, p. 221, 1-223, 14; p. 226, 25); Eus., *Praef. Ev.*, 13, 12, 5 (GCS 43, 2, p. 191, 19-194, 10); *Theosophia Tubing*, 56 (éd. K. Buresch, p. 112, 13-115, 14).

Ps. Just., *Cohort.*, 15: Ὀρφεὺς γοῦν, ὁ τῆς πολυθεότητος ὑμῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, πρῶτος διδάσκαλος γεγονώς, οἷα πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μουσαῖον καὶ τοὺς λοιποὺς γνησιοὺς ἀκροατὰς ὕστερον περὶ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ κηρύττει λέγων, ἀναγκαῖον ὑπομνησαι ὑμᾶς. Ἐφη δὲ οὕτως.

15

Ps. Just., *de Mon.*, 2: Μαρτυρήσει δέ μοι καὶ Ὀρφεύς, ὁ παρεισαγαγὼν τοὺς τριακοσίους ἐξήκοντα θεοὺς, ἐν τῷ Διαθῆκαι ἐπιγραφομένῳ βιβλίῳ, ὁπότε μετανοῶν ἐπὶ τούτῳ φαίνεται ἐξ ὧν γράφει.

Clem. Alex., *Protr.*, 7, 74, 4 (74, 3): ὁ δὲ Θρακίος ἱεροφάντης καὶ ποιητῆς ἄμα, ὁ τοῦ Οἰάργου Ὀρφεύς, μετὰ τὴν τῶν ὀργίων ἱεροφαντίαν καὶ τῶν εἰδώλων τὴν θεο- 20
 λογίαν, παλινωδίαν ἀληθείας εἰσάγει, τὸν ἱερὸν ὄντως ὀψέ ποτε, ὅμως δ' οὐδ' ἄδων λόγον.

1 λίθινων Cl. *Pr.* P | ἢ χαλκίων] τε καὶ ξύλων Ju. *Co.* | 3 καλὰς Ju. κενὰς Cl. *Pr.* | 4 στέφοντες Cl. *Str.* Eus.] τεύχοντες Ju. νέμοντες Cl. *Pr.*

INTERPOL. c. *Eurip.* 9 νομιστέον Ju. | 10 αὐτὸν δ' Ju. F

Eus., *Praef. Ev.*, 13, 12, 5 (12, 4:) ἔτι δὲ καὶ Ὀρφεὺς ἐν ποιήμασι τῶν κατὰ τὸν Ἱερὸν Λόγον αὐτῷ λεγομένων οὕτως ἐκτίθεται περὶ τοῦ διακρατεῖσθαι θεῖα δυνάμει τὰ πάντα καὶ γενητὰ ὑπάρχειν καὶ ἐπὶ πάντων εἶναι τὸν θεόν. λέγει δ' οὕτως.

Theos. Tub., (Χρησιμοὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν) 56 (§ 55:) Ὅτι Ὀρφεύς, ὁ Οἰάγρου τοῦ Θρακῆς, πρότερον μὲν ὕμνους τινὰς εἰς τοὺς ἑξαγίστους θεοὺς ἔξυφάνας καὶ τὰς 5 μαρὰς γενέσεις αὐτῶν διηγησάμενος, εἶτα, συνείδω ὥστερ τὸ δυσσεβὲς τοῦ πράγματος, μετέθηκεν ἑαυτὸν ἐπὶ τὸ μόνον καλὸν καὶ τὸν ὄντως ὕμνων θεὸν καὶ τὴν τῶν πάλοι Χαλδαίων σοφίαν, δηλαδὴ τὴν τοῦ Ἀβραάμ, ἑπαινῶν, παραίνει τῷ ἰδίῳ παιδί Μουσαίῳ τοῖς μὲν φθάσαι μυθευθῆναι μὴ πείθεσθαι, τοῖς δὲ ῥηθῆσθαι μέλλουσι προσέχειν τὸν νοῦν. ἔστι δὲ τὰ ἔπη ταῦτα. 10

rec. A = Just. (= J), *Coh.* (v. 1, 3-8, 10-12, 14, 16-17, 21-22, 24, 33-37 = 21 v.); *Mon.* (v. 4-8, et cf. *Coh.* = 19 v.)

Clem. Alex. (= C¹), *Protr.* 74 (v. 1, 3-12 = 10 v.); *Strom.* 5, 78 (v. 10-12; 21-23 = 6 v.); *Strom.* 5, 123 (v. 6-9 = 4 v.); *ib.* 126 (v. 14, 16 = 2 v.); *ib.* 127 (v. 34-36 = 3 v.); *ib.* 133 (v. 17 = 1 v.) (C¹ = 19 v.)

rec. B = Clem. Alex. (= C²), *Strom.* 5, 123-124 (v. 27-31, 33-36, 38-40, 43-44 = 14 v.). — Eus.-Aristob. (= E), *Praef. Ev.* 13, 12, 5 (v. 1-12, 14-21, 25-36, 38-46 = 41 v.). — *Theos. Tub.* (= T), § 56 (v. 1-46 = 46 v.)

N.B. Eus., *Praef. Ev.*, 13, 13, 50-54 (= Eus.-Cl.), cité Clem. Alex., *Strom.* 5, 123-127 (cf. N. Walter, *Der Thoraausleger Aristobulos*, TU 86, 1964, p. 234-261).

GCS 43, 2

p. 191	JCoC ¹ ET	1	φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί· θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι,	
20	ET	2	φρύνοντες δικαίων θεσμούς, θειοιο τιθέντος (T: θεῖόν τε νόημα)	
p. 192	JCoC ¹ ET	3	πάντες ὁμῶς (E: πᾶσιν ὁμοῦ)· σὺ δ' ἄκουε, φρασεφόρου ἔκγονε	
			Μήνης,	
	JC ¹ ET	4	Μουσαί'. ἐξερῶ γὰρ ἀληθέα· μηδέ σε τὰ πρὶν	15
	JC ¹ ET	5	ἐν στηθεσσι φανέντα φίλης αἰῶνος ἀμέρση,	
	JC ¹ ET	6	εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας τούτῳ προσέδρευε,	
5	JC ¹ ET	7	ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος· εὐ δ' ἐπίβαινε	
	JC ¹ ET	8	ἄτραπιτοῦ, μῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἀνακτα (ET: τυπωτῆν)	
	(C ¹)ET	9	ἄθνατον. παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τούδε φραείνει·	20

INTERPOL. d. *Orph.* 11 βεβήλοις (et 13: πᾶσιν) Ju. Co. D | 13 πᾶσιν et. Ju. Co. GD | ἔκγονε Eus.-Ar. ION Tü. | 15 Μουσαίε Cl. Pr. P¹ Eus.-Ar. BI (post γὰρ) ON μουσαίε Cl. Pr. P¹ | ἔξενέπω Eus.-Ar. IND¹ ἔξενέπω ib. BO ἐξερῶ ib. D⁴ | 16 ἐν de. Eus.-Ar. I | στηθεσσι Ju. Co. C Eus.-Ar. B | φανέντα] ῥηθέντα Ju. Mo. C² | 18 εἰθύνων Cl. Pr. P¹ εὐθύνων P² Str. L | νοερὸν φέγγος ἐπίβαινε Ju. Co. F | δ'] τ' Ju. | 19 ἄτραπιτοῦ Ju. Mo. C Co. G ἄταρπητοῦ Co. C | 20 ἄθνατον fin. versus Cl. Pr. et Str. 123, 1

JC ¹ ET	10	εἰς ἔσθ', αὐτογενής, ἐνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται, (E: αὐτοτελής, αὐτοῦ δ' ὑπο πάντα τελεῖται.)	
JC ¹ ET	11	ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιπίσσεται (J: περιγίνεται), οὐδέ τις αὐτὸν	
10 JC ¹ ET	12	εἰσοράα θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται. (E: ψυχὴν θνητῶν, νῶ δ' εἰσοράαται.)	5
T(= 2I)	13	αὐτὸν δ' οὐχ ὀρώωσι· περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται·	
JC ¹ ET	14	οὗτος δ' ἐξ ἀγαθοῦ κακὸν θνητοῖσι δίδωσι (C ¹ : φυτεύει) (ET: αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθῶν θνητοῖς κακὸν οὐκ ἐπιτέλλει)	
CS 43, 2 ET	15	ἀνθρώποις· αὐτῷ δέ χάρις καὶ μῖσος ὀπηδεῖ·	10
P. 193 JC ¹ ET	16	καὶ πόλεμον κρυβέντα καὶ ἄλγεα δακρυβέντα. (ET: καὶ πόλεμος καὶ λοιμὸς ἰδ' ἄλγεα δακρυβέντα·)	
JC ¹ ET	17	οὐδέ τις ἔσθ' ἕτερος χωρὶς μεγάλου βασιλῆος. (E: σὺ δέ κεν βέα πάντ' ἐσορήσω,) (T: οὐδεὶς ἔσθ' ἕτερος, τῷ κεν βέα πάντ' ἐσορήται.)	15
ET	18	αἶ κεν ἰδῆς αὐτὸν· πρὶν δὴ ποτε δεῦρ' ἐπὶ γαῖαν	
ET	19	τέκνον ἐμόν, δείξω σοι, ὀπηνίκα δέρομαι αὐτοῦ	
5 ET	20	ἴχνια καὶ χεῖρα στιβαρὴν κρατεροῦ θεοῖο.	
JC ¹ ET	21	αὐτὸν δ' οὐχ ὀρώω· περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται.	
JC ¹ T	22	πᾶσιν γὰρ θνητοῖς θνηταὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὕσσοις	20
C ¹ T	23	μικραὶ, ἐπεὶ σάρκες τε καὶ ὀστέα (C ¹ + ἐμπεφυῖα) ἐμπεφύασιν,	
JT	24	ἀσθενέες δ' ἰδέειν Δία τὸν πάντων μεδέοντα.	
ET	25	λοιπὸν ἐμοί· ὅσταισιν δέ δεκάπτυχον ἀνθρώποισιν.	
(C ²)ET	26	οὐ γὰρ κέν τις ἴδοι θνητῶν μερόπων κραίνοντα (T: κρείοντα), 25	

1 εἰς + δ' Ju. Co. BDG | αὐτοτελής et Ju. Mo. C² Cl. Str. 78 | ἐνὸς de. Tü. | ἔκγονα π.] ἔργον ἅπαντα Ju. Mo. F | 1-2 τέτυκται Ju. Mo. C et ib. corr. sec^d. Eus.: αὐτοῦ . . . τελεῖται | 3 οὐδέ inc. 2^a cit. Cl. Str. 78 | 5 εἰσοράα Cl. Pr. P εἰσοράει Tü. | ψυχῶν Eus.-Ar. ON | αὐτὸς δέ πάντ' ἐορᾶται Ju. Mo. F | νόω Eus.-Ar. mss | ἐορᾶται et Ju. Co. F (dub.) | 7 Tü. thum, cf. 19 | 8 αὐτὸς et Cl. Str. οὗτος et Tü | ἐξ ἀγαθοῦ Eus.-Cl. I | κακὸν] νοῦν corr. in F | 10 χάριν Eus.-Ar. mss αὐτοῖς δέ κᾶρις, vel κᾶρις sc. κ' Ἔρις, vel τ' ἔρις corr. edd. | 11 πόλεμον et λοιμὸν (λοιμῶν) Eus.-Ar. IO (N) | κ. ἄλγ. δακρ. de. Eus.-Cl. (126, 5) | δακρ. fin. cit. Cl. Str. 126, 5 | 13 βασιλῆος μεγάλοιο Ju. Mo. F | μεγάλοιο ἄνακτος et Ju. Co. CE | ἐσορήσο Eus.-Ar. mss | 16 οὐκ οὐκ ἰδῆς Tü. | δήποτε δ' ἐπὶ Tü. | 17 ὀπηνίκα + τὰ Eus.-Ar. mss | 18 κραταιοῦ Eus.-Ar. ION | 19 cf. 7 | ὀρώω Eus.-Ar. B¹ | 20 θνηταὶ de. Tü. | et 21 ἐν ὅσοι σμικραὶ Cl. Str. 78 L | et 21 Ju. Mo. F | τε de. Tü. πεφύασιν Ju. Mo. F ἐμφύασιν Tü. ms. | 23 δ'] τ' Tü. | τὸν διὰ Ju. Mo. C Co. ABCF τὸν ἀεὶ Ju. Mo. F τὸν δὴ Tü. | πάντα Tü | 24 ὅσταισιν (= ἐσῳσῶν) ὀσῳσῶν Eus.-Ar. BI καὶ πᾶσι Tü. | 25 alludit Cl. Str. 123, 2a | θνητὸν Eus.-Ar. B

	C ² ET	27	εἰ μὴ μουνογενῆς τις ἀπορρώξ φύλου ἀνωθεν	
10	C ² ET	28	Καλδαίων· Ἰδρις γὰρ ἔην ἄστροιο πορείης	
	C ² ET	29	καὶ σφαιρῆς κίνημ' ἀμφὶ χθόνα ὡς περιτέλλει (T: , ἕτ' ἀμφὶς ὀχῆος ἀεὶ περιτέλλει)	
	C ² ET	30	κυκλωτερῆς ἐν ἴσῳ τε κατὰ σφῆτερον κνώδακα	5
	C ² ET	31	πνεύματα δ' ἠνιοχεῖ περὶ τ' ἡέρα καὶ περὶ χεῦμα	
	ET	32	νάματος· ἐκφαίνει δὲ πυρὸς σέλας ἱριγενήτου. (T: ἐκφαίνει δὲ πυρὸς σέλατα, διαφεγγέα πάντη.)	
15	JC ² ET	33	οὗτος γὰρ χάλκειον ἐς οὐρανὸν ἐστήρικται (C ² ET: αὐτὸς δὴ μέγαν αὐθὺς ἐπ' οὐρανὸν ἐστήρικται)	10
	JCET	34	χρυσέῳ εἰνὶ θρόνῳ· γαίῃ δ' ὑπὸ ποσσι βέβηκε,	
CS 43, 2	JCET	35	χεῖρά τε δεξιτερὴν ἐπὶ τέρματος ὠκεανοῖο	
P. 194	JC ¹ ET	36	πάντοθεν ἐκτέτακεν· περὶ γὰρ τρέμει οὔρεα μακρὰ (C ² E: ἐκτέτακεν· ὀρέων δὲ τρέμει βάσις ἔνδοθι θυμῶ) (T: πάντοθεν ἐκτέτακεν, ὀρέων δὲ τρέμει βάσις αὐτῶν)	15
	JT	37	καὶ ποταμοὶ πολιῆς τε βάθος χαροποῖο θαλάσσης,	
	C ² ET	38	οὐδὲ φέρειν δύναται κρατερὸν μένος· ἔστι δὲ πάντη	
	C ² ET	39	αὐτὸς ἐπουράνιος καὶ ἐπὶ χθονὶ πάντα τελευτᾷ,	
	C ² ET	40	ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων καὶ μέσσην ἤδὲ τελευτήν, (T: ἡ δ' αὖ μέσον, ἡ δὲ τελευτήν)	20
5	ET	41	ὡς λόγος ἀρχαίων, ὡς ὕδογενῆς διέταξεν,	
	ET	42	ἐκ θεόθεν γνώμησι λαβῶν κατὰ δίπλακα θεσμών.	

2 Καλδαίῳ Eus.-Cl. O | Ἰδρις Cl. L | ἄστρον τε Tü. | 3 κινήματ' Cl. L | θ' ὡς Cl. L | ὡς περιτέλλει] τ' ἐς πέρι Eus.-Cl. O | 5 κυκλωτερῆς Eus.-Ar. BO | γ' ἐν Eus. Ar. D τ' ἐν *edd.* | ἐν ἴσῳ] εἰσω Eus.-Ar. BO ἴση *ttum* Tü. | τε κατὰ] κατὰ δὲ Eus.-Ar. | 6 πνεύματι Cl. L Eus.-Cl. IN Tü. πνεῦμα Eus.-Cl. O | δ'] τ' Eus.-Cl. O *de.* IN | περὶ² *de.* Eus.-Ar. O | 7 σέλας τάδε Eus.-Ar. IN ἐλάτα δε BO | ἱριγενηθῆ Eus.-Ar. I ἱρι γενηθῆ B(O) ἱρι γενήθη ND *text. corr. edd.* | 9 αὐτὸς δ' αὖ Cl. | εἰς Ju. Co. F ἐπ' *ib.* C Mo. *mss* αὐτὶς Cl. | 11 ἐν Ju. Mo. F Co. Cl. L Eus.-Ar. N ἐν Eus.-Cl. ND | γαίῃ . . . βέβ. Cl. *Str.* S. 127 *post* 13, *sc.*: 12-13a-11b | γαίης δ' ἐπὶ Ju. γαίῃ δ' ἐπὶ Cl. *Str.* 127 L ὑπὸ *Str.* 124 L | ποσσι Ju. Co. B Cl. L (*bis*) Eus.-Cl. (127) I | 12 τε] δὲ Cl. *Str.* 127 Eus.-Ar. Eus.-Cl. (*bis*) Tü. *de.* Cl. *Str.* 124 Eus.-Cl. (124) ND | δεξιωτερὴν Eus.-Cl. (127) I | τέρμασιν Eus.-Ar. Tü. *τέρματα cit. Cynill.* περὶ τέρμασιν Cl. *Str.* 124 Eus.-Cl. (124) | ὠκεανοῖς Eus. Cl. (124) I | 13 πάντ. ἐκτ. *seq.*: γαίῃ δ' ὑπὸ π.β. (*cf.* 11) *fin. cit. Str.* 127 | δὲ Eus.-Ar. B τε IO *de.* ND | θυμοῦ Cl. (124) L | 16 καὶ ποταμοὶ] ἐν θυμῶ Tü. (*cf.* 15) | 17 οὔτε Eus.-Cl. | πάντη Eus.-Cl. πάντων Eus.-Ar. *mss* πάντως *corr. edd.* | 18 χθόνα Eus.-Cl. O | 19 μέσσην Eus.-Ar. N² μέσσον Eus.-Ar. ION¹ μέσον BD¹ μέσον Cl. L μέσσων Eus. Cl. ON | τελείων Cl. L Eus. Cl. *mss* | 21 ὕλογενῆς Eus.-Ar. *mss* Tü., *text. corr. edd.* | 22 γνώμησι Eus.-Ar. BO γνώμοσι IN γνώμην τε *et postea* λαβ. καὶ Tü.

- C²ET 43 ἄλλως οὐ θεμιτὸν δὲ λέγειν· τρομέω δὲ γε γυῖα,
(T: ἀλλ' — ὡς οὐ θεμιτὸν με λέγειν, τρομέω δὲ τελίην —)
- (C²)ET 44 ἐν νόῳ· ἐξ ὑπάτου κραίνει περὶ πάντ' ἐνὶ τάξει.
ET 45 ὦ τέκνον, σὺ δὲ τοῖσι νόοισι πελάζεις, γλώσσης
(T: σοῖσι νόοις πέλας ἴσθι ἐς αὐτόν,) 5
- 10 ET 46 εὖ μάλ' ἐπικρατέων, στέρνοισι δὲ ἔνθεο φήμην.
(T: μηδ' ἀπόδος, μάλ' ἐπικρατέων στέρνοις θεοφῆμην.)

e. Pythagoras, cf. Ps. Just., *de Mon.*, 2 (3e éd. de Otto, p. 134).

Κοινωνεῖ δ' αὐτῷ (= Ὀρφεύς) καὶ Πυθαγόρας ἐν οἷς γράφει·

Otto
p. 134

Εἶ τις ἐρεῖ· Θεὸς εἰμι πάρεξ ἑνός, οὗτος ὀφείλει
Κόσμον ἴσον τούτῳ στήσας εἰπεῖν· Ἐμὸς οὗτος,
Κοῦχι μόνον στήσας εἰπεῖν ἐμός, ἀλλὰ κατοικεῖν
Αὐτὸς ἐν ᾧ πεποίηκε· πεποίηται δ' ὑπὸ τούτου.

10

f. Sophocles, cf. Ps. Just., *de Mon.*, 3 (3e éd. de Otto, p. 136); Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.121, 4-122, 1 (add. selon Just., voir 121, 1b, sous le nom de Diphile) (GCS 52, p. 408, 15-409, 3, add. p. 407, 18-19, sous le titre: « la tragédie »), cité par Eus., *Præf. Ev.*, 13, 13, 48, add. 47 (GCS 43, 2, p. 220, 2-12, add. p. 219, 5-6).

Ps. Just., *de Mon.*, 3: Καὶ περὶ τοῦδε ὅτι μόνος δυνατός ἐστι καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ συντελουμένων πράξεων καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον ἀγνωσίας κρίσιν ἐνστήσασθαι, οἰκείους μάρτυρας παραστήσαι ἔχω· καὶ πρῶτόν γε Σοφοκλέα, καὶ περὶ τούτου λέγοντα·

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.121, 4: (121, 1:) (Δίφιλος πάλιν ὁ κωμικὸς τοιαῦτά τινα περὶ τῆς κρίσεως 15 διαλέγεται) . . . συνάδει δὲ τούτοις ἡ τραγωδία διὰ τῶνδε·

20

1-6 *de. Eus.-Ag. B* | ἀλλ' οὐ *Eus.-Cl. mss* | δὲ *et Tü. ms.* σε *Cl. με Tü. corr. ed.* | δὲ²] δὴ *Eus.-Cl. N¹ δ' D* | γε γυῖα] τε γ. *Cl. ε γ. Eus.-Cl. O* ἐγυῖα *N¹ ἀγυῖα I* ὑπὸ γυῖα *D* | 3 ἐκ νόου *Tü.* | κραίνει *fin. cit. Cl.* | 4 γλώσσης] μηδ' ἀπο γε *Eus.-Ag. ION (glossa?)* | 7 ἀπογος *Tü. ms.*

INTERPOL. e. *Pythag.* 12 δ' ἀπὸ *mss τ'* ἀπὸ *F δ'* ὑπὸ *corr. ed.*

GCS 52

p. 408

15 ἔσται γάρ, ἔσται κείνος αἰῶνος χρόνος,
 ὅταν πυρὸς γέμοντα θησαυρὸν σχάσῃ
 χρυσωπὸς αἰθήρ, ἢ δὲ βοσκηθεῖσα φλόξ
 ἅπαντα τάτιγεια καὶ μετάρσια
 φλέξει μανεῖσα.

5

20 καὶ μετ' ὀλίγα αὖθις ἐπιφέρει·

122,1

ἐπὶ δὲ ἐκλείπη τὸ πᾶν,

φροῦδος μὲν ἔσται κυμάτων ἅπας βυθός,

P. 409

1 γῆ δὲ ἐδράνων ἔρημος, οὐδ' ἀήρ ἔτι

2 πτερωτὰ φῦλα βαστάσει πυρουμένη,

10

P. 407)

(18) *Ju.*: + Καὶ γὰρ καθ' ἕξην δύο τρίβους νομίζομεν,

(19) Μίαν δικαίων χάτέραν τῶν ἀδίκων.

P. 409

3 κάπειτα σώσει πάντα ἃ προσθ[εν] ἀπώλεσεν.

g. Diphilus, cf. Ps. Just., *de Mon.*, 3 (3e éd. de Otto, p. 136: sous le nom de Philémon; et p. 138: sous le nom d'Euripide); Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.121, 1-3 (CGS 52, p. 407, 14-408, 13), cité par Eus., *Praef. Ev.*, 13, 13, 47 (GCS 43, 2, p. 219, 1-21).

Ps. Just., *de Mon.*, 3: 'Αλλὰ
 καὶ Φιλίμων πάλιν·

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.121,
 1-3: Δίφιλος πάλιν ὁ κωμικὸς τοιαῦτά 15
 τινα περὶ τῆς κρίσεως διαλέγεται·

iCS 52

p. 407

Οἶε σὺ τοὺς θανόντας, ὦ Νικήρατε,

15 τρυφῆς ἀπάσης μεταλαβόντας ἐν βίῳ,

Ju.: + Καὶ γῆν καλύψειν, ὡς ἀπὸ τοῦ πάντ' εἰς χρόνον

πεφευγέναι τὸ θεῖον ὡς λεληθότας;

20

ἔστιν Δίκης ὀφθαλμός, ὃς τὰ πάντα ὄρᾱ.

INTERPOL. f. *Soph.* 1 καινὸς Cl. L | αἰῶνων Ju. *sed et αἰῶνος Ju. C² | 2 γέμοντα* | τεμόντα Eus. *mss* | 7 ὅταν Ju. | ἐκλείπη Cl. L | 9 δὲ ἀνδρῶν Ju. F ἔδραν ὦν (*sic*) Cl. L ἐράνων Eus. *mss* | οὐδ' ἄρ' ἔτι Ju. CF οὐ γὰρ ἐπὶ Cl. L οὐδ(ε)' ἄρ' Eus. IO(ND) *text. corr. edd.* | 10 φύλλα Cl. O | βλαστάσει Cl. L βλαστῆσει Eus. | 11-12 *vers.* in Cl. 121, 1 b (Eus. § 47, p. 219, 5-6) | χάτέραν (ἐτέραν δὲ *in marg.*) τῶν ἀδίκων (ἀσεβῶν *in marg.*) εἶναι τε ἔρον. κάπειτα *etc.* Ju. C ἐτέραν δ' ἀσεβῶν εἶναι τε ἔρον. κάπειτα *etc.* Ju. F ἐτέραν δὲ ἀσεβῶν εἶναι ἔρον Cl. L Eus., ὀδόν *corr. edd.* | 13 σώσει πάντα *de.* Eus. ION σώζει Ju. F | &] τὰ Eus. *mss* | & προσθ' ἄπ.] ὀπόσ' ἄπ. Ju. F & προσἀπώλεν Ju. C *et F in marg.* πρόσθεν *corr. edd.*

INTERPOL. g. *Diph.* 17 Νικήστρατε Ju. | *post* 18 Ju. *ttum* | 21 τὰ π.] πάντα πᾶνθ' Ju. F

καὶ γὰρ καθ' Ἄιδην δύο τρίβους νομίζομεν·
μίαν δικαίων, ἑτέραν δὲ ἀσεβῶν εἶναι ὁδόν.

20

καὶ·

εἰ τοὺς δύο καλύψει ἡ γῆ (φησι) τῷ παντὶ χρόνῳ,

Ju. + Εἰ γὰρ δίκαιος κάσεβθῆς ἔξουσιν ἔν,

5

ἄρπαζε ἀπελθῶν, κλέπτε, ἀποστέρει, κύκα·

μηδὲν πλανηθῆς· ἔστι καὶ ἐν Ἄιδου κρίσις,

ἤνπερ ποιήσει [ὁ] θεὸς ὁ πάντων δεσπότης,

οὐ τὸ ὄνομα φοβερὸν [ἔστιν] οὐδ' ἂν ὀνομάσαιμι ἐγώ·

CS 52
p. 408

Καὶ Εὐριπίδης·

10

ὃς τοῖς ἀμαρτάνουσι πρὸς μῆκος βίον

5 δίδωσιν.

Εἴ τις δὲ θνητῶν οἴεται τὸ ὕφ' ἡμέραν

2

κακὸν τι πράσσων τοὺς θεοὺς λεληθῆναι,

δοκεῖ πονηρὰ καὶ δοκῶν ἀλίσκεται,

15

ὅταν σχολὴν ἄγουσα τυγχάνῃ Δίκη.

10 Ὅρατε ὅσοι δοκεῖτε οὐκ εἶναι θεόν.

3

Ju. + Δις ἑξαμαρτάνοντες οὐκ εὐγνωμόνως·

ἔστι<ν> γὰρ, ἔστιν· εἰ δὲ τις πράττει καλῶς,

κακὸς πεφυκῶς, τὸν χρόνον κερδαινέτω·

20

χρόνῳ γὰρ οὗτος ὕστερον δώσει δίκην.

h. Menander, cf. Ps. Just., *de Mon.*, 4 (3e éd. de Otto, p. 140-142, sous le nom de Philémon); Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.119, 2; 120, 2 (GCS 52, p. 406, 9-20; 407, 1-10), cité par Eus., 13, 13, 45-46 (GCS 43, 2, p. 217, 19-218, 8, et 218, 13-21).

Ps. Just., *de Mon.*, 4: Καὶ ὅτι οὐ σπονδῆ καὶ θυμιάματι κακούργων προσφέρεται ὁ θεός, ἀλλ' εὐθύτητι τὰς τιμωρίας προσνέμει

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.119, 2:

(119, 1:) Ναὶ μὴν διὰ τοῦ Ἑσαίου

... «τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν;»...

καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, Μένανδρος ὁ 25

1-2 *de. Ju.* (cf. *Soph.* p. 168, 11-12) | 2 (cf. *Soph.* p. 168, 12, *var. Ju.*) | 4 δύο Cl. L Eus. | φύσει Cl. L φασί Eus. φησί *corr. ed.* Cl. | 5 ὁ δικ. καὶ ἀσ. Ju. *mss* | 6 ἄρπαζε *de. Eus.* | κρῖμα ἄρπ. Ju. F κύκα *de. Ju. F* | 7 ἔσται Eus. IN | 8 ἦν περιποιήσει θεός Eus. *mss* | 9 φοβερώτερόν Cl. L | ἔστιν *de. Cl. Eus.* | ὀνομάσαιμι Ju. F | 11 ἀφθονον βίου μῆκος δίδωσι πρὸς κρίσιν Ju. | βίον μῆκος Cl. L μῆκος βίου Eus. ON | 13 ὅστις Ju. *et citt.* | 14 τὸν θεόν Ju. | λελυθῆναι Ju. C | 15 πονηρὸς Ju. CF | 16 + τιμωρίας <τ'> ἔτισεν ὧν ἤρξεν κακῶν *cit. Stob.* | 17 δοκεῖτε νομίζετ' Ju. | 18 *de. Ju. F* | κακῶς *mss corr. edd.* | 20 πεφυκός Eus. O | κερνάτω (*sic*) Cl. L

ἐκάστῳ, μαρτυρήσει μοι Φιλῆμων κωμικὸς αὐταῖς γράφει ταῖς λέξεσιν·
πάλιν·

GCS 52

p. 406

εἴ τις δὲ θυσίαν προσφέρων, ὦ Πάμφιλε,
10 ταύρων τι πλῆθος ἢ ἐρίφων, ἢ νῆ Δία
ἐτέρων τοιούτων, ἢ κατασκευάσματα, 5
χρυσᾶς ποιήσας χλαμύδας ἤτοι πορφυρᾶς,
ἢ δι' ἐλέφαντος ἢ σμαράγδου ζώδια,
εὖνουν νομίζει τὸν θεὸν καθιστάναι,
15 πεπλάνηται ἐκεῖνος καὶ φρένας κούφας ἔχει.
δεῖ γὰρ τὸν ἄνδρα χρήσιμον πεφυκέναι, 10
μὴ παρθένους φθείροντα καὶ μοιχώμενον,
κλέπτοντα καὶ σφάττοντα χρημάτων χάριν·
Ju. + Τάλλοτρια βλέποντα, κάπιθυμοῦντα
Ἦτοι γυναικὸς πολυτελοῦς ἢ δώματος
Ἦ κτήσεως παιδὸς τε παιδίσκης θ' ἀπλῶς, 15
Ἦ πικρῶν, βοῶν τὸ σύνολον ἢ κτηνῶν. Τί δὴ;
μηδὲ βελόνης ἔναμμα ἐπιθυμῆσης, [Πάμ]φιλε·
20 ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε πλησίον παρών.

Καὶ πάλιν ὁ Μένανδρος παραφρά- 120,1
ζων τὴν γραφὴν ἐκείνην » θύσατε 20
θυσίαν δικαιοσύνης καὶ ἐλπύσατε ἐπὶ
κύριον » ὧδέ πως γράφει·

μηδὲ βελόνης, ὦ φίλτατε, 2
ἐπιθυμῆσης ποτὲ ἀλλοτρίας· ὁ γὰρ θεὸς
δικαίους ἔργοις ἤδεται καὶ οὐκ ἀδίκους, 25
πονοῦντα δὲ ἐξ τὸν ἴδιον ὑψῶσαι βίον,
5 τὴν γῆν ἀροῦντα νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν.
θεῶ δὲ θῦε διὰ τέλους δίκαιος ὢν,
μὴ λαμπρὸς ὢν ταῖς χλαμύσιν ὡς τῇ καρδίᾳ.
† βροντῆς ἔαν † ἀκούσης, μὴ φύγης, 30
μη<δὲν> συνειδῶς αὐτὸς αὐτῷ, δέσποτα·
10 ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε πλησίον παρών.

INTERPOL. h. Men. 8 καθεστάναι Ju. Cl. L Eus. *text. corr. edd.* | 9 πλανᾶτ' Ju. πεπλάνητ' Eus. N² | 10 πεφυκέναι] καθεστάναι Ju. | 12 σφάζοντα Ju. | *post 12 add.* Ju. 4 *vers.* | 13 τῶν ἀλλοτριῶν Ju. F | 15 κτίσεως Ju. F | 17 ἐν ἄμμ(α)' Ju. (Eus. *mss.*) | ἐπιθυμῆσης Eus. IN ἐπιθυμῆσεις Eus. O | 18 παρ. πλ. Eus. O (*cf.* 32) | 23-24 Ju. *non habet*, Eus. *divisit* μηδὲ . . . ποτὲ *et tunc* ὁ γὰρ . . . ἀδίκους (*cf.* 25) | 24 ἐπιθυμῆσας Cl. L | ἄλλ. π. Eus. | 25 δς ἔργ. δικ. ἡδ. κοῦκ ἀδ. Ju. | 28 θῦες Eus. I | 29 μὴ] καὶ Eus. | 30 βροντῆς ἀκούσας μηδαμῶς πόρρω φύγης Ju. *text. et.* Ju. F | 31 μὴ Cl. L | ἐαυτῷ Ju. F Cl. L | 32 παρ. πλ. Eus. O (*cf. supra*, 18)

j. Diphilus, cf. Ps. Just., *de Mon.*, 5 (3e éd. de Otto, p. 150-152, sous le titre « Ménandre dans sa pièce: Diphile »); Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14. 133, 3 (GCS 52, p. 416, 5-8), cité par Eus., *Praef. Ev.*, 13, 13, 62 (GCS 43, 2, p. 227, 2-4).

Ps. Just., *de Mon.*, 5: Καὶ
Μένανδρος ἐν Διφίλω·

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14. 133,
3-4: (Ὀρφεὺς λέγει: cf. d, v. 17)·
ᾧ πειθόμενος ὁ κωμικὸς Δίφιλος
γνωμικώτατα·

Otto
p. 150
p. 152

Διότι τὸν ὄντα κύριον πάντων αἰεὶ
Καὶ πατέρα τοῦτον διὰ τέλους τιμᾶν μόνον,
Ἄγαθῶν τοσοῦτων εὐρετὴν καὶ κτίστορα.

5

k. Euripides, cf. Clem. Alex., *Strom.*, 5, 11.75, 1 (GCS 52, p. 376, 17-18).

(περὶ τε τῶν θυσιῶν: *Is.*, I, 11). παγκάλως τοίνυν καὶ ὁ Εὐριπίδης συνάδει
τούτοις γράφων·

GCS 52
p. 376

ποῖος δ' ἂν οἶκος τεκτόνων πλασθεὶς ὑπο
δέμας τὸ θεῖον περιβάλοι τοίχων πτυχαῖς;

10

l. (Hesiodus), Homerus, Callimachus / Linus, cf. Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.107, 3-4 (GCS 52, p. 398, 1.3.9.15-16), cité par Eus., *Praef. Ev.*, 13, 13, 34 (GCS 43, 2, p. 210, 14.16.22.24-25); Eus., *Praef. Ev.*, 13, 12, 13-16 (GCS 43, 2, p. 196, 17; 197, 8) (rec. d'Aristobule) (sur les vv. d'origine juive, cf. les conclusions de N. Walter, *TU* 86, p. 165-166).

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14. 107,
107, 2-4: Ἄλλὰ καὶ τὴν ἐβδόμην 1
ιεράν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ
καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι, καθ' ἣν ὁ
πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωο-
γονουμένων καὶ φυομένων ἀπάν-
των. Ἡσίοδος μὲν <οὔν> οὕτως 2
περὶ αὐτῆς λέγει·

Eus., *Praef. Ev.*, 13, 12, 13: δι'
ἐβδομάδων δὲ καὶ πᾶς ὁ κόσμος κυ-
κλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν
φυομένων ἀπάντων· τῷ δὲ σάββατον 15
αὐτὴν προσαγορεύεσθαι διερμηνεύε-
ται ἀνάπαυσις οὔσα. διασάφει δὲ καὶ
Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετεληφότες
ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων ιερὰν εἶναι.
Ἡσίοδος μὲν οὕτως·

20

INTERPOL. J. *Diph.* 5-6 τὸν ὄντα πάντων, φησί, πατέρα etc. sic inc. Cl. Eus. | 6 τίμα
Ju. F Cl. Eus.

m. Sophocles, cf. Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.111, 4-6 (GCS 52, p. 401, 11-22), cité par Eus., *Praef. Ev.*, 13, 13, 38 (GCS 43, 2, p. 213, 19-214, 3).

GCS 52

p. 401 ὁ Σοφοκλῆς δὲ εὐθυρημόνως γράφει·

11 τὴν τοῦδε γὰρ τοι Ζεὺς ἔγημε μητέρα,
οὐ χρυσόμορφος οὐδ' ἐπημφιεσμένος
πτίλον κύκνειον, ὡς κόρην Πλευρωνίαν
ὑπημβρώσεν, ἀλλ' ἄλοσχερης ἀνὴρ.

5

15 εἶτα ὑπελθὼν καὶ δὴ ἐπήγαγεν·

ταχύς δὲ βαθμοῖς νυμφικοῖς ἐπεστάθη
ὁ μοιχός·

ἐφ' οἷς ἔτι φανερώτερον τὴν ἀκρασίαν τοῦ μυθοποιουμένου· Διὸς ᾧδὲ πῶς
ἐκδιηγεῖται·

10

20 ὁ δ' οὔτε δαιτὸς οὔτε χέρνιβος θιγὼν
πρὸς λέκτρον ἦει καρδίαν ὠδαγμένος·
ἄλην δ' ἐκείνην εὐφρόνην ἐθόρυυτο.

n. Hesiodus, cf. Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.112, 3 (GCS 52, p. 402, 11-14), cité par Eus., *Praef. Ev.*, 13, 13, 39 (GCS 43, 2, p. 214, 15-16); Clem. Alex., *Protr.*, 6, 73, 3 (GCS 12, p. 55, 26-27).

Strom., 5, 14.112, 3: (περὶ τοῦ
θείου γράφει) ... ἀλλὰ καὶ ὁ 3.
'Ἡσίοδος·

Protr., 6, 73, 3: ("Ἀρατος... τὴν
δύναμιν τοῦ θεοῦ...) ταύτη τοι καὶ
ὁ 'Ἀσκραῖος ἀνίτιτται 'Ἡσίοδος τὸν
θεόν·

15

GCS 52

p. 402

φησὶ

αὐτὸς γὰρ πάντων

βασιλεὺς καὶ κοίρανός ἐστιν

ἀθανάτων· σέο δ' οὔτις ἐρήρισταί κράτος ἄλλος.

20

Édition du Pseudo-Justin: I. C. T. de Otto, *Corpus Apologetarum christianorum saeculi secundī*, 3e éd., t. II, 1879; PG 6 (éd. Pr. Maranus), *Coh.*: 269 A-272 B, *de Mon.*: 313 C-324 A.

INTERPOL. m. *Soph.* 3 ἡμφιεσμένος Eus. B | 4 πτίλον κύκνειον Cl. L πτίλον Eus. I κύκνειον Eus. B | 7 νυμφικοῖς] μοιχικοῖς Eus. | ἐπεσχάλη Cl. L *text.* Eus. | 11 οὔτε²] οὐδὲ Cl. L | θιβίων Cl. L | 13 ἐθρύπτετο Cl. L

INTERPOL. n. *Hes.* 20 τε ὁδ' Cl. *Pr.* P τέο δ' *ibi corr. edd.* | οὔ τις Eus. | ἐρήρισταί Cl. L¹ ἐρήρισταί L² ἐρήρισταί Cl. *Pr.* P

- édition de Clem. Alex., *Strom.*: O. Stählin-L. Früchtel, *GCS* 52 (3e éd.), 1960; Id., *Protr.*: O. Stählin, *GCS* 12, 1936; *PG* (éd. J. Potter, 1715) *Strom.*: *PG* 9, 161 C-196 A, *Protr.*: *PG* 8, 173 A, 181 A-184 A.
- édition de Eus., *Praep. Ev.*: K. Mras, *GCS* 43, 1956; *PG* 21 (éd. Fr. Vigerus, 1628), 1097 D-1104 B.
- édition d'Orphée, *Theosophia*: K. Buresch, *Klaros*, 1889, p. 112-115; cf. L. Cerfaux, dans *Le Muséeon*, 37, 1924, p. 37-39 (= *Recueil Cerfaux*, I, 1954, p. 72-73); O. Kern, *Orphicorum fragmenta*, 1922, 6 (fgm. 245-248), p. 255-266; Eug. Abel, *Orphica*, 1885, fgm. 4-7, p. 144-148, et fgm. 238-239, p. 250-251.

17. HISTORIOGRAPHI *

a. Demetrius.

1. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 19, 4 (GCS 43, I, p. 505, 19-23) (= PG, 21, éd. Fr. Vigerus, 1628, 712 B).

L'histoire d'Israël, selon la Bible et les auteurs profanes, prouve l'antériorité de la sagesse juive; après l'origine d'Abraham et ses voyages, le sacrifice d'Isaac.

2S 43, I
p. 505

Τοσαῦτα ὁ Πολυῖστωρ· οἷς μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει λέγων·

4

«Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον τὸν θεὸν τῷ Ἀβραάμ προστάξει Ἰσαάκ τὸν
20 υἱὸν ὀλοκαρπῶσαι αὐτῷ. τὸν δὲ ἀναγαγόντα τὸν παῖδα ἐπὶ τὸ ὕρος πυρᾶν
νῆσαι καὶ ἐπιθεῖναι τὸν Ἰσαάκ· σφάζειν δὲ μέλλοντα κωλυθῆναι ὑπὸ ἀγγέλου,
κριὸν αὐτῷ πρὸς τὴν κάρπωσιν παραστήσαντος· τὸν δὲ Ἀβραάμ τὸν μὲν παῖδα 5
καθελεῖν ἀπὸ τῆς πυρᾶς, τὸν δὲ κριὸν καρπῶσαι.»

2. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 21, 1-19 (GCS 43, I, p. 508, 7-512, 8) (= PG 21, 713 B-721 A).

Après l'histoire d'Abraham, celle de Jacob et de Joseph, généalogie de Moïse.

2S 43, I
p. 508

Ἀπίωμεν δὲ πάλιν ἐπὶ τὸν Πολυῖστορα·

21,1

5 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒ· ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΙΣΤΟΡΟΣ ΓΡΑΦΗΣ

» Δημήτριός φησι τὸν Ἰακώβ γενόμενον ἐτῶν ἑβδομήκοντα πέντε φυγεῖν 10
εἰς Χαρρὰν τῆς Μεσοποταμίας, ἀποσταλέντα ὑπὸ τῶν γονέων διὰ τὴν πρὸς τὸν
ἀδελφὸν κρυφίαν ἔχθραν Ἡσαῦ, διὰ τὸ εὐλογῆσαι αὐτὸν τὸν πατέρα δοκοῦντα
10 εἶναι τὸν Ἡσαῦ, καὶ ὅπως λάβῃ ἐκεῖθεν γυναῖκα. ἀφορμῆσαι οὖν τὸν Ἰακώβ 2
εἰς Χαρρὰν τῆς Μεσοποταμίας, τὸν μὲν πατέρα καταλιπόντα Ἰσαάκ ἐτῶν
ἑκατὸν τριάκοντα ἑπτὰ, αὐτὸν δὲ ὄντα ἐτῶν ἑβδομήκοντα ἑπτὰ. διατρίψαντα 15 3
οὖν αὐτὸν ἐκεῖ ἑπτὰ ἔτη Λάβαν τοῦ μητρῷου δύο θυγατέρας γῆμαι, Λείαν
15 καὶ Ῥαχὴλ, ὄντα ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων· καὶ γενέσθαι ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν
ἄλλοις αὐτῷ παιδία ἰβ'· ὀγδόω μὲν ἔτει μηνὶ δεκάτῳ Ῥουβὶν· καὶ τῷ ἔτει δὲ
τῷ ἐνάτῳ μηνὶ ὀγδόω Συμεὼν· καὶ τῷ ἔτει δὲ τῷ δεκάτῳ μηνὶ ἔκτω Λεὼν·
τῷ δὲ ἑνδεκάτῳ ἔτει μηνὶ τετάρτῳ Ἰούδαν. Ῥαχὴλ τε μὴ τίκτουςαν ζηλῶσαι 20
τὴν ἀδελφὴν καὶ παρακοιμίσαι τῷ Ἰακώβ τὴν ἑαυτῆς παιδίσιον Ζελφάν,

* Cf. *Introduction pseudepigr. gr. A.T.*, chapitre XXXI, p. 241-269.

τῷ αὐτῷ χρόνῳ ᾧ και Βάλλαν συλλαβεῖν τὸν Νεφθαλεῖμ, τῷ ἑνδεκάτῳ ἔτει
 20 μηνὶ πέμπτῳ, και τεκεῖν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει μηνὶ δευτέρῳ υἱόν, ὃν ὑπὸ Λείας
 Γὰδ ὀνομασθῆναι· και ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους και μηνὸς δωδεκάτου
 ἕτερον τεκεῖν, ὃν και αὐτὸν προσαγορευθῆναι ὑπὸ Λείας ᾿Ασῆρ. και Λείαν 4
 GCS 43, I πάλιν ἀντὶ τῶν μῆλων τῶν μανδραγόρου, ἃ ᾿Ρουβὴλ εἰσενεγκεῖν παρὰ ᾿Ραχὴλ, 5
 P. 509 συλλαβεῖν και τὴν παιδίσκην Ζελφὰν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, τῷ δωδεκάτῳ ἔτει μηνὶ
 τρίτῳ, και τεκεῖν τοῦ αὐτοῦ ἔτους μηνὸς δωδεκάτου υἱόν και ὄνομα αὐτῷ θέσθαι
 ᾿Ισάχαρ. και πάλιν Λείαν τῷ τρισκαιδεκάτῳ ἔτει μηνὶ δεκάτῳ υἱὸν ἄλλον 5
 τεκεῖν, ᾧ ὄνομα Ζαβουλών, και τὴν αὐτὴν τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει μηνὶ ὀγ-
 5 δώῳ τεκεῖν υἱὸν ὄνομα Δάν. ἐν ᾧ και ᾿Ραχὴλ λαβεῖν ἐν γαστρὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ, 10
 ᾧ και Λείαν τεκεῖν θυγατέρα Δείναν, και τεκεῖν τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει
 μηνὶ ὀγδῶς υἱόν, ὃν ὀνομασθῆναι ᾿Ιωσήφ, ὥστε γεγονέναι ἐν τοῖς ἑπτὰ ἔτεσι
 τοῖς παρὰ Λάβαν δώδεκα παιδία. θέλοντα δὲ τὸν ᾿Ιακώβ πρὸς τὸν πατέρα 6
 εἰς Χαναὰν ἀπιέναι, ἀξιωθέντα ὑπὸ Λάβαν ἄλλα ἔτη ἕξ μείναι, ὥστε τὰ πάντα
 10 αὐτὸν μείναι ἐν Χαρρὰν παρὰ Λάβαν ἔτη εἴκοσι. πορευομένη δ' αὐτῷ εἰς 15 7
 Χαναὰν ἄγγελον τοῦ θεοῦ παλαῖσαι και ἄψασθαι τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ τοῦ
 ᾿Ιακώβ, τὸν δὲ ναρκήσαντα ἐπισκάζειν· ὄθεν οὐκ ἐσθίεσθαι τῶν κτηνῶν τὸ
 ἐν τοῖς μηροῖς νεῦρον. και φάναι αὐτῷ τὸν ἄγγελον ἀπὸ τοῦδε μηκέτι ᾿Ιακώβ,
 ἀλλ' ᾿Ισραὴλ ὀνομασθῆσθαι. και ἔλθειν αὐτὸν τῆς Χαναὰν γῆς εἰς ἑτέραν 8
 15 πόλιν Σικίμων, ἔχοντα παιδία ᾿Ρουβὴμ ἑτῶν δώδεκα μηνῶν δυοῖν, Συμεῶνα 20
 ἑτῶν ἑνδεκα μηνῶν τεσσάρων, Λευὶν ἑτῶν δέκα μηνῶν ἕξ, ᾿Ιούδαν ἑτῶν ἑνέα
 μηνῶν ὀκτώ, Νεφθαλεῖμ ἑτῶν ὀκτώ μηνῶν δέκα, Γὰδ ἑτῶν ὀκτώ μηνῶν δέκα,
 ᾿Ασῆρ ἑτῶν ὀκτώ, ᾿Ισάχαρ ἑτῶν ὀκτώ, Ζαβουλών ἑτῶν ἑπτὰ μηνῶν δυοῖν,
 Δείναν ἑτῶν ἕξ μηνῶν τεσσάρων, ᾿Ιωσήφ ἑτῶν ἕξ μηνῶν τεσσάρων. παροι- 9
 20 κῆσαι δὲ ᾿Ισραὴλ παρὰ ᾿Εμμῶρ ἔτη δέκα, και φθορῆναι τὴν ᾿Ισραὴλ θυγα- 25
 τέρα Δείναν ὑπὸ Συχέμ τοῦ ᾿Εμμῶρ υἱοῦ, ἑτῶν οὔσαν δεκαῆξ μηνῶν τεσσα-
 P. 510 ρων. ἐξαλλομένους δὲ τοὺς ᾿Ισραὴλ υἱούς, Συμεῶνα μὲν ὄντα ἑτῶν εἰκοσιενὸς
 μηνῶν τεσσάρων, Λευὶν δὲ ἑτῶν εἴκοσι μηνῶν ἕξ, ἀποκτεῖναι τὸν τε ᾿Εμμῶρ
 και Συχέμ τὸν υἱὸν αὐτοῦ και πάντας τοὺς ἄρσενας διὰ τὴν Δείνας φθοράν·
 ᾿Ιακώβ δὲ τότε εἶναι ἑτῶν ἑκατὸν ἑπτὰ. ἐλθόντα τε οὖν αὐτὸν εἰς Λουζὰ 30 10
 5 τῆς Βαιθὴλ, φάναι τὸν θεὸν μηκέτι ᾿Ιακώβ, ἀλλ' ᾿Ισραὴλ ὀνομάζεσθαι. ἐκεῖ-
 θεν δὲ ἔλθειν εἰς Καφραθά, ἔνθεν παραγενέσθαι εἰς ᾿Εφραθά, ἣν εἶναι Βηθλέεμ,
 και γεννηῆσαι αὐτὸν ἐκεῖ Βενιαμίν, και τελευτῆσαι ᾿Ραχὴλ, τεκοῦσαν τὸν Βενια-
 μίν, συμβιώσαι δ' αὐτῇ τὸν ᾿Ιακώβ ἔτη εἴκοσι τρία. αὐτόθεν δὲ ἔλθειν τὸν 11
 ᾿Ιακώβ εἰς Μамβρι τῆς Κεβρών πρὸς ᾿Ισαὰκ τὸν πατέρα. εἶναι δὲ τότε ᾿Ιωσήφ 35
 10 ἑτῶν δεκαεπτὰ, και πρᾶθῆναι αὐτὸν εἰς Αἴγυπτον και ἐν τῷ δεσποτηρίῳ μείναι
 ἔτη δεκατρία, ὥστ' εἶναι αὐτὸν ἑτῶν τριάκοντα, ᾿Ιακώβ δὲ ἑτῶν ἑκατὸν εἴκοσι,

ἐν ᾧ καὶ τελευτῆσαι τὸν Ἰσαὰκ ἔτει ἐνὶ ἔμπροσθεν, ἐτῶν ὄντα ἑκατὸν ὀγδοή-
 κοντα. κρίναντα δὲ τῷ βασιλεῖ τὸν Ἰωσήφ τὰ ἐνύπνια ἀρξαι Αἰγύπτου ἔτη 12
 ἑπτὰ, ἐν οἷς καὶ συνοικῆσαι Ἄσενέθ, Πεντεφρῆ τοῦ Ἡλιοπόλεως ἱερέως
 15 θυγατρὶ, καὶ γεννησάσαι Μανασσῆν καὶ Ἐφραΐμ· καὶ τοῦ λιμοῦ ἐπιγενέσθαι ἔτη
 δύο. τὸν δὲ Ἰωσήφ ἔτη ἑννέα εὐτυχῆσαντα πρὸς τὸν πατέρα μὴ πέμψαι, 5 13
 διὰ τὸ ποιμένα αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἀδελφοὺς εἶναι· ἐπονειδιστον δὲ Αἰγυπτίους
 εἶναι τὸ ποιμαίνειν. ὅτι δὲ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπεμψεν αὐτὸν δεδηλωκένας· ἑλθόντων
 γὰρ αὐτοῦ τῶν συγγενῶν φάναι αὐτοῖς, ἂν κληθῶσιν ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ
 CS 43, 1 ἔρωτῶνται τί διαπράσσονται, λέγειν κτηνοτρόφους αὐτοὺς εἶναι. διαπορεῖσθαι 14
 p. 511 δὲ διὰ τί ποτε ὁ Ἰωσήφ Βενιαμὴν ἐπὶ τοῦ ἀρίστου πενταπλασίονα μερίδα ἔδωκε, 10
 μὴ δυναμένου αὐτοῦ τοσαῦτα καταναλώσαι κρέα. τοῦτο οὖν αὐτὸν πεποιηκένας
 διὰ τὸ ἐκ τῆς Λείας τῷ πατρὶ αὐτοῦ γεγονέναι υἱοὺς ἑπτὰ, ἐκ δὲ Ἐφραΐμ τῆς
 μητρὸς αὐτοῦ δύο· διὰ τοῦτο τῷ Βενιαμὴν πέντε μερίδας παραθεῖναι καὶ αὐτὸν
 5 λαβεῖν δύο· γενέσθαι οὖν ἑπτὰ, ὅσας καὶ τοὺς ἐκ τῆς Λείας υἱοὺς λαβεῖν.
 ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τὰς στολᾶς δοῦναι ἐκάστῳ διπλαῖς, τῷ δὲ Βενιαμὴν 15 15
 πέντε καὶ τριακοσίους χρυσοὺς καὶ τῷ πατρὶ δὲ ἀποστεῖλαι κατὰ ταῦτα, ὥστε τὸν
 οἶκον αὐτοῦ τῆς μητρὸς εἶναι ἴσον. οἰκῆσαι δὲ αὐτοὺς ἐν γῆ Χαναάν, ἀφ'
 οὐ ἐκλεγῆναι Ἀβραάμ ἐκ τῶν ἐθνῶν καὶ μετελθεῖν εἰς Χαναάν, Ἀβραάμ ἐτῶν
 10 εἴκοσι πέντε, Ἰσαὰκ ἐτῶν ἐξήκοντα, Ἰακώβ ἐτῶν ἑκατὸν τριάκοντα· γίνεσθαι
 τὰ πάντα ἔτη ἐν γῆ Χαναάν σιέ'. καὶ τῷ τρίτῳ ἔτει λιμοῦ οὐσῆς ἐν Αἰγύπτῳ 20 17
 ἔλθειν εἰς Αἴγυπτον τὸν Ἰακώβ ὄντα ἐτῶν ἑκατὸν τριάκοντα, Ῥουβὴν ἐτῶν μέ',
 Συμεῶνα ἐτῶν μδ', Λευὴν ἐτῶν μγ', Ἰούδαν ἐτῶν μβ' μηνῶν δύο, Νεφθαλεὶμ
 ἐτῶν μα' μηνῶν ζ', Γὰδ ἐτῶν μα' μηνῶν γ', Ἀσὴρ ἐτῶν μ' μηνῶν ὀκτώ, Ζα-
 15 βουλῶν ἐτῶν μ', Δείναν ἐτῶν λθ', Βενιαμὴν ἐτῶν κη'. τὸν δὲ Ἰωσήφ φησι 18
 γενέσθαι ἐν Αἰγύπτῳ ἔτη λθ'. εἶναι δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἕως τοῦ εἰσελθεῖν εἰς 25
 Αἴγυπτον τοὺς τοῦ Ἰωσήφ συγγενεῖς ἔτη ,γχιδ'. ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως
 τῆς Ἰακώβ παρουσίας εἰς Αἴγυπτον ἔτη ,ατζ'. ἀφ' οὗ δὲ ἐκλεγῆναι Ἀβραάμ
 ἐκ τῶν ἐθνῶν καὶ ἔλθειν ἐκ Χαρρὰν εἰς Χαναάν ἕως εἰς Αἴγυπτον τοὺς περὶ
 20 Ἰακώβ ἔλθειν, ἔτη σιε'. Ἰακώβ δὲ εἰς Χαρρὰν πρὸς Λάβαν ἔλθειν ἐτῶν ὄντα 19
 π' καὶ γεννησάσαι Λευὴν· Λευὴν δὲ ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιγενέσθαι ἔτη ιζ', ἀφ' οὗ ἐκ 30
 Χαναάν αὐτὸν ἔλθειν εἰς Αἴγυπτον, ὥστε εἶναι αὐτὸν ἐτῶν ξ', καὶ γεννησάσαι
 p. 512 Κλάθ, τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει ᾧ γενέσθαι Κλάθ, τελευτῆσαι Ἰακώβ ἐν Αἰγύπτῳ,
 εὐλογῆσαντα τοὺς Ἰωσήφ υἱοὺς, ὄντα ἐτῶν ρμζ', καταλιπόντα Ἰωσήφ ὄντα
 ἐτῶν νς'. Λευὴν δὲ γενόμενον ἐτῶν ρλζ' τελευτῆσαι, Κλάθ δὲ ὄντα ἐτῶν μ' γεννη-
 5 σάσαι Ἀμβράμ, ὃν ἐτῶν εἶναι ιδ' ἐν ᾧ τελευτῆσαι Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ ὄντα ρί 35
 5 ἐτῶν· Κλάθ δὲ γενόμενον ἐτῶν ἑκατὸν λγ' τελευτῆσαι. Ἀμβράμ δὲ λαβεῖν
 γυναῖκα τὴν τοῦ θεοῦ θυγατέρα Ἰωχαβὲτ καὶ ὄντα ἐνιαυτῶν οε' γεννησάσαι

14 δύο] μίαν mss | 32 γενέσθαι] γεννησάσαι B

'Ααρών [και Μωσῆν]· γεννησαι δὲ Μωσῆν τὸν 'Αμβράμ ὄντα ἐτῶν σή', και γενόμενον 'Αμβράμ ἐτῶν ρλς' τελευτήσαι.»

Ταῦτά μοι κείσθω ἀπὸ τῆς 'Αλεξάνδρου τοῦ Πολυτίστορος γραφῆς.

3. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 29, 1-3 (GCS 43, I, p. 528, 2-18) (= PG 21, 737 D-740 B).

Après l'enfance de Moïse, sa fuite en Madian.

GCS 43, I

p. 528

» Δημήτριος δὲ περὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ Αἰγυπτίου και τῆς διαφορᾶς 29, 1
τῆς πρὸς τὸν μνηύσαντα τὸν τελευτήσαντα ὁμοίως τῷ τὴν ἱερὰν βίβλον 5
γράψαντι ἱστῶρησε· φυγεῖν μέντοι γε τὸν Μωσῆν εἰς Μαδιάμ και συνοικῆ-
5 σαι ἐκεῖ τῇ 'Ιοθῶρ θυγατρὶ Σεπφώρα, ἣν εἶναι, ὅσα στοχάζεσθαι ἀπὸ τῶν ὀνο-
μάτων, τῶν γενομένων ἐκ Χεττούρας, τοῦ 'Αβραάμ γένους, ἐκ τοῦ 'Ιεζάν τοῦ
γενομένου 'Αβραάμ ἐκ Χεττούρας· ἐκ δὲ τοῦ 'Ιεζάν γενέσθαι Δαδάν, ἐκ δὲ
Δαδάν 'Ραγουήλ, ἐκ δὲ 'Ραγουήλ 'Ιοθῶρ και 'Οβάβ, ἐκ δὲ τοῦ 'Ιοθῶρ Σεπφώραν, 10
ἣν γῆμαι Μωσῆν. και τὰς γενεὰς δὲ συμφωνεῖν· τὸν γὰρ Μωσῆν εἶναι ἀπὸ 2
10 'Αβραάμ ἑβδομον, τὴν δὲ Σεπφώραν ἕκτην. συνοικούντος γὰρ ἤδη τοῦ 'Ισαάκ,
ἀφ' οὗ Μωσῆν εἶναι, γῆμαι 'Αβραάμ τὴν Χεττούραν ὄντα ἐτῶν ρμ' και γεννησαι
'Ισαάρ ἐξ αὐτῆς δεύτερον· τὸν δὲ 'Ισαάκ ὄντα ἐτῶν ἑκατὸν γεννησαι. ὥστε 15
15 οὐδὲν οὖν ἀντιπίπτει τὸν Μωσῆν και τὴν Σεπφώραν κατὰ τοὺς αὐτοὺς γερονέ- 3
ναι χρόνους. κατοικεῖν δὲ αὐτοὺς Μαδιάμ πόλιν, ἣν ἀπὸ ἐνόσ τῶν 'Αβραάμ
παιδῶν ὀνομασθηναί. φησὶ γὰρ τὸν 'Αβραάμ τοὺς παῖδας πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ
κατοικίαν πέμψαι· διὰ τοῦτο δὲ και 'Ααρών και Μαριάμ εἶπεῖν ἐν 'Ασηρώθ
Μωσῆν Αἰθιοπίδα γῆμαι γυναῖκα.» 20

Cf. Leo Grammaticus, *Chronographia* (éd. I. Bekker, p. 24, 12-17) (le passage manque dans PG 108 = éd. Fr. Combefis, 1655), cité Georgius Cedrenus, *Histor. Compend.* (éd. I. Bekker, I, p. 76, 19-23) (= PG 121, 105 C). 'Εκ τοῦ 'Αβραάμ και τῆς Χεττούρας γενᾶται 'Ιεζάν, ἐκ δὲ τοῦ 'Ιεζάν Δαδάμ, ἐκ δὲ τοῦ Δαδάμ 'Ραγουήλ και 'Ιοθῶρ ὁ και 'Ιωβάβ, ἐκ δὲ τοῦ 'Ιοθῶρ Σεπφώρα, ἣν ἔγγιμε Μωσῆς, καθὼς ἱστορεῖ Δημήτριος, ὡς φάσκει Εὐσέβιος ἐν τῷ Χρονικῷ. Μωσῆς μὲν ἀπὸ 'Αβραάμ ἑβδομος, ἣ δὲ Σεπφώρα ἕκτη.

4. *Praef. Ev.*, 9, 29, 15 (GCS 43, I, p. 536, 22-28) (= PG 21, 745 C).

Après le passage de la mer Rouge, l'épisode des eaux amères et la suite.

GCS 43, I

p. 536 και πάλιν μετ' ὀλίγα·

» 'Εκεῖθεν ἦλθον ἡμέρας τρεῖς, ὡς αὐτός τε ὁ Δημήτριος λέγει και συμφῶ-
νως τούτῳ ἣ ἱερὰ βίβλος. μὴ ἔχοντα δὲ ὕδωρ ἐκεῖ γλυκύ, ἀλλὰ πικρόν, τοῦ
θεοῦ εἰπόντος ξύλον τι ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πηγὴν και γενέσθαι γλυκὺ τὸ ὕδωρ.

25 ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ἐλεῖμ ἔλθειν καὶ εὐρεῖν ἐκεῖ δώδεκα μὲν πηγὰς ὕδατων, ἑβδομή-
κοντα δὲ στελέχη φοινίκων.»

5. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 29, 16 (GCS 43, I, p. 538, 8-10) (= PG 21, 748 AB).

Après le séjour à l'oasis d'Élim et l'apparition du Phénix, une aporie sur les armes des Israélites reprises aux Égyptiens.

CS 43, 1

p. 538 καὶ μετὰ βραχέα·

»Ἐπιζητεῖν δὲ τινα πῶς οἱ Ἰσραηλίται ὄπλα ἔσχον ἀνοπλοὶ ἐξεληθόντες·
ἔρασαν γὰρ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἐξεληθόντες καὶ θυσιάσαντες πάλιν ἀνακάμ- 5
10 ψειν. φαίνεται οὖν τοὺς μὴ κατακλυσθέντας τοῖς ἐκείνων ὄπλοις χρῆσασθαι.»

6. Clem. Alex., *Strom.*, I, 21.141, 1-2 (GCS 52, p. 87, 17-24) (= PG 8, 877 AB).

A propos de la priorité de Moïse, après les chronologies des Grecs et des Barbares, c.-à-d. des Juifs, celle de Démétrius sur les déportations à Ninive et Babylone jusqu'à Ptolémée IV.

GCS 52

p. 87 Δημήτριος δὲ φησιν ἐν τῷ Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλέων τὴν 141,1
Ἰούδα φυλὴν καὶ Βενιαμὴν καὶ Λευὶ μὴ αἰχμαλωτισθῆναι ὑπὸ τοῦ Συναχρηεῖμ,
20 ἀλλ' εἶναι ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ταύτης εἰς τὴν ἐσχάτην, ἣν ἐποίησατο Ναβου-
χοδονόσορ ἐξ Ἱεροσολύμων, ἔτη ἑκατὸν εἴκοσι ὀκτῶ μῆνας ἕξ. ἀφ' οὗ δὲ αἱ 10 2
φυλαὶ αἱ δέκα ἐκ Σαμαρείας αἰχμάλωτοι γεγονάσιν ἕως Πτολεμαίου τετάρτου
ἔτη πεντακόσια ἑβδομήκοντα τρία μῆνας ἑννέα, ἀφ' οὗ δὲ ἕξ Ἱεροσολύμων ἔτη
τριακόσια τριάκοντα ὀκτῶ μῆνας τρεῖς.

b. Eupolemus.

1. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 26, 1 (GCS 43, I, p. 519, 5-7) (= PG 21, 728 C).

Après l'histoire de Job, commence celle de Moïse.

CS 43, 1

p. 519 » Εὐπόλεμος δὲ φησι τὸν Μωσῆν πρῶτον σοφὸν γενέσθαι καὶ γράμματα 26, 1
παραδοῦναι τοῖς Ἰουδαίοις πρῶτον, παρὰ δὲ Ἰουδαίων Φοινίκας παραλαβεῖν, 15
Ἕλληνας δὲ παρὰ Φοινίκων, νόμους τε πρῶτον γράψαι Μωσῆν τοῖς Ἰουδαίοις.»

Cf. Clem. Alex., *Strom.*, I, 23.153, 4 (GCS 52, p. 95, 20-96, 3) (= PG 8 900 AB). Εὐπόλεμος δὲ ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλέων τὸν Μωυσῆ φησι πρῶτον σοφὸν γενέσθαι καὶ γραμματικὴν πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι καὶ παρὰ Ἰουδαίων Φοινίκας παραλαβεῖν, Ἕλληνας δὲ παρὰ Φοινίκων.

Dem. 5. 5 ἐξεληθόντας et θυσιάσαντας mss | 6 φαίνονται mss

— Cyt. Alex., *adv. Julian.*, 7, 231 E (PG 76, 853 B): Εὐπόλεμος γοῦν ὁ ἱστορικὸς τοὺς ἐπ' αὐτῶ (Μωυσεῖ) λόγους συντιθεῖς, ἐν τῷ Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλείων φησὶν ἐναργῶς Μωσέα δὴ πρῶτον γενέσθαι σοφόν, καὶ γραμματικὴν τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι, τὴν τὸ τρηνακάδε τάχα που νονομισμένην· Φοίνικας δὲ παρ' αὐτῶν κατακτῆσασθαι τε τὴν ἐπιστήμην, ἕτε δὴ καὶ ὁμόρους ὄντας Ἰουδαίους· παραδοῦναι δὲ τοῖς Ἑλλήνων παισὶ, Κάδμου δηλονότι παρ' αὐτοῖς γεγονότος, καὶ αὐτὰ δὲ διδάξαντος τὰ πρῶτα στοιχεῖα. Ταύτης ἰδίᾳ μέμνηται τῆς ἱστορίας ἐν τοῖς Στρωματεῦσιν ὁ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ φιλομαθής.

— Georgius Cedr., *Hist. Comp.* (éd. Imm. Bekker, p. 87, 8-11) (= PG 121, 116 D): Εὐπόλεμός φησι τὸν Μωϋσέα πρῶτον σοφὸν γενέσθαι καὶ γράμματα παραδοῦναι Ἰουδαίους πρῶτον, παρὰ δὲ Ἰουδαίων Φοίνικας παραλαβεῖν, Ἑλληνας δὲ παρὰ Φοινίκων· νόμους δὲ πρῶτον Μωϋσῆς γράφει τοῖς Ἰουδαίοις.

— *Chronic. Pasch.* (éd. L. Dindorf, I, p. 117, 11-14) (= PG 92, 201 AB): Εὐπόλεμος δὲ φησι Μωϋσῆν πρῶτον σοφὸν γενέσθαι καὶ γράμματα παραδοῦναι τοῖς Ἰουδαίοις πρῶτον, Φοίνικας δὲ παρὰ Ἰουδαίων παραλαβεῖν, Ἑλληνας δὲ παρὰ Φοινίκων, νόμους δὲ πρῶτον Μωϋσέα γράψαι τοῖς Ἰουδαίοις.

2. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 30, 1 à 34, 18 (GCS 43, 1, p. 538, 13-544, 16) (= PG 21, 748 B-753 D); cf. Jos., *Ant.*, 8, 2, 6, §§ 50-54.

Après l'Exode et un résumé de ce qui a suivi, l'histoire de David et Salomon.

GCS 43, 1

p. 538

» Εὐπόλεμος δὲ φησιν ἐν τινι Περὶ τῆς Ἡλίου προφητείας 30, 1
 Μωσῆν προφητεῦσαι ἔτη μ'· εἶτα Ἰησοῦν, τὸν τοῦ Ναυῆ υἱόν, ἔτη λ'· βιώσαι
 15 δ' αὐτὸν ἔτη ρί' πῆξαι τε τὴν ἱερὰν σκηνὴν ἐν Σιλοῖ. μετὰ δὲ ταῦτα προφήτην 2
 γενέσθαι Σαμουήλ. εἶτα τῇ τοῦ θεοῦ βουλήσει ὑπὸ Σαμουήλ Σαοῦλον βασιλέα
 αἰρεθῆναι, ἄρξαντα δὲ ἔτη κα' τελευτῆσαι. εἶτα Δαβὶδ τὸν τούτου υἱὸν δυνα- 5 3
 στεῦσαι, ὃν καταστρέψασθαι Σύρους τοὺς παρὰ τὸν Εὐφράτην οἰκούντας ποτα-
 20 μὸν καὶ τὴν Κομμαγηνήν καὶ τοὺς ἐν Γαλαδηνῇ Ἀσσυρίους καὶ Φοίνικας. στρα-
 τεῦσαι δ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ Ἰδουμαίους καὶ Ἀμμανίτας καὶ Μωαβίτας καὶ Ἰτου-
 ραίους καὶ Ναβαταίους καὶ Ναβδαίους, αὐθις δὲ ἐπιστρατεῦσαι ἐπὶ Σούρωνα 4
 βασιλέα Τύρου καὶ Φοινίκης· οὗς καὶ ἀναγκάσαι φόρους Ἰουδαίοις ὑποτελεῖν· 10
 p. 539 πρὸς τε Οὐαφρῆν τὸν Αἰγύπτιον βασιλέα φιλίαν συνθέσθαι. βουλόμενόν 5
 τε τὸν Δαβὶδ οἰκοδομῆσαι ἱερὸν τῷ θεῷ ἀξιοῦν τὸν θεὸν τόπον αὐτῷ δεῖξαι
 τοῦ θυσιαστηρίου. ἔνθα δὴ ἀγγελὸν αὐτῷ ὄφθῆναι ἐστῶτα ἐπάνω τοῦ τόπου,
 οὗ τὸν βωμὸν ἰδρῶσθαι ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ κελεύειν αὐτὸν μὴ ἰδρῶσθαι
 τὸ ἱερὸν, διὰ τὸ αἵματι ἀνθρωπίνῳ πεφύρθαι καὶ πολλὰ ἔτη πεπολεμηκέναι· 15
 5 εἶναι δ' αὐτῷ ὄνομα Διαναθάν· προστάξαι τε αὐτῷ τοῦτον ὅπως τῷ υἱῷ ἐπι-
 6 τρέψῃ τὴν οἰκοδομίαν, αὐτὸν δὲ εὐτρέπίξῃ τὰ πρὸς τὴν κατασκευὴν ἀνήκοντα,
 χρυσίον, ἀργύριον, χαλκόν, λίθους, ξύλα κυπαρίσσινα καὶ κέδρινα. ἀκού- 7
 σαντα δὲ τὸν Δαβὶδ πλοῖα ναυπηγήσασθαι ἐν Ἑλάνοις πόλει τῆς Ἀραβίας καὶ
 πέμψαι μεταλλευτὰς εἰς τὴν Οὐρφῆ νῆσον, κειμένην ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ Θαλάσσει, 20

- 10 μέταλλα χρυσικά ἔχουσαν· καὶ τὸ χρυσίον ἐκείθεν μετακομίσει τοὺς μεταλ-
 λευτάς εἰς τὴν Ἰουδαίαν. βασιλεύσαντα δὲ τὸν Δαβίδ ἔτη μ' Σολομῶνι τῷ 8
 υἱῷ τὴν ἀρχὴν παραδοῦναι, ὄντι ἐτῶν ιβ', ἐνώπιον Ἡλεί τοῦ ἀρχιερέως καὶ
 τῶν δώδεκα φυλάρχων καὶ παραδοῦναι αὐτῷ τὸν τε χρυσὸν καὶ ἄργυρον
 καὶ χαλκὸν καὶ λίθον καὶ ξύλα κυπαρίσσινα καὶ κέδρινα. καὶ αὐτὸν μὲν τελευτῆ- 5
 15 σαι, Σολομῶνα δὲ βασιλεύειν καὶ γράψαι πρὸς Οὐαφρῆν τὸν Αἰγύπτου βασιλέα
 τὴν ὑπογεγραμμένην ἐπιστολὴν.»

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΛΟΜΩΝΟΣ

»Βασιλεὺς Σολομῶν Οὐαφρῆ βασιλεῖ Αἰγύπτου φίλω πατρικῷ 31, 1
 χαίρειν 10

- 20 Γίνωσκέ με παρειληφότα τὴν βασιλείαν παρὰ Δαβίδ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ
 θεοῦ τοῦ μεγίστου, [καὶ] ἐπιτεταχότος μοι οἰκοδομῆσαι ἱερὸν τῷ θεῷ, ὃς τὸν
 οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἔκτισεν, ἅμα δὲ σοὶ γράψαι ἀποστεῖλαι μοι τῶν παρὰ
 σοῦ λαῶν, οἱ παραστήσονται μοι μέχρι τοῦ ἐπιτελέσαι πάντα κατὰ τὴν χρεῖαν,
 καθότι ἐπιτέτακται.» 15

'CS 43, 1
 p. 540

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΥΑΦΡΗ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΣ

»Βασιλεὺς Οὐαφρῆς Σολομῶνι βασιλεῖ μεγάλω χαίρειν 32, 1

- Ἄμα τῷ ἀναγῶναι τὴν παρὰ σοῦ ἐπιστολὴν σφόδρα ἐχάρην καὶ λαμ-
 5 πρὰν ἡμέραν ἤγαγον ἐγὼ τε καὶ ἡ δύναμις μου πᾶσα ἐπὶ τῷ παρειληφέναι
 σε τὴν βασιλείαν παρὰ χρηστοῦ ἀνδρὸς καὶ δεδοκιμασμένου ὑπὸ τηλικούτου 20
 θεοῦ. περὶ δὲ ὧν γράφεις μοι, περὶ τῶν κατὰ τοὺς λαοὺς τοὺς παρ' ἡμῖν, ἀπέ-
 σταλκά σοι μυριάδας ὀκτώ, ὧν καὶ τὰ πλῆθη ἕξ ὧν εἰσι διασεσάφρηκά σοι· ἐκ
 μὲν τοῦ Σεβριθίτου νομοῦ μυρίου, ἐκ δὲ τοῦ Μενδησίου καὶ Σεβεννύτου
 10 δισμυρίου· Βουσιρίτου, Λεοντοπολίτου καὶ Ἀθριβίτου ἀνά μυρίου. φρόντισον
 δὲ καὶ τὰ δέοντα αὐτοῖς καὶ τὰ ἄλλα, ὅπως εὐτακτῆ, καὶ ἵνα ἀποκατασταθῶσιν 25
 εἰς τὴν ἰδίαν, ὡς ἂν ἀπὸ τῆς χρεῖας γενόμενοι.»

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΛΟΜΩΝΟΣ

»Βασιλεὺς Σολομῶν Σούρωνι τῷ βασιλεῖ Τύρου καὶ Σιδῶνος 33, 1
 καὶ Φοινίκης φίλω πατρικῷ χαίρειν

- 15 Γίνωσκέ με παρειληφότα τὴν βασιλείαν παρὰ Δαβίδ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ 30
 θεοῦ τοῦ μεγίστου, ἐπιτεταχότος μοι οἰκοδομῆσαι ἱερὸν τῷ θεῷ, ὃς τὸν οὐ-
 ρανὸν καὶ τὴν γῆν ἔκτισεν, ἅμα δὲ καὶ σοὶ γράψαι ἀποστεῖλαι μοι τῶν παρὰ
 σοῦ λαῶν, οἱ συμπαραστήσονται ἡμῖν μέχρι τοῦ ἐπιτελέσαι τὴν τοῦ θεοῦ

χρεια, καθότι μοι επιτέτακται. γέγραφα δὲ καὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ Σαμα-
 GCS 43, I ρείτιν καὶ Μωαβίτιν καὶ Ἀμμανίτιν καὶ Γαλαδίτιν χορηγεῖσθαι αὐτοῖς τὰ δέοντα
 P. 541 ἐκ τῆς χώρας, κατὰ μῆνα κόρους σίτου μυρίου· ὁ δὲ κόρος ἐστὶν ἀρταβῶν ἕξ·
 καὶ οἴνου κόρους μυρίου· ὁ δὲ κόρος τοῦ οἴνου ἐστὶ μέτρα δέκα. τὸ δὲ ἔλαιον
 καὶ τὰ ἄλλα χορηγηθήσεται αὐτοῖς ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἱερεῖα δὲ εἰς κρεωφαγίαν 5
 ἐκ τῆς Ἀραβίας.»

5

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΥΡΩΝΟΣ

»Σούρων Σολομῶνι βασιλεῖ μεγάλῳ χαίρειν

34, 1

Εὐλογητὸς ὁ θεός, ὃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἔκτισεν, ὃς εἴλετο ἄνθρωπον
 χρηστὸν ἐκ χρηστοῦ ἀνδρός· ἅμα τῷ ἀναγνῶναι τὴν παρὰ σοῦ ἐπιστολὴν 10
 σφόδρα ἐχάρην καὶ εὐλόγησα τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ παρεληφέναι σὲ τὴν βασιλείαν.
 10 περὶ δὲ ὧν γράφεις μοι, περὶ τῶν κατὰ τοὺς λαοὺς τοὺς παρ' ἡμῖν, ἀπέσταλκά 2
 σοι Τυρίων καὶ Φοινίκων ὀκτακισμυρίους καὶ ἀρχιτέκτονά σοι ἀπέσταλκα
 ἄνθρωπον Τύριον, ἐκ μητρὸς Ἰουδαίας, ἐκ τῆς φυλῆς τῆς Δαβίδ. ὑπὲρ ὧν
 ἂν αὐτὸν ἐρωτήσης τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πάντων κατ' ἀρχιτεκτονίαν, ὑψηγῆ- 15
 σεται σοὶ καὶ ποιήσει. περὶ δὲ τῶν δεόντων καὶ ἀποστελλομένων σοὶ παιδῶν 3
 15 καλῶς ποιήσεις ἐπιστείλας τοῖς κατὰ τόπον ἐπάρχοις, ὅπως χορηγῆται τὰ
 δέοντα.

Διεθῶν δὲ Σολομῶν, ἔχων τοὺς πατρικοὺς φίλους, ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ τοῦ 4
 Λιβάνου μετὰ τῶν Σιδωνίων καὶ Τυρίων, μετήνεγκε τὰ ξύλα τὰ προκεκομ- 20
 μένα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διὰ τῆς θαλάσσης εἰς Ἰόππην, ἐκεῖθεν δὲ πεζῇ
 20 εἰς Ἱεροσόλυμα. καὶ ἄρξασθαι οἰκοδομεῖν τὸ ἱερόν τοῦ θεοῦ, ὄντα ἐτῶν τρις-
 καιδέκα, ἐργάζεσθαι δὲ τὰ ἔθνη τὰ προειρημένα καὶ φυλὰς δώδεκα τῶν Ἰου-
 P. 542 δαίων καὶ παρέχειν ταῖς ἐκαίδεκα μυριάσι τὰ δέοντα πάντα, κατὰ μῆνα φυλὴν
 μίαν. θεμελιῶσαι τε τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, μῆκος πηχῶν ἕ', πλάτος πηχῶν ἕ', 25
 τὸ δὲ πλάτος τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῶν θεμελίων πηχῶν ἰ'· οὕτω γὰρ αὐτῷ
 προστάξει Νάθαν τὸν προφήτην τοῦ θεοῦ. οἰκοδομεῖν δὲ ἐναλλάξ δόμον 5
 5 λίθινον καὶ ἔνδεσμον κυπαρίσσινον, πελεκίνοις χαλκοῖς ταλαντιαίοις καταλαμ-
 βάνοντα[ς] τοὺς δύο δόμους. οὕτω δ' αὐτὸν οἰκοδομήσαντα ξυλῶσαι ἔσωθεν
 κεδρίνοις ξύλοις καὶ κυπαρίσσινοις, ὥστε τὴν λιθινὴν οἰκοδομὴν μὴ φαίνεσθαι· 30
 χρυσῶσαι τε τὸν ναὸν ἔσωθεν χωννύντα πλινθία χρυσᾶ πενταπήχη καὶ προσ-
 τιθέναι προσηλοῦντα ἡλοῖς ἀργυροῖς, ταλαντιαίοις τὴν ὄλκην, μαστοειδέσι
 10 τὸν ῥυθμὸν, τέσσαρσι δὲ τὸν ἀριθμὸν. οὕτω δ' αὐτὸν χρυσῶσαι ἀπὸ ἐδάφους 6
 ἕως τῆς ὀροφῆς, τό τε ὀρόφωμα ποιῆσαι ἐκ φατνωμάτων χρυσῶν, τὸ δὲ δῶμα
 ποιῆσαι χαλκοῦν ἀπὸ κεραμίδων χαλκῶν, χαλκὸν χωνεύσαντα καὶ τοῦτον 35
 καταχέαντα. ποιῆσαι δὲ δύο στύλους χαλκοῦς καὶ καταχρυσῶσαι αὐτοὺς χρυσίῳ

15 ἀδόλω, δακτύλου τὸ πάχος. εἶναι δὲ τοὺς στύλους τῷ ναῷ ἰσομεγέθεις, τὸ 7
 δὲ πλάτος κύκλω ἕκαστον κίονα πηχῶν δέκα· στήσαι δὲ αὐτοὺς τοῦ οἴκου
 CS 43, I ὄν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὄν δὲ ἐξ εὐωνύμων. ποιῆσαι δὲ καὶ λυχνίας χρυσαῖς <δέκα>, 8
 P. 543 δέκα τάλαντα ἕκαστην ὄλικην ἀγούσας, ὑπόδειγμα λαβόντα τὴν ὑπὸ Μωσέως
 ἐν τῇ σινηῇ τοῦ μαρτυρίου τεθεῖσαν· στήσαι δ' ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ σηκοῦ 5 8
 τὰς μὲν ἐκ δεξιῶν, τὰς δὲ ἐξ εὐωνύμων. ποιῆσαι δ' αὐτὸν καὶ λύχνους χρυσοῦς
 ο', ὥστε καίεσθαι ἐφ' ἑκάστης λυχνίας ἑπτὰ. οἰκοδομησαὶ δὲ καὶ τὰς πύλας τοῦ
 5 ἱεροῦ καὶ κατακοσμησαὶ χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ· καὶ καταστεγάσαι φρατνώμασι
 κεδρίνοις καὶ κυπαρισσίνοις. ποιῆσαι δὲ καὶ κατὰ τὸ πρὸς βορρᾶν μέρος τοῦ ἱεροῦ 9
 στοὰν καὶ στύλους αὐτῇ ὑποστήσαι χαλκοῦς μῆ'· κατασκευάσαι δὲ καὶ λουτήρα 10
 χαλκοῦν, μῆκος πηχῶν κ' καὶ πλάτος πηχῶν κ', τὸ δὲ ὕψος πηχῶν ε'· ποιῆσαι
 δὲ ἐπ' αὐτῷ στεφάνην πρὸς τὴν βᾶσιν ἔξω ὑπερέχουσαν πῆχυν ἕνα πρὸς τὸ τοῦς
 10 ἱερεῖς τοὺς τε πόδας προσκλύζεσθαι καὶ τὰς χεῖρας νίπτεσθαι ἐπιβαίνοντας·
 ποιῆσαι δὲ καὶ τὰς βᾶσεις τοῦ λουτήρος τορευτὰς χωνευτὰς δώδεκα καὶ τῷ ὕψει
 ἀνδρομήκεις καὶ στήσαι ἐξ ὑστέρου μέρους ὑπὸ τὸν λουτήρα, ἐκ δεξιῶν τοῦ θυ- 15
 σιαστηρίου. ποιῆσαι δὲ καὶ βᾶσιν χαλκῆν τῷ ὕψει πηχῶν δυοῖν κατὰ τὸν λουτή- 10
 ρα, ἴν' ἐφεστήκη ἐπ' αὐτῆς ὁ βασιλεύς, ὅταν προσεύχεται, ὅπως ὀπτανῆται τῷ
 15 λαῷ τῶν Ἰουδαίων. οἰκοδομησαὶ δὲ καὶ τὸ θυσιαστήριον πηχῶν κ' ἐπὶ πήχεις
 κ', τὸ δὲ ὕψος πηχῶν δώδεκα. ποιῆσαι δὲ καὶ δακτυλίους δύο χαλκοῦς ἀλυσιδω- 11
 τοὺς καὶ στήσαι αὐτοὺς ἐπὶ μηχανημάτων ὑπερεχόντων τῷ ὕψει τὸν ναὸν 20
 πήχεις κ' καὶ σκιαῶν ἐπάνω παντὸς τοῦ ἱεροῦ· καὶ προσκρεμάσαι ἕκαστη
 δίκτυϊ κώδωνας χαλκοῦς ταλαντιαίους τετρακοσίους· καὶ ποιῆσαι ὄλας τὰς
 20 δίκτυας πρὸς τὸ ψοφεῖν τοὺς κώδωνας καὶ ἀποσοβεῖν τὰ ὄρνεα, ὅπως μὴ καθίζη
 ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ μηδὲ νοσσεύη ἐπὶ τοῖς φρατνώμασι τῶν πυλῶν καὶ στοῶν καὶ
 μολύνῃ τοῖς ἀποπατήμασι τὸ ἱερόν. περιβαλεῖν δὲ καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα τὴν πόλιν 25 12
 τείχεσι καὶ πύργοις καὶ τάφροις· οἰκοδομησαὶ δὲ καὶ βασιλεία ἐαυτῷ. προσαγο- 13
 ρευθῆναι δὲ τὸ ἀνάκτορον πρῶτον μὲν ἱερόν Σολομῶνος, ὕστερον δὲ παρεφθαρ-
 25 μένως τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἱερουσαλήμ ὀνομασθῆναι, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων
 φερωνύμως Ἱεροσόλυμα λέγεσθαι. συντελέσαντα δὲ τὸ ἱερόν καὶ τὴν πόλιν 14
 P. 544 τειχίσαντα ἔλθειν εἰς Σηλὼμ καὶ θυσίαν τῷ θεῷ εἰς ὀλοκάρπωσιν προσαγαγεῖν 30
 βοῦς χιλίους. λαβόντα δὲ τὴν σινηνὴν καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ τὰ σκεύη, ἃ
 ἐποίησε Μωσῆς, εἰς Ἱεροσόλυμα ἐνεγκεῖν καὶ ἐν τῷ οἴκῳ θεῖναι. καὶ τὴν 15
 κιβωτὸν δὲ καὶ τὸν βωμὸν τὸν χρυσοῦν καὶ τὴν λυχνίαν καὶ τὴν τράπεζαν καὶ 16
 5 τὰ ἄλλα σκεύη ἐκεῖ καταθέσθαι, καθὼς προστάξει αὐτῷ τὸν προφήτην. προσ-
 αγαγεῖν δὲ τῷ θεῷ θυσίαν μυρίαν, πρόβατα δισχίλια, μόσχους τρισχίλιους 35
 πεντακοσίους. τὸ δὲ σύμπαν χρυσίον τὸ εἰς τοὺς δύο στύλους καὶ τὸν ναὸν
 καταχρησθὲν εἶναι τάλαντα μυριάδων υξ'. εἰς δὲ τοὺς ἥλους καὶ τὴν ἄλλην
 10 κατασκευὴν ἀργυρίου τάλαντα χίλια διακόσια τριάκοντα δύο· χαλκοῦ δὲ εἰς τοὺς

κίονας και τὸν λουτήρα και τὴν στοὰν τάλαντα μύρια ὀκτακισχίλια πεντήκοντα. ἀποπέμψαι δὲ τὸν Σολομῶνα και τοὺς Αἰγυπτίους και τοὺς Φοίνικας, ἐκάστους εἰς τὴν ἑαυτῶν, ἐκάστῳ χρυσοῦ σίκλους δόντα δέκα· τὸ δὲ τάλαντον εἶναι σίκλον. και τῷ μὲν Αἰγύπτου βασιλεῖ Οὐάφρηϊ ἐλαίου μετρητάς μυριάδας, 5
15 φοινικοβαλάνων ἀρτάβας χιλιάδας, μέλιτος δὲ ἀγγεῖνα ἑκατὸν και ἀρώματα πέμψαι· τῷ δὲ Σούρωνι εἰς Τύρον πέμψαι τὸν χρυσοῦν κίονα, τὸν ἐν Τύρῳ ἀνακει- 18
μενον ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διός.»

Édition, cf. J. A. Fabricius, *Codex pseudepigraphus Veteris Testamenti*, 2e éd. I, 1722, p. 1020-1026.

Cf. Clem. Alex., *Strom.*, I, 21.130, 3 (GCS52, p. 80, 23-29) (= PG 8, 861 C), à propos de la chronologie comparée de Salomon et des sept Sages: 'Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Πολυίστωρ ἐπικληθεὶς ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι ἀνέγραψέν τινας ἐπιστολάς Σολομῶνος μὲν πρὸς τε Οὐάφρην τὸν Αἰγύπτου βασιλέα πρὸς τε τὸν Φοινίκης Τυρίων τὰς τε αὐτῶν πρὸς Σολομῶντα, καθ' ἃς δεικνυταὶ ὁ μὲν Οὐάφρης ὀκτὼ μυριάδας ἀνδρῶν Αἰγυπτίων ἀπεσταλκέναι αὐτῷ εἰς οἰκοδομὴν τοῦ νεῶ, ἄτερος δὲ τὰς ἴσας σὺν ἀρχιτέκτονι Τυρίῳ ἐκ μητρὸς Ἰουδαίας ἐκ τῆς φυλῆς Δαβίδ, ὡς ἐκεῖ γέγραπται, 'Υπέρων τούνομα.

— 2 *Chron.*, 2, 3-17: Καὶ ἀπέστειλεν Σαλωμών πρὸς Χειράμ βασιλέα Τύρου λέγων· Ὡς ἐποίησας μετὰ τοῦ πατρός μου Δαυεὶδ καὶ ἀπέστειλας αὐτῷ κέδρους τοῦ οἰκοδομῆσαι αὐτῷ οἶκον κατοικήσαι ἐν αὐτῷ, (4) καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ὁ υἱὸς αὐτοῦ οἰκοδομῶ οἶκον τῷ ὀνόματι Κυρίου θεοῦ μου, ἀγιάσαι αὐτὸν αὐτῷ τοῦ θυμῶν ἀπέναντι αὐτοῦ θυμίαμα καὶ πρῶθεις διὰ παντός, καὶ τοῦ ἀναφέρειν ὀλοκαυτώματα διὰ παντός τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεῖλῆς, καὶ ἐν τοῖς σαββάτοις καὶ ἐν ταῖς νομηνίαις καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου θεοῦ ἡμῶν, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτο ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. (5) καὶ ὁ οἶκος ὃν ἐγὼ οἰκοδομῶ μέγας, ὅτι μέγας ὁ θεὸς ἡμῶν παρὰ πάντα τοὺς θεοὺς. (6) καὶ τίς ἰσχύσει οἰκοδομῆσαι αὐτῷ οἶκον; ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ οὐ φέρουσιν αὐτοῦ τὴν δόξαν· καὶ τίς ἐγὼ οἰκοδομῶν αὐτῷ οἶκον; ὅτι ἄλλ' ἢ τοῦ θυμῶν κατέναντι αὐτοῦ. (7) καὶ νῦν ἀπόστειλόν μοι ἄνδρα σοφὸν καὶ εἰδῶτα τοῦ ποιῆσαι ἐν τῷ χρυσίῳ καὶ ἐν τῷ ἀργυρίῳ, ἐν τῷ χαλκῷ καὶ ἐν τῷ σιδήρῳ καὶ ἐν τῇ πορφύρῃ καὶ ἐν τῷ κοκκίνῳ, καὶ ἐπιστάμενον γλύψαι γλυφὴν μετὰ τῶν σοφῶν τῶν μετ' ἐμοῦ ἐν Ἰούδα καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἃ ἠτοίμασεν Δαυεὶδ ὁ πατήρ μου. (8) καὶ ἀπόστειλόν μοι ξύλα κέδρινα καὶ ἀρκεύθινα καὶ πύκινα ἐκ τοῦ Λιβάνου, ὅτι ἐγὼ οἶδα ὡς οἱ δοῦλοι σου οἶδαςιν κόπτειν ξύλα ἐκ τοῦ Λιβάνου· καὶ ἰδοὺ οἱ παῖδες σου μετὰ τῶν παιδῶν μου (9) πορεύσονται ἐτοιμάσαι μοι ξύλα εἰς πλῆθος, ὅτι ὁ οἶκος ὃν ἐγὼ οἰκοδομῶ μέγας καὶ ἔνδοξος. (10) καὶ ἰδοὺ τοῖς ἐργαζομένοις τοῖς κόπτουσιν ξύλα εἰς βρώματα δέδωκα σῖτον εἰς δόματα τοῖς παισίν σου, κάρων εἴκοσι χιλιάδας. . . (11) καὶ εἶπεν Χειράμ βασιλεὺς Τύρου ἐν γραφῇ καὶ ἀπέστειλεν πρὸς Σαλωμών· Ἐν τῷ ἀγαπήσαι Κύριον τὸν λαὸν αὐτοῦ ἔδωκέν σε ἐπ' αὐτοὺς βασιλέα. (12) καὶ εἶπεν Χειράμ Εὐλόγητός Κύριος ὁ θεὸς Ἰσραήλ ὃς ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὃς ἔδωκεν τῷ Δαυεὶδ υἱὸν σοφὸν καὶ ἐπιστάμενον σύνεσιν καὶ ἐπιστήμην, ὃς οἰκοδομήσει οἶκον τῷ κυρίῳ καὶ οἶκον τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. (13) καὶ νῦν ἀπέσταλά σοι ἄνδρα σοφὸν καὶ εἰδῶτα σύνεσιν τὸν Χειράμ τὸν πατέρα μου· (14) ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἀπὸ θυγατέρων Δάν, καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ ἄνηρ Τύριος, εἰδῶτα ποιῆσαι ἐν χρυσίῳ καὶ ἐν ἀργυρίῳ καὶ ἐν χαλκῷ καὶ ἐν σιδήρῳ, ἐν λίθοις καὶ ξύλοις, καὶ ὑφαίνειν ἐν τῇ πορφύρῃ καὶ ἐν τῇ ὑακίνθῳ καὶ ἐν τῇ βύσσῳ καὶ ἐν τῷ κοκκίνῳ, καὶ γλύψαι γλυφάς, καὶ διανοεῖσθαι πᾶσαν διανόησιν, ὅσα ἂν δῶς αὐτῷ μετὰ τῶν σοφῶν

σου και σοφῶν Δαυειδ κυρίου μου πατρός σου. (15) και νῦν τὸν σῖτον και τὴν κριθὴν και τὸ ἔλαιον και τὸν οἶνον, ἃ εἶπεν ὁ κύριός μου, ἀποστειλάτω τοῖς παισὶν αὐτοῦ. (16) και ἡμεῖς κόφομεν ξύλα ἐκ τοῦ Λιβάνου κατὰ πᾶσαν τὴν χρεῖαν σου, και ἄξομεν αὐτὰ σχεδαις ἐπὶ θάλασσαν Ἰόππης, και σὺ ἄξεις αὐτὰ εἰς Ἱερουσαλήμ. (17) και συνήγαγεν Σαλωμών πάντας τοὺς ἄνδρας τοὺς προσηλύτους ἐν γῆ Ἰσραὴλ μετὰ τὸν ἀριθμὸν δυήριθμησεν αὐτοὺς Δαυειδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, και εὐρέθησαν ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδες και τρισχίλιοι ἑξακόσιοι.

3. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 34, 20 (GCS 43, I, p. 545, 2-4) (= PG 21, 753 D-756 A).

Après un détail de Théophile sur les surplus d'or de Salomon, les boucliers.

CS 43, I

p. 548

» Ποιῆσαι δέ φησιν ὁ Εὐπόλεμος τὸν Σολομῶνα και ἀσπίδας χρυσᾶς χιλίας, 20
ὧν ἑκάστην πεντακοσίων εἶναι χρυσῶν. βιώσαι δέ αὐτὸν ἔτη πεντήκοντα δύο,
ὧν ἐν εἰρήνῃ βασιλεῦσαι ἔτη μ' .«

4. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 39, 2-5 (GCS 43, I, p. 548, 6-20) (= PG 21, 757 BD).

Ce passage, anonyme sauf dans quelques mss, vient après les précisions sur le service des eaux à Jérusalem, et traite des préliminaires de l'Exil.

CS 43, I

p. 548

Ἐπὶ τούτοις και τῆς Ἱερεμίου προφητείας τοῦ Πολυῖστορος μνήμην 39, 1
πεπονημένον, ἡμᾶς ἀποσιωπῆσαι ταύτην πάντων ἂν εἴη παραλογώτατον. 5
5 κείσθω τοίνυν και αὕτη·

»Εἶτα Ἰωναχεῖμ· ἐπὶ τούτου προφητεῦσαι Ἱερεμίαν τὸν προφήτην. τοῦτον 2
ὕπὸ τοῦ θεοῦ ἀποσταλέντα καταλαβεῖν τοὺς Ἰουδαίους θυσιάζοντας εἰδώλω 3
χρυσῶ, ᾧ εἶναι ὄνομα Βάαλ. τοῦτον δέ αὐτοῖς τὴν μέλλουσαν ἀτυχίαν δηλώσαι. 3
10 τὸν δέ Ἰωναχεῖμ ζῶντα αὐτὸν ἐπιβαλέσθαι κατακαῦσαι· τὸν δέ φάναι τοῖς 10
ξύλοις τούτοις Βαβυλωνίοις ὀψοποιήσῃν και σκάψῃν τὰς τοῦ Τίγριδος και
Εὐφράτου διώρυχας αἰχμαλωτισθέντας. τὸν δέ τῶν Βαβυλωνίων βασιλέα 4
ἀκούσαντα Ναβουχοδονόσορ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου προμαντευθέντα παρακα- 5
λέσαι Ἀστιβάρην τὸν Μήδων βασιλέα συστρατεῦν αὐτῶ. παραλαβόντα δέ 5
15 Βαβυλωνίους και Μήδους και συναγαγόντα πεζῶν μὲν ὀκτωκαίδεκα, ἵππέων 15
δὲ μυριάδας δώδεκα και πεζῶν ἄρματα μυρία, πρῶτον μὲν τὴν Σαμαρεῖτιν κατα-
στρέψασθαι και Γαλιλαίαν και Σκυθόπολιν και τοὺς ἐν τῇ Γαλααδίτιδι οἰκοῦντας
Ἰουδαίους· αὐθις δέ τὰ Ἱεροσόλυμα παραλαβεῖν και τὸν Ἰουδαίων βασιλέα
Ἰωναχεῖμ ζωγρῆσαι· τὸν δέ χρυσὸν τὸν ἐν τῷ ἱερῶ και ἄργυρον και χαλκὸν
20 ἐκλέξαντα εἰς Βαβυλώνα ἀποστεῖλαι, χωρὶς τῆς κιβωτοῦ και τῶν ἐν αὐτῇ 20
πλακῶν· ταύτην δέ τὸν Ἱερεμίαν κατασχέιν.«

Ευφρ. 3. 3 ὧν I ὄν BON

Ευφρ. 4. 20 ἐκλέξαντας mss

5. Clem. Alex., *Strom.*, I, 21.141, 4-5 (GCS 52, p. 87, 26-88, 6) (= PG 8, 877 BC).

Dans un résumé de différentes chronologies, celle de Démétrius que Philon a adoptée, précède celle-ci.

GCS 52
p. 87/88

Ἔτι δὲ καὶ Εὐδόλεμος ἐν τῇ ὁμοίᾳ πραγματείᾳ τὰ πάντα ἔτη φησὶν ἀπὸ Ἀδάμ ἄχρι τοῦ πέμπτου ἔτους Δημητρίου βασιλείας Πτολεμαίου τὸ δωδέκατον βασιλεύοντος Αἰγύπτου συνάγεσθαι ἔτη, ἑρμῆ'. ἀφ' οὗ δὲ χρόνου ἐξήγαγε Μωυσῆς τοὺς Ἰουδαίους ἐξ Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν προειρημένην προθεσίαν 4
5 συνάγεσθαι ἔτη [δισ]χίλια πεντακόσια ὀγδοήκοντα. ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου τούτου ἄχρι τῶν ἐν Ῥώμῃ ὑπάτων Γναίου Δομέτιου καὶ Ἀσινίου συναθροίζεται ἔτη ἑκατὸν εἴκοσι.

c. Artapanus.

1. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 18, 1 (GCS 43, I, p. 504, 12-18) (= PG 21, 709 B).

Après la vie d'Abraham selon Eupolémus, autres détails sur le même.

GCS 43, I
p. 504

» Ἀρτάπανος δὲ φησὶν ἐν τοῖς Ἰουδαιοῖς τοὺς μὲν Ἰουδαίους ὀνο- 18, 1
μάζεσθαι Ἑρμιούθ, ὃ εἶναι μεθερμηνευθὲν κατὰ τὴν Ἑλληνίδα φωνὴν Ἰουδαῖοι·
καλεῖσθαι δὲ αὐτοὺς Ἑβραίους ἀπὸ Ἀβραάμου. τοῦτον δὲ φησι πανοικίᾳ 10
15 ἐλθεῖν εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν τῶν Αἰγυπτίων βασιλέα Φαρεθῶθην καὶ τὴν ἀστρο-
λογίαν αὐτὸν διδάξει· μέιναντα δὲ ἔτη ἐκεῖ εἴκοσι πάλιν εἰς τοὺς κατὰ Συρίαν
ἀπαλλαγῆναι τόπους· τῶν δὲ τούτῳ συνελθόντων πολλοὺς ἐν Αἰγύπτῳ κατα-
μεῖναι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς χώρας.«

2. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 23, 1-4 (GCS 43, I, p. 516, 15-517, 14) (= PG 21, 725 AD).

Après l'histoire de Jacob selon le poète Théodote, histoire de Joseph.

GCS 43, I
p. 516

» Ἀρτάπανος δὲ φησὶν ἐν τῷ Περὶ Ἰουδαίων τῷ Ἀβραάμ Ἰωσήφ 23, 1
16 ἀπόγονον γενέσθαι, υἱὸν δὲ Ἰακώβου· συνέσει δὲ καὶ φρονήσει παρὰ τοὺς 16
ἄλλους διενεγκόντα ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν ἐπιβουλευθῆναι· προϊδόμενον δὲ τὴν
ἐπισύστασιν δεσθῆναι τῶν ἀστυγειτόνων Ἀράβων εἰς τὴν Αἴγυπτον αὐτὸν δια-
κομίσαι· τοὺς δὲ τὸ ἐντυγχανόμενον ποιῆσαι· εἶναι γὰρ τοὺς τῶν Ἀράβων
20 βασιλεῖς ἀπογόνους Ἰσραήλ, υἱοὺς τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ δὲ ἀδελφούς. ἐλθόντα 20 2
P. 517 δὲ αὐτὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ συσταθέντα τῷ βασιλεῖ διουκτητὴν τῆς ὄλης

γενέσθαι χώρας. και πρότερον άτάκτως τών Αιγυπτίων γεωμορούντων, διά τὸ τήν χώραν άδιαίρετον εἶναι και τών έλασσόνων ύπό τών κρεισσόνων άδικουμένων, τούτον πρώτον τήν τε γήν διελεῖν και ὄροις διασημήνασθαι και πολλήν 5 χερσευομένην γεωργήσιμον άποτελέσαι και τινας τών άρουρών τοῖς ιερεῦσιν άποκληρώσαι. τούτον δέ και μέτρα εύρειν και μεγάληως αὐτόν ύπό τών Αιγυ- 5 3 πτίων διά ταῦτα άγαπηθῆναι. γῆμαι δ' αὐτόν 'Ηλιουπόλιτου ιερέως 'Ασενέθ θυγατέρα, έξ ἧς γεννησαι παῖδας. μετα δέ ταῦτα παραγενέσθαι πρὸς αὐτόν τόν τε πατέρα και τοὺς άδελφούς κομίζοντας πολλήν ύπαρξιν και κατοικισθῆναι έν 10 τῇ 'Ηλίου πόλει και Σάει και τοὺς Σύρους πλεονάσαι έν τῇ Αιγύπτω. τούτους 4 δέ φησι και τὸ έν 'Αθώς και τὸ έν 'Ηλιουπόλει ιερὸν κατασκευάσαι τοὺς 'Ερμιουθ 10 ὀνομαζομένους. μετα δέ ταῦτα τελευτῆσαι τόν τε 'Ιωσήφ και τὸν βασιλέα τών Αιγυπτίων. τὸν οὖν 'Ιωσήφ κρατοῦντα τῆς Αιγύπτου τὸν τών έπτά έτών σίτον, γενόμενον κατά τήν φροσν άπλετον, παραθέσθαι και τῆς Αιγύπτου δεσπότην γενέσθαι.«

3. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 27, 1-37 (GCS 43, I, p. 519, 9-524, 12) (= PG 21, 728C-736B); cf. pour §§ 22-25 (p. 522, 14-25) (= PG 21, 733A): Clem. Alex., *Strom.*, I, 23.154, 2-3 (GCS 52, p. 96, 9-18) (= PG 8, 900 B-901 A).

Après l'invention de l'alphabet, attribuée par Eupolémos à Moïse, histoire de ce dernier.

CS 43, I

p. 519 » 'Αρτάπανος δέ φησιν έν τῇ 27, 1

Περὶ 'Ιουδαίων, 'Αβραάμ τελευτή- 16

10 σαντος και τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μεμφασθενώθ, ὁμοίως δέ και τοῦ βασιλέως τών Αιγυπτίων, τήν δυναστείαν παραλαβεῖν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Παλ- 20 μανώθην. τούτον δέ τοῖς 'Ιουδαίοις 2 φαύλως προσφέρεσθαι· και πρώτον μὲν τήν τε Σάιν οἰκοδομῆσαι τό τε 3 επ' αὐτῇ ιερὸν καθιδρύσασθαι, εἶτα τὸν έν 'Ηλιουπόλει ναὸν κατα- 25 σκευάσαι. τούτον δέ γεννησαι 3 θυγατέρα Μέρριν, ἣν Χενεφρῆ τινι 15 κατεγγυῆσαι, τών ύπέρ Μέμφιν τόπων βασιλεύοντι· πολλοὺς γάρ τότε τῆς Αιγύπτου βασιλεύειν· 30 ταύτην δέ στεῖραν ύπάρχουσαν ὑποβαλέσθαι τινὸς τών 'Ιουδαίων

13 άπλετον I άπλητα ON

παιδίον, τοῦτο δὲ Μῶυσον ὀνομά-
 σαι· ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων αὐτὸν
 ἀνδρωθέντα Μουσαῖον προσαγο-
 ρευθῆναι. γενέσθαι δὲ τὸν Μῶυσον 4
 τοῦτον Ὀρφῆως διδάσκαλον. ἀν- 5
 δρωθέντα δ' αὐτὸν πολλὰ τοῖς
 ἀνθρώποις εὐχρηστα παραδοῦναι·
 20 καὶ γὰρ πλοῖα καὶ μηχανὰς πρὸς τὰς
 GCS 43, I λιθοθεσίας καὶ τὰ Αἰγύπτια ὄπλα
 P. 520 καὶ τὰ ὄργανα τὰ ὑδρευτικὰ καὶ 10
 πολεμικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν
 ἐξευρεῖν· ἔτι δὲ τὴν πόλιν εἰς λς'
 νομοὺς διελεῖν καὶ ἐκάστῳ τῶν
 νομῶν ἀποτάξαι τὸν θεὸν σεφθή-
 σσθαι, τὰ τε ἱερὰ γράμματα τοῖς 15
 ἱερεῦσιν, εἶναι δὲ καὶ αἰλοῦρους
 καὶ κύνας καὶ ἴβεις· ἀπονεῖμαι δὲ
 καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἐξαιρετὸν χώραν.
 ταῦτα δὲ πάντα ποιῆσαι χάριν τοῦ 5
 5 τὴν μοναρχίαν βεβαίαν τῷ Χενε- 20
 φρῆ διαφυλάξαι. πρότερον γὰρ
 ἀδιατάκτους ὄντας τοὺς ὄχλους
 ποτὲ μὲν ἐκβάλλειν, ποτὲ δὲ καθι-
 στάνειν βασιλεῖς, καὶ πολλάκις μὲν
 τοὺς αὐτοὺς, ἐνιάκις δὲ ἄλλους. 25
 διὰ ταῦτα οὖν τὸν Μῶυσον ὑπὸ τῶν 6
 ὄχλων ἀγαπηθῆναι καὶ ὑπὸ τῶν
 ἱερέων ἰσοθέου τιμῆς καταξιωθέν-
 τα προσαγορευθῆναι Ἑρμῆν, διὰ
 τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἔρμη- 30
 10 νεῖαν. τὸν δὲ Χενεφρῆν ὄρωντα τὴν 7
 ἀρετὴν τοῦ Μωϋσοῦ φθονῆσαι
 αὐτῷ καὶ ζητεῖν αὐτὸν ἐπ' εὐλόγῳ
 αἰτία τινὶ ἀνελεῖν. καὶ δὴ ποτε τῶν
 Αἰθιοπῶν ἐπιστρατευσαμένων τῇ 35
 Αἰγύπτῳ τὸν Χενεφρῆν ὑπολαβόν-
 τα εὐρηκέναι καιρὸν εὐθετον πέμψαι
 τὸν Μῶυσον ἐπ' αὐτοὺς στρατηγὸν

μετὰ δυνάμεως· τὸ δὲ τῶν γεωρ-
 γῶν αὐτῶ συστῆσαι πλῆθος, ὑπο-
 λαβόντα βραδίως αὐτὸν διὰ τὴν τῶν
 στρατιωτῶν ἀσθένειαν ὑπὸ τῶν 4
 15 πολέμιων ἀναιρεθήσασθαι. τὸν δὲ 8
 Μῶυσον ἐλθόντα ἐπὶ τὸν Ἑρμοπο-
 λίτην ὀνομαζόμενον νομόν, ἔχοντα
 περὶ δέκα μυριάδας γεωργῶν,
 αὐτοῦ καταστρατοπεδεῦσαι· πέμ- 10
 ψαι δὲ στρατηγούς τοὺς προκαθε-
 δουμένους τῆς χώρας, οὓς δὴ
 πλεονεκτεῖν ἐπικρανῶς κατὰ τὰς
 μάχας· λέγειν δὲ φησιν Ἑλιουπο- 14
 λίτας γενέσθαι τὸν πόλεμον τοῦτον 14
 20 ἔτη δέκα. τοὺς οὖν περὶ τὸν Μῶυσον 9
 20 διὰ τὸ μέγεθος τῆς στρατιᾶς πόλιν
 ἐν τούτῳ κτίσαι τῷ τόπῳ καὶ τὴν
 Ἴβιν ἐν αὐτῇ καθιερώσαι, διὰ τὸ
 ταύτην τὰ βλάπτοντα ζῶα τοὺς
 ἀνθρώπους ἀναιρεῖν· προσαγο- 20
 ρεῦσαι δὲ αὐτὴν Ἑρμοῦ πόλιν.
 οὕτω δὴ τοὺς Αἰθιοπας, καὶ περ 10
 ὄντας πολεμίους, στέρξει τὸν Μῶυ-
 σον ὥστε καὶ τὴν περιτομὴν τῶν
 αἰδοίων παρ' ἐκείνου μαθεῖν· οὐ 25
 μόνον δὲ τούτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 25 ἱερεῖς ἅπαντας. τὸν δὲ Χενεφρῆν 11
 λυθέντος τοῦ πολέμου λόγῳ μὲν
 αὐτὸν ἀποδέξασθαι, ἔργῳ δὲ ἐπι-
 βουλεύειν. παρελόμενον γοῦν 30
 αὐτοῦ τοὺς ὄχλους τοὺς μὲν ἐπὶ
 τὰ ἕρια τῆς Αἰθιοπίας πέμψαι
 προφυλακῆς χάριν, τοῖς δὲ προσ-
 CS 43, I τάξαι τὸν ἐν Διδὸς πόλει ναὸν ἐξ
 P. 521 ὀπτῆς πλίνθου κατεσκευασμένον 35
 καθαιρεῖν, ἕτερον δὲ λίθινον κατα-
 σκευάσαι τὸ πλησίον ἕρος λατομή-
 σαντας· τάξαι δὲ ἐπὶ τῆς οἰκοδο-

μίας ἐπιστάτην Ναχέρωτα. τὸν δὲ 12
 ἐλθόντα μετὰ Μωϋσου εἰς Μέμφιν
 πυθέσθαι παρ' αὐτοῦ εἴ τι ἄλλο
 ἐστὶν εὐχρηστον τοῖς ἀνθρώποις·
 τὸν δὲ φάναι γένος τῶν βοῶν, διὰ 5
 5 τὴν γῆν ἀπὸ τούτων ἀροῦσθαι·
 τὸν δὲ Χενεφρῆν, προσαγορεύσαν-
 τα ταῦρον ἼΑπιν, κελεῦσαι ἱερὸν
 αὐτοῦ τοὺς ὄχλους καθιδρῦσασθαι
 καὶ τὰ ζῶα τὰ καθιερωθέντα ὑπὸ 10
 τοῦ Μωϋσου κελεῦειν ἐκεῖ φέρον-
 τας θάπτειν, κατακρύπτειν θέλοντα
 τὰ τοῦ Μωϋσου ἐπινοήματα. ἀπο- 13
 ξενωσάντων δὲ αὐτὸν τῶν Αἰγυ-
 πτίων ὀρκωμοτῆσαι τοὺς φίλους 15
 μὴ ἐξαγγεῖλαι τῷ Μωϋσῳ τὴν
 10 ἐπισυνισταμένην αὐτῷ ἐπιβουλήν
 καὶ προβαλέσθαι τοὺς ἀναιρήσον-
 τας αὐτόν. μηδενὸς δ' ὑπακούσαν- 14
 τος ὄνειδίσαι τὸν Χενεφρῆν 20
 Χανεθώθην, τὸν μάλιστα προσαγο-
 ρεούμενον ὑπ' αὐτοῦ· τὸν δὲ ὄνει-
 δισθέντα ὑποσχέσθαι τὴν ἐπίθεσιν,
 λαβόντα καιρόν. ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν 15
 καιρὸν τῆς Μέρριδος τελευτησάσης 25
 ὑποσχέσθαι τὸν Χενεφρῆν τῷ τε
 Μωϋσῳ καὶ τῷ Χανεθώθῃ τὸ σῶμα
 διακομίσαντας εἰς τοὺς ὑπὲρ
 15 Αἰγυπτου τόπους θάψαι, ὑπολα-
 βόντα τὸν Μωϋσον ὑπὸ τοῦ Χανε- 30
 θώθου ἀναιρεθῆσεσθαι. πορευο- 16
 μένων δὲ αὐτῶν τὴν ἐπιβουλήν τῷ
 Μωϋσῳ τῶν συνειδότην ἐξαγγεῖλαι
 τινα· τὸν δὲ φυλάσσοντα αὐτὸν
 τὴν μὲν Μέρριν θάψαι, τὸν δὲ ποτα- 35
 μὸν καὶ τὴν ἐν ἐκείνῳ πόλιν
 Μερρόην προσαγορεύσαι· τιμᾶσθαι

δὲ τὴν Μέρριν ταύτην ὑπὸ τῶν
 ἐγγχωρίων οὐκ ἐλαχίστως ἢ τὴν
 20 Ἴσιν. Ἀάρωνα δὲ τὸν τοῦ Μωϋσοῦ 17
 ἀδελφὸν τὰ περὶ τὴν ἐπιβουλήν
 ἐπιγνόντα συμβουλευσαί τῷ ἀδελ- 5
 φῷ φυγεῖν εἰς τὴν Ἀραβίαν· τὸν
 δὲ πεισθέντα, ἀπὸ Μέμφεως τὸν
 Νεῖλον διαπλεύσαντα ἀπαλλάσ-
 σεσθαι εἰς τὴν Ἀραβίαν. τὸν δὲ 18
 Χανεθώθην πυθόμενον τοῦ Μωϋ- 10
 σου τὴν φυγὴν ἐνεδρεύειν ὡς ἀναι-
 ρήσοντα· ἰδόντα δὲ ἐρχόμενον
 σπάσασθαι τὴν μάχαιραν ἐπ' αὐτόν,
 τὸν δὲ Μωϋσον προκαταταχῆσαντα
 25 τὴν τε χεῖρα κατασχεῖν αὐτοῦ καὶ 15
 σπασάμενον τὸ ξίφος φρονεῖσαι τὸν
 Χανεθώθην· διεκδραῖναι δὲ εἰς τὴν 19
 Ἀραβίαν καὶ Ῥαγουήλω τῷ τῶν
 τόπων ἄρχοντι συμβιῶν, λαβόντα
 ἸCS 43, 1 τὴν ἐκείνου θυγατέρα· τὸν δὲ 20
 P. 522 Ῥαγουήλον βούλεσθαι στρατεύειν
 ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, κατάγειν
 βουλόμενον τὸν Μωϋσον καὶ τὴν
 δυναστείαν τῇ τε θυγατρὶ καὶ τῷ
 γαμβρῷ κατασκευάσαι· τὸν δὲ 25
 Μωϋσον ἀποκωλύσαι, στοχαζό-
 μενον τῶν ὁμοφύλων· τὸν δὲ
 Ῥαγουήλον διακωλύοντα στρα-
 τεύειν τοῖς Ἀραψι προστάξει 29
 ληστεύειν τὴν Αἴγυπτον. ὑπὸ δὲ 20
 5 τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὸν Χενεφρῆν
 πρῶτον ἀπάντων ἀνθρώπων ἐλε-
 φραντιάσαντα μεταλλάξαι· τούτῳ
 δὲ τῷ πάθει περιπεσεῖν διὰ τὸ τοῦς
 Ἰουδαίους προστάξει σινδόνας ἀμ- 35
 φιέννυσθαι, ἐρεᾶν δὲ ἐσθῆτα μὴ
 ἀμπέχεσθαι, ὅπως ὄντες ἐπίσημοι
 κολάζωνται ὑπ' αὐτοῦ. τὸν δὲ 21
 Μωϋσον εὐχεσθαι τῷ θεῷ, ἥδη
 ποτὲ τοὺς λαοὺς παῦσαι τῶν κακο- 40

παθειῶν. Ἰλασκομένου δ' αὐτοῦ
 αἰφνιδίως φησὶν ἐκ τῆς γῆς πῦρ
 10 ἀναφθῆναι καὶ τοῦτο κάεσθαι,
 μήτε ὕλης μήτε ἄλλης τινὸς ξυ-
 λείας οὔσης ἐν τῷ τόπῳ. τὸν δὲ 5
 Μωῦσον δείσαντα τὸ γεγονὸς
 φεύγειν· φωνὴν δ' αὐτῷ θείαν
 εἰπεῖν στρατεύειν ἐπ' Αἴγυπτον καὶ
 τοὺς Ἰουδαίους διασώσαντα εἰς 9
 τὴν ἀρχαίαν ἀγαγεῖν πατρίδα. τὸν 22
 δὲ θαρρήσαντα δύναμιν πολεμίαν
 ἐπάγειν διαγῶναι τοῖς Αἴγυ-
 πτίοις· πρῶτον δὲ πρὸς Ἀάρωνα
 τὸν ἀδελφὸν ἔλθειν.
 15 τὸν δὲ βασιλέα τῶν Αἴγυπτίων 15
 πυθόμενον τὴν τοῦ Μωῦσου παρου-
 σίαν καλέσαι πρὸς αὐτὸν καὶ πυνθά-
 νεσθαι ἐφ' ὅτι ἤκοι· τὸν δὲ φάναι,
 διότι προστάσσειν αὐτῷ τὸν τῆς
 οἴκουμένης δεσπότην ἀπολύσαι 20
 τοὺς Ἰουδαίους. τὸν δὲ πυθόμενον 23
 εἰς φυλακὴν αὐτὸν καθείρξει·
 νυκτὸς δὲ ἐπιγενομένης τὰς τε
 θύρας πάσας αὐτομάτως ἀνοιχ-
 θῆναι τοῦ δεσμοτηρίου καὶ τῶν 25
 φυλάκων οὓς μὲν τελευτήσασιν,
 20 τινὰς δὲ ὑπὸ τοῦ ὕπνου παρεθῆναι
 τὰ τε ὄπλα κατεαγῆναι. ἐξελθόντα 24
 δὲ τὸν Μωῦσον ἐπὶ τὰ βασιλῆα
 ἔλθειν· εὐρόντα δὲ ἀνεωγμένας τὰς 30
 θύρας εἰσελθεῖν καὶ ἐνθάδε τῶν
 φυλάκων παρειμένων τὸν βασιλέα
 ἐξεγεῖραι. τὸν δὲ ἐκπλαγέντα ἐπὶ
 τῷ γεγονότι κελεῦσαι τῷ Μωῦσῳ
 τὸ τοῦ πέμψαντος αὐτὸν θεοῦ 35
 εἰπεῖν ὄνομα, διαχλευάσαντα
 αὐτόν· τὸν δὲ προσκύψαντα πρὸς 25
 τὸ οὓς εἰπεῖν, ἀκούσαντα δὲ τὸν

Clem. Alex., *Strom.*, I, 23.154, 2-3,
 parmi les traditions concernant Moïse, GCS
 celle-ci rappelle la libération de Pierre 52
 (*Act. Apost.*, 12, 3-17). p. 96

Ἄρτάπανος γοῦν ἐν τῷ περὶ 2
 Ἰουδαίων συγγράμματι ἱστορεῖ
 καταλεισθέντα εἰς φυλακὴν Μωυσεά 10
 ὑπὸ Κενεφρέου τοῦ Αἴγυπτίων βασι-
 λέως ἐπὶ τῷ παραιτεῖσθαι τὸν λαὸν
 ἐξ Αἰγύπτου ἀπολυθῆναι, νύκτωρ
 ἀνοιχθέντος τοῦ δεσμοτηρίου κατὰ
 βούλησιν τοῦ θεοῦ ἐξελθόντα καὶ
 εἰς τὰ βασιλῆα παρελθόντα ἐπιστῆναι
 κοιμωμένῳ τῷ βασιλεῖ καὶ ἐξεγεῖραι 3
 αὐτόν, τὸν δὲ καταπλαγέντα τῷ γε-
 γονότι κελεῦσαι τῷ Μωυσεῖ τὸ τοῦ 15
 πέμψαντος εἰπεῖν ὄνομα θεοῦ καὶ τὸν
 μὲν προσκύψαντα πρὸς τὸ οὓς εἰπεῖν,

- 25 βασιλέα πεσεῖν ἄφρωνον, διακρατη-
 θέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Μωῦσου πάλιν 5
 ἀναβιῶσαι· γράψαντα δὲ τοῦνομα 26
 εἰς δέλτον κατασφραγίσασθαι τῶν
 τε ἱερέων τὸν φραυλίσαντα ἐν τῇ
 πινακίδι τὰ γεγραμμένα μετὰ
 σπασμοῦ τὸν βίον ἐκλιμπάνειν· 10
 εἰπεῖν τε τὸν βασιλέα σημεῖόν τι 27
 αὐτῷ ποιῆσαι· τὸν δὲ Μωῦσον ἦν
 εἶχε ῥάβδον ἐκβαλόντα ὕφιν ποιῆ-
 σαι· πτοηθέντων δὲ πάντων ἐπιλα-
 CS 43, I P. 523 βόμενον τῆς οὐράς ἀνελέσθαι καὶ 15
 πάλιν ῥάβδον ποιῆσαι· προελθόντα
 δὲ μικρὸν τὸν Νεῖλον τῇ ῥάβδῳ 28
 πατάξει, τὸν δὲ ποταμὸν πολύχουν
 γενόμενον κατακλύζειν ὄλην τὴν
 Αἴγυπτον· ἀπὸ τότε δὲ καὶ τὴν 20
 κατάβασιν αὐτοῦ γίνεσθαι· συνα-
 γαγὸν δὲ τὸ ὕδωρ ἐποζέσαι καὶ τὰ
 ποτάμια διαφθεῖραι ζῶα τοὺς τε
 λαοὺς διὰ τὴν δίψαν φθειρεσθαι.
 5 τὸν δὲ βασιλέα τούτων γενομένων 29
 τῶν τεράτων φάναι μετὰ μῆνα
 τοὺς λαοὺς ἀπολύσειν, ἐὰν ἀπο-
 καταστήσῃ τὸν ποταμὸν· τὸν δὲ 25
 Μωῦσον πάλιν τῇ ῥάβδῳ πατάξαν-
 τα τὸ ὕδωρ συστεῖλαι τὸ ρεῦμα.
 τούτου δὲ γενομένου τὸν βασιλέα 30
 τοὺς ἱερεῖς τοὺς ὑπὲρ Μέμφιν
 καλέσαι καὶ φάναι αὐτοὺς ἀναιρή- 30
 σειν καὶ τὰ ἱερά κατασκάψειν,
 ἐὰν μὴ καὶ αὐτοὶ τερατουργήσωσι
 10 τι. τοὺς δὲ τότε διὰ τινων μαγγά-
 νων καὶ ἐπαιδῶν δράκοντα ποιῆ-
 σαι καὶ τὸν ποταμὸν μεταχρῶσαι. 35
 τὸν δὲ βασιλέα φρονηματισθέντα 31
 ἐπὶ τῷ γεγονότι, πάσῃ τιμωρίᾳ καὶ
 κολάσει κατακίζειν τοὺς Ἰου-

13 προελθόντα ON | 18-19 συναγαγὼν mss

δαίους. τὸν δὲ Μώυσον ταῦτα
 ὀρώντα ἄλλα τε σημεῖα ποιῆσαι καὶ
 πατάξαντα τὴν γῆν τῇ ῥάβδῳ ζῶόν
 τι πτηνὸν ἀνεῖναι λυμαίνεσθαι τοὺς
 Αἰγυπτίους, πάντας τε ἐξεγκωθῆ- 5
 ναι τὰ σώματα. τῶν δὲ ἱατρῶν μὴ
 15 δυναμένων ἰᾶσθαι τοὺς κάμνοντας,
 οὕτως πάλιν ἀνέσεως τυχεῖν τοὺς
 Ἰουδαίους. πάλιν τε τὸν Μώυσον 32
 βάτραχον διὰ τῆς ῥάβδου ἀνεῖναι, 10
 πρὸς δὲ τούτοις ἀκρίδας καὶ σκυ-
 φας. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς Αἰγυ-
 πτίους τὴν ῥάβδον ἀνατιθέναι εἰς
 πᾶν ἱερόν, ὁμοίως δὲ καὶ τῇ Ἰσιδι,
 διὰ τὸ τὴν γῆν εἶναι Ἰσιν, παιο- 15
 μένην δὲ τῇ ῥάβδῳ τὰ τέρατα
 ἀνεῖναι. τοῦ δὲ βασιλέως ἔτι 33
 ἀφρονουμένου τὸν Μώυσον χάλα-
 20 ζάν τε καὶ σεισμοὺς διὰ νυκτὸς
 ἀποτελέσαι, ὥστε τοὺς τὸν σεισμὸν 20
 φεύγοντας ἀπὸ τῆς χαλάζης ἀναι-
 ρεῖσθαι τοὺς τε τὴν χάλαζαν ἐκκλι-
 νοντας ὑπὸ τῶν σεισμῶν διαφθει-
 ρεσθαι. συμπεσεῖν δὲ τότε τὰς
 μὲν οἰκίας πάσας τῶν τε ναῶν τοὺς 25
 πλείστους. τελευταῖον τοιαύταις 34
 συμφοραῖς περιπεσόντα τὸν βασι-
 λέα τοὺς Ἰουδαίους ἀπολῦσαι·
 25 τοὺς δὲ χρησαμένους παρὰ τῶν
 Αἰγυπτίων πολλὰ μὲν ἐκπώματα, 30
 οὐκ ὀλίγον δὲ ἱματισμὸν ἄλλην
 τε παμπληθῆ γάζαν, διαβάντας
 τοὺς κατὰ τὴν Ἀραβίαν ποταμοὺς
 καὶ διαβάντας ἱκανὸν τόπον ἐπὶ
 τὴν Ἐρυθρὰν τριταίους ἐλθεῖν 35
 θάλασσαν. Μεμφίτας μὲν οὖν 35
 λέγειν ἔμπειρον ὄντα τὸν Μώυσον
 τῆς χώρας τὴν ἄμπωτιν τηρήσαν-
 τα διὰ ξηρᾶς τῆς θαλάσσης τὸ
 πλῆθος περαιῶσαι. Ἡλιουπολίτας 40

ὧCS 43, 1 δὲ λέγειν ἐπικαταδραμεῖν τὸν βασι-
 Ρ. 524 λέα μετὰ πολλῆς δυνάμεως, <ἄμα>
 καὶ τοῖς καθιερωμένοις ζώοις, διὰ
 τὸ τὴν ὑπαρξίν τοὺς Ἰουδαίους
 τῶν Αἰγυπτίων χρησαμένους δια- 5
 κομίζειν. τῷ δὲ Μωϋσῶ φωνήν 36
 θείαν γενέσθαι πατάξαι τὴν θάλασ-
 σαν τῇ ῥάβδῳ καὶ διαστῆσαι. τὸν
 δὲ Μωϋσον ἀκούσαντα ἐπιθιγεῖν τῇ
 ῥάβδῳ τοῦ ὕδατος, καὶ οὕτως τὸ 10
 5 μὲν νᾶμα διαστῆναι, τὴν δὲ δύναμιν
 διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ πορεύεσθαι. συνεμ- 37
 βάντων δὲ τῶν Αἰγυπτίων καὶ
 διωκόντων φησὶ πῦρ αὐτοῖς ἐκ τῶν
 ἔμπροσθεν ἐκλάμψαι, τὴν δὲ 15
 θάλασσαν πάλιν τὴν ὁδὸν ἐπικλύ-
 σαι· τοὺς δὲ Αἰγυπτίους ὑπὸ τε
 τοῦ πυρός καὶ τῆς πλημμυρίδος
 πάντας διαφθαρῆναι· τοὺς δὲ
 Ἰουδαίους διαφυγόντας τὸν κίνδυ- 20
 νον τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ
 10 διατρίψαι, βρέχοντος αὐτοῖς τοῦ
 θεοῦ κρίμνον ὅμοιον ἐλύμῳ, χιόνι
 παραπλήσιον τὴν χροῶν. γεγονέναι
 δὲ φησὶ τὸν Μωϋσον μακρόν, 25
 πυρρακῆ, πολιόν, κομήτην, ἀξιω-
 ματικόν. ταῦτα δὲ πρᾶξαι περὶ ἔτη
 ὄντα ὀγδοήκοντα ἑνέα.«

d. Aristeas historicus.

Eus., *Praef. Ev.*, 9, 25, 1-4 (GCS 43, 1, p. 518, 6-22) (= PG 21, 728 AB).

Après l'histoire de Joseph, selon le poète Philon l'Ancien, celle de Job.

ὧCS 43, 1
 Ρ. 518

» Ἀριστέας δὲ φησιν ἐν τῷ Περὶ Ἰουδαίων τὸν Ἡσαῦ γήμαντα 25, 1
 Βασσάραν υἷον ἐν Ἐδώμ γεννησάι Ἰώβ· κατοικεῖν δὲ τοῦτον ἐν τῇ Αὐσίτιδι 30
 χώρα ἐπὶ τοῖς ὄροις τῆς Ἰδουμαίας καὶ Ἀραβίας. γενέσθαι δ' αὐτὸν δίκαιον 2

καὶ πολὺκτηνον· κτήσασθαι γὰρ αὐτὸν πρόβατα μὲν ἑπτακισχίλια, καμήλους
 10 δὲ τρισχιλίας, ζεύγη βοῶν πεντακόσια, ὄνους θηλείας νομάδας πεντακοσίας·
 εἶχε δὲ καὶ γεωργίας ἱκανάς. τοῦτον δὲ τὸν Ἰῶβ πρότερον Ἰωβάβ ὀνομάζε- 3
 σθαι. πειράζοντα δ' αὐτὸν τὸν θεὸν ἐμμεῖναι, μεγάλαις δὲ περιβαλεῖν αὐτὸν
 ἀτυχίαις. πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοῦ τοὺς τε ὄνους καὶ τοὺς βοῦς ὑπὸ ληστῶν 5
 ἀπολέσθαι, εἶτα τὰ πρόβατα ὑπὸ πυρὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντος κατακαῆναι
 15 σὺν τοῖς ποιμέσι· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τὰς καμήλους ὑπὸ ληστῶν ἀπελαθῆναι·
 εἶτα τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀποθανεῖν, πεσοῦσης τῆς οἰκίας· αὐθημερὸν δὲ αὐτοῦ
 καὶ τὸ σῶμα ἐλκῶσαι. φεύγων δὲ αὐτοῦ διακειμένου ἐλθεῖν εἰς ἐπίσκεψιν 10 4
 Ἑλίφραν τὸν Θαμιανιτῶν βασιλέα καὶ Βαλδάδ τὸν Σαυχαίων τύραννον καὶ
 Σωφάρ τὸν Μινναίων βασιλέα, ἐλθεῖν δὲ καὶ Ἑλιοῦν τὸν Βαραχιήλ τὸν Ζωβί-
 20 τήν· παρακαλούμενον δὲ φάναι καὶ χωρὶς παρακλήσεως ἐμμενεῖν αὐτὸν ἔν τε
 τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τοῖς δεινοῖς. τὸν δὲ θεὸν ἀγασθέντα τὴν εὐψυχίαν αὐτοῦ τῆς
 τε νόσου αὐτὸν ἀπολύσαι καὶ πολλῶν κύριον ὑπάρξῃων ποιῆσαι.«

Cf. *Job*, 42, 17 b: Οὗτος ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς Συριακῆς βίβλου, ἐν μὲν γῆ κατοικῶν τῇ Αὐστιαδί ἐπὶ τοῖς ὄρεισι τῆς Ἰδουμαίας καὶ Ἀραβίας· προὔπῃρχεν δὲ αὐτῷ ὄνομα Ἰωβάβ.

— *ib.*, 17 c: λαβῶν δὲ γυναῖκα Ἀράβισσαν γενῆ υἱὸν ᾧ ὄνομα Ἐννών· ἦν δὲ αὐτὸς πατὴρ μὲν Ζάρε ἐκ τῶν Ἡσαῦ υἱῶν υἱός, μητὴρ δὲ Βοσόρρας, ὥστε εἶναι αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ Ἀβραάμ.

— *Test. Jobi*, 53, 8 (add. cod. Vatic. 1238): προὔπῃρχε ὄνομα τῷ Ἰῶβ Ἰωβάβ, μετονομάσθη δὲ παρὰ κυρίου Ἰῶβ.

— *Test. Jobi*, 1, 1: Βίβλος λόγων Ἰῶβ τοῦ καλουμένου Ἰωβάβ.

e. Cleodemus, sive Malchâs.

Jos., Ant., I, 15, §§ 239-241 (éd. Naber, I, 1888, p. 49, 6-22), cité *Eus., Praef. Ev.*, 9, 20, 2-4 (*GCS* 43, I, p. 507, 8-508, 2) (= *PG* 21, 713 AB).

Après l'histoire d'Abraham, celle des trois fils de Chetturah.

Naber I

p. 49 λέγεται δ' ὡς οὗτος ὁ Ὠφρὴν στρατεύσας ἐπὶ τὴν Λιβύην κατέσχευ αὐτήν, 15
 καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ κατοικήσαντες ἐν αὐτῇ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ ἐκείνου ὀνόματος
 10 Ἀφρικὴν προσηγόρευσαν. <240> μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ καὶ Ἀλέξανδρος ὁ
 πολυῖστωρ, λέγων οὕτως· Κλεόδημος δὲ φησὶν ὁ προφήτης, ὁ καὶ Μάλχος, ὁ
 ἱστορῶν τὰ περὶ Ἰουδαίων καθὼς καὶ Μωυσῆς ἱστόρησεν ὁ νομοθέτης αὐτῶν,
 15 ὅτι ἐκ τῆς Χετούρας Ἀβράμῳ ἐγένοντο παῖδες ἱκανοί. <241> λέγει δὲ αὐτῶν 20
 καὶ τὰ ὀνόματα, ὀνομάζων τρεῖς, Ἀφέραν Σουρεῖμ Ἰάφραν. ἀπὸ Σουρεῖμ μὲν
 τὴν Ἀσσυρίαν κειλήσθαι, ἀπὸ δὲ τῶν δύο, Ἀφέρα τε καὶ Ἰάφρα, πόλιν τε
 Ἀφραν καὶ τὴν χώραν Ἀφρικὴν ὀνομασθῆναι· τούτους γὰρ Ἡρακλεῖ συστρα-

HISTOR. e. *Cleod.* 18 Μαλχᾶς *Eus.* | 21 Ἀφέρ, Ἀσσοῦρι (*bis*), Ἀφράν *Eus.* | 22 Ἀφρά τε κ. Ἀφέρ *Eus.*

20 τεῦσαι ἐπὶ Λιβύην καὶ Ἄνταϊον, γήμαντά τε τὴν Ἄφρα θυγατέρα Ἑρακλέα γεννησάμενος υἱὸν ἐξ αὐτῆς Διδῶρον, τούτου δὲ γενέσθαι Σοφῶνα, ἀφ' οὗ τοὺς βαρβάρους Σόφακας λέγεσθαι.

Cf. Plut., *Sertorius*, 9, 8-10 (éd. Teubner, 2, 1, 1964, p. 264, 20-25): Τιγγίται δὲ μυθολογοῦσιν Ἄνταίου τελευτήσαντος τὴν γυναῖκα Τίγγην Ἑρακλεῖ συνελθεῖν, Σόφακα δ' ἐξ αὐτῶν γενόμενον βασιλεῦσαι τῆς χώρας καὶ πόλιν ἐπώνυμον τῆς μητρὸς ἀποδείξαι. Σόφακος δὲ παῖδα γενέσθαι Διδῶρον, ἧ πολλὰ τῶν Λιβυκῶν ἔθνων ὑπήκουσεν, Ἑλληνικὸν ἔχοντι στρατεύμα τῶν αὐτόθι κατακισμένων ὑφ' Ἑρακλέους Ὀλβιανῶν καὶ Μυκηναίων.

f. Anonymus quidam.

1. Eus., *Praep. Ev.*, 9, 17, 2-9 (GCS 43, I, p. 502, 19-504, 9) (= PG 21, 708 A-709 A).

Après l'histoire d'Abraham selon Josèphe citant Bérosee, celle-ci est mise sous le nom d'Eupolémios, sans doute par erreur (cf. *Introduction*, p. 261).

CS 43, 1

p. 502 Συνάδει δὲ τούτοις καὶ ὁ Πολυτίστωρ Ἀλέξανδρος, πολύνους ὢν καὶ 17, 1
πολυμαθὴς ἀνὴρ τοῖς τε μὴ πάρεργον τὸν ἀπὸ παιδείας καρπὸν πεποιημένοις 5
15 Ἕλλησι γνωριμώτατος, ὃς ἐν τῇ Περὶ Ἰουδαίων συντάξει τὰ κατὰ τὸν
Ἀβραάμ τοῦτον ἱστορεῖ κατὰ λέξιν τὸν τρόπον·

ΕΥΠΟΛΕΜΟΥ ΠΕΡΙ ΑΒΡΑΑΜ· ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΥΙΣΤΟΡΟΣ ΠΕΡΙ ΙΟΥΔΑΙΩΝ ΓΡΑΦΗΣ

» Εὐπόλεμος δὲ ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων τῆς Ἀσσυρίας φησὶ πόλιν 10 2
20 Βαβυλῶνα πρῶτον μὲν κτισθῆναι ὑπὸ τῶν διασωθέντων ἐκ τοῦ κατακλισμοῦ·
p. 503 εἶναι δὲ αὐτοὺς γίγαντας, οἰκοδομεῖν δὲ τὸν ἱστορούμενον πύργον. πεσόντος 3
δὲ τούτου ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας τοὺς γίγαντας διασπαρῆναι καθ' ὅλην
τὴν γῆν. δεκάτῃ δὲ γενεᾷ, φησὶν, ἐν πόλει τῆς Βαβυλωνίας Καμαρίνη, ἣν τινὰς
λέγειν πόλιν Οὐρίνη (εἶναι δὲ μεθερμηνευομένην Χαλδαίων πόλιν), <ἦ> ἐν 15
5 τρισκαίδεκάτῃ γενέσθαι Ἀβραάμ γενεᾷ, εὐγενεῖα καὶ σοφίᾳ πάντας ὑπερβεβη-
κότα, ὃν δὴ καὶ τὴν ἀστρολογίαν καὶ Χαλδαϊκὴν εὐρεῖν ἐπὶ τε τὴν εὐσέβειαν
ὀρμήσαντα εὐαρεστήσαι τῷ θεῷ. τοῦτον δὲ διὰ τὰ προστάγματα τοῦ θεοῦ εἰς 4
Φοινίκην ἐλθόντα κατοικῆσαι, καὶ τροπὰς ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τὰ ἄλλα πάντα
διδάξαντα τοὺς Φοίνικας εὐαρεστήσαι τῷ βασιλεῖ αὐτῶν. ὕστερον δὲ Ἀρμενίους 20
10 ἐπιστρατεῦσαι τοῖς Φοίνιξι· νικησάντων δὲ καὶ αἰχμαλωτισσαμένων τὸν ἀδελφί-
δου αὐτοῦ τὸν Ἀβραάμ μετὰ οἰκετῶν βοηθήσαντα ἐγκρατῆ γενέσθαι τῶν

αἰχμαλωτισαμένων καὶ τῶν πολεμίων αἰχμαλωτίσαι τέκνα καὶ γυναῖκας.
 πρέσβειν δὲ παραγενομένων πρὸς αὐτὸν ὅπως χρήματα λαβῶν ἀπολυτρώσῃ 5
 ταῦτα, μὴ προελεῖσθαι τοῖς δυστυχουσιν ἐπεμβαίνειν, ἀλλὰ τὰς τροφὰς λαβόντα
 15 τῶν νεανίσκων ἀποδοῦναι τὰ αἰχμάλωτα ξενισθῆναι τε αὐτὸν ὑπὸ πόλεως
 ἱερὸν Ἀργαριζίν, ὃ εἶναι μεθερμηνεύμενον ὄρος ὑψίστου· παρὰ δὲ τοῦ 5 6
 Μελχισεδὲκ ἱερέως ὄντος τοῦ θεοῦ καὶ βασιλεύοντος λαβεῖν δῶρα. λιμοῦ δὲ
 γενομένου τὸν Ἀβραάμ ἀπαλλαγῆναι εἰς Αἴγυπτον πανοικίᾳ κάκει κατοικεῖν
 τὴν τε γυναῖκα αὐτοῦ τὸν βασιλέα τῶν Αἰγυπτίων γῆμαι, φάντος αὐτοῦ ἀδελ-
 20 φῆν εἶναι. περισσότερον δ' ἰστόρησεν ὅτι οὐκ ἠδύνατο αὐτῇ συγγενέσθαι 7
 καὶ ὅτι συνέβη φθειρεσθαι αὐτοῦ τὸν λαὸν καὶ τὸν οἶκον, μάντις δὲ αὐτοῦ 10
 καλέσαντος τούτους φάσαι μὴ εἶναι χήραν τὴν γυναῖκα· τὸν δὲ βασιλέα τῶν
 Αἰγυπτίων οὕτως ἐπιγῶναι ὅτι γυνὴ ἦν τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἀποδοῦναι αὐτὴν τῷ
 ἀνδρὶ. συζήσαντα δὲ τὸν Ἀβραάμ ἐν Ἡλιουπόλει τοῖς Αἰγυπτίων ἱερεῦσι 8
 GCS 43, I πολλὰ μεταδιδάξαι αὐτοὺς καὶ τὴν ἀστρολογίαν καὶ τὰ λοιπὰ τούτων αὐτοῖς εἰση-
 P. 504 γήσασθαι, φάμενον Βαβυλωνίους ταῦτα καὶ αὐτὸν εὐρηκέναι, τὴν δὲ εὑρεσιν 15
 αὐτῶν εἰς Ἐνώχ ἀναπέμπειν, καὶ τούτον εὐρηκέναι πρῶτον τὴν ἀστρολογίαν,
 οὐκ Αἰγυπτίους. Βαβυλωνίους γὰρ λέγειν πρῶτον γενέσθαι Βῆλον, ὃν εἶναι Κρό- 9
 νον· ἐκ τούτου δὲ γενέσθαι Βῆλον καὶ Χαναάν, τοῦτον δὲ τὸν Χαναάν γεννησά-
 5 τὸν πατέρα τῶν Φοινίκων, τούτου δὲ Κοῦμ υἷον γενέσθαι, ὃν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων
 λέγεσθαι Ἀσβολον, πατέρα δὲ Αἰθιοπίων, ἀδελφὸν δὲ τοῦ Μεστραεῖμ, πατὴρ 20
 Αἰγυπτίων· Ἑλληνας δὲ λέγειν τὸν Ἀτλαντα εὐρηκέναι ἀστρολογίαν, εἶναι δὲ
 τὸν Ἀτλαντα τὸν αὐτὸν καὶ Ἐνώχ· τοῦ δὲ Ἐνώχ γενέσθαι υἷον Μαθουσαάν,
 ὃν πάντα δι' ἀγγέλων θεοῦ γινῶναι καὶ ἡμᾶς οὕτως ἐπιγῶναι.

2. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 18, 2 (GCS 43, I, p. 504, 18-505, 3) (= PG 21, 709 BC).

Histoire d'Abraham, après les notices empruntées au Pseudo-Eupolémus et à Artapan.

ἸCS 43, I
 P. 504 » ἐν δὲ ἀδεσπότης εὐρομεν τὸν Ἀβραάμ ἀναφέροντα εἰς τοὺς γίγαντας, 2
 20 τούτους δὲ οἰκοῦντας ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ διὰ τὴν ἀσέβειαν ὑπὸ τῶν θεῶν ἀνα- 25
 ρεθῆναι, ὧν ἓνα Βῆλον ἐκφρεύοντα τὸν θάνατον ἐν Βαβυλῶνι κατοικῆσαι πύρ-
 P. 505 γον τε κατασκευάσαντα ἐν αὐτῷ διατᾶσθαι, ὃν δὴ ἀπὸ τοῦ κατασκευάσαντος
 Βῆλου Βῆλον ὀνομασθῆναι. τὸν δὲ Ἀβραμὸν τὴν ἀστρολογικὴν ἐπιστήμην παι-
 δευθέντα πρῶτον μὲν ἐλθεῖν εἰς Φοινίκην καὶ τοὺς Φοινίκας ἀστρολογίαν
 διδάξαι, ὕστερον δὲ εἰς Αἴγυπτον παραγενέσθαι.

HISTOR. f. *Αποφ.* 1. 20 πατὴρ G πατέρα BION

Αποφ. 2. 29-30 ἀστρολογίαν διδάξαι I ἀστρολογεῖν διδ. ON οὐς καὶ διδάξαι ταύτην B

g. Hecataeus Abderita.

I. Jos., *c. Apionem*, I, 22, §§ 184'-204 (éd. S. A. Naber, VI, 1896, p. 217-221); cf. §§ 197-204 cités par Eus., *Praef. Ev.*, 9, 4, 2-9 (GCS 43, I, p. 490, 2-491, II) (= PG 21, 689 A-692 A).

Après les témoignages, sur les Juifs, de Choerilus et de Cléarque; chez Eusèbe, après ceux de Théophraste et de Porphyre, le suivant précède celui de Cléarque.

Naber VI

- p. 217 <183> Κλέαρχος μὲν οὖν ἐν παρεκβάσει ταῦτ' εἶρηκεν (τὸ γὰρ προκείμενον ἦν αὐτῷ καθ' ἕτερον), οὕτως ἡμῶν μνημονεύσας· Ἐκαταῖος δ' ὁ Ἄβδηρίτης, ἀνὴρ φιλόσοφος ἅμα καὶ περὶ τὰς πράξεις ἰκανώτατος, Ἄλε-
- 20 ξάνδρῳ τῷ βασιλεῖ συνακμάσας καὶ Πτολεμαίῳ τῷ Λάγου συγγενόμενος, οὐ παρέργως, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν Ἰουδαίων συγγέγραφε βιβλίον, ἐξ οὗ βούλομαι 5 κεφαλαιωδῶς ἐπιδραμεῖν ἕνα τῶν εἰρημένων. <184> καὶ πρῶτον ἐπιδείξω 25 τὸν χρόνον· μνημονεῦει γὰρ τῆς Πτολεμαίου περὶ Γάζαν πρὸς Δημήτριον μάχης, αὕτη δὲ γέγονεν ἐνδεκάτῳ μὲν ἔτει τῆς Ἀλεξάνδρου τελευτῆς, ἐπὶ δ' Ὀλυμπιάδος ἑβδόμης καὶ δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς, ὡς ἱστορεῖ Κάστωρ· <185> προθεὶς γὰρ ταύτην τὴν Ὀλυμπιάδα φησὶν »ἐπὶ ταύτης Πτολεμαῖος ὁ 10 30 Λάγου ἕνα κατὰ Γάζαν μάχῃ Δημήτριον τὸν Ἀντιγόνου, τὸν ἐπικληθέντα 5 p. 218 Πολιορκητὴν.« Ἀλέξανδρον δὲ τεθνάναι πάντες ὁμολογοῦσιν ἐπὶ τῆς ἑκατοστῆς τετταρεσκαιδεκάτης Ὀλυμπιάδος. δῆλον οὖν ὅτι καὶ κατ' ἐκεῖνον καὶ κατ' Ἀλέ-
- 5 ξανδρον ἠκμαζεν ἡμῶν τὸ ἔθνος. <186> λέγει τοίνυν ὁ Ἐκαταῖος πάλιν τάδε, ὅτι μετὰ τὴν ἐν Γάζῃ μάχην ὁ Πτολεμαῖος ἐγένετο τῶν περὶ Συρίαν τόπων ἐγκρατῆς, 15 καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων πυθθανόμενοι τὴν ἡπιότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Πτολεμαίου συναπαίρειν εἰς Αἴγυπτον αὐτῷ καὶ κοινωνεῖν τῶν πραγ-
- 10 μάτων ἠβουλήθησαν. <187> »ὣν εἰς ἦν« φησὶν »Ἐζεκίας ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Ἰουδαίων, ἄνθρωπος τὴν μὲν ἡλικίαν ὡς ἐξήκοντα ἐξ ἑτῶν, τῷ δ' ἀξιώματι τῷ παρὰ τοῖς ὁμοῦθις μέγας καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἀνόητος, ἔτι δὲ καὶ λέγειν 20 15 δυνατὸς καὶ τῶν πραγμάτων, εἴπερ τις ἄλλος, ἔμπειρος· <188> καίτοι« φησὶν »οὶ πάντες ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων, οἱ τὴν δεκάτην τῶν γινομένων λαμβάνοντες καὶ τὰ κοινὰ διοικοῦντες, περὶ χιλίους μάλιστα καὶ πεντακοσίους εἰσίν.« <189> πάλιν δὲ τοῦ προειρημένου μνημονεύων ἀνδρὸς οὗτος« φησὶν »ὁ 20 25 ἄνθρωπος τετευχῶς τῆς τιμῆς ταύτης καὶ συνήθης ἡμῖν γενόμενος, παραλαβὼν 25 τινὰς τῶν μεθ' ἑαυτοῦ, τὴν διαφορὰν ἀνέγνω πᾶσαν αὐτοῖς· εἶχε γὰρ τὴν κατοικήσιν αὐτῶν καὶ τὴν πολιτείαν γεγραμμένην.« <190> εἶτα Ἐκαταῖος 25 25 δηλοῖ πάλιν πῶς ἔχομεν πρὸς τοὺς νόμους, ὅτι πάντα πάσχειν ὑπὲρ τοῦ μὴ παραβῆναι τούτους προαιρούμεθα, καλὸν εἶναι νομίζοντες. <191> »τοιγαροῦνα« φησὶ »καὶ κακῶς ἀκούοντες ὑπὸ τῶν ἀστυγεϊτόνων καὶ τῶν εἰσα- 30

HISTOR. g. Hec. I. 21 καὶ τοῖς περὶ τῶν πραγμάτων L | 29 καὶ καλὸν . . . νομίζομεν L

φρικνουμένων πάντων, και προπηλακιζόμενοι πολλάκις ὑπὸ τῶν Περσικῶν
 30 βασιλέων και σατραπῶν, οὐ δύναται μεταπεισθῆναι τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ γε-
 Naber VI γυμνωμένως περι τούτων και αἰκίας και θανάτοις δεινοτάτοις μάλιστα πάντων
 P. 219 ἀπαντῶσι, μὴ ἀρνούμενοι τὰ πάτρια.« <I92> παρέχεται δὲ και τεκμήρια
 τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης τῆς περι τῶν νόμων οὐκ ὀλίγα. φησὶ γάρ, »'Αλε- 5
 5 Ξάνδρου ποτὲ ἐν Βαβυλῶνι γενομένου και προελομένου τὸ τοῦ Βήλου
 πεπτωκὸς ἱερὸν ἀνακαθῆραι, και πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις ὁμοίως
 φέρειν τὸν χοῦν προστάξαντος, μόνους τοὺς Ἰουδαίους οὐ προσσχέιν, ἀλλὰ
 και πολλὰς ὑπομεῖναι πληγὰς και ζημίας ἀποτίσαι μεγάλας, ἕως αὐτοῖς συγ-
 10 γόντα τὸν βασιλέα δοῦναι τὴν ἄδειαν. <I93> τῶν γε μὴν εἰς τὴν χώραν φησὶ 10
 »πρὸς αὐτοὺς ἀφρικνουμένων και νεῶς και βωμοὺς κατασκευασάντων ἅπαντα
 ταῦτα κατέσκαπτον, και τῶν μὲν ζημίαν τοῖς σατράπαις ἐξέτινον, περι τινων
 δὲ και συγγνώμης μετελάμβανον.« και προσεπιτίθησιν ὅτι δίκαιον ἐπὶ
 15 τούτοις αὐτοὺς ἔστι θαυμάζειν. <I94> λέγει δὲ και περι τοῦ πολυανθρω-
 πότατον γεγενῆσθαι ἡμῶν τὸ ἔθνος· »πολλὰς μὲν γὰρ ἡμῶν φησὶν ἄνασπασ- 15
 20 τούς εἰς Βαβυλῶνα Πέρσαι πρότερον αὐτῶν ἐποίησαν μυριάδας, οὐκ ὀλίγα
 δὲ και μετὰ τὸν Ἄλεξάνδρου θάνατον εἰς Αἴγυπτον και Φοινίκην μετέστη-
 σαν διὰ τὴν ἐν Συρίᾳ στάσιν.« <I95> ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ και τὸ μέγεθος
 τῆς χώρας ἦν κατοικοῦμεν και τὸ κάλλος ἰστόρηκεν. »τριακοσίας γὰρ μυριάδας
 ἀρουρῶν σχεδὸν τῆς ἀρίστης και παμφορωτάτης χώρας νέμονται φησὶν· 20
 25 »ἢ γὰρ Ἰουδαία τοσαύτη πλάτος ἔστιν.« <I96> ἀλλὰ μὴν ὅτι και τὴν
 πόλιν αὐτὴν τὰ Ἱεροσόλυμα καλλίστην τε και μεγίστην ἐκ παλαιοτάτου
 κατοικοῦμεν, και περι πλήθους ἀνδρῶν και περι τῆς τοῦ νεῶ κατασκευῆς,
 30 οὕτως αὐτὸς διηγεῖται. <I97> »ἔστι γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ
 ὄχυρώματα κατὰ τὴν χώραν και κῶμαι, μία δὲ πόλις ὄχυρὰ πεντήκοντα 25
 P. 220 μάλιστα σταδίων τὴν περιμετρον, ἦν οἰκοῦσι μὲν ἀνθρώπων περι δώδεκα
 μυριάδες, καλοῦσι δ' αὐτὴν Ἱεροσόλυμα. <I98> ἐνταῦθα δ' ἔστι κατὰ
 μέσον μάλιστα τῆς πόλεως περίβολος λίθινος, μῆκος ὡς πεντάπλευρος,
 5 εὖρος δὲ πηχῶν ἑκατόν, ἔχων διπλᾶς πύλας. ἐν ᾧ βωμὸς ἔστι τετράγωνος,
 οὐκ ἐκ τμητῶν ἀλλ' ἐκ συλλέκτων ἀργῶν λίθων οὕτω συγκείμενος, πλευρὰν 30
 μὲν ἑκάστην εἴκοσι πήχεων, ὕψος δὲ δεκάπηχυ. και παρ' αὐτὸν οἰκημα μέγα,
 10 οὐ βωμὸς ἔστι και λυχνίον, ἀμφοτέρα χρυσᾶ, δύο τάλαντα τὴν ὄλκην. <I99>
 ἐπὶ δὲ τούτων φῶς ἔστιν ἀναπόσβεστον και τὰς νύκτας και τὰς ἡμέρας. ἄγαλμα
 δ' οὐκ ἔστιν οὐδ' ἀνάθημα τὸ παράπαν, οὐδὲ φύτευμα παντελῶς οὐδέν, οἶον
 ἀλσῶδες ἢ τι τοιοῦτον. διατρίβουσι δ' ἐν αὐτῷ και τὰς νύκτας και τὰς ἡμέρας 35
 15 ἱερεῖς, ἀγνείας τινὰς ἀγνεύοντες και τὸ παράπαν οἶνον οὐ πίνοντες ἐν τῷ ἱερῷ.«
 <200> ἔτι γε μὴν ὅτι και Ἄλεξάνδρῳ τῷ βασιλεῖ συνεστρατεύομεν και

21 πλήθος L | 30 οὐκ . . . συλλέκτων] ἀτμήτων συλλέκτων L | 32 λυχνία Eus. ON |
 37 ἔτι γε μὴν] ταῦτα εἰπὼν ὑποβάς (ἐπάγη) Eus. (B) | συνεστρατεύσατο Eus. B

μετὰ ταῦτα τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ μεμαρτύρηκεν· οἷς δ' αὐτὸς παρατυχεῖν
 20 φησιν ὑπ' ἀνδρὸς Ἰουδαίου κατὰ τὴν στρατείαν γενομένοις, ταῦτα παρα-
 θήσομαι. <201> λέγει δ' οὕτως. »ἐμοῦ γοῦν ἐπὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν
 βαδίζοντος συνηκολούθει τις μετὰ τῶν ἄλλων τῶν παραπεμπόντων ἡμᾶς
 25 ἱππέων Ἰουδαίων, ὄνομα Μοσόλλαμος, ἄνθρωπος ἰκανὸς κατὰ ψυχὴν, 5
 25 εὐρωστος, καὶ τοξότης ὑπὸ δὴ πάντων ὁμολογούμενος καὶ τῶν Ἑλλήνων
 καὶ τῶν βαρβάρων ἄριστος. <202> οὗτος οὖν ὁ ἄνθρωπος διαβαδίζόντων
 πολλῶν κατὰ τὴν ὁδόν, καὶ μάντεώς τινος ὄρνιθευομένου καὶ πάντας
 ἐπισχεῖν ἀξιούντος, ἠρώτησε διὰ τί προσμένουσι. <203> δειξάντος δὲ
 10 τῶν μάντεως αὐτῶ τὸν ὄρνιθα καὶ φήσαντος, ἐὰν μὲν αὐτοῦ μένη, προσμένειν 10
 P. 221 συμφέρειν πᾶσιν, ἐὰν δ' ἀναστὰς εἰς τοῦμπροσθεν πέτηται, προάγειν, ἐὰν δὲ
 εἰς τοῦπισθεν, ἀναχωρεῖν αὐθις, σιωπήσας καὶ παρελκύσας τὸ τόξον ἔβαλε,
 καὶ τὸν ὄρνιθα πατάξας ἀπέκτεινε. <204> ἀγανακτούντων δὲ τοῦ μάντεως καὶ
 5 τινων ἄλλων, καὶ καταρωμένων αὐτῶ, 'τί μαίνεσθε' ἔφη, 'κακοδαίμονες;
 εἶτα τὸν ὄρνιθα λαβὼν εἰς τὰς χεῖρας, 'πῶς γὰρ οὗτος' ἔφη 'τὴν αὐτοῦ σωτη- 15
 ρίαν οὐ προιδῶν, περὶ τῆς ἡμετέρας πορείας ἡμῖν ἂν τι ὑγιὲς ἀπήγγελλεν; εἰ
 10 γὰρ ἡδύνατο προγιγνώσκειν τὸ μέλλον, εἰς τὸν τόπον τοῦτον οὐκ ἂν ἦλθε,
 φοβούμενος μὴ τοξεύσας αὐτὸν ἀποκτείνῃ Μοσόλλαμος ὁ Ἰουδαῖος.»

2. Jos., *c. Apionem*, 2, 4, §§ 42-43 (éd. S. A. Naber, VI, 1896, p. 247-248).

1016 VI Arguments pour la défense des Juifs d'Alexandrie.

p. 247/

p. 248

οὐ γὰρ ἀπορία γε τῶν οἰκησόντων τὴν μετὰ σπουδῆς ὑπ' αὐτοῦ πόλιν
 κτιζομένην Ἀλέξανδρος τῶν ἡμετέρων τινὰς ἐκεῖ συνήθροισεν, ἀλλὰ πάντας 20
 δοκιμάζων ἐπιμελῶς ἀρετῆς καὶ πίστεως τοῦτο τοῖς ἡμετέροις τὸ γέρας
 5 ἔδωκεν. <43> ἐτίμα γὰρ ἡμῶν τὸ ἔθνος, ὡς καὶ φησιν Ἐκαταῖος περὶ ἡμῶν ὅτι
 διὰ τὴν ἐπιεικειαν καὶ πίστιν, ἦν αὐτῶ παρέσχον Ἰουδαῖοι, τὴν Σαμαρεῖτιν
 χώραν προσέθηκεν ἔχειν αὐτοῖς ἀφορολόγητον.

Cf. Flav. Jos., *c. Apion.*, 1, 23, §§ 213-214 a (éd. S. A. Naber, VI, 1896, p. 222, 18-27). "Ὅτι δ' οὐκ ἀγνοοῦντες ἐνιοὶ τῶν συγγραφέων τὸ ἔθνος ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὸ φθόνου τινὸς ἢ δι' ἄλλας αἰτίας οὐχ ὑγιεῖς τὴν μνήμην παρέλιπον, τεκμήριον οἶμαι παρέξειν. Ἰερώνυμος γὰρ ὁ τὴν περὶ τῶν διαδόχων ἱστορίαν συγγεγραφῶς κατὰ τὸν αὐτὸν μὲν ἦν Ἐκαταῖος χρόνον, φίλος δ' ὢν Ἀντιγόγου τοῦ βασιλέως τὴν Συρίαν ἐπετρόπευεν. <214> ἀλλ' ὁμοῦς Ἐκαταῖος μὲν καὶ βιβλίον ἔγραψε περὶ ἡμῶν, Ἰερώνυμος δ' οὐδαμοῦ κατὰ τὴν ἱστορίαν ἐμνημόνευσε, καίτοι σχεδὸν ἐν τοῖς τόποις διατετριφῶς.

— Flav. Jos., *Antiqu. Jud.*, 1, 7, 2, § 159 (éd. S. A. Naber, I, 1888, p. 33, 6-7). μνημονεύει δὲ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμου Βηρωσός, . . . <159> Ἐκαταῖος δὲ καὶ τοῦ

5 ἰκανῶς Eus. I | 7 βαδίζόντων Eus. | 12 ἐλκύσας Eus. | 14-15 κακοδ. εἶτα τὸν] κακοδαμονέστατον L | 15 λαβόντες L | 16 ἀνήγγελλεν Eus.

μνησθῆναι πλέον τι πεποίηκε· βιβλίον γὰρ περὶ αὐτοῦ συνταξάμενος κατέλιπε. Νικόλαος δὲ ὁ Δαμασκηνὸς . . . λέγει . . .

— Orig., *c. Cels.*, I, 15 (éd. P. Koetschau, *GCS* 2, 1899, p. 67, 29-68, 2) (= *PG* 11, 685-688 A). λέγεται δὲ καὶ Ἐρμιππον ἐν τῷ πρώτῳ περὶ νομοθετῶν ἱστορηκέναι Πυθαγόραν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. καὶ Ἐκαταίου δὲ τοῦ ἱστορικοῦ φέρεται περὶ Ἰουδαίων βιβλίον, ἐν ᾧ προστίθεται μᾶλλον πως ὡς σοφῶ τῷ ἔθνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ Ἐρέννιον Φίλωνα ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι . . .

Édition Eusèbe, *Praeparatio Evangelica*, K. Mras, *GCS* 43, I, 1954; *PG* 21 (= éd. F. Vigerus, 1628).

— édition Clément d'Alexandrie, *Stromata*, O. Stählin-L. Früchtel, *GCS* 52, 3e éd., 1960; *PG* 8 et 9 (= éd. J. Potter, 1715).

— édition Josèphe, S. A. Naber, Teubner, 1888-1896.

— cf. J. Freudenthal, *Alexander Polyhistor*, 1875; F. Jacoby, *Die Fragmente der Griechischen Historiker*, III, 1958.

18. AUCTORES JUDAEI HELLENISTAE *

a. Philo Antiquus.

1. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 20, 1 (GCS 43, 1, p. 506, 3-507, 3) (= PG 21, 712 BC).

L'histoire d'Abraham, après les notices d'Eupolémos, Artapan, Molon et peut-être Démétrius.

CS 43, 1

p. 506 » Φησι δὲ περὶ τούτου καὶ Φίλων ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Περὶ Ἱεροσόλυμα· 20, 1

ΦΙΛΩΝΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἐκλυον ἀρχεγόνοισι τὸ μηρίον ὡς ποτε θεσμοῖς,
Ἀβραάμ κλυτοχῆς ὑπερτέρῳ ἄμματι δεσμῶν,
5 παμφραῆς, πλήμμυρε μεγαυχῆτοισι λογισμοῖς, 5
θειοφιλῆ θέλγητρα. λιπόντι γὰρ ἀγλαδὸν ἔρκος
αἰνοφύτων ἔκαυμα βριήπυος αἰνετὸς ἴσχων
ἀθάνατον ποίησεν ἐὴν φάτιν, ἐξότε κείνου
ἔκγονος αἰνογόνοιο πολύμνιον ἔλλαχε κῦδος,

10 καὶ τὰ ἐξῆς· οἷς μετ' ὀλίγα ἐπιφέρει· 10

p. 507

Ἀρτίχερος θηκτοῖο ξικηφόρον ἐντύνοντος
λήματι καὶ σφαράγιο παρακλιδὸν ἀθροισθέντος·
ἀλλ' ὁ μὲν ἐν χεῖρεσσι κερασφόρον ὥπασε κριόν,

καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα.»

2. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 24, 1 (GCS 43, 1, p. 517, 18-518, 2) (= PG 21, 725 D).

L'histoire de Joseph, après la notice d'Artapan.

CS 43, 1

p. 517 » Μαρτυρεῖ δὲ ταῖς ἱεραῖς βίβλοις καὶ Φίλων ἐν τῇ ιδ' τῶν Περὶ Ἱεροσό- 24, 1
λυμα, λέγων οὕτως· 16

Ἐπίσιν ἔδος μακαριστὸν δλης μέγας ἔκτισεν ἄκτωρ
ὑψιστος καὶ πρόσθεν ἀφ' Ἀβραάμοιο καὶ Ἰσάκ

AUCT. a. *Philo*. 1. 3 μυρίον BION | 4 ὑπέρτερον BION | 6 θέλγηθρα mss | 11 θνη-
τοῦτο ON | 12 λήμματι ION | 17 δλωσ B

* Cf. *Introduction pseudépigv. gr. A.T.*, chapitre XXXII, p. 270-283.

GCS 43, I
p. 518

20 Ἰακώβ εὐτέκνοιό θ' ἔθεν Ἰωσήφ, ὃς ὄνειρων
θεσπιστῆς σκηπτοῦχος ἐν Αἰγύπτῳ θρόνοισι,
δινεύσας λαθραῖα χρόνου πλημμυρίδι μοίρης,

καὶ τὰ ἐξῆς. ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Ἰωσήφ. «

3. Eus., *Praef. Ev.*, 9, 37, 1-3 (GCS 43, I, p. 546, 5-547, 4) (= PG 21, 756 CD).

Le système hydraulique de Jérusalem, après la description de Timocharès.

GCS 43, I
p. 546

» Φησὶ δὲ ὁ Φίλων ἐν τοῖς Περὶ Ἱεροσολύμων κρήνην εἶναι, ταύτην 37, 1
δὲ ἐν μὲν τῷ χειμῶνι ξηραίνεσθαι, ἐν δὲ τῷ θερεί πληροῦσθαι. λέγει δὲ ἐν τῇ 6
πρώτῃ οὕτως·

5 Ἐνηχόμενος δ' ἐρύπερθε τὸ θαμβηέστατον ἄλλο
δέρικτηρον· συναοιδὰ μεγιστούχοιο λοετροῖς
βέυματος ἐμπίπλησι βαθὺν βόον ἐξανείσης, 10

καὶ τὰ ἐξῆς. οἷς πάλιν ὑποβάς περὶ τῆς πληρώσεως ἐπιλέγει· 2

10 Ἐρεῦμα γὰρ ὑψικράεννον, ἐν ὑετίοις νικετοῖσιν
ἰέμενον, πολυγηθές, ὑπαι πύργοις συνδροοῖσιν
στρωφᾶται, καὶ ξηρὰ πέδω κεκονιμένα κρήνης
τηλεραῆ δεικνυσὶν ὑπέρτατα θάμβεα λαῶν, 15

p. 547 καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. εἶτα πάλιν περὶ τῆς τοῦ ἀρχιερέως κρήνης καὶ 3
τῆς ἀποχετεύσεως διέξεισιν οὕτως·

Ἄϊπὸ δ' ἄρ' ἐκπτύουσι διὰ χθονὸς ὕδροχόοισι
σωλῆνες,

5 καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἔπεται. 20

b. Theodotus.

Eus., *Praef. Ev.*, 9, 22, 1-11 (GCS 43, I, p. 512, 12-516, 10) (= PG 21, 721 B-725 A).

Après l'histoire d'Abraham selon Démétrius, celle de Jacob.

iCS 43, I
p. 512

» Τὰ δὲ Σικιμὰ φησι Θεόδοτος ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων ἀπὸ Σικιμίου τοῦ Ἐρ- 22, 1
μοῦ λαβεῖν τὴν ὀνομασίαν· τοῦτον γὰρ καὶ κτίσαι τὴν πόλιν· κείσθαι δ' αὐτὴν
φησιν ἐν τῇ [περὶ] Ἰουδαίων οὕτως·

Philo. 2. 1 τόθεν BION | 3 λατραῖα *mss*

Philo. 3. 12 ὑψικράεννον ON | 13 ὑπὲρ *mss* | πύργοισιν ὄροισιν *mss*

- 15 * Ἡ δ' ἄρ' ἔην ἀγαθή τε καὶ αἰγινόμος καὶ ὕδρηλή,
οὐδὲ μὲν ἔσκεν ὁδὸς δολιχὴ πόλιν εἰσαφικέσθαι
ἀγρόθεν· οὐδέ ποτε δρῖα λαχνήεντα πονεῦσιν.
GCS 43, 1 ἔξ αὐτῆς δὲ μάλ' ἄγχι δὴ οὖρεα φαίνεται' ἔρουμά,
P. 513 ποίης τε πλήθοντα καὶ ὕλης· τῶν δὲ μεσηγὺ 5
ἀτραπιτὸς τέτμηται ἀραιή [αὐλώπις]· ἐν δ' ἐτέρωθι
ἢ διερῆ Σικίμων καταφαίνεται, ἱερὸν ἄστου,
νέρθεν ὑπὸ ρίζῃ δεδημημένον, ἀμφὶ δὲ τεῖχος
5 λισσὸν ὑπώρειαν ὑποδέδρομεν αἰπύθεν ἔρκος.'
- ὕστερον δὲ φησὶν αὐτὴν ὑπὸ Ἑβραίων κατασχεθῆναι, δυναστεύοντος 10 2
'Εμμῶρ· τὸν γὰρ Ἑμμῶρ υἷὸν γεννησάι Συχέμ. φησὶ δέ·
- 10 * Ἐνθένδε, ξένη, ποιμενόφι πτόλιν ἤλυθ' Ἰακῶβ
εὐρείαν Σικίμων· ἐπὶ δ' ἀνδράσι τοῖσιν ἔτησιν
ἀρχὸς Ἑμῶρ σὺν παιδί Συχέμ, μάλ' ἀτειρέε φῶτε.'
- εἶτα περὶ Ἰακῶβ καὶ τὴν εἰς Μεσοποταμίαν αὐτοῦ παρουσίαν καὶ τὸν τῶν δύο 15 3
γυναικῶν γάμου καὶ τὴν τῶν τέκνων γένεσιν καὶ τὴν παρουσίαν τὴν ἐκ Μεσο-
ποταμίας ἐπὶ τὰ Σίβιμα. εἶπε δέ·
- 15 * Ἰακῶβ Συρίην κτηνοτρόφον ἵκτο καὶ εὐρὺ
ρεῖθρον Ἐυφρήτασ λίπεν ποταμοῦ κελάδοντος.
ἤλυθε γὰρ κάκειθι λιπῶν δριμείαν ἐνιπὴν 20
αὐτοκασιγνήτοιο· πρόφρων ὑπέδεκτο δόμονδε
Λάβαν, ὅς οἱ ἔην μὲν ἀνεψιός, ἀλλὰ τότ' οἶος
ἦνασσαν Συρίης, νειηγενὲς αἷμα λελογχῶς.
20 τῷ δὲ γάμον κούρης μὲν ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν
ὀπλοτάτης· οὐ μὴν τελέθειν ἐπεμαίετο πάμπαν, 25
ἀλλὰ δόλον τολύπευσε καὶ εἰς λέχος ἀνέρι πέμπε
Λείαν, ἣ οἱ ἔην προγενεστέρα. οὐδέ μιν ἔμπης
ἔλλαθεν, ἀλλ' ἐνόησε κακορραφίην καὶ ἔδεκτο
παῖδ' ἐτέρην, ἀμφοῖν δ' ἐμίγη σὺν ὀμαίμοσιν ἦσι.
5 τῷ δ' υἱεῖς ἐγένοντο νόψ πεπνυμένοι αἰνώς 30
ἔνδεκα καὶ κούρη Δείνα περικαλλῆς ἔχουσα
εἶδος, ἐπίστρεπτον δὲ δέμας καὶ ἀμύμονα θυμόν.'
- ἀπὸ δὲ τοῦ Εὐφράτου φησὶ τὸν Ἰακῶβ ἐλθεῖν εἰς τὰ Σίβιμα πρὸς Ἑμμῶρ· τὸν 4
δὲ ὑποδέξασθαι αὐτὸν καὶ μέρος τι τῆς χώρας δοῦναι. καὶ αὐτὸν μὲν τὸν Ἰακῶβ

AUCT. b. *Theod.* 7 ἢ δ' ἱερῆ I ἢ δ' ἱερῆ ON | 9 ὑπὸ δ' ἔδρομεν ION | 12 ποιμενόθι ION |
14 ἀτηρέε ION | 18 ἴατο I εἰατο ON | 23 νειηγενὲς mss | 32 ἐπίπρεπτον ON ἐπίπρεπον
B ἐπίπρεπτον I *text. edd.*

10 γεωμορεῖν, τοὺς δὲ υἱοὺς αὐτοῦ ἕνδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντας ποιμαίνειν, τὴν δὲ
 θυγατέρα Δεῖναν καὶ τὰς γυναῖκας ἐριουργεῖν. καὶ τὴν Δεῖναν παρθένον οὖσαν
 εἰς τὰ Σίκιμα ἐλθεῖν πανηγύρεως οὔσης βουλομένην θεάσασθαι τὴν πόλιν·
 Συχέμ δὲ τὸν τοῦ Ἐμμῶρ υἱὸν ἰδόντα ἐρασθῆναι αὐτῆς καὶ ἀρπάσαντα ὡς
 ἑαυτὸν διακομίσαι καὶ φθεῖραι αὐτήν. αὔθις δὲ σὺν τῷ πατρὶ ἐλθόντα πρὸς 5 5
 15 τὸν Ἰακῶβ αἰτεῖν αὐτὴν πρὸς γάμου κοινωνίαν· τὸν δὲ οὐ φάνασι δώσειν, πρὶν
 ἂν ἦ πάντα τοὺς οἰκοῦντας τὰ Σίκιμα περιτεμνομένους Ἰουδαῖσαι· τὸν δὲ
 Ἐμμῶρ φάνασι πείσει αὐτούς. φησὶ δὲ περὶ τοῦ δεῖν περιτέμνεσθαι αὐτούς
 ὁ Ἰακῶβ·

Ἄλλοθεν εἰς γε νοῦς τ' ἀγέμεν ποτὶ δῶμα,
 ἄλλ' ὅστις γενεῆς ἐξεύχεται εἶναι ὁμοίης.' 10 6

GCS 43, I

p. 515 εἶτα ὑποβάς περὶ τῆς περιτομῆς· 7

Ἄλλοθεν εἰς γε νοῦς τ' ἀγέμεν ποτὶ δῶμα,
 ἄλλ' ὅστις γενεῆς ἐξεύχεται εἶναι ὁμοίης.' 15
 5 ἄστεμφές δὲ τέτυκται, ἐπεὶ θεὸς αὐτὸς ἔειπε.'

πορευθέντος οὖν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἐμμῶρ καὶ τοὺς ὑποτασσομένους παρα- 8
 καλοῦντος περιτέμνεσθαι, ἕνα τῶν Ἰακῶβ υἱῶν τὸ ὄνομα Συμεῶνα διαγνῶναι
 τὸν τε Ἐμμῶρ καὶ τὸν Συχέμ ἀνελεῖν, τὴν ὕβριν τῆς ἀδελφῆς μὴ βουληθέντα 20
 πολιτικῶς ἐνεγκεῖν· ταῦτα δὲ διαγνόντα Λευὶν τῷ ἀδελφῷ κοινώσασθαι· λα-
 10 βόντα δ' αὐτὸν συγκάταινον ἐπὶ τὴν πρᾶξιν παρορμηθεῖν, λόγιον προφερόμενον
 τὸν θεὸν ἀνελεῖν φάμενον τοῖς Ἀβραάμ ἀπογόνους δέκα ἔθνη δώσειν. φησὶ δὲ 9
 οὕτως ὁ Συμεὼν πρὸς τὸν Λευὶν·

Ἐγὼ γὰρ ἐγὼ μῦθόν <γε> πεπυσμένος εἰμι θεοῖο· 25
 δώσειν γὰρ ποτ' ἔφησε δέκ' ἔθνεα παισίν Ἀβραάμ.'

15 τὸν δὲ θεὸν αὐτοῖς τοῦτον τὸν νοῦν ἐμβαλεῖν διὰ τὸ τοὺς ἐν Σικίμοις ἀσεβεῖς
 εἶναι. φησὶ δέ·

Ἐγὼ γὰρ ἐγὼ μῦθόν <γε> πεπυσμένος εἰμι θεοῖο· 25
 δώσειν γὰρ ποτ' ἔφησε δέκ' ἔθνεα παισίν Ἀβραάμ.'

20 λοίγια δ' ὠρώρει τοῖσιν μεμελημένα ἔργα·
 τὸν οὖν Λευὶν καὶ τὸν Συμεῶνα εἰς τὴν πόλιν καθωπλισμένους ἐλθεῖν καὶ 10
 πρῶτα μὲν τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀναιρεῖν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν Ἐμμῶρ καὶ τὸν
 Συχέμ φονεῦσαι. λέγει δὲ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν οὕτως· 35 11

ICS 43, I
p. 516

‘Ὡς τότε δὴ Συμεὼν μὲν Ἐμῶρ ὠρουσεν ἐπ’ αὐτὸν
πληξέ τε οἱ κεφαλὴν, δειρὴν δ’ ἔλεν ἐν χειρὶ λαίῃ,
λείψε δ’ ἔτι σπαίρουσαν, ἐπεὶ πόνος ἄλλος ὀρώρει.
τόφρα δὲ καὶ Λευὶν μένος ἄσχετος ἔλλαβε χαίτης
γούνων ἀπτόμενον Συχέμ ἄσπετα μαργήναντα.
ἤλασε δὲ κληΐδα μέσην, δῦ δὲ Ξίφος ὀξὺ
σπλάγχνα διὰ στέρνων, λίπε δὲ ψυχὴ δέμας εὐθύς.’

5

5

πυθομένους δὲ καὶ τοὺς ἑτέρους ἀδελφοὺς τὴν πρᾶξιν αὐτῶν ἐπιβοηθῆσαι καὶ
τὴν πόλιν ἐκπορθῆσαι καὶ τὴν ἀδελφὴν ἀναρρυσάμενους μετὰ τῶν αἰχμαλώ-
των εἰς τὴν πατρίαν ἔπαυλιν διακομίσαι.»

10

10

c. Ezechielus Tragicus.

I. Eus., *Praep. Ev.*, 9, 28, 2-4 (GCS 43, I, p. 525, 3-527, 26) (= PG 21, 736 C-737 D); cf. pour Eus., p. 525, 9-526, 19; 527, 5-9; Clem. Alex., *Strom.*, I, 23, 155, 2-7; 156, 2 (GCS 52, p. 96, 22-98, 7, et 11-15) (= PG 8, 901 A-904 A).

Histoire de Moïse, après celle qu’Artapan a rapportée.

ICS 43, I
p. 524

» Περὶ δὲ τοῦ τὸν Μώυσον ἐκτεθῆναι ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔλος καὶ ὑπὸ
τῆς τοῦ βασιλέως θυγατρὸς ἀναιρεθῆναι καὶ τραφῆναι ἱστορεῖ καὶ Ἐζεκιῆλος
ὁ τῶν τραγωδιῶν ποιητής, ἀνωθεν ἀναλαβὼν τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν σὺν
Ἰακώβ παραγενομένων εἰς Αἴγυπτον πρὸς Ἰωσήφ. λέγει δὲ οὕτως, τὸν
Μώυσον παρεισάγων λέγοντα·

p. 525

15

5

‘ Ἄφ’ οὗ δ’ Ἰακώβ γῆν λιπῶν Χαναταίων
κατῆλθ’ ἔχων Αἴγυπτον ἐπτάκις δέκα
ψυχὰς σὺν αὐτῷ καὶ ἐπεγέννησεν πολὺν
λαὸν κακῶς πράσσοντα καὶ τεθλιμμένον,
ἕς ἄχρι τούτων τῶν χρόνων κακούμενον
κακῶν ὑπ’ ἀνδρῶν καὶ δυναστείας χερός.
ἰδὼν γὰρ ἡμῶν γένναν ἄλις ἠὲξημένην
δόλον καθ’ ἡμῶν πολὺν ἐμηχανήσατο
βασιλεὺς Φαραώ, τοὺς μὲν ἐν πλινθεύμασιν
οἰκοδομαῖς τε βαρέσιν αἰκίζων βροτοὺς
πόλεις τ’ ἐπύργου σφῶν ἕκατι δυσμῶρων.

2

10

20

25

2 χειρὶ BN | 4 ἔλαβε BI | 5 μάργην ἔντα ION | 7 αὐθὶς mss

AUCT. c. *Ezech.* I. 20 τοῦτον τὸν χρόνον ON | 25 οἰκοδομαῖς BION² | 26 πόλεισι
τε πύργους Cl. L πόλεις τε π. BION | ἕκατι Cl.

		ἔπειτα κηρύσσει μὲν Ἑβραίων γένει 15 τάρσενικὰ ῥίπτειν ποταμὸν ἐς βαθύρροον. ἐνταῦθα μήτηρ ἢ τεκοῦσ' ἔκρυπτε με τρεῖς μῆνας, ὡς ἔφασκεν. οὐ λαθοῦσα δὲ ὑπεξέθηκε κόσμον ἀμφιθεισά μοι,	5
	20	παρ' ἄκρα ποταμοῦ λάσιον εἰς ἔλος δασύ· Μαριάμ δ' ἀδελφή μου κατώπτευεν πέλας. κἀπειτα θυγάτηρ βασιλέως ἄβραις ὁμοῦ κατῆλθε λουτροῖς χρώτα φαιδρῦναι νέον· ἰδοῦσα δ' εὐθύς καὶ λαβοῦσ' ἀνείλετο,	10
GCS 43, I 25 p. 526		ἔγνω δ' Ἑβραῖον ὄντα· καὶ λέγει τάδε Μαριάμ ἀδελφῇ προσδραμοῦσα βασιλίδι· 'θέλεις τροφὸν σοι παιδί τῷδ' εὖρω ταχύ ἐκ τῶν Ἑβραίων;' ἢ δ' ἐπέσπευσεν κόρην. μολοῦσα δ' εἶπε μητρὶ καὶ παρῆν ταχύ	15
	5	αὐτῇ τε μήτηρ καὶ ἔλαβέν μ' ἐς ἀγκάλας. εἶπεν δὲ θυγάτηρ βασιλέως· Τοῦτον, γύναι, τρέφευε, κἀγὼ μισθὸν ἀποδώσω σέθεν. ὄνομα δὲ Μωσῆν ὠνόμαζε, τοῦ χάριν ὕγρας ἀνείλε ποταμίας ἀπ' ἡόνος.'	20
	10	τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει καὶ περὶ τούτων ὁ Ἐξεκλιῆλος ἐν τῇ τραγωδίᾳ, 10 τὸν Μωυσῆν παρεισάγων λέγοντα·	3
		'Ἐπεὶ δὲ καιρὸς νηπίων παρῆλθέ μοι, ἤγαγέ με μήτηρ βασιλίδος πρὸς δώματα, ἅπαντα μυθεύσασα καὶ λέξασά μοι	25
	15	γένος πατρῶον καὶ θεοῦ δωρήματα. ἕως μὲν οὖν τὸν παιδὸς εἶχομεν χρόνον, τροφαῖσι βασιλικαῖσι καὶ παιδεύμασιν ἅπανθ' ὑπισχνεῖθ', ὡς ἀπὸ σπλάγχνων ἐών·	
	20	ἐπεὶ δὲ πλήρης κόλπος ἡμερῶν παρῆν, ἐξῆλθον οἰκῶν βασιλικῶν (πρὸς ἔργα γὰρ θυμὸς μ' ἄνωγε καὶ τέχνασμα βασιλέως). ὄρω δὲ πρῶτον ἄνδρας ἐν χειρῶν νόμῳ, τὸν μὲν γ' Ἑβραῖον, τὸν δὲ γένος Αἰγύπτιον. ἰδῶν δ' ἐρήμους καὶ παρόντα μηδένα	30
			35

4 ὡς Cl. οὐς BION | 6 δασύ] βαθύ Cl. | 7 ἀδελφ' ἡμῶν BION Cl. L | 10 δ'] μ' Cl. L | 13 τῷ παιδί mss τῷδε π. Cl. L | 14 ἔσπευσε Cl. L | 16 μ' de. Cl. L | 24 ἡγέν Cl. ἡγέ Eus. I | 30 κόλτος BON κύκλος corr. edd. Cl. | 33 νομαῖς mss | 34 τὸν δ' ION

CS 43, I
P. 527

ἔρρυσάμην ἀδελφόν, ὃν δ' ἔκτειν' ἐγώ,
ἔκρυσά δ' ἄμμω τοῦτον, ὥστε μὴ εἰσιδεῖν
ἕτερόν τιν' ἡμᾶς κάπογυμνώσαι φρόνον.
τῇ 'παύριον δὲ πάλιν ἰδὼν ἄνδρας δύο,
μάλιστα δ' αὐτοὺς συγγενεῖς, πατουμένους
λέγω· Τί τύπτεις ἀσθενέστερον σέθεν;
ὁ δ' εἶπεν· Ἡμῖν τίς σ' ἀπέστειλε κριτὴν
ἢ 'πιστάτην ἐνταῦθα; μὴ κτενεῖς σύ με,
ὥσπερ τὸν ἐχθὲς ἄνδρα; καὶ δεῖσας ἐγώ
ἔλεξα· Πῶς ἐγένετο συμφανὲς τόδε;
καὶ πάντα βασιλεῖ ταῦτ' ἀπήγγειλεν ταχύ·
ζητεῖ δὲ Φαραῶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν λαβεῖν·
ἐγὼ δ' ἀκούσας ἐκποδῶν μεθίσταμαι
καὶ νῦν πλανῶμαι γῆν ἐπ' ἄλλοτέρμονα.'

5

10

εἶτα περὶ τῶν τοῦ 'Ραγουήλ θυγατέρων οὕτως ἐπιβάλλει·

15 4

15 * Ὀρῶ δὲ ταύτας ἑπτὰ παρθένους τινάς.'

ἔρωτήσαντός τε αὐτὰς τίνες εἶησαν αἱ παρθένοι, φησὶν ἡ Σεπφώρα·

'Λιβύη μὲν ἡ γῆ πᾶσα κληίζεται, ξένη,
οἰκοῦσι δ' αὐτὴν φύλα παντοίων γενῶν,
Αἰθίοπες ἄνδρες μέλανες· ἄρχων δ' ἐστὶ γῆς
εἷς καὶ τύραννος καὶ στρατηλάτης μόνος.
ἄρχει δὲ πόλεως τῆσδε καὶ κρίνει βροτοὺς
ἱερεὺς, ὃς ἐστ' ἐμοῦ τε καὶ τούτων πατήρ.'

20

εἶτα περὶ τοῦ ποτισμοῦ τῶν θρεμμάτων διελθὼν περὶ τοῦ Σεπφώρας ἐπι-
βάλλει γάμου, δι' ἀμοιβαίων παρεισάγων τὸν τε Χοῦμ καὶ τὴν Σεπφώραν 25
λέγοντας·

25 (X.) * Ὅμως κατειπεῖν χρή σε, Σεπφώρα, τάδε.

(Σ.) ξένω πατήρ με τῷδ' ἔδωκεν εὐνέτιν.'α

2. Eus., *Praep. Ev.*, 9, 29, 5-14 (GCS 43, I, p. 529, 5-536, 20) (= PG 21, 740 C-745 C); cf. pour Eus., p. 532, 3: Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.131, 3 (GCS 52, p. 415, 11) (= PG 9, 193 A), où le vers est attribué à Eschyle (voir *supra*, § 16, p. 162, 8).

Dans l'histoire de Moïse, après la notice de Démétrius sur Moïse en Madian et sur sa femme Sephora.

5 παρουμένους ION

GCS 43, I

p. 529 » Λέγει δὲ περὶ τούτων καὶ Ἐζεκιῆλος ἐν τῇ Ἐξαγωγῇ, προσπαρειληφώς 4
τὸν ὄνειρον τὸν ὑπὸ Μωσέως μὲν ἑωραμένον, ὑπὸ δὲ πενθεροῦ διακεκριμένον.
λέγει δὲ αὐτὸς ὁ Μωσῆς δι' ἀμοιβαίων πρὸς τὸν πενθερὸν οὕτως πως·

5 'Ἐδοξ' ἄρους κατ' ἄκρα Σιναίου θρόνον 5
μέγαν τιν' εἶναι μέχρις οὐρανοῦ πτυχός,
ἐν τῷ καθῆσθαι φῶτα γενναῖόν τινα 5
διάδημ' ἔχοντα καὶ μέγα σκῆπτρον χειρὶ
εὐωνύμῳ μάλιστα. δεξιᾷ δέ μοι
10 ἔνευσε, καὶ γὰρ πρόσθεν ἐστάθην θρόνου.
σκῆπτρον δέ μοι παρέδωκε καὶ εἰς θρόνον μέγαν 10
εἶπεν καθῆσθαι· βασιλικὸν δ' ἔδωκέ μοι
διάδημα καὶ αὐτὸς ἐκ θρόνων χωρίζεται.
15 ἐγὼ δ' ἐσεῖδον γῆν ἅπασαν ἐγκυκλιον
καὶ ἔνευθε γαίας καὶ ἐξὑπερθεν οὐρανοῦ,
καὶ μοί τι πλῆθος ἀστέρων πρὸς γούνατα 15
ἐπιπτ', ἐγὼ δὲ πάντας ἠριθμησάμην,
κάμου παρῆγεν ὡς παρεμβολὴ βροτῶν.
εἶτ' ἐμφορηθεὶς ἐξανίσταμ' ἐξ ὕπνου.'

20 ὁ δὲ πενθερὸς αὐτοῦ τὸν ὄνειρον ἐπικρίνει οὕτως· 6

'Ὡ ξένε, καλὸν σοι τοῦτ' ἐσήμηνεν θεός· 20
ζῶν δ', ὅταν σοι ταῦτα συμβαίῃ ποτέ.
p. 530 ἄρα γε μέγαν τιν' ἐξαναστήσεις θρόνον
καὶ αὐτὸς βραβεύσεις καὶ καθιγήσῃ βροτῶν;
τὸ δ' εἰσθεᾶσθαι γῆν ὄλην τ' οἰκουμένην
καὶ τὰ ὑπένευθε καὶ ὑπὲρ οὐρανὸν θεοῦ· 25
5 ὄψει τὰ τ' ὄντα τὰ τε προτοῦ τὰ θ' ὕστερον.'

περὶ δὲ τῆς καιομένης βάτου καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ τῆς πρὸς Φαραῶ πάλιν 7
παρεισάγει δι' ἀμοιβαίων τὸν Μωσῆν τῷ θεῷ διαλεγόμενον. φησὶ δὲ ὁ Μωσῆς·

'Ἐα· τί μοι σημεῖον ἐκ βάτου τόδε,
τεράστιόν τε καὶ βροτοῖς ἀπιστία; 30
10 ἄφρω βάτος μὲν καίεται πολλῷ πυρὶ,
αὐτοῦ δὲ χλωρὸν πᾶν μένει τὸ βλαστάνον.
τί δὴ; προελθὼν ὄψομαι τεράστιον
μέγιστον· οὐ γὰρ πίστιν ἀνθρώποις φέρει.'

Ezech. 2. 4 ἔδοξ'] ἐξ *mss* | ἄκρας ἰνου BON ἀκ. οὐ I | 5 πτύχας BON | 20 καλοῦ ION *de. B* | ἐσόμηνε I ἐμήνυσε BON | 21 ζῶιον I (BON) | συμβαίῃ *mss* | 26 πρὸ τούτου *mss*

	εἶτα ὁ θεὸς αὐτῶ προσομιλεῖ·	8
15	Ἐπίσχες, ὦ φέριστε, μὴ προσεγγίσης, Μωσῆ, πρὶν ἢ τῶν σῶν ποδῶν λῦσαι δέσιν· ἀγία γὰρ ἦς σὺ γῆς ἐφέστηκας πέλει, ὁ δ' ἐκ βάτου σοι θεῖος ἐκλάμπει λόγος.	5
20	θάρσησον, ὦ παῖ, καὶ λόγων ἄκου' ἐμῶν· ἰδεῖν γὰρ ὕψιν τὴν ἐμὴν ἀμήχανον θνητὸν γεγῶτα, τῶν λόγων δ' ἔξεστί σοι ἐμῶν ἀκούειν, τῶν ἑκατ' ἐλήλυθα.	10
25	ἐγὼ θεὸς σῶν, ὧν λέγεις, γεννητόρων, Ἄβραάμ τε καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβου τρίτου. μνησθεὶς δ' ἐκείνων καὶ ἔτ' ἐμῶν δωρημάτων πάρεμι σῶσαι λαὸν Ἑβραίων ἐμὸν, ιδῶν κάκωσιν καὶ πόνον δούλων ἐμῶν.	15
30	ἀλλ' ἔρπε καὶ σήμαινε τοῖς ἐμοῖς λόγοις πρῶτον μὲν αὐτοῖς πᾶσιν Ἑβραίοις ὁμοῦ, ἐπειτα βασιλεῖ τὰ ὑπ' ἐμοῦ τεταγμένα, ὅπως σὺ λαὸν τὸν ἐμὸν ἐξάγοις χθονός·	
CS 43, I p. 53I	εἶτα ὑποβάς τινα ἀμοιβαῖα αὐτὸς ὁ Μωσῆς λέγει·	9
	Ὅτι εὐλόγος πέφυκα, γλῶσσα δ' ἐστὶ μοι δύσφραστος, ἰσχνόφωνος, ὥστε μὴ λόγους ἐμούς γενέσθαι βασιλέως ἐναντίον·	20
5	εἶτα πρὸς ταῦτα ὁ θεὸς αὐτῶ ἀποκρίνεται·	10
	Ἄάρωνα πέμψω σὸν κασίγητον ταχύ, ὧ πάντα λέξεις τὰς ἐμοῦ λελεγμένα, καὶ αὐτὸς λαλήσει βασιλέως ἐναντίον, σὺ μὲν πρὸς ἡμᾶς, ὁ δὲ λαβῶν σέθεν πάρα·	25
10	περὶ δὲ τῆς ῥάβδου καὶ τῶν ἄλλων τεράτων οὕτω δι' ἀμοιβαίων εἴρηκε·	11
	(Θ.) τί δ' ἐν χεροῖν σοῖν τοῦτ' ἔχεις; λέξον τάχος. (M.) ῥάβδον τετραπόδων καὶ βροτῶν κολάστριαν.	30
	(Θ.) ῥῖψον πρὸς οὐδας καὶ ἀποχώρησον ταχύ. δράκων γὰρ ἔσται φοβερός, ὥστε θαυμάσαι.	
15	(M.) ἰδοὺ βέβληται· δέσποθ', ἴλεως γενοῦ· ὡς φοβερός, ὡς πέλωρος· οἴκτειρον σὺ με· πέφρικ' ἰδῶν, μέλη δὲ σώματος τρέμει.	35

- (Θ.) μηδὲν φοβηθῆς, χεῖρα δ' ἐκτείνας λαβὲ
 οὐράν, πάλιν δὲ ῥάβδος ἔσσεθ' ὡσπερ ἦν.
 20 ἔνθεσ δὲ χεῖρ' εἰς κόλπον ἐξένεγκέ τε.
 (Μ.) ἰδοὺ τὸ ταχθέν, γέγονεν ὡσπερεὶ χιών.
 (Θ.) ἔνθεσ πάλιν δ' εἰς κόλπον, ἔσται δ' ὡσπερ ἦν.' α 5

Τούτοις ἐπάγει (ὁ Πολυτίστωρ), μετὰ τινα τὰ μεταξὺ αὐτῶ 12
 εἰρημένα, λέγων·

» Ταῦτα δὲ φησιν οὕτως καὶ Ἐζεκιῆλος ἐν τῇ Ἐξαγωγῇ λέγων, περὶ
 25 μὲν τῶν σημείων τὸν θεὸν παρεισάγων λέγοντα οὕτως·

GCS 43, I
 p. 532

- 'Ἐν τῆδε ῥάβδῳ πάντα ποιήσεις κακά· 10
 πρῶτον μὲν αἶμα ποτάμιον βυθήσεται
 πηγαί τε πᾶσαι καὶ ὕδατων συστήματα·
 βατράχων τε πληθος καὶ σκνίπας ἐμβαλῶ χθονί.
 5 ἔπειτα τέφραν οἷς καμινάσιν πάσω,
 ἀναβρῦσει δ' ἐν βροτοῖς ἔλκη πικρά. 15
 κυνόμυια δ' ἤξει καὶ βροτοῦς Αἰγυπτίων
 πολλοὺς κακώσει. μετὰ δὲ ταῦτ' ἔσται πάλιν
 λοιμός, θανοῦνται δ' οἷς ἔνεστι καρδία
 10 σκληρά. πικράνῳ δ' οὐρανόν· χάλαζα νῦν
 σὺν πυρὶ πεσεῖται καὶ νεκροὺς θήσει βροτούς. 20
 καρποὶ τ' ὄλοῦνται τετραπόδων τε σώματα·
 σκοτός τε θήσω τρεῖς ἔφ' ἡμέρας ὄλας
 ἀκρίδας τε πέμψω, καὶ περισσὰ βρώματα
 15 ἅπαντ' ἀναλώσουσι καὶ καρποῦ χλόην.
 ἐπὶ πᾶσι τούτοις τέκν' ἀποκτενῶ βροτῶν 25
 πρωτόγονα. παύσω δ' ὕβριν ἀνθρώπων κακῶν.
 Φαραῶ δὲ βασιλεὺς πείσεται οὐδὲν ὦν λέγω,
 πλην τέκνον αὐτοῦ πρωτόγονον ἔξει νεκρόν·
 20 καὶ τότε φοβηθεὶς λαὸν ἐκπέμψει ταχύ·
 πρὸς τοῖσδε λέξεις πᾶσιν Ἑβραίοις ὁμοῦ· 30
 Ὁ μεις ὁδ' ὑμῖν πρῶτος ἐνιαυτῶν πέλει·
 ἐν τῷδ' ἀπάξω λαὸν εἰς ἄλλην χθόνα,
 εἰς ἣν ὑπέστην πατράσιν Ἑβραίων γένους.
 25 λέξεις δὲ λαῶ παντί, μνηὸς οὐ λέγω
 διχομηνίᾳ τὸ πάσχα θύσαντας θεῶ
 35 τῇ πρόσθε νυκτὶ αἵματι ψαῦσαι θύρας,

ὅπως παρέλθῃ σῆμα δεινὸς ἄγγελος.

ὕμεις δὲ νυκτὸς ὄπτα δαίσεσθε κρέα.

σπουδῇ δὲ βασιλεὺς ἐκβαλεῖ πρόπαντ' ὄχλον.

5 ὅταν δὲ μέλλῃτ' ἀποτρέχειν, δώσω χάριν
λαῶ, γυνή τε παρὰ γυναικὸς λήψεται
σκεύη κόσμον τε πάνθ', ὃν ἄνθρωπος φέρει,
χρυσόν τε καὶ <τόν> ἄργυρον ἠδὲ καὶ στολάς,
10 ἵν' ὧν ἔπραξαν μισθὸν ἀποδώσι βροτοῖς.

ὅταν δ' ἐς ἴδιον χώρον εισέλθῃτ', ὅπως
10 ἀφ' ἧσπερ ἡοῦς ἐφύγετ', Αἰγύπτου δ' ἀπο
ἑπτὰ διοδοιποροῦντες ἡμέρας ὁδόν,
πάντες τοσαύτας ἡμέρας ἔτος κἀτα

15 ἄζυμα ἔδεσθε καὶ θεῶ λατρεύετε,
τὰ πρωτότευκτα ζῶα θύοντες θεῶ,
15 ὅσ' ἂν τέκωσι παρθένοι πρώτως τέκνα
τάρσενικὰ διανοίγοντα μήτρας μητέρων.' «

Καὶ πάλιν περὶ τῆς αὐτῆς ταύτης ἑορτῆς φησιν ἐπεξεργαζόμενον ἀκρι- 13
βέστερον εἰρηκέναι·

20 » Ἄνδρῶν Ἑβραίων τοῦδε τοῦ μηνὸς λαβῶν
κατὰ συγγενείας πρόβατα καὶ μόσχους βοῶν
20 ἄμωμα δεκάτη· καὶ φυλαχθήτω μέχρι
τετρὰς ἐπιλάμψει δεκάδι, καὶ πρὸς ἐσπέραν
θύσαντες ὄπτα πάντα σὺν τοῖς ἐνδοθεν

ἰCS 43, I 25 οὕτως φάγεσθε ταῦτα· περιεζωσμένοι
P. 534 καὶ κοῖλα ποσὶν ὑποδέδεσθε καὶ χερὶ
25 βακτηρίαν ἔχοντες. ἐν σπουδῇ τε γὰρ

5 βασιλεὺς κελεύσει πάντας ἐκβαλεῖν χθονός·
κεκλήσεται δὲ πᾶς. καὶ ὅταν θύσητε δέ,
δέσμην λαβόντες χερσὶν ὑσώπου κόμης
5 εἰς αἷμα βάψαι καὶ θιγεῖν σταθμῶν δυοῖν,
ὅπως παρέλθῃ θάνατος Ἑβραίων ἀπο.

10 ταύτην δ' ἑορτὴν δεσπότη τηρήσετε,
ἔφθ' ἡμέρας ἄζυμα· καὶ οὐ βρωθήσεται
ζύμη. κακῶν γὰρ τῶνδ' ἀπαλλαγῆσεται,
καὶ τοῦδε μηνὸς ἕξοδον διδοῖ θεός·
35 ἀρχὴ δὲ μηνῶν καὶ χρόνων οὗτος πέλει.' «

11 (δ') ὁδοιποροῦντες (I)BON | 23 πάντα *de*. B | 25 χερσὶ *mss* | 26 βακτηρίας
ON | 33 ἑπτὰ *mss*

πάλιν μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει (ὁ Πολυῦστωρ)·

14

» Φησὶ δὲ καὶ Ἐζεκιῆλος ἐν τῷ δράματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἐξαγωγῇ,
15 παρεισάγων ἄγγελον λέγοντα τὴν τε τῶν Ἑβραίων διάθεσιν καὶ τὴν τῶν
Αἰγυπτίων φθορὰν οὕτως·

	· Ὡς γὰρ σὺν ὄχλῳ τῷδ' ἀφώρμησεν δόμων	5
	βασιλεὺς Φαραῶ μυρίων ὄπλων μέτα	
20	ἵππου τε πάσης καὶ ἀρμάτων τετραδύρων	
	καὶ προστάταισι καὶ παραστάταις ὁμοῦ,	
	ἦν φρικτὸς ἀνδρῶν ἐκτεταγμένων ὄχλος.	
	πεζοὶ μὲν ἐν μέσοισι καὶ φαλαγγικοὶ	10
5CS 43, I	διεκδρομάς ἔχοντες ἄρμασιν τόπους·	
P. 535	ἵππεῖς δ' ἔταξε τοὺς μὲν ἐξ εὐωνύμων,	
	ἐκ δεξιῶν δὲ πάντας Αἰγυπτίου στρατοῦ.	
	τὸν πάντα δ' αὐτῶν ἀριθμὸν ἠρόμην ἐγὼ [στρατοῦ]·	
	μυριάδες <ἦσαν> ἑκατὸν εὐάνδρου λεώ[ς].	15
5	ἔπει δ' Ἑβραίων οὐμὸς ἦντησε στρατός,	
	οἱ μὲν παρ' ἀκτὴν πλησίον βεβλημένοι	
	Ἑρυθρᾶς Θαλάσσης ἤεσαν ἠθροῖσμένοι·	
	οἱ μὲν τέκνοισι νηπίοις δίδουν βορὰν	
	ὁμοῦ τε καὶ δάμαρσιν, ἔμπονοι κόπῳ·	20
10	κτῆνην τε πολλὰ καὶ δόμων ἀποσκευή·	
	αὐτοὶ δ' ἄνοπλοι πάντες εἰς μάχην χέρας	
	ιδόντες ἡμᾶς ἠλάλαξαν ἔνδακρυν	
	φωνὴν πρὸς αἰθέρα τ' ἐτάθησαν ἄθροοι,	
	θεὸν πατρῶον. ἦν πολὺς δ' ἀνδρῶν ὄχλος.	25
15	ἡμᾶς δὲ χάσμα πάντας εἶχεν ἐν μέρει.	
	ἔπειθ' ὑπ' αὐτοὺς θήκαμεν παρεμβολὴν	
	(Βεελζεφῶν τις κληίζεται πόλις βροτοῖς).	
	ἔπει δὲ Τιτὰν ἥλιος δυσμαῖς προσῆν,	
	ἐπέσχομεν, θέλοντες ὄρθριον μάχην,	30
20	πεποιθότες λαοῖσι καὶ φρικτοῖς ὄπλοις.	
	ἔπειτα θεῶν ἄρχεται τεραστίων	
	θαυμάστ' ἰδέσθαι. καὶ τις ἐξαίφνης μέγας	
	στῦλος νεφώδης ἐστάθη πρὸ γῆς, μέγας,	
P. 536	παρεμβολῆς ἡμῶν τε καὶ Ἑβραίων μέσος.	35
	κᾶπειθ' ὁ κείνων ἡγεμὼν Μωσῆς, λαβὼν	
	ῥάβδον θεοῦ, τῇ δὴ πρὶν Αἰγύπτῳ κακὰ	

- 10 ἔγκαρπα, δεκάκις ἑπτὰ, καὶ ἐπίρρυτος
χλόη πέφυκε θρέμμασιν χορτάσματα.’
εἶτα ὑποβὰς περὶ τοῦ φανέντος ὀρνέου διεξέρχεται·
‘Ἔτερον δὲ πρὸς τοῖσδ’ εἶδομεν ζῶον ξένον,
θαυμαστόν, οἷον οὐδέπω ὤρακέ τις. 5
15 διπλοῦν γὰρ ἦν τὸ μῆκος ἀετοῦ σχεδόν,
πτεροῖσι ποικίλοισιν ἠδὲ χρώμασι.
στῆθος μὲν αὐτοῦ πορφυροῦν ἐφαίνετο,
σκέλη δὲ μιλόχρωτα, καὶ κατ’ ἀυχένων
κροκωτίνοις μαλλοῖσιν εὐτρεπίζετο. 10
20 κάρα δὲ κοττοῖς ἡμέροις παρεμφερές,
καὶ μηλίνη μὲν τῇ κόρῃ προσέβλεπε
κύκλω· κόρη δὲ κόκκος ὡς ἐφαίνετο.
ῥCS 43, I
p. 538 φωνὴν δὲ πάντων εἶχεν ἐκπρεπεστάτην.
βασιλεὺς δὲ πάντων ὀρνέων ἐφαίνετο, 15
ὡς ἦν νοῆσαι· πάντα γὰρ τὰ πτήν’ ὁμοῦ
ἔπισθεν αὐτοῦ δειλιῶντ’ ἐπέσσυτο,
5 αὐτὸς δὲ πρόσθεν, ταῦρος ὡς γαυροῦμενος,
ἔβαινε κραιπνὸν βῆμα βαστάζων ποδός.’α

4. Epiph., *Haer.*, 64, 29, 6 (GCS 31, p. 447, 16-448, 3) (= PG 41, 1104 C).

Sur Origène, à propos du Diable, peut-être prologue ou épilogue de l’*Ἐξαγωγή* d’*Ἐζέχιελ* (selon Scaliger, cf. *Introduction*, p. 275).

- GCS 31
p. 447 ἐπέρχεται δὲ μοι καὶ ἐμμέτρως εἰπεῖν· 20 6
16 ὦ πᾶσιν ἀρχὴ καὶ πέρας κακῶν ὄφεις,
σὺ τ’ ὦ βαρὺν τίκτουσα θησαυρὸν κακῶν
πλάνη τυφλοῦ ποδηγὲ ἀγνοίας βίου,
χαίρουσα θρήνοις καὶ στενάγμασι βροτῶν,
20 ἡμεῖς ἀθέσμους εἰς ὕβρεις δημοσπόρων
τάς μισαδέλφους ὀπλίσαντες ὠλένας
Καῖν μολῦναι φοινίῳ πρῶτον λύθρῳ
ῥCS 448 ἐπέισατον γῆν καὶ τὸν ἐξ ἀκηράτων
πεσεῖν αἰώνων πρωτόπλαστον εἰς χθόνα
ἡμεῖς ἔτεκτῆνασθε. 30

Καὶ ὁ μὲν διάβολος οὕτως. 30, 1

Édition K. Holl, GCS 31, 1922; PG 41 (= éd. D. Petavius, 1622).

10 κροκωτοῖσι ON | μαλοῖσιν ON | 11 κοίτης ION | 16 ὡστ’ BON
Ezech. 4. 22 οὐ τῷ M οὕτω U | 28 ἔπισα τὸν M ἐπέισατο U | καὶ τῶν MV

d. Aristobulus Philosophus.

1. Eus., *Praef. Ev.*, 8, 10, 1-17 (GCS 43, I, p. 451, 13-454, 8) (= PG 21, 636 B-640 B); cf. pour Eus, p. 453, 7-454, 8 (littéralement p. 453, 14-19): Clem. Alex., *Strom.*, 6, 3.32, 3-33, 1 (littéralement 32, 5-33, 1) (GCS 52, p. 447, 6-18) (= PG 9, 249 B-252 A).

Après l'histoire de la Septante, selon la *Lettre d'Aristée*.

CS 43, 1

p. 451 ὁ δὲ Ἀριστόβουλος καὶ τῆς
6 κατ' Ἀριστοτέλην φιλοσοφίας
πρὸς τῇ πατρίῳ μετελληγώς,
ὅποια περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς
βίβλοις φερομένων ὡς περὶ θεοῦ 5
μελῶν διῆλθεν ἐπακοῦσαι καιρός·
οὗτος δ' (αὐτὸς ἐκεῖνος, οὗ καὶ
ἡ δευτέρα τῶν Μακκαβαίων ἐν
ἀρχῇ τῆς βίβλου μνημονεύει) ἐν
τῷ πρὸς Πτολεμαῖον τὸν βασιλέα 10
10 συγγράμματι τοῦτον καὶ αὐτὸς
διασαφεῖ τὸν τρόπον·

»Πλὴν ἱκανῶς εἰρημένων πρὸς 10, 1
τὰ προκείμενα ζητήματα ἐπεκρώνη-
σας καὶ σύ, βασιλεῦ, διότι σημαίνε- 15
ται διὰ τοῦ νόμου τοῦ παρ' ἡμῖν
15 καὶ χεῖρες καὶ βραχίων καὶ πρόσω-
πον καὶ πόδες καὶ περίπατος ἐπὶ
τῆς θείας δυνάμεως· ἃ τεύξεται
λόγου καθήκοντος καὶ οὐκ ἀντι- 20
δοξήσει τοῖς προειρημένοις ὑφ'
ἡμῶν οὐδέν. παρακαλέσαι δέ σε 2
βούλομαι πρὸς τὸ φυσικῶς λαμβά-
νειν τὰς ἐκδοχὰς καὶ τὴν ἀρμόζου-
σαν ἔννοιαν περὶ θεοῦ κρατεῖν, καὶ 25
μὴ ἐκπίπτειν εἰς τὸ μυθῶδες καὶ
ἀνθρώπινον κατάστημα. πολλαχῶς 3
γὰρ ὁ βούλεται λέγειν ὁ νομοθέτης
20 ἡμῶν Μωσῆς ἐφ' ἐτέρων πραγ-
μάτων λόγους ποιούμενος (λέγω 30
p. 452 δὲ τῶν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν),

φυσικὰς διαθέσεις ἀπαγγέλλει καὶ
 μεγάλων πραγμάτων κατασκευάζ.
 οἷς μὲν οὖν πάρεστι τὸ καλῶς 4
 νοεῖν, θαυμάζουσι τὴν περὶ αὐτὸν
 σοφίαν καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα, καθ' 5
 ὃ καὶ προφήτης ἀνακεκήρυκται· ὧν
 εἰσιν οἱ προειρημένοι φιλόσοφοι
 καὶ πλείονες ἕτεροι καὶ ποιηταὶ
 5 παρ' αὐτοῦ μεγάλας ἀφορμὰς εἰλη-
 φότες, καθὸ καὶ θαυμάζονται. τοῖς 5
 δὲ μὴ μετέχουσι δυνάμεως καὶ 11
 συνέσεως, ἀλλὰ τῷ γραπτῷ μόνον
 προσκειμένοις οὐ φαίνεται μεγα-
 λειόν τι διασαφῶν. ἀρξομαι δὲ 6
 λαμβάνειν καθ' ἕκαστον σημαίνω- 15
 μενον, καθ' ὅσον ἂν ὦ δυνατός. εἰ
 δὲ μὴ τεύξομαι τοῦ πράγματος μηδὲ
 πείσω, μὴ τῷ νομοθέτῃ προσάψῃς
 τὴν ἀλογίαν, ἀλλ' ἔμοι τῷ μὴ
 10 δυναμένῳ διαιρεῖσθαι τὰ ἐκείνῳ 20
 νενοημένα. χεῖρες μὲν οὖν νοοῦνται 7
 προδήλως καὶ ἐφ' ἡμῶν κοινότε-
 ρον. ὅταν γὰρ δυνάμεις ἐξαποστέλ-
 λῃς σὺ βασιλεὺς ὧν, βουλόμενός τι
 κατεργάσασθαι, λέγομεν· μεγάλην 25
 χεῖρα ἔχει ὁ βασιλεὺς, φερομένων
 τῶν ἀκουόντων ἐπὶ τὴν δύναμιν
 ἣν ἔχεις. ἐπισημαίνεται δὲ τοῦτο 8
 καὶ διὰ τῆς νομοθεσίας ἡμῶν λέγων
 ὁ Μωσῆς οὕτως· Ἐν χειρὶ κρα- 30
 15 ταιῇ ἐξήγαγεν ὁ θεὸς σε ἐξ Αἰγύ-
 πτου· καὶ πάλιν εἰρηκέναι αὐτῷ
 φησι τὸν θεόν· Ἀποστελῶ τὴν
 χεῖρά μου καὶ πατάξω τοὺς Αἰγυ-
 πτίους· καὶ ἐπὶ τοῦ γεγονότος θα- 35
 νάτου τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ἄλλων

AUCT. d. *Aristob.* I. I ἀπαγγέλλει BN | 15-16 σημαίνων BON | 16 καθ' ὅσον ἂν
 καθὼς BON | 17 τοῦ πραγμ. I τάληθοῦς ON τάληθεῖ B | 18-21 μῆ . . . νενοημένα
 (21) I οὐ τοῦ νομοθέτου, ἀλλ' ἔμοι ὁ μῶμος τοῦ ἀτονούντος περὶ τὸ ἀληθές BON |
 27-28 ἐφ' ἣν ἔχει (*sic*) δύναμιν BON

φησι τῷ βασιλεῖ τῶν Αἰγυπτίων
 λέγων· Ἰδοὺ χεῖρ κυρίου ἐπέ-
 ται ἐν τοῖς κτήνεσί σου καὶ ἐν πᾶσι
 τοῖς ἐν τοῖς πεδίοις θάνατος μέγας,
 ὥστε δηλοῦσθαι τὰς χεῖρας ἐπὶ 5
 δυνάμεως εἶναι θεοῦ· καὶ γὰρ ἔστι
 20 μεταφέροντας νοῆσαι τὴν πᾶσαν
 ἰσχὺν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἐνε-
 ρείας ἐν ταῖς χερσὶν εἶναι. διόπερ 9
 καλῶς ὁ νομοθέτης ἐπὶ τὸ μεγα- 10
 λεῖον μετενήνοχε, λέγων τὰς συν-
 τελείας χεῖρας εἶναι θεοῦ. στάσις
 δὲ θεία καλῶς ἂν λέγοιτο κατὰ τὸ
 μεγαλεῖον ἢ τοῦ κόσμου κατα-
 CS 43, 1 σκευή. καὶ γὰρ ἐπὶ πάντων ὁ θεός, 10
 P. 453 καὶ πάνθ' ὑποτέτακται καὶ στάσιν 16
 εἴληφεν· ὥστε τοὺς ἀνθρώπους
 καταλαμβάνειν ἀκίνητα εἶναι
 ταῦτα. λέγω δὲ τὸ τοιοῦτον, ὡς
 οὐδέποτε γέγονεν οὐρανὸς γῆ, γῆ 20
 δ' οὐρανός, οὐδ' ἥλιος σελήνη
 λάμπουσα, οὐδὲ σελήνη πάλιν
 ἥλιος, οὐδὲ ποταμοὶ θάλασσα, οὐδὲ
 θάλασσα ποταμοί. καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν 11
 ζώων ὁ αὐτός ἐστι λόγος. οὐ γὰρ 25
 5 ἀνθρωπος ἔσται θηρίον οὐδὲ θηρίον
 ἀνθρωπος. καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν δὲ
 ταῦτον ὑπάρχει φυτῶν τε καὶ ἐπὶ
 τῶν ἄλλων· ἀμετάβλητα μὲν ἔστι,
 τὰς αὐτὰς δ' ἐν αὐτοῖς τροπὰς λαμ- 30
 βάνει καὶ φθοράς. ἢ στάσις οὖν ἢ 12
 θεία κατὰ ταῦτα ἂν λέγοιτο, πάν-
 των ὑποκειμένων τῷ θεῷ. λέγεται
 δὲ καὶ κατάβασις ἐπὶ τὸ ὄρος θεία
 γεγονέναι διὰ τῆς γραφῆς τοῦ 35
 νόμου, καθ' ὃν ἐνομοθέτει καιρόν,

Cf. Clem. Alex., *Strom.*, 6, 3. 32, 3-33. GCS 52
 1, au sujet de la théophanie du Sinaï. p. 447

Πῶς δὲ ἔτι ἀπιστήσουσιν Ἑλλη- 3
 νες τῇ θεῖᾳ ἐπιφανείᾳ περὶ τὸ ὄρος
 τὸ Σινᾶ, ὀπηνήκα πῦρ μὲν ἐφλέγετο,

2-3 ἐπέσται I ἔσται BON | 5-6 τὰς χεῖρας . . . εἶναι I αἱ χεῖρες . . . νοοῦνται
 BON | 23-24 οὐδὲ θάλ. ποτ. κ. πάλιν I οὐδ' ἀνάπαλιν. καὶ BON | 27-28 λοι-
 πῶν . . . φυτῶν τε I φυτῶν δὲ BON

10 ἵνα πάντες θεωρήσωσι τὴν ἐνέρ-
 γειαν τοῦ θεοῦ. κατάβασις γὰρ
 αὕτη σαφής ἐστι· καὶ περὶ τούτων
 οὖν οὕτως ἂν τις ἐξηγήσαιοτο, βου-
 λόμενος συντηρεῖν τὸν περὶ θεοῦ λό- 5
 γον. δηλοῦται γὰρ ὡς ἑὶ τὸ ἕρος ἐκαί- 13
 ετο πυρὶ, καθὼς φησιν ἡ νομοθε-
 σία, διὰ τὸ τὸν θεὸν καταβεβηκέναι
 σαλπίγγων τε φωνὰς καὶ τὸ πῦρ
 φλεγόμενον ἀνυποστάτως εἶναι. 10
 τοῦ γὰρ παντὸς πλήθους μυριάδων 14
 οὐκ ἔλαττον ἑκατόν, χωρὶς τῶν
 ἀφηλικῶν, ἐκκλησιαζομένων κυ-
 15 κλόθεν τοῦ ἕρους, οὐκ ἔλασσον
 ἡμερῶν πέντε οὔσης τῆς περιόδου 15
 περὶ αὐτό, κατὰ πάντα τόπον τῆς
 δράσεως πᾶσιν αὐτοῖς κυκλόθεν,
 ὡς ἦσαν παρεμβεβληκότες, τὸ πῦρ
 φλεγόμενον ἐθεωρεῖτο· ὥστε τὴν 15
 κατάβασιν μὴ τοπικὴν εἶναι· πάντη 20
 γὰρ ὁ θεὸς ἐστίν. ἀλλὰ τὴν τοῦ
 πυρὸς δύναμιν, παρὰ πάντα θαυ-
 20 μάσιον ὑπάρχουσαν διὰ τὸ πάντ'
 ἀναλίσκειν, ἔδειξε φλεγομένην
 ἀνυποστάτως, μηδὲν δ' ἔξαναλι- 25
 σκουσαν, εἰ μὴ τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ
 δυναμικὸν αὐτῇ προσεῖη. τῶν γὰρ 16
 φρομένων κατὰ τὸ ἕρος, τόπων
 φλεγομένων σφοδρῶς, οὐδὲν ἔξα-
 30 P. 454 νάλωσεν, ἀλλ' ἔμεινε τῶν ἀπάντων 30
 ἡ χλόη πυρὸς ἄθικτος, σαλπίγγων
 τε φωναὶ σφοδρότερον συνηκούου-
 το σὺν τῇ τοῦ πυρὸς ἀστραπηδὸν
 ἐκφάνσει, μὴ προκειμένων ὀργά-
 νων τοιούτων μηδὲ τοῦ φωνῆ- 35

μηδὲν καταναλίσκον τῶν φρομένων
 κατὰ τὸ ἕρος, σαλπίγγων τε ἤχος
 ἐφέρετο ἄνευ ὀργάνων ἐμπνεόμενος; 4
 ἐκείνη γὰρ ἡ λεγομένη κατάβασις ἐπὶ
 τὸ ἕρος θεοῦ ἐπίφασίς ἐστι θείας 10
 δυνάμεως ἐπὶ πάντα τὸν κόσμον διη-
 κούσης καὶ κηρυττούσης τὸ φῶς τὸ
 ἀπρόσιτον. τοιαύτη γὰρ ἡ κατὰ τὴν
 γραφὴν ἀλληγορία. πλὴν ἠεωράθη 5
 τὸ πῦρ, ὡς φησιν Ἀριστόβουλος,
 ἡπαντὸς τοῦ πλήθους μυριάδων οὐκ
 ἔλασσον ἑκατόν, χωρὶς τῶν ἀφηλι-
 κῶν, ἐκκλησιαζόντων κύκλω τοῦ
 ἕρους, οὐχ ἦττον ἡμερῶν πέντε τῆς 15
 περιόδου τυγχανούσης περὶ τὸ ἕρος.
 κατὰ πάντα τοῖνον τόπον τῆς δρά- 33, 1
 σεως πᾶσιν αὐτοῖς κυκλόθεν, ὡς ἂν
 παρεμβεβληκῶσι, τὸ πῦρ φλεγόμενον
 ἐθεωρεῖτο, ὥστε τὴν κατάβασιν μὴ
 τοπικὴν γεγενῆσθαι· πάντη γὰρ ὁ θεὸς
 ἐστίν.

4-6 ἂν τις . . . λόγον I ἐρεῖ τις BON | 7-8 ἡ νομοθεσία BON ὁ νομοθέτης IO¹ |
 20 πάντη I παντὶ Cl. Str. L πανταχοῦ ON | 28-29 κατὰ . . . φλεγ. I ἐν τῷ ἕρει ἐκείνω
 (ἐξ) ἀναλίσκομένων O (ND) | 29-30 (ἐξ) ἀνάλωσεν I (ON) | 34 ἐκφάνσει I ἐκφαύσει
 OGN

σοντος, ἀλλὰ θεία κατασκευῆ γινο-
 μένων ἀπάντων· ὥστε σαφές εἶναι 17
 διὰ ταῦτα τὴν κατάβασιν τὴν θείαν
 γεγονέναι, διὰ τὸ τοὺς συνορῶντας
 5 ἔκφραντικῶς ἕκαστα καταλαμβά- 5
 νειν, μῆτε τὸ πῦρ κεκαυκός, ὡς
 προείρηται, μηδὲν μῆτε τὰς τῶν
 σαλπίγγων φωνὰς δι' ἀνθρωπίνης
 ἐνεργείας ἢ κατασκευῆς ὀργάνων
 γίνεσθαι, τὸν δὲ θεὸν ἄνευ τινὸς 10
 δεικνύναι τὴν ἑαυτοῦ διὰ πάντων
 μεγαλειότητα.»

Ταῦτα καὶ ὁ Ἀριστόβουλος. 18

2. Eus., *Praef. Ev.*, 13, 12, 1-16 (GCS 43, 2, p. 190, 18-197, 15) (= PG 21, 1097 A-1104 B); §§ 10-11a (p. 195, 16-19) cités *Praef. Ev.*, 7, 14, 1 (GCS 43, 1, p. 390, 13-18 = PG 21, 548 BC); cf. pour § 1 (p. 190, 18-191, 5): Clem. Alex., *Strom.*, 1, 22.150, 1-3 (GCS 52, p. 92, 27-93, 10 = PG 8, 893 AB), que cite Eus., *Praef. Ev.*, 9, 6, 6-8 (GCS 43, 1, p. 493, 11-18 = PG 21, 693 C); pour § 2 (p. 191, 5-7): Clem. Alex., *Strom.*, 1, 22.148, 1 (GCS p. 92, 7-10 = PG 8, 889 C-892 A); pour §§ 3-4a (p. 191, 9-15): Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.99, 3 (GCS p. 392, 2-6 = PG 9, 149 A); pour §§ 9-12 (p. 195, 13-196, 8): Clem. Alex., *Strom.*, 6, 16.137, 4-138, 4 (GCS p. 501, 20-502, 11 = PG 9, 364 AB); pour § 11 (p. 196, 1-3): Clem. Alex., *Strom.*, 6, 16.141, 7-142, 1 (GCS p. 504, 2-7 = PG 9, 369 B). — N.B. Les §§ 13-16 (p. 196, 13-197, 15) sont repris *Praef. Ev.*, 13, 13, 34 (p. 210, 10-211, 7) en citation de Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.107, 2-4 (GCS p. 397, 22-398, 16 = PG 9, 161 C-164 A), cf. *supra* § 16, *Pseudo-auctores hellenistae*, p. 172.

Après citation de Platon sur les héros morts au combat, Eusèbe cite Aristobule qui parle des emprunts des grecs aux Hébreux, avant de citer Clément sur le même objet.

CS 43, 2

p. 190 παραθήσω δὲ πρώτου Ἀριστο-
 βούλου, τοῦ ἐξ Ἑβραίων φιλο- 15
 σόφου, τὰς οὕτως ἐχούσας φωνὰς·

»Φανερόν ἐστι κατηκολούθησεν 12, 1

ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ
 καὶ φανερός ἐστι περιειργασμένος

ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ διηρημένυται
 20 γὰρ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως
 δι' ἐτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου
 καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως, τὰ τε
 GCS^{43,2} κατὰ τὴν ἑξαγωγὴν τὴν ἐξ Αἰγύ- 5
 p. 191 πτου τῶν Ἑβραίων, ἡμετέρων δὲ
 πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων
 ἀπάντων αὐτοῖς ἐπιράνεια καὶ
 κράτησις τῆς χώρας καὶ τῆς ὅλης
 νομοθεσίας ἐπεξήγησις, ὡς εὐδηλον 10
 εἶναι τὸν προειρημένον φιλόσοφον
 εἰληφέναι πολλά· γέγονε γὰρ πο-
 λυμαθῆς, καθὼς καὶ Πυθαγόρας
 πολλά τῶν παρ' ἡμῖν μετενέγκας
 εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιίαν κα- 15
 5 τεχώρισεν.

ἡ δ' ὅλη ἐρμηνεία τῶν διὰ τοῦ 2
 νόμου πάντων ἐπὶ τοῦ προσαγο-
 ρευθέντος Φιλαδέλφου βασιλέως,
 σοῦ δὲ προγόνου, προσενεγκαμένου 20
 μεῖζονα φιλοτιμίαν, Δημητρίου
 τοῦ Φαληρέως πραγματευσαμένου
 τὰ περὶ τούτων.α

Εἶτα μεταξὺ τινὰ εἰπὼν ἐπιφέ-
 ρει λέγων·

»Δεῖ γὰρ λαμβάνειν τὴν θείαν
 φωνὴν οὐ βῆτόν λόγον, ἀλλ' 30
 10 ἔργων κατασκευάς, καθὼς καὶ διὰ
 τῆς νομοθεσίας ἡμῖν ὅλην τὴν
 γένεσιν τοῦ κόσμου θεοῦ λόγους
 εἴρηκεν ὁ Μωσῆς. συνεχῶς γὰρ
 φησιν ἐφ' ἑκάστου· καὶ εἶπεν ὁ 35

Clem. Alex., *Strom.*, I, 22.148, I,
 sur l'histoire de la version grecque de
 la Bible: GCS⁵²
 p. 92

ἐρμηνευθῆναι δὲ τὰς γραφὰς τὰς τε 5
 τοῦ νόμου καὶ τὰς προφητικὰς ἐκ
 τῆς τῶν Ἑβραίων διαλέκτου εἰς τὴν
 Ἑλλάδα γλωττῆσαν φασὶν ἐπὶ βασι-
 λέως Πτολεμαίου τοῦ Λάγου ἢ ὡς
 τινες ἐπὶ τοῦ Φιλαδέλφου ἐπικληθέν-
 τος, τὴν μεγίστην φιλοτιμίαν εἰς τοῦτο
 προσενεγκαμένου, Δημητρίου τοῦ Φα-
 25 ληρέως [καὶ] τὰ περὶ τὴν ἐρμηνείαν 10
 ἀκριβῶς πραγματευσαμένου.

θεός, και ἐγένετο. δοκοῦσι δέ μοι 4
 περιειργασμένοι πάντα κατηκολου-
 θηκέναι τούτῳ Πυθαγόρας τε και
 Σωκράτης και Πλάτων λέγοντες
 ἀκούειν φωνῆς θεοῦ, τὴν κατα- 5
 σκευὴν τῶν ὄλων συνθεωροῦντες
 15 ἀκριβῶς ὑπὸ θεοῦ γεγонуῖαν και
 συνεχομένην ἀδιαλείπτως. ἔτι δέ
 και Ὅρφεὺς ἐν ποιήμασι τῶν κατὰ
 τὸν Ἱερὸν Λόγον αὐτῷ λεγομέ- 10
 νων οὕτως ἐκτίθεται περὶ τοῦ δια-
 κρατεῖσθαι θείᾳ δυνάμει τὰ πάντα
 και γενητὰ ὑπάρχειν και ἐπὶ πάν-
 των εἶναι τὸν θεόν. λέγει δ' οὕτως·

(N.B. Suit le *hiéros logos* orphique, GCS 43, 2, p. 191, 19-194, 10; voir le
 texte selon les différentes recensions, *supra*, § 16, p. 162-166.)

CS 43, 2

p. 194 και Ἄρατος δέ περὶ τῶν αὐτῶν φησιν οὕτως·

15 6

Ἐκ θεοῦ ἀρχώμεσθα, τὸν οὐδέποτε ἄνδρες ἐῷσιν
 ἄρρητον· μεσται δέ θεοῦ πᾶσαι μὲν ἀγυαίαι,
 πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστή δέ θάλασσα
 15 και λιμένες, πάντη δέ θεοῦ κεχρήμεθα πάντες.
 τοῦ γὰρ και γένος ἐσμέν· ὁ δ' ἥπιος ἀνθρώποισι
 δεξιὰ σημαίνει, λαοὺς δ' ἐπὶ ἔργον ἐγείρει 20
 μιμνήσκων βιότοιο· λέγει δ' ὅτε βῶλος ἀρίστη
 βουσί τε και μακέλησι, λέγει δ' ὅτε δεξιαὶ ὥραι
 και φυτὰ γυρῶσαι και σπέρματα πάντα βαλέσθαι.

p. 195

σαφῶς οἴομαι δεδειχθαι διότι διὰ πάντων ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ. καθὼς 25 7
 5 δέ δεῖ, σεσημάγκαμεν περιαιροῦντες τὸν διὰ τῶν ποιημάτων Δια και Ζῆνα· τὸ
 γὰρ τῆς διανοίας αὐτῶν ἐπὶ θεὸν ἀναπέμπεται, διόπερ οὕτως ἡμῖν εἴρηται. οὐκ
 ἀπεικίότως οὖν τοῖς ἐπεξητημένοις προενηνέγεσθα ταῦτα. πᾶσι γὰρ τοῖς 8
 φιλοσόφοις ὁμολογεῖται διότι δεῖ περὶ θεοῦ διαλήψεις ὁσίας ἔχειν, ὃ μάλιστα
 παρακελεύεται καλῶς ἡ καθ' ἡμᾶς αἵρεσις. ἡ δέ τοῦ νόμου κατασκευὴ πᾶσα 30
 10 τοῦ καθ' ἡμᾶς περὶ εὐσεβείας τέτακται και δικαιοσύνης και ἐγκρατείας και
 τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν τῶν κατὰ ἀλήθειαν.»

Τούτοις ἐξῆς μεθ' ἕτερα ἐπι- 9
λέγει·

» Ἐχομένως δ' ἐστὶν ὡς ὁ θεός,
<ὄς> τὸν ὅλον κόσμον κατεσκεύα-
κε, καὶ δέδωκεν ἀνάπαυσιν ἡμῖν, 5
διὰ τὸ κακόπαθον εἶναι πᾶσι τὴν
15 βιοτήν, ἐβδόμην ἡμέραν, ἣ δὴ καὶ
πρώτῃ φυσικῶς ἂν λέγοιτο φωτὸς
γένεσις, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνθεωρεῖ-
ται. μεταφέροιο δ' ἂν τὸ αὐτὸ καὶ 10
ἐπὶ τῆς σοφίας· τὸ γὰρ πᾶν φῶς 10
ἐστὶν ἐξ αὐτῆς. καὶ τινες εἰρήκασι
τῶν ἐκ τῆς αἰρέσεως ὄντες <τῆς>
ἐκ τοῦ Περιπάτου λαμπτήρος αὐτὴν
ἔχειν τάξιν· ἀκολουθοῦντες γὰρ 15
αὐτῇ συνεχῶς ἀτάραχοι καταστή-
σονται δι' ὄλου τοῦ βίου. σαφέστε- 11
20 ρον δὲ καὶ κάλλιον τῶν ἡμετέρων
προγόνων τις εἶπε Σολομῶν αὐτὴν
πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχειν· τὸ 20
CS 43,2 δὴ σύμφωνόν ἐστι τῷ προειρη-
p. 196 μένῳ. τὸ δὲ διασαφούμενον διὰ
τῆς νομοθεσίας ἀποπεπαυκέναι τὸν
θεὸν ἐν αὐτῇ, τοῦτο οὐχ, ὡς τινες
ὑπολαμβάνουσι, μηκέτι ποιεῖν τι 25
τὸν θεὸν καθέστηκεν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ
καταπεπαυκέναι τὴν τάξιν αὐτῶν
οὕτως εἰς πάντα τὸν χρόνον τετα-
χέναι. σημαίνει γὰρ ὡς ἐν ἐξ ἡμέ- 12
15 ραις ἐποίησε τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν 30
5 γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἵνα
τοὺς χρόνους δηλώσῃ καὶ τὴν τάξιν
προεῖπη τί τίνος προτερεῖ. τάξια
γάρ, οὕτως αὐτὰ συνέχει καὶ

Clem. Alex., *Strom.*, 6, 16.137, 4-
138,4, explication mystique du Déca-
logue:

GCS 52
p. 501

τρίτος δὲ ἐστὶ λόγος ὁ μηνύων 137,4
γεγονέναι πρὸς τοῦ θεοῦ τὸν κόσμον
καὶ δεδωκέναι ἀνάπαυσιν ἡμῖν ἐβδό- 21
μην ἡμέραν διὰ τὴν κατὰ τὸν βίον
κακοπάθειαν· θεὸς γὰρ ἀκηχτός τε
καὶ ἀπαθής καὶ ἀπροσδεής, ἀνα-
παύλης δὲ ἡμεῖς οἱ σαρκοφοροῦντες
δεόμεθα. ἣ ἐβδόμη τοίνυν ἡμέρα 138,1
ἀνάπαυσις κηρύσσεται, ἀποχῆ κακῶν
ἐτοιμάζουσα τὴν ἀρχέγονον ἡμέραν P. 502
τὴν τῷ ὄντι ἀνάπαυσιν ἡμῶν, ἣ δὴ
καὶ πρώτη τῷ ὄντι φωτὸς γένε-
σις, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνθεωρεῖται καὶ
πάντα κληρονομεῖται. ἐκ ταύτης τῆς 2
ἡμέρας ἡ πρώτη σοφία καὶ ἡ γνῶσις
ἡμῖν ἐλλάμπεται· τὸ γὰρ φῶς τῆς
ἀληθείας φῶς ἀληθές, ἄσκιον, ἀμερῶς 5
μεριζόμενον πνεῦμα κυρίου εἰς τοὺς
διὰ πίστεως ἡγιασμένους, λαμπτήρος
ἐπέχον τάξιν εἰς τὴν τῶν ὄντων
ἐπίγνωσιν. ἀκολουθοῦντες οὖν αὐτῷ 3
δι' ὄλου τοῦ βίου ἀπαθείς καθιστάμεθα,
τὸ δὲ ἐστὶν ἀναπαύσασθαι. διὸ καὶ 4
Σολομῶν πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ
πάντων τῶν ὄντων τῷ παντοκράτορι
γεγονέναι τὴν σοφίαν λέγει, ἧς ἡ 10
μέθεξις (ἣ κατὰ δύναμιν, οὐ κατ'
οὐσίαν λέγω) θείων καὶ ἀνθρωπίνων
καταληπτικῶς ἐπιστήμονα εἶναι δι-
δάσκει.

μεταποιεῖ. διασεσάφηκε δ' ἡμῖν
αὐτὴν ἔννομον ἔνεκεν σημείου
τοῦ περὶ ἡμᾶς ἐβδόμου λόγου κα-
θεστῶτος, ἐν ᾧ γνώσιν ἔχομεν ἀν-
θρωπίνων καὶ θεῶν πραγμάτων. 5

De même Clem. Alex., *Strom.*, 6, 16.141, 7b-142, 1 (GCS 52, p. 504, 2-7) (= PG 9, 369 B), explication mystique du Décalogue, le troisième commandement et le repos du 7e jour: οὐ τοίνυν, ὥσπερ τινὲς ὑπολαμβάνουσι τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ θεοῦ, πέπανται ποιῶν ὁ θεός· ἀγαθὸς γὰρ ὢν, εἰ παύσεται ποτε ἀγαθοεργῶν, καὶ τοῦ θεοῦ εἶναι παύσεται, ὅπερ οὐδὲ εἰπεῖν θέμις. (142, 1) ἔστιν δ' οὖν καταπεπαυκέναι τὸ τὴν τάξιν τῶν γενομένων εἰς πάντα χρόνον ἀπαραβάτως φυλάσσεσθαι τεταχέναι καὶ τῆς παλαιᾶς ἀταξίας ἕκαστον τῶν κτισμάτων καταπεπαυκέναι.

S 43, 2

p. 196

δι' ἐβδομάδων δὲ καὶ πᾶς ὁ 13
κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονου-
μένων καὶ τῶν φουομένων ἀπάν-
των·

Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.107, 1,
emprunts et parallèles des Grecs aux
Hébreux: GCS 52
p. 397

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἐβδόμην ἱερὰν οὐ 107,1
μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ
Ἕλληνες ἴσασι, καθ' ἣν ὁ πᾶς
κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονου-
μένων καὶ φουομένων ἀπάντων. 20

De même Clem. Alex., *Strom.*, 6, 16.142, 4 (GCS 52, p. 504, 17-18) explication mystique du Décalogue, le troisième commandement et le repos du septième jour, Ἦδη δὲ καὶ ἐν ἐβδομάσι πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φουομένων ἀπάντων.

— *ib.*, 6, 16.144, 3 (GCS 52, p. 505, 11-12): les organes du visage sont septuples et de même les périodes de la vie humaine: τὰς τε τῶν ἡλικιῶν μεταβολὰς κατὰ ἐβδομάδα γίνεσθαι Σόλωνος αἰ ἐλεγείαι δηλοῦσιν ὧδε πως (suivent 18 vers attribués à Solon).

10 τῷ δὲ σάββατον αὐτὴν προσαγο- 10
ρεύεσθαι διερμηνεύεται ἀνάπαυσις
οὔσα. διασαφεῖ δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ
Ἡσίοδος, μετεληφότες ἐκ τῶν
ἡμετέρων βιβλίων ἱερὰν εἶναι.
Ἡσίοδος μὲν οὕτως·

15

Ἡσίοδος μὲν <οὖν> οὕτως περὶ 2
αὐτῆς λέγει·

πρῶτον ἔνη τετράς τε καὶ ἐβδόμη ἱερὸν ἡμᾶρ (Hes., *Op. di.*, 770).

καὶ πάλιν λέγει·

καὶ πάλιν·

10 τῷ] τὸ *mss* | 17 ἐν BO ἔνη + μὲν οὖν Cl. *Str.* L | ἐβδομον Cl. *Str.* L

- 15 ἑβδομάτῃ δ' αὐτίς λαμπρὸν φάος ἡελίοιο. (Cl.: αὖθις)
 "Ομηρος δὲ οὕτω λέγει· 14 "Ομηρος δέ· 25 3
 ἑβδομάτῃ δῆπειτα κατήλυθεν. ἱερὸν ἡμαρ. GCS 52
 καί· p. 398
 GCS 43, 2 5 ἑβδόμη ἦν ἱερά·
 p. 197 καὶ πάλιν· καὶ πάλιν·
 ἕβδομον ἡμαρ ἔην καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα (*Odys.*, 5, 262). 5
 καί· καὶ αὖθις·
 ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος.
 5 τοῦτο δὴ σημαίνων, ὡς ἀπὸ τῆς 15 ναὶ μὴν καὶ Καλλιμαχος ὁ ποιητῆς 4
 κατὰ ψυχὴν λήθης καὶ κακίας ἐν ΙΙ γράφει·
 τῷ κατὰ ἀλήθειαν ἐβδόμῳ λόγῳ
 καταλιμπάνεται τὰ προειρημένα
 καὶ γινώσιν ἀληθείας λαμβάνομεν,
 καθὼς προεῖρηται. Δίνος δέ φησιν 16
 οὕτως· 16
 ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ τετελεσμένα ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ καὶ οἱ τετύκοντο
 πάντα τέτυκται· ἅπαντα.
 καὶ πάλιν· καὶ πάλιν· 10
 ἑβδόμη εἶν ἀγαθοῖς καὶ ἑβδόμη ἐστὶ γενέθλη.
 καί· 21 καί·
 10 ἑβδόμη ἐν πρώτοισι καὶ ἑβδόμη ἐστὶ τελείη (Cl. πρώτοισιν).
 καί· καί·
 ἐπτὰ δὲ πάντα τέτυκται ἐν οὐρανῷ ἐπτὰ δὲ πάντα τέτυκτο ἐν οὐρανῷ 15
 ἄστερόεντι, 25 ἄστερόεντι,
 15 ἐν κύκλοισι φανέντ' ἐπιτελλο- ἐν κύκλοισι φάνεντα ἐπιτελλομένοις
 μένοις ἐνιαυτοῖς.« ἐνιαυτοῖς.
 Τὰ μὲν οὖν Ἀριστοβούλου τοιαῦ- ἀλλὰ καὶ αἱ Σόλωνος ἐλεγείαι σφόδρα
 τα. ὅποια δὲ καὶ Κλήμεντι περὶ τῆς τὴν ἑβδομάδα ἐκθειάζουσιν.
 αὐτῆς εἴρηται ὑποθέσεως, γνοίης 30
 ἂν διὰ τούτων (ici, Eus. com-
 mence de citer Clem. Alex.,
Strom., 5, 14.89, 1-96, 2).

(1 et 7) ἑβδομάτῃ Cl. | αὖθις Cl. Eus.-Cl. | 7 ἕβδομον] τέτρατον Hom., *Odys.* 5, 262 | 9 δὴ οἱ Eus.-Ar. ION Eus.-Cl. O δόνα Eus.-Ar. et Eus.-Cl. I *de.* Eus.-Ar. BN | λείπομεν Cl. L | 17 δὴ οἱ Eus.-Ar. ION οἱ B δ' ἦν Eus.-Cl. IO *de.* BN | 22 τελεία Eus.-Cl.

3. Eus., *Hist. Eccl.*, 7, 32, 17-18 (GCS 9, 2, p. 724, 7-19) (= PG 20, 728 C-729 A) (*ib.*, version latine de Rufin d'Aquilée, p. 725, 7-14, éd. Th. Mommsen).

Parmi les notices historiques sur les évêques d'Anatolie, au sujet de la science d'Anatole, citant Aristobule.

iCS 9, 2
p. 724

Μαθεῖν δ' ἔστιν ἐκ τῶν ὑπὸ
Φίλωνος Ἰωσήπου Μουσαίου λε-
γομένων, καὶ οὐ μόνων τούτων,
ἀλλὰ καὶ τῶν ἔτι παλαιότερων
ἀμφοτέρων Ἀγαθοβούλων, τῶν 5
ἐπίκλην διδασκάλων Ἀριστοβού-
λου τοῦ πάνυ, δς ἐν τοῖς ο' κατει-
λεγμένος τοῖς τὰς ἱεράς καὶ θείας
5 Ἑβραίων ἐρμηνεύσασι γραφὰς
Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ καὶ τῷ 10
τούτου πατρὶ, καὶ βίβλους ἐξηγη-
τικὰς τοῦ Μωυσέως νόμου τοῖς
αὐτοῖς προσεφώνησεν βασιλεῦσιν.
οὔτοι τὰ ζητούμενα κατὰ τὴν
Ἑξοδὸν ἐπιλύοντες, φασὶ δεῖν 17
τὰ διαβατήρια θύειν ἐπ' Ἰσῆς 16
ἅπαντας μετὰ Ἰσημερίαν ἑαρινήν,
μεσοῦντος τοῦ πρώτου μηνός·
τούτο δὲ εὗρισκεσθαι, τὸ πρῶτον
10 τμήμα τοῦ ἡλιακοῦ, ἧ ὡς τινες 20
αὐτῶν ὠνόμασαν, ζωοφόρου κύ-
κλου διεξιόντος ἡλίου. ὁ δὲ Ἀριστό-
βουλος προστίθησιν ὡς εἶη ἕξ
ἀνάγκης τῇ τῶν διαβατηρίων ἑορτῇ
μὴ μόνον τὸν ἡλίον Ἰσημερινὸν δια- 25
πορεύεσθαι τμήμα, καὶ τὴν σελήνην
δέ. τῶν γὰρ Ἰσημερινῶν τμημάτων 18
ὄντων δύο, τοῦ μὲν ἑαρινοῦ, τοῦ δὲ
μετοπωρινοῦ, καὶ διαμετροῦντων
15 ἄλλα θεθείσης τε τῆς τῶν δια- 30
βατηρίων ἡμέρας τῇ τεσσαρεσκαί-

(Rufin d'Aquilée, trad. d'Eus.)

(... Agathobulus et ab eo
eruditus Aristobulus ex Paneada
...)

dixerunt pascha non prius
esse immolandum, quam aequinoctium
vernale transiret. Aristobulus
vero etiam hoc addit in die
paschae non solum observandum
esse, ut sol aequinoctium vernale
transcendat, verum et luna. cum
enim duo sint aequinoctia, inquit,
veris et autumnii aequis spatiis
dirempta et quarta decima die men-
sis primi sit statuta sollemnitas
post vesperam, quando luna soli
obposita e regione deprehenditur,
sicut etiam oculis probare licet, in-
venitur utique vernalis aequinoctii
partem sol obtinens, luna vero e
contrario autumnalis.

δεκάτη τοῦ μηνὸς μεθ' ἑσπέραν,
 ἐνστήξεται μὲν ἡ σελήνη τὴν ἐναν-
 τίαν καὶ διάμετρον τῷ ἡλίῳ στάσι,
 ὡσπερ οὖν ἕξεσιν ἐν ταῖς πανσε-
 λήνοις ὄραν, ἔσονται δὲ ὃ μὲν κατὰ 5
 τὸ ἑαρινὸν Ἰσημερινόν, ὁ ἥλιος,
 τμημα, ἢ δὲ ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ
 φθινοπωρινὸν Ἰσημερινόν, ἡ σελή-
 νη.

Édition Eusèbe, *Praeparatio Evangelica*, K. Mras, GCS 43, 1954-1956; PG 21 (= éd. Fr. Vigerus, 1628); *Historia Ecclesiastica*, Ed. Schwartz, GCS 9, 2, 1908; PG 20 (= éd. Valesius, 1659).

— édition Clément d'Alexandrie, *Stromata*, O. Stählin-L. Früchtel, GCS 52, 3e éd., 1960; PG 8 et 9 (= éd. J. Potter, 1715).

Cf. Clem. Alex., *Strom.*, 5, 14.97, 7 (GCS 52, p. 390, 14-18) sur la dépendance des Grecs à l'égard des Hébreux: Ἀριστοβούλω δὲ καὶ τῷ κατὰ Πτολεμαῖον γεγόνῃ τὸν Φιλομήτορα, οὗ μέμνηται ὁ συνταξάμενος τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομήν, βιβλία γέγονεν ἱκανά, δι' ὧν ἀποδείκνυσι τὴν Περιπατητικὴν φιλοσοφίαν ἔκ τε τοῦ κατὰ Μωυσέα νόμου καὶ τῶν ἄλλων ἠρτῆσθαι προφητῶν.

1 μηνὸς + τοῦ πρώτου T²(R) | 8 φθιν . . . ἰσημ. AT²ER φθ. ἰσ.νῆ M φθινώπων ἰσ.νὸν T¹ μεθ' ὀπωρινὸν B ἰσημ.νὸν B *margin.* μετοπωρινὸν ἰσ.νὸν D

19. FRAGMENTA ANONYMA *

a. Cf. Clementis *ad Corinthios epistulae*, (1 *Clem. Rom.*, 23, 3-4;) 2 *Clem. Rom.*, 11, 2-4 (Funk-Bihlmeyer-Schneemelcher, p. 48, 27-49, 4; p. 76, 4-10).

Dans 1 *Clem. Rom.*, après description de la vie chrétienne, la promesse de résurrection demande la simplicité d'âme, selon cette écriture; dans 2 *Clem. Rom.*, après recommandation de fuir les vices, les vertus de paix et simplicité permettent d'attendre la fin, sans quoi le malheur attend l'homme, selon cette parole prophétique (version latine, éd. F. X. Funk, 1901).

unk-

B.-S.

p. 76

2 *Cl.*, 11) 2. λέγει γὰρ καὶ ὁ προφητι-
οὶ δίψυχοι, οὶ διστάζοντες τῇ
5 καρδίᾳ, οὶ λέγοντες· Ταῦτα πάλαι
ἠκούσαμεν καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων 5
ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας
προσδεχόμενοι οὐδὲν τούτων ἐω-
ράκαμεν. 3. ἀνόητοι, συμβάλετε
ἑαυτοὺς ξύλω· λάβετε ἀμπελον·
πρῶτον μὲν φυλλοροεῖ, εἶτα βλα- 10
στός γίνεται, μετὰ ταῦτα ὕμφαξ,
εἶτα σταφυλὴ παρεστηκυῖα· 4.
οὕτως καὶ ὁ λαός μου ἀκαταστα-
10 σίας καὶ θλίψεις ἔσχεν· ἔπειτα
ἀπολήφεται τὰ ἀγαθὰ. 15

(Funk, éd. 1901)

*Miseri sunt, qui animo sunt
duplices et dubii, dicentes: Haec
audivimus etiam tempore patrum
nostrorum, et ecce, consenuimus et
nihil horum nobis accidit. O fatui, 5
comparate vos arbori; vitem sumite;
primum quidem foliis nudatur, ger-
men postea fit, folium deinde et flos,
post haec uva acerba, tandem
demum uva matura. Ita et populus 10
meus agitationes et pressuras tulit;
deinde bona excipiet.*

2 dubi] haesitantes corde 2 *Cl.* |
2 haec] + pridem 2 *Cl.* | 4-5 et ecce
... accidit] nos vero diem de die ex-
spectantes nihil horum vidimus 2 *Cl.* |
10-12 Ita ... excipiet] *de. 1 Cl.*

Édition F. X. Funk-K. Bihlmeyer, 2e éd. W. Schneemelcher, 1956; cf. O. von Gebhardt-A. Harnack-Th. Zahn, 1875, 6e éd. 1920; R. Knopf, *Handbuch N.T.*, 1920; F. X. Funk, 1901; J. B. Lightfoot, 1890, *PG* 1 (= éd. Cotelerius, 1724), 260 A (1 *Cl. R.*, 23, 3-4); 344 C-345 A (2 *Cl. R.*, 11, 2-4); etc. (versions latine, syriaque, copte achmimique, cf. *Introduction*, p. 286, note 6).

ANONYMA a. 5 ἠκούομεν H | 11 μετὰ τ.] εἶτα H | 12 σταφυλῇ] βλαστός H

* Cf. *Introduction pseudépig. gr. A.T.*, chapitre XXXIII, p. 284-305.

b. Cf. Barnabae epistula.

1. *Barn.*, 2, 10αβ (Funk-Bihlmeyer-Schneemelcher, p. 11, 30-12, 1-2).

A propos de la typologie de l'Ancien Testament, les sacrifices (version latine, éd. F. X. Funk, 1901); cité *Iren., adv. Haer.*, 4, 17, 2 (éd. Harvey, 4, 29, 3) (le grec manque).

unk-

B.-S.

p. 11

p. 12

Οὕτως λέγει· Θυσία τῷ κυρίῳ
καρδία συντετριμμένη, ὁσμὴ εὐω-
δίας τῷ κυρίῳ καρδία δοξάζουσα
τὸν πεπλακῶτα αὐτήν.

(Funk, éd. 1901)

Sic dicit: *Sacrificium domino cor contritum, odor suavitatis domino cor glorificans eum, qui plasmavit ipsum.*

De même *Clem. Alex., Paed.*, 3, 12.90, 4 (*GCS* 12, p. 286, 1-4; *PG* 8, 669 B): Πῶς οὖν θύσω τῷ κυρίῳ; θυσία, φησίν, τῷ κυρίῳ πνεῦμα συντετριμμένον. πῶς οὖν στρέψω ἢ μύρω χρίσω; ἢ τί θυμιάσω τῷ κυρίῳ; ὁσμὴ, φησίν, εὐωδίας τῷ θεῷ καρδία δοξάζουσα τὸν πεπλακῶτα αὐτήν.

Cf. *Cl. Al., Str.* 2, 18.79, 1 (*GCS* 52, p. 154, 9-10; *PG* 8, 1017 A), cite *Is.*, 1, 11, et 58, 6, puis: αὕτη γὰρ θυσία θεῷ δεκτή, καρδία συντετριμμένη καὶ ζητοῦσα τὸν πεπλακῶτα.

— *Clem. Alex., Strom.*, 4, 5.19, 2 (*GCS* 52, p. 257, 2-3; *PG* 8, 1232 C), donne l'exemple de Job, δυσωπῶν τὸν πειράσαντα, εὐλογῶν τὸν πλάσαντα, φέρων οὕτω τὰ δεῦτερα ὡς καὶ τὰ πρότερα.

2. *Barn.*, 15, 8 (Funk-Bihlmeyer-Schneemelcher, p. 29, 19-22).

A propos de la typologie de l'Ancien Testament, après celle de l'alliance, celle du sabbat, qui est eschatologique (version latine, éd. F. X. Funk, 1901).

nk-

B.-S.

p. 29

21

ὄρατε, πῶς λέγει· οὐ τὰ νῦν 5
σάββατα ἔμοι δεκτά, ἀλλὰ ὁ
πεποίημα, ἐν ᾧ καταπαύσας τὰ
πάντα ἀρχὴν ἡμέρας ὀγδόης ποιή-
σω, ὃ ἐστὶν ἄλλου κόσμου ἀρχὴν.

(Funk, éd. 1901)

Cernite quomodo loquatur: *non praesentia sabbata mihi accepta sunt, sed illud, quod ego feci, quo universis finem imponens octavi diei faciam initium, hoc est alterius mundi initium.*

Édition F. X. Funk-K. Bihlmeyer, 2e éd. W. Schneemelcher, 1956; cf. O. von Gebhardt-Ad. Harnack-Th. Zahn, 1875, 6e éd. 1920; H. Windisch, *Handbuch N.T.*, 1920, F. X. Funk, 1901; (N.B. *PG* 2, éd. Cotelerius, 1724, n'a pas le texte grec); etc.; (version latine, cf. *Introduction*, p. 288, note 12).

ANONYMA b. 2. 6 σάββατα + ὑμῶν V | ἀλλ' οὐ V | 9 ἀρχὴ H

c. Cf. Clemens Alexandrinus, *Protrepticus*, 10, 98, 1 (GCS 12, p. 71, 13-15).

La vérité reçue dans la sagesse n'admet pas l'idolâtrie.

GCS 12

p. 71 τότε γὰρ φησί τις προφητεία δυστυχήσειν τὰ τῆδε πράγματα, ὅταν ἀν-
15 δριᾶσι πιστεύωσιν.

Édition O. Stählin, GCS 12, 1936; PG 8 (éd. J. Potter, 1715), 212 B.

d. Cf. Hippolytus, *de Antichristo*, 15 (GCS 1, 2, p. 12, 6-10 = PG 10, 740 A).

L'Antéchrist surgira de la tribu de Dan, selon *Jer.*, 8, 16, et un autre prophète décrit son arrivée.

CS 1, 2

p. 12 λέγει δὲ καὶ ἕτερος προφήτης·

»συνάξει πάσαν δύναμιν αὐτοῦ ἀπὸ ἡλίου ἀνατολῶν μέχρις ἡλίου δυσμῶν· οὗς κεκλήκει καὶ οὗς οὐ κεκλήκει πορεύονται μετ' αὐτοῦ· λευκανεῖ τὴν 5
θάλασσαν ἀπὸ τῶν ἰστίων τῶν πλοίων αὐτοῦ καὶ μελανεῖ τὸ πεδῖον ἀπὸ τῶν
10 θυρεῶν καὶ τῶν ὄπλων· καὶ πᾶς ὃς ἀν συναντήσει αὐτῷ ἐν πολέμῳ, ἐν μαχαίρᾳ πεσεῖται.«

De même *ib.*, 54 (p. 36, 10-11; PG 10, 773 AB): l'Antéchrist réunira tout le peuple de la Diaspora: ὡς λέγει ὁ προφήτης· „συνάξει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἀπὸ ἡλίου ἀνατολῶν ἄχρι ἡλίου δυσμῶν, οὗς κεκλήκει καὶ οὗς οὐ κεκλήκει πορεύονται μετ' αὐτοῦ.”

Cf. *ib.*, 25 (p. 18, 1-2; PG 10, 748 A): ὅπερ (*Dan.*, 7, 7-8) δέδεικται οὐχ ἕτερος ἀλλ' ἡ ὁ ἀντίχριστος ὁ ἐγειρόμενος, ὃς καὶ αὐτὸς τὴν Ἰουδαίων βασιλείαν ἀναστήσει.
— Pseudo-Hipp., *De consumm. mundi*, 16 (GCS 1, 2, p. 295, 16-17 = PG 10, 917 D): ὅπερ (*Dan.*, 7, 7-8) δέδεικται κέρασ τὸ παραφάδιον ἕλλον μὴ εἶναι εἰ μὴ ὁ ἀντίχριστος ὁ μέλλων ἀναστήσει τὴν τῶν Ἰουδαίων βασιλείαν.

Édition H. Achelis, GCS 1, 2, 1897; PG 10 (éd. F. Combefis, 1672); cf. P. de Lagarde, 1858.

e. Cf. *Constitutiones Apostolorum*, 4, 1, 2 ba (Funk, p. 219, 14-15) (*ib.*, version latine, *Didasc.*, 4, 1, 2 b, p. 218, 8-9).

L'égoïste qui rejette les orphelins, sera puni, selon ce dit de l'Écriture.

Funk

p. 219 καὶ γενήσεται ἐπ' αὐτῷ τὸ
εἰρημένον· »Α οὐκ ἔφαγον ἄγιοι, 10
ταῦτα φάγονται Ἀσσύριοι.« (et cf.
Is., 1, 7)

(*Didasc.*, 4, 1, 2)

ipsi in tales incident, qui abundantiam eorum consumant: *Quae enim non manducarunt sancti, manducabunt Assyrii.*

Édition F. X. Funk, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, 1905 (réimpr. 1960); *PG* 1 (= éd. Cotelerius, 1724), 808 B; versions latine, arabe, syriaque, cf. *Introduction*, p. 299.

f. Cf. Hermias Sozomenes (ca † 450), *Hist. Eccl.*, 9, 17, 4-5 (*GCS* 50, p. 408, 3-9 = *PG* 67, 1629 B).

Au temps de l'empereur Honorius eut lieu l'invention des corps du prophète Zacharie et du protomartyr Étienne.

GCS 50

p. 408

Λέγεται Ζαχαρίαν τὸν ἡγούμενον τῆς ἐν Γεράροις μοναχικῆς συνοικίας Ἑβραία καὶ παλαιᾷ περιτυχεῖν γραφῆι, οὗ τῶν ἐκκλησιαζομένων. ἐδήλου δὲ ὡς, ἠνίκα Ζαχαρίαν τὸν προφήτην ἀνείλεν ὁ Ἰωᾶς ὁ τῆς Ἰουδαίας βασιλεὺς, οὐκ εἰς μακρὰν περὶ τὸν οἶκον ἐχρήσατο χαλεπῆ συμφορᾷ. ἐβδόμη γὰρ ἡμέρα τῆς ἀναιρέσεως τοῦ προφήτου ἐξαπίνης αὐτῷ μάλα κεχαρισμένος ὁ παῖς ἀπολώλει. συμβαλὼν δὲ κατὰ θεομηρίαν τοιοῦτω παθήματι περιπεσεῖν, ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ τὸ μειράκιον ἔθαψεν, ἀπολογούμενος ταύτη ὑπὲρ ὧν εἰς αὐτὸν ἤμαρτε. καὶ τὰ μὲν ὧδε ἔγνω.

Édition J. Bidez-G. C. Hansen, *GCS* 50, 1960; *PG* 67 (= éd. H. Valesius, 1668).

Cf. *Proph. Vitae, Dorothei recensio* (éd. T. Schermann, 1907, p. 36, 6-11). Καὶ ἀπέθανεν (Ζαχαρίας) ἐν γῆρει μακρῷ, καὶ ἐτάφη σύνεγγυς τοῦ Ἀγγαίου [ἐγγύς Ἐλευθερουπόλεως ἀπὸ σταδίων τεσσαράκοντα ἐν ἀγρῷ τοῦ Νοεμᾶν ἐν χρόνοις Ἐφίδου ἐπισκόπου. Ἐμφανισθεὶς ὅτι αὐτός ἐστιν Ζαχαρίας υἱὸς Βαραχίου, οὗ μέμνηται Ἡσαίας, ὄνομα δὲ τῷ ἀγρῷ ἔνθα κεῖται Βεθζαρία, μήκοθεν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ σταδίων ρν.] (quod in parenth. adest tantum in cod. Vindob. th. gr. 77).

g. Cf. Georgius Monachus Hamartolus († ca 914), *Chron.*, 4, 11 (C. de Boor, I, p. 216, 24-218, 8 = *PG* 110, 268 C-269 B); cité par Georges Cédrenus († 1087), *Histor. Comp.* (Imm. Bekker, p. 193, 3-194, 11 = *PG* 121, 225 C-228 B).

Dans l'histoire des rois de Juda, après le règne de Joas, sans transition; chez Georges Cédrenus, après l'histoire de Tobie, avant celle du roi Ézéchiass.

: Boor

. 216/

217

Καὶ ἀνθρωπὸς τις ἐν τῷ Ἰσραὴλ πλοῦσιός τε καὶ ἀνελεῆμων ἐλθὼν πρὸς τινα τῶν διδασκάλων καὶ ἀναπτύξας τὴν σοφίαν Σολομῶντος εὗρεν εὐθύς· ὁ ἐλεῶν πτωχῶν θεῷ δανείζει. καὶ εἰς ἑαυτὸν γενόμενος καὶ καταφυγεὶς ἀπελθὼν πέπρακε πάντα καὶ διένειμε πτωχοῖς μηδὲν ἑαυτῷ καταλείψας πλὴν νομισμάτων δύο. καὶ πτωχεύσας πάνυ καὶ ὑπὸ μηδενοῦ ἐκ θείας δοκιμασίας ἐλεούμενος

ὑστερον ἐν ἑαυτῷ λέγει μικροψυχῆσας· ἀπελεύσομαι εἰς Ἱερουσαλήμ και
 διακρινοῦμαι τῷ θεῷ μου, ὅτι ἐπλάνησέ με διασκορπίσαι τὰ ὑπάρχοντά μου.
 10 πορευομένου δὲ αὐτοῦ εἶδεν ἄνδρας δύο μαχομένους πρὸς ἀλλήλους εὐρόντας
 λίθον τίμιον, και φησι πρὸς αὐτούς· Ἴνα τί, ἀδελφοί, μάχεσθε; δότε μοι αὐτὸν
 και λάβετε νομίματα δύο. τῶν δὲ μετὰ χαρᾶς τοῦτον παρασχόντων (οὐ γὰρ 5
 ἦδεσαν τοῦ λίθου τὸ ὑπέριμον), ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ τὸν λίθον ἐπιφερό-
 15 μενος, και δειξας αὐτὸν χρυσοχῶ παραχρημα τὸν λίθον ἐκεῖνος ἰδὼν ἀναστάς
 προσεκύνησε και ἔκθαμβος γενόμενος ἐπυνθάνετο· ποῦ τὸν πολῦτιμον και
 θεῖον λίθον τοῦτον εὔρες; ἰδοὺ γὰρ ἔτη τρία σήμερον Ἱερουσαλήμ δονεῖται και
 ἀκαταστατεῖ διὰ τὸν περιβόητον λίθον τοῦτον. ἀλλ' ἀπελθὼν δὸς αὐτὸν τῷ ἀρχ- 10
 20 ιερεῖ και σφόδρα πλουτήσεις. τοῦ δὲ ἀπερχομένου, ἄγγελος κυρίου εἶπε πρὸς
 τὸν ἀρχιερέα· νῦν ἐλεύσεται ἄνθρωπος πρὸς σε τὸν ἀπολεσθέντα πολυθρύλλητον
 λίθον ἐκ τῆς διπλοῖδος ἹΑαρῶν τοῦ ἀρχιερέως ἔχων. λαβὼν αὐτὸν δὸς τῷ
 ἐνέγκαντι αὐτὸν χρυσιον πολὺ και ἀργύριον, ἅμα δὲ και βραπίσας αὐτὸν μετρίως
 εἰπέ· μὴ δισταζε ἐν τῇ καρδίᾳ σου μηδὲ ἀπίσται τῷ θεῷ διὰ τῆς γραφῆς λέγοντι· 15
 ὁ ἐλεῶν πτωχὸν θεῷ δανεῖζει. ἰδοὺ γὰρ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἐξεπλήρωσά σοι πολυ-
 πλασίονα ὑπὲρ ὧν ἐδάνεισάς μοι. και εἰ πιστεύεις λήψη και ἐν τῷ μέλλοντι
 5 πλοῦτον ἀνυπέμβλητον. και ὁ μὲν ἀρχιερεὺς τὰ διατεταγμένα πάντα πεποίηκε
 πρὸς τὸν ἄνθρωπον και λελάληκεν, ὁ δὲ ἀκούσας και ἔντρομος γενόμενος πάντα
 ἔασας ἐν τῷ ναῷ ἐξῆλθεν εὐχαριστῶν και πιστεύων κυρίῳ και ἐν τῇ θεῖᾳ γραφῇ 20
 πάντα διηγορευμένα.

Édition Georges Hamartolos: C. de Boor, Teubner 1904, I; PG 110 (= éd. E. de Muralto, 1859).

— édition Georges Cédrenus: I. Bekker, *Corpus Scriptor. Hist. Byz.*, 1838, I, rééd. de Guil. Xylander, 1566, 2e éd. 1647; PG 121 (= éd. I. Bekker).

h. Papyri Oxryrhynchi, XVII, n. 2069 (Hunt, p. 7-8).

Fragments de 10 pages en 5 folios.

Hunt
p. 7

Fr. I recto

·	·	·	·	5	και εθεωρουν [κατερχομενον
·	·	·	·	·	εκ του ουρανου . [
·	·	·	·	·	ων των μεγαλω[ν
·	·	·	·	·	το μετα[
·	·	·	·	·	[· .]ε . ιϛ[
·	·	·	·	·	· . . .

και ε . . . [. . .]εϛ[ο ε
 τερος τ[ο]υ ετερου [εν
 ων αναβλεψας τ[εν
 υπνω ειδον τον [ουρανον ανεωγ-
 μενον?

25

8 προσεκύνησε + λέγων P | πολυζήτητον P | 14 πολλὸν AR | 16-17 πολ.σίωνα A π.σιον & C π.σίως B πολλαπλασίονα FLR | 20 τῷ κυρίῳ DH τῷ θεῷ M

j. Greek Papyri in the British Museum, (I) 113, 13 (a) et 12 (b)
(Milne, 226 et 227, p. 187-190).

Fragments de deux folios *v* et *v*.

Milne	<i>recto</i>		<i>verso</i>
p. 187			
n ^o 226] . νεῖ[]ζω[
]λύσεν σὺ[30] . ε[
	αλ]ηθως μετ αυτα . []η[
]ειν φρονιμοτερο[ν]λε[
5]τον ως εμε ημετε[ρ		Ἰωσ]ηφ μνησ[θεις του Ἰακωβ ? 5
]ου και φθορας ραλε της . [? αν]τιςτας δε τη πρεσβεια τ[
	μνησθ]εις του Ἰακωβ . [35]ον την ευχην . εξελ[
]ες της γης . και εκτος σου [? εκαλ]υπτου οι δεκα α[δ]ελ[φροι
]λης ηθελησα ο Φαραω . [Ἰωσ]ηφ . τοτε προσκυνουν [
p. 188] . . ου καμε σωσον μη φ[] καμπτουσιν αυτω τον [10
11]λως . . ει μακαρισωσιν με[] την του σιτου τιμην . ο σ[ι]τος ?
]τριε . . . απ . . εν τη νοσω [40] λωσαντες μετα την [
] ευμαρων μεν το πλ[] αργυρωνητον η του ν[p. 189
] . . υκας φυλακας . εο . . . [] γνωσθεις παρ αυτων κα[
15]ευσεν Ἰωσηφ . μνησθεις τ[ου] Ἰωσηφ μνησθεις του Ἰα[κωβ 15
	Ἰακωβ ?		ουκετι] δε κρατησας τοτε εαυτο[ν
]θεις βασιλευς του λαου κα[45]ν λειπων προς βραχυ . απεβ[η
] . ευθὺς σιτου οντος προ[λλου]ς τοις συγγουοις αυτου κ[
	? ειπε]ν συναγαγετε μοι τιχι		πρια]σασθαι σιτον εζητειτε . . [20
	οθε[ν]αι . αλλ ηλθατε παντες ι[να ?
	ο] λιμος δε αυτην παροδευει [] ουν εστε δηλωσατε και πι[
20]νη ποτε φθανει δε το α[50] εχετε ετερον συγγονον . . [
] . ντας λαβων το προστασ[ο-] ημος των υιων Ἰακωβ . κ[
	μενον		τ]ον θν . νυνη σωσον ημας ο θ[ς
] . παντος παντος του σιτου υ[π[Αβρααμ 25
] . του εφρανη τροφει[ς κ[]νοι δε τον φοβον προς βραχ[υ
	Ἰωσηφ μνησθεις του Ἰακ[ωβ		βα]σιλει Ἰωσηφ . μη οργιζου
25	τη]ν γην εκαλυψε[β[ασιλευ
	το]ν λιμον ευθυν[55	ηλ]θαμεν γαρ οὐκ ιχνη[ευσαι
	Φα]ραω επι του Ἰω[σηφ] ηδες πρεσβυτο[υ 30
	μ]ακαρια[] κακεινος και ημ[εις
] . τ[η] γη ημω[ν
] ταις σου [

ANONYMA j. 6 ραλε, θ *in e corr.* ? |
20 τιχι] τεύχη ?

- 3015 κήριον ἐπὶ λαμνίῳ κασσιτερίνῳ γράφε· ἰαηω
 αβραωθιωχ φθα μεσενψινιαω φρεωχ ιαηω χαρσοκ και
 περιάπτε τὸν πάσχοντα παντὸς δαίμονος φρικτόν,
 ὃ φροβεῖται. στήσας ἀντικρυς ὀρκίζε. ἔστιν δὲ ὁ
 ὀρκισμὸς οὗτος· ὀρκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τῶν 5
- 3020 Deissmann 'Εβραίων Ἰησοῦ ιαβα ιαη ἀβραωθ αια θωθ ελε ελω
 p. 220 αηω εου ιιβασεχ αβαρμας ἰαβαρασου αβελβελ λωνα
 αβρα μαροια βρακιων πυριφανῆ, ὁ ἐν μέσῃ ἀρούρης
 και χιόνος και ὀμίχλης ταννητις, καταβάτω σου ὁ
 3025 ἄγγελος ὁ ἀπαραίτητος και ἐκκρινέτω τὸν περιπτά- 10
 μενον δαίμονα τοῦ πλάσματος τούτου, ὃ ἐπλασεν ὁ
 θεὸς ἐν τῷ ἁγίῳ ἑαυτοῦ παραδείσω, ὅτι ἐπεύχομαι
 ἅγιον θεὸν ἐπὶ αμμωνιψεντανχω. λόγος· ὀρκίζω σε
 3030 λαβρεῖα· ιακουθ αβλαναθαναλβα ακραμμ. λόγος·
 αωθ ιαθαβαθρα χαχθαβαθα χαμυνηλ αβρω ωθ 15
 σὺ αβρασιλωθ αλληλου ἰελωσαῖ ιαηλ. ὀρκίζω σε τὸν
 ὀπτανθέντα τῷ Ἰσραὴλ ἐν στύλῳ φωτίνῳ και νεφέλῃ
 3035 ἡμερίνῃ και βυσάμενον αὐτοῦ τὸν λαὸν ἔργου
 Φαραῶ και ἐπενέγκαντα ἐπὶ Φαραῶ τὴν δεκάπληγον
 διὰ τὸ παρακούειν αὐτόν. ὀρκίζω σε πᾶν πνεῦμα 20
 δαιμόνιον, λαλήσαι ὁποῖον και ἂν ἦς, ὅτι ὀρκίζω σε
 3040 κατὰ τῆς σφραγίδος, ἧς ἔθετο Σολομών ἐπὶ τὴν
 γλῶσσαν τοῦ Ἰηρεμίου και ἐλάλησεν. και σὺ ἀλάησον
 ὁποῖον ἐὰν ἦς ἐπουράνιον ἢ ἀέριον εἶτε ἐπίγειον
 εἶτε ὑπόγειον ἢ καταχθόνιον ἢ Ἐβουσαῖον ἢ Χερ- 25
 σαῖον ἢ Φαρισαῖον. ἀλάησον ὁποῖον ἐὰν ἦς, ὅτι
 3045 ὀρκίζω σε θεὸν φωσφόρον ἀδάμαστον, τὸν τὰ ἐν
 καρδίᾳ πάσης ζωῆς ἐπιστάμενον, τὸν χουοπλάστην
 τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, τὸν ἐξαγαγόντα ἐξ
 3050 ἀδῆλων και πυκνοῦντα τὰ νέφη και ὑετίζοντα τὴν 30
 γῆν και εὐλογοῦντα τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ὃν εὐλογεῖ
 πᾶσα ἐνουράνιος δύναμις ἢ ἀγγέλων ἀρχαγγέλων.
 ὀρκίζω σε μέγαν θεὸν Σαβαώθ, δι' ὃν ὁ Ἰορδάνης
 ποταμὸς ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ὀπίσω και ἐρυθρὰ
 3055 θάλασσα ἦν ὠδευσεν Εἰσραὴλ και ἔστη ἀνόδευτος, ὅτι 35
 ὀρκίζω σε τὸν καταδείξαντα τὰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα

5 θυ *φap.* | 10 εἰσκρινετω *φap.* | 12 θς *φap.* | παραδευσω *φap.* | 13 θν *φap.* |
 14 λαβρια *φap.* | 17 Οσραηλ *φap.* | 18 λογον εργου *φap.* | 24 ἐὰν *i.e.* ἂν |
 επευρανιον *φap.* | 25-26 *i.e.* Ἰεβουσαῖον Γεργεσαῖον Φερεζαῖον? | 27 τὸν *de. φap.* |
 32 δυναμιος αγγελων *φap.* | 33 θν *φap.* | 35 εσται *φap.*

- γλώσσας και διαμερίσαντα τῷ ἰδίῳ προστάγματι.
 ὀρκίζω σε τὸν τῶν αὐχενίων γιγάντων τοῖς
 3060 πρηστῆρσι καταφλέξαντα, ὃν ὕμνῃ ὁ οὐρανὸς τῶν
 Deissmann οὐρανῶν, ὃν ὕμνοῦσι τὰ πτερυγώματα τοῦ χερουβὶμ.
 p. 221 ὀρκίζω σε τὸν περιθέντα ὄρη τῇ θαλάσῃ τεῖχος ἕξ 5
 ἄμμου και ἐπιτάξαντα αὐτῇ μὴ ὑπερβῆναι και
 3065 ἐπήκουσεν ἡ ἄβυσσος. και σὺ ἐπάκουσον πᾶν πνεῦμα
 δαιμόνιον, ὅτι ὀρκίζω σε τὸν συνσειόντα τοὺς τέσσαρας
 ἀνέμους ἀπὸ τῶν ἱερῶν Αἰώνων, οὐρανοειδῆ,
 θαλασσοειδῆ, νεφελοειδῆ, φωσφόρον, ἀδάμαστον. 10
 ὀρκίζω σε τὸν ἐν τῇ καθαρᾷ Ἱεροσολύμῳ, ᾧ τὸ
 3070 ἄσβεστον πῦρ διὰ παντὸς αἰῶνος προσπαράκειται,
 τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ ἰαεω βαφρενεμουν.
 λόγος· ὃν τρέμει γένηνα πυρὸς και φλόγες περι-
 3075 φλογίζουσι και σίδηρος λακᾶ και πᾶν ὄρος ἐκ
 θεμέλιου φροβεῖται. ὀρκίζω σε πᾶν πνεῦμα δαιμόνιον
 τὸν ἐφορῶντα ἐπὶ γῆς και ποιοῦντα ἔκτρομα τὰ
 θεμέλια αὐτῆς και ποιήσαντα τὰ πάντα ἐκ τῶν οὐκ
 ὄντων εἰς τὸ εἶναι. ὀρκίζω δέ σε τὸν παραλαμβάνοντα
 3080 τὸν ὀρκισμὸν τοῦτον χοίρειον μὴ φαγεῖν και
 ὑποταγήσεται σ[ο]ι πᾶν πνεῦμα και δαιμόνιον ὁποῖον
 ἔαν ᾦν. ὀρκίζων δέ φύσα ἀπὸ τῶν ἄκρων και τῶν
 3085 ποδῶν ἀπαίρων τὸ φύσημα ἕως τοῦ προσώπου και
 ἐκκριθήσεται. φύλασσε καθαρὸς. ὁ γὰρ λόγος ἐστὶν
 ἑβραϊκὸς και φυλασσόμενος παρὰ καθαροῖς ἀνδράσιν. 25

Édition A. Deissmann, *Licht vom Osten*, 4e éd. 1923, p. 217-221, avec photocopie, voir p. 218-219; également A. Dieterich, *Abrahamas*, 1891, p. 138-141; cf. C. Wessely, *Griechische Zauberpapyrus von Paris u. London*, dans *Denkschr. kais. Akademie Wiss. Wien, Philos.-hist. Kl.*, 36, 1888, 2, p. 120-122.

3 ὑμνι ος ραφ. | 5 τειξος ραφ. | 8 συνσιοντα ραφ. | 9 ουρανοειδη ραφ. | 18 θεμιλια ραφ. |
 εξ ων ραφ. | 20 χοιριον ραφ. | 22 φυσασααπο ραφ. | 23 αφαιρων ραφ. | 24 εισκριθη-
 σεται ραφ.